

Dr. Ștefan Ciochinaru

STRATEGII ȘI SISTEME POLITICE CONTEMPORANE

Editura Victor, ISBN: 973-8128-61-7, 187p.

București, 2017

Dr. Ștefan Ciochinaru

STRATEGII ȘI SISTEME POLITICE CONTEMPORANE

Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 2009

*Hărțile din această lucrare
apar prin diligențele
Direcției pentru Educație
a Consiliului Europei
și cu bunăvoința lui
Philippe Rekacewicz
și Le Monde diplomatique,
<http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>*

Editura Victor

CUPRINS

1. Introducere.....	3
2. Tema 1: Curente politice dominante în lumea de azi	7
Liberalismul.....	10
Social-democrația.....	36
Creștin-democrația și național-țărănismul.....	58
3. Tema 2: Raportul național-universal	87
Interesul național.....	89
Alianțele politice.....	103
4. Tema 3: Reorganizarea lumii după sfârșitul războiului rece	118
Marile procese de integrare și puterile emergente.....	122
Globalizarea transformă Planeta	123
Marile procese integraționiste	133
Noile puteri emergente, BRIC	151
Provocări europene la sfârșitul războiului rece.....	169
Lungul drum al regăsirii Europei	170
Statele Unite ale Americii – o putere europeană.....	187
UE-NAFTA, o alianță pentru mileniul III	198
Comunitatea euroatlantică, o necesitate strategică	199
5. Tema 4: România în noul context geopolitic european și global	212
România, zonă de control omnidirecțional.....	215
Noii factori geopolitici.....	219
România, vector de stabilitate și cooperare în Europa de sud-est.....	225
Studiu de caz: România între 1821-1881	231
Ieșirea din statutul de zonă-tampon.....	236
Studiu de caz: România în istoria modernă	239
6. Bibliografie generală.....	250

INTRODUCERE

La sfârșitul anului 1989, o editură din New York publica, sub semnătura lui Zbigniew Brzezinski, un volum de mare succes intitulat „*Marele eșec – nașterea și moartea comunismului în secolul XX*”, în care autorul analiza în profunzime eșecul primei tentative a umanității de a-și planifica viitorul în urma confruntării culturale, ideologice, economico-științifice și militare dintre comunism și capitalism, dintre marxism-leninism și liberalism. Imediat după aceasta, unul dintre exponenții de frunte ai mediului universitar american, Francis Fukuyama, lansa la rândul său o lucrare, „*Sfârșitul istoriei și Ultimul om*”, menită să zguduie din temelii curente tradiționale de gândire ale establishmentului occidental. În esență, Fukuyama continua în plan ideologic traiectoriile economice și sociologice ale post-industrialismului, vestind apariția unei noi epoci de dezvoltare a omenirii ce s-ar caracteriza prin supremația absolută și definitivă a liberalismului și dispariția conflictelor ideologice de orice natură. În anii imediat următori, un alt gânditor important, Samuel Huntington, va aduce o nouă contribuție la fundamentarea a ceea ce va deveni paradigma de gândire a Occidentului o dată cu lucrarea sa „*The Clash of Civilisations*” prin care noua așezare a țărilor și popoarelor lumii avea în vedere nu ideologiile împărtășite și nici regimurile politice adoptate, ci apartenența la anumite culturi, credințe și civilizații.

Această „sfântă treime” universitară americană – Brzezinski, Fukuyama, Huntington – a stat, la cumpăna secolelor XX și XXI, la originea tuturor mutațiilor doctrinare menite să confere o direcție celui de-al treilea mileniu creștin al umanității. Adulați și contestați în egală măsură, cei trei autori s-au aflat în prima linie a celor care au pus bazele teoretice ale celui mai provocator proces, încă puțin înțeles în toată profunzimea și complexitatea sa, din întreaga istorie a civilizației umane: globalizarea.

Întrebarea esențială de după terminarea „războiului rece” a vizat înainte de toate sensul schimbării care cuprinsese Lumea. Către ce anume se îndreaptă civilizația umană? Cum va arăta viitorul?

Un futurolog de renume, Alvin Toffler, prezicea intrarea umanității în epoca celui „de-al patrulea val”. Astfel, dacă primul val fusese provocat de revoluția agricolă, cel de-al doilea de industrializare, iar al treilea val de societatea post-industrială, al patrulea val, definitoriu pentru viitorul nostru, este caracterizat de unicitatea de destin a tuturor tendințelor, noi, toți, devenim Unul și, deci, alegem să creăm împreună. Mulți analiști au văzut în această viziune a lui Toffler punctul de plecare al ideii lui Fukuyama cu privire la sfârșitul istoriei. Astfel, Fukuyama constata că întreaga istorie a umanității este clădită pe conflicte nesfârșite, conflicte care, o dată cu triumful liberalismului, al drepturilor omului și al economiei de piață, încetează să mai joace un rol pe scena devenirii umane, consacrand dispariția istoriei violente în favoarea unui

viitor al cooperării prin „statul omogen universal”. Această viziune avea să fie amendată mai întâi de Samuel Huntington care a arătat că preeminența societății liberale de tip occidental nu poate fi valabilă pentru întreaga omenire din cauza apartenenței la alte civilizații a credințelor religioase și a culturilor locale nu doar diferite ci adesea antagonice. Dar, dincolo de „amenda” huntingtoniană, „sfârșitul istoriei” avea să fie contestat vehement mai ales de apostolii a ceea ce se va numi „a treia cale”. Aceștia refuză, în primul rând, să consacre triumful liberalismului, subliniindu-i limitele și devoalându-i nedreptățile și suferințele pe care le provoacă. Apoi, în al doilea rând, admit eșecul ideilor socialiste, al comunismului și chiar al social-democrației care s-au dovedit incapabile să gestioneze corespunzător atât economia, cât și drepturile și libertățile fundamentale ale ființei umane. Așadar, nici dreapta, nici stânga, ci o a treia cale. Care anume să fie aceasta?

Pentru a respecta adevărul istoric, trebuie spus că, pentru prima oară, s-a vorbit despre „a treia cale” în contextul confruntărilor din perioada războiului rece și al încercărilor de emancipare ale lumii a treia de sub tutela celor două sisteme – capitalism și comunism – aflate în disputa „războiului rece”. Sfârșitul acestui veritabil al treilea război mondial, destrămarea sistemului comunist internațional și consacrarea supremației ideologice și economice capitaliste au creat însă un sol fertil pentru reexaminarea și înnoirea ideii de „a treia cale”. Încercările de a o contura au unit, în mod paradoxal, experiențele de stânga din țările scandinave, mai ales cele din Suedia, cu răspunsul elaborat de creștin-democrație în a doua parte a secolului trecut, în special în Germania Federală. Criza economică și financiară mondială declanșată în 2008, a accentuat o dată mai mult căutările necesare călăuzirii omenirii pe un nou drum. Din ce în ce mai mult, ideea centrală pare să devină cea a construirii unei societăți care să limiteze drastic suferința umană prin intermediul economiei sociale de piață, conceptul de glorie al creștin-democrației. Nimic nu se face fără Dumnezeu, nici statul, nici economia – acesta ar fi mesajul acestui demers care își are originea în politicile sociale ale Bisericii Catolice. Astfel, dacă liberalismul și comunismul ar presupune absența lui Dumnezeu din construcția socială, a treia cale este menită să readucă precepte precum morala, dreptatea și înțelegerea înapoi, în viața oamenilor, mizând pe scânteia de dumnezeire și universalitate care animă ființa umană. Cuvintele lui Malraux – „*Secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc*” – au devenit astfel profetice. Surprinzător, mesajul social creștin a fost bine primit și de social-democrații occidentali, mulți dintre ei protestanți, dar și de foștii comuniști est-europeni care au recuperat astfel ideea echității sociale, justificatoare pentru destinul comun vreme de mai bine de jumătate de veac.

Și, totuși, întrebarea fundamentală rămâne: spre ce fel de viitor ne îndreptăm? Și, mai ales, care va fi locul nostru în această lume care deja se plămădește?

Tinerii studioși de astăzi, intelectualii de mâine, sunt chemați să străbată un drum lung și dificil în căutarea răspunsurilor. În particular, viitorii jurnaliști au datoria să se înarmeze cu instrumente care să le permită, în pofida unui neîncetat bombardament informațional, să-și păstreze luciditatea și sensul drumului către progres al umanității. Iată de ce, cursul de față nu propune abordări academice exhaustive, ci, dimpotrivă, încearcă să ofere repere indispensabile orientării pe drumurile lumii în care trăim. Care sunt, deci, ideile politice ce animă mersul omenirii? Și, până la urmă, încotro se îndreaptă lumea în care trăim?

Primii pași i-am făcut tocmai în deslușirea a ceea ce înseamnă *liberalism*, *social-democrație* și *creștin-democrația*, adică cele trei doctrine care modelează lumea contemporană, dar și scena politică românească. Odată înțelese ideile de bază, este imperios necesară *clarificarea raportului național-universal*, sau mai exact spus a principiilor care jalonează mersul României în istorie. În sfârșit, cursul de față abordează transformările la care este supusă omenirea o dată cu *declanșarea marilor procese de integrare* și cu *reorganizarea sistemului internațional* după încheierea războiului rece. Firesc, ultimul capitol este consacrat locului pe care îl ocupă *România în noul context geopolitic european* și global, sau, cu alte cuvinte, deschiderile de care poate beneficia țara noastră pentru a valorifica, ca membră cu drepturi depline a sistemului euro-atlantic, înscrierea sa într-un nou ciclu de dezvoltare al istoriei umanității.

În ultimă instanță, studierea strategiilor și sistemelor politice contemporane reprezintă și o sfidare pentru prejudecățile unei gândiri comune. O sfidare adresată minții și inteligenței fiecăruia dintre noi. Pentru că, într-o lume aflată în atât de profundă schimbare, a încerca să înțelegem unde anume ne aflăm noi, atât ca indivizi cât și ca națiune, reprezintă o miză deloc lipsită de importanță.

Uneori, acest tip de cunoaștere poate face diferența dintre avangarda și ariergarda Istoriei. Iar, pentru noi, românii, a sosit în sfârșit clipa să nu mai dăm înapoi din fața asumării depline a moștenirii pe care ne-au lăsat-o părinții-fondatori ai națiunii: o Românie mare și modernă, o națiune civilizată, tolerantă și unită!

TEMA 1: CURENTE POLITICE DOMINANTE ÎN LUMEA DE AZI.

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

Liberalismul.

Social – democrația.

Creștin – democrația.

CONȚINUT:

Tema vizată prezintă și argumentează idei și concepte cu un impact decisiv în modelarea lumii, așa cum o cunoaștem astăzi.

Prelegerile au menirea de a configura traseele conceptuale și reperele de valoare pentru evoluția finală a jurnaliștilor.

Impactul mai mult decât evident asupra realității politice și sociale, asupra proiectelor și comportamentelor publice, inclusiv jurnalistice.

OBIECTIVE:

Odată înțelese și asimilate ideile, evoluțiile și experiențele social-istorice, prezentate și dezbătute pe durata a trei prelegeri, studenții vor fi în măsură să identifice, să selecteze să relateze și să comenteze fapte și evenimente, opinii politice, în general comportamentul în spațiul public și cu puternic impact în atitudinile și evoluțiile individuale, colective și instituționale.

RESURSE:

1. Gil Eyal, Ivan Szeleny, Eleanor Townsley, *Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est*, Editura Omega, București, 2001.
2. Mihai Sorin Rădulescu, *Elita liberală românească*, Editura All, București, 1998.
3. Sergiu Tămaș, *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*, Editura Academiei Române, București, 1993.
4. Francois Châtelet, Evelyne Pisier, *Concepțiile politice ale secolului XX.*, Humanitas, București, 1994
5. Milton Friedman, *Capitalism și libertate*, Editura Enciclopedică, București 1995
6. Fr. von Hayek, *Drumul către servitute*, Humanitas, București, 1993.
7. Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului*, Humanitas, București, 1992.

8. J.S. Mill, *Despre libertate*, Humanitas, București 1994.
9. Constantin Nica, *Liberalismul și societatea modernă*, Noua Alternativă, București, 1995.
10. Karl Popper, *Societatea deschisă și dușmanii ei*, 2 vol., Humanitas, București, 1992, 1993.
11. Varujan Vosganian, *Mesajul dreptei românești. Tradiție și modernitate*. Editura Nemira, București, 2001.
12. Mihai Sorin Rădulescu, *Elita liberală românească*, Editura All, București, 1998.
13. Matei Boiba, *Socialism sau libertate economică*, București 1991.
14. Francois Châtelet, Evelyne Pisier, *Concepțiile politice ale secolului XX*, Humanitas, București, 1994.
15. *Doctrinile partidelor politice*, Editura Garamond, București, 1995.
16. Francois Thom, *Sfârșitul comunismului*, Polirom, Iași, 1996.
17. Milton Friedman, *Capitalism și libertate*, Editura Enciclopedică, București 1995.
18. Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului*, Humanitas, București, 1992.
19. Iuliu Maniu, *Testament moral politic*, Editura Gândirea românească, București, 1991.
20. P.P. Negulescu, *Partidele politice*, Garamond, București, 1994.
21. Constantin Nica, *Liberalismul și societatea modernă*, Noua Alternativă, București, 1995.
22. Marin Voiculescu, *Doctrine și sisteme politice contemporane*, Hyperion XXI, București, 1993.
23. Marin Voiculescu, *Istoria doctrinelor politice*, Editura Hyperion XXI, București, 1992.

TEMA 1.1 **LIBERALISMUL**

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

Doctrina liberală.

Fundamentele liberalismului.

Liberalismul românesc – între imperative naționale și internaționale.

CONȚINUT:

Tema vizată explică esența doctrinei liberale, statuarea priorității individului în viața societății și, în plan economic, al jocului natural al forțelor pieței ca factor natural al progresului.

Cursul conține o analiză a evoluției doctrinei liberale de-a lungul istoriei și analizează ideea de libertate, individualismul, prosperitatea privată și liberalismul economic, în calitatea lor de concepte fundamentale ale doctrinei liberale.

Al treilea capitol se referă la evoluția liberalismului în România, mai ales în epoca contemporană, și la esența celor trei mari domenii avute în vedere de acesta: uman, social și economic.

OBIECTIVE:

Cunoașterea liberalismului, ca unul dintre principalele curente politice românești și mondiale, permite o mai bună înțelegere a lumii contemporane și o competență sporită în orientarea prin spațiul politic, social și economic al lumii de astăzi.

LIBERALISMUL

La 1880, genialul Caragiale publica farsa într-un act „Conu' Leonida față cu reacțiunea”. Era epoca marilor înfruntări politice dintre Partidul Conservator și cel Liberal, iar societatea românească consuma cu patimă această dispută în care se aflau angrenați toți oamenii de vază și marile condeie ale țării. Dar, probabil că nimeni, niciodată, nu a surprins mai bine decât I.L.Caragiale spiritul confuz cu care marile idei politice ale timpului erau întâmpinate de românul simplu, omul de bine din popor, simbolizat în operă de Conul Leonida, cel care-i explică Efimiței cum devine cu o republică condusă de ideea liberală. Zicea Leonida: *„Mai întâi și întâi că, dacă e republică, nu mai plătește niminea bir, al doilea că fieștecare cetățean ia câte o leafă bună pe lună, toți într-o egalitate, pe lângă pensie. Pensia, vezi bine, e bașca, o am după legea a veche, e dreptul meu; mai ales când e republică, dreptul e sfânt: republica este garanțiunea tuturor drepturilor; și, al treilea rând, că se face și lege ca nimini să nu mai aibă drept să-și plătească datoriile”*. Efimița: *„Maică Precistă, Doamne. Apoi, dacă-i așa, de ce nu se face mai curând republică, soro?”*. Leonida: *„Hei, te lasă reacționarii, domnule?”*. Efimița: *„Un lucru nu înțeleg eu. Dacă n-o mai plăti niminea bir, de unde or să aibă cetățenii leafă?”*. Leonida: *„Treaba statului, domnule, el ce grijă are? Pentru ce-l avem pe el? e datoria lui să-ngrijească să aibă oamenii lefurile la vreme...”*.

În dialogul acesta, pe cât de halucinant, pe atât de familiar în același timp, se regăsește întreaga esență a micurinismului politic românesc care ar vrea să existe și un stat omnipotent și omniprezent, ca panaceu universal al relelor ce bântuie societatea, dar totodată, să funcționeze și toate libertățile individuale, așa cum ar cere liberalismul politic și economic.

România a traversat cu greutate o criză majoră, datorată în mare măsură nerezolvării acestei dileme. Acum, după depășirea tranziției ce a urmat Revoluției din Decembrie '89, realitatea tinde să oblige elita politică să treacă dincolo de aritmetica jocului politicianist conturând două grupări care se înfruntă pentru asumarea destinului României: una de stânga, social-democrată, bazată pe politici centraliste, menite să continue rolul statului în administrarea problemelor sociale și economice, și o grupare de centru-dreapta, de inspirație liberală, centrată pe promovarea liberei inițiative și pe creșterea rolului capitalului național și internațional.

Dacă opinia publică cunoaște, atât din perioada anterioară lui 1989, dar și ca urmare a guvernărilor post-decembriste ce anume presupun politicile centraliste, liberalismul economic și politic rămâne încă, în mare măsură, necunoscut, în pofida faptului că el se află la temelia României moderne.

Omul – scop și nu mijloc

I.G.Duca, unul dintre liberalii marcanți din perioada interbelică, rezuma doctrina național-liberală în următoarea formulă: „*Progresul sub toate formele în cadrul concepției proprietății individuale*”. Dezvoltând această aserțiune, Mihail Manoilescu (cel care în iulie 1940 era ministru de externe al României) centra întreaga filozofie liberală pe valoarea om: *ființa umană este un scop în ea însăși, omul este măsura tuturor lucrurilor*.

Timbru al Poștei Române, în memoria marelui om politic român I. G. Duca (1879-1933)

Drept urmare, **omul nu trebuie să ajungă un mijloc în serviciul nici unei cauze**; nici a cauzelor cărora vor să-l supună religiile, nici a colectivității sub forma statului, nici a cauzei echității sociale pusă în prim plan de doctrinele socialiste. În această prețuire a individului, în acest veritabil **cult al personalității umane** stă trăsătura esențială și, deci, caracteristică, a liberalismului.

Ca prin aspect al acestei centrări pe individualitate, pentru liberalism *scopul tuturor străduințelor constă în libertatea oamenilor și nu în „fericirea” lor*, deoarece *fericirea celor mulți face din libertate un mijloc în serviciul său*. Liberalismul vede nu în fericire, ci în libertate idealul eforturilor omenești, deoarece *„libertatea poate duce la fericire, poate duce la prosperitate, dar este bună și când nu duce la nici unul din aceste țeluri”*.

Un al doilea aspect al liberalismului este ideea că *spiritul uman trăiește numai în oamenii vii*, nu în entități supraumane, abstracte și că progresul instituțiilor sociale și politice depinde de progresul indivizilor și de perfecționarea ființei umane.

Totuși, încă de la începuturile liberalismului s-a vădit o anumită contradicție conținută în însăși principiile sale fundamentale: antiteza între libertate și egalitate. Libertatea de mișcare a oamenilor a creat concurența între aceștia, a accentuat inegalitățile sociale și, ca o consecință, a ridicat anumite clase minoritare la stăpânirea statului politic. Inegalitățile sociale, de origine economică, au dus în cele din urmă la desăvârșita aservire a indivizilor „slabi”. Această aservire a constituit cea mai gravă atingere adusă ideii libertății, iar realizarea idealului liberal a apărut imposibilă fără o relativă egalitate între indivizi.

Acesta a fost momentul când formula manchesteriană a liberalismului clasic, *„laissez faire, laissez passer”*, a fost pusă prima oară sub semnul

întrebării. În același timp, însă ca expresie a acestei antiteze între libertate și egalitate, o altă idee se impunea, în a doua jumătate a secolului trecut, atenției omenirii. Această idee, care a avut o imensă influență înainte de a se traduce în fapt și care și-a pierdut puterea de seducție tocmai atunci când a fost aplicată realităților, era ideea socialistă. Socialismul pretindea că, prin egalitatea economică, este posibilă egalitatea politică și, deci, libertatea reală. Influența sa a fost atât de mare, încât liberalismul modern nu poate fi înțeles fără paralelismul său cu ideea socialistă. În orice caz, liberalii recunosc că, în urma acestei confruntări, au fost siliți să renunțe la ferocele „*laissez faire*” economic și social, repliindu-se succesiv și adaptându-și discursul la o perspectivă mai echilibrată și mai generoasă.

O altă subminare a ideii liberale (mai puțin gravă, totuși, decât cea venită din partea comunismului) a constat în ascensiunea imperialismului naționalist. Este adevărat că ideea națională a apărut sub o formă nouă și mai ales sub forma egalității între națiuni o dată cu liberalismul însăși, dar, în împrejurările istorice cunoscute, această idee a degenerat și a dus, în Europa la exagerările imperialismului din cursul secolului XX. Imperialismul înseamnă statul moloh, dominator, strivitor al individului, statul centralist, autoritar, care pune înaintea omului un singur ideal: cel al datoriei.

Astfel, individul devine un simplu instrument în servirea scopurilor statului. Nu întâmplător, imperialismul naționalist este adesea asociat cu totalitarismul, regimurile fasciste, naziste și comuniste fiind exemplificările cele mai clare și dureroase ale strivirii libertății oamenilor de către stat, în numele unei doctrine colectiviste, numite într-un fel sau altul, dar totdeauna naționaliste.

În sfârșit, o a treia influență asupra evoluției liberalismului a fost permanenta analiză critică formulată chiar de liberali asupra rezultatelor proprii. Prin aceasta nu se înțelege critica imperfecțiunii mecanismelor vieții publice în statele liberale, cum ar fi critica parlamentarismului, ci critica de fond a rezultatelor liberalismului, cu evidențierea aspectului lor meschin în raport cu nevoile mai înalte ale sufletului omenesc.

Cel mai reprezentativ dintre acești critici rămâne Walther Rathenau, care considera că liberalismul, prin substratul său economic, capitalismul, devine din mijloc pentru ridicarea individului un scop în sine, ajungând să deservească ființa omenească și să mecanizeze întreaga viață socială în urma unui proces invers decât cel urmat de natură (care duce totdeauna în evoluția sa de la forme anorganice către forme organice).

Grație liberalismului economic, „*lumea, sustrasă de la orice preocupări superioare și devenită o imensă casă de comerț, se înăbușă și moare în uriașa închisoare materială, pe care singură și-a făurit-o*”.

Economia și fuga de suferință

În fața unei asemenea critici și după ce am văzut care sunt liniile de forță ale teoriei politice și filosofice liberale, să inventariem principiile pe care se sprijină atât de disputatul **liberalism economic**. Exponenții școlii economice liberale, care au avut în România un gânditor de marcă în academicianul Gheorghe Tașcă, mort în 1951 în închisoarea de la Sighet, plecau de la două observații foarte simple:

a. În societățile cu organizare economică nemodernizată, toată lumea lucrează. Și, cu toate acestea, sărăcia și lipsurile de toate felurile sunt în aceste societăți în stare endemică și generalizată.

Dimpotrivă, în societățile moderne, în țările civilizate, nu muncește toată lumea. Dar, chiar dacă unii dispun de foarte multe mijloace de trai și alții de mai puține, este de observat că starea generală de trai chiar și a celui mai umil dintre muncitori este cu mult superioară celui a muncitorului cel mai bine situat din societatea nedezvoltată;

b. În societățile nedezvoltate, oamenii muncesc din greu și variat. Și aceasta pentru că, în societățile respective, diviziunea muncii este laxă, mijloacele de producție nemodernizate, risipa de energie umană și materială este generalizată, iar politicile moderne de management sunt fie necunoscute, fie ignorate.

Plecând de la aceste două observații, economiștii liberali au postulat necesitatea ca economia să fie reorganizată. O dată cu progresul științific și tehnic, cu transformarea mijloacelor de producție, o nouă eră trebuie să înceapă în producție și, de aici înainte, toată mișcarea economică nu se mai sprijină pe date artificiale, ci pe legile naturale și implacabile ale producției și ale mișcării bunurilor.

Principiile care stau la baza liberalismului economic pot fi reduse la trei:

1. Legile economice naturale. Producția bunurilor ca și schimbul se sprijină pe dreptul natural. Ordinea naturală se găsește la temelia întregului edificiu social. De la Heraclit și filosofii stoici și până la Hugo Grotius, credința că tot ce există depinde de o lege generală, care se găsește la baza universului, a câștigat teren necontenit. De aici derivă și dreptul natural a cărui aplicare la fenomenele economice au făcut-o, pentru prima oară, Locke și Quesnay care sunt părinții individualismului și creatorii doctrinei neintervenției statului.

Conform dreptului natural, demnitatea persoanei comandă să o lași pe aceasta să-și urmărească scopurile ei legitime, fără să i se împiedice libertatea. Din aceste principii decurg legile economice naturale, pe care oamenii nu le pot schimba, dar pe care le pot utiliza. Exemplul predilect al apologeților liberalismului este dat de invocarea a ceea ce H.Poincaré numea „*unica lege sigură astăzi în Univers*”: *Legea minimului efort*, a economiei forțelor. Se admite astfel că, în zilele noastre, munca nu mai este blestemul biblic, ci

binecuvântarea care îi dă omului posibilitatea să creeze și, prin aceasta, să se apropie de ființa supremă. Și, cu toate acestea, omul nu muncește numai din plăcere, așa cum credeau socialiștii utopici, și nu muncește nici din nobila datorie față de societate, cum au crezut comuniștii. Înainte de oricare alt motiv, omul muncește pentru a-și satisface niște necesități sau dorințe și aceasta pentru că a se priva de ele înseamnă pentru el suferință. *Omul face efort pentru a evita să sufere*. Acest rezultat, însă, omul încearcă să-l atingă cu cât mai puțin eforturi posibile. El compară, în mintea sa, plăcerea și suferința și, *numai când plăcerea ce-l așteaptă întrece suferința, atunci se decide să lucreze*. Așadar, la baza muncii, ca și la baza întregii organizări economice, rezidă **interesul personal**, imboldul oricărei activități economice. El împinge la o producție din ce în ce mai puternică, la perfecționarea continuă a mijloacelor de producție, la organizarea unei industrii care dă maximum de randament cu minimum de costuri în muncă și resurse, în sfârșit, la întreaga economie modernă.

Criticii liberalismului au arătat că acest interes personal, care nu ține cont decât de sine, va duce la haos, oamenii rezezându-se să cultive trandafiri în loc să scoată cărbune din mină. Economiiștii liberali demonstrează, în replică, că anarhia în producție, care apare la prima vedere, este eliminată de necesitatea de consum prin ajutorul unor legi economice care derivă din ceea ce a minimului de efort: **legea cererii și a ofertei, legea concurenței și legea de bușeelor**.

Primele două sunt corelaționate și stabilesc că, datorită concurenței, piața nu va rămâne dezechilibrată, oferta fiind dimensionată în funcție de cerere. *Legea de bușeelor* afirmă că niciodată nu este prea multă marfă pe piață, impresia de abundență fiind creată de faptul că mărfurile ce ar trebui să servească drept schimb sunt prea puține, căci de bușeul unei mărfi este el însuși o altă marfă.

Nimic nu ajută la desăvârșirea acestui echilibru economic mai bine ca *libertatea de schimb, libertatea de circulație, libertatea de muncă, libertatea de contractare* și înlăturarea oricărei constrângeri.

2. Ideea de stat minimal. Al doilea principiu fundamental este o nouă concepție asupra statului. Astfel, statul nu mai este superior indivizilor și, în consecință, lui nu mai trebuie să i se sacrifice totul. În perspectiva liberală, statul se bazează pe realități, pe colectivitatea indivizilor ce îl alcătuiesc, fiind rezultanta voințelor individuale ale celor ce compun societatea. Statul trebuie să aibă neconținut grijă de această colectivitate, pentru că atât prețuiește el, cât prețuiesc și indivizii care compun societatea.

3. Utilitatea socială. În sfârșit, ultimul principiu pe care se întemeiază doctrina liberalismului economic este cel *utilitarist*. Astfel, în toate împrejurările, instituția economică cea mai importantă și pe care se sprijină doctrina individualistă este proprietatea privată.

Pe ce se întemeiază dreptul de proprietate?

În România comunistă de dinainte de 1989, doctrina marxistă afirma că dreptul la proprietate se întemeiază pe muncă, de aici și formula „*proprietatea celor ce o muncesc*”. Teoreticienii comuniști nu au știut, ori au ignorat faptul că, dorind să întemeieze dreptul de proprietate pe muncă, de fapt au suprimat acest drept, nu l-au sprijinit. Un exemplu: pentru construirea unui autoturism, datorită diviziunii muncii, lucrează câteva mii de oameni. Cine va fi proprietarul acestui produs care înglobează o serie de munci suprapuse?

Justificare proprietății nu este munca, ci utilitatea socială. Proprietatea individuală este capabilă să dea societății cea mai mare cantitate de bunuri, cel mai mare folos și, de aceea, societatea consfințește o astfel de proprietate. Astfel încât formula „*proprietatea celui care o muncește*” este înlocuită în doctrina liberală cu formula „*proprietatea celui care e capabil să producă cea mai mare cantitate de bunuri*”. La rândul său, capitalul este bazat tot pe utilitatea socială. Și în această privință, experiența comunistă arată că socializarea capitalului nu a fost soluția alternativă la capitalurile individuale. Dacă capitalurile existente în societate au putut continua să producă sub formă socializată, alte capitaluri noi nu s-au mai putut forma decât cu costuri disproporționate. Și aceasta pentru că nimeni nu a mai fost dispus să facă un surplus de muncă al cărui rezultat este capitalul și nu a mai destinat producției o parte a bunurilor sale, pentru că știa că nu va profita de acestea. Societatea este un concept abstract care nu e capabil să facă acest surplus de muncă, iar indivizii care compun societatea nu vor face niciodată acest efort dacă nu au un interes personal ca motivație. Din această realitate a naturii omenești decurge necesitatea instituției capitalului.

În fine, tot ideea utilitară determină și nevoia libertății muncii. Pentru că, dincolo de umanismul filosofic, omenirea a putut constata că, practic, ceea ce a făcut ca munca sclavului să fie înlocuită cu cea a șerbului, iar a acestuia cu cea a omului liber a fost faptul că munca în libertate a produs cea mai mare cantitate de bunuri.

PNL – între imperativele naționale și cele externe

Aceasta este, foarte pe scurt, baza teoretică a curentului de gândire cunoscut în istoria umanității sub numele de liberalism. Desigur, această prezentare nu putea epuiza, în doar câteva rânduri, imensul capital de opinie și cunoaștere liberală pentru a cărui găzduire sunt necesare biblioteci întregi. Dar principiile de bază sunt expuse aici și trebuie spus că ele au călăuzit și liberalii români la sfârșitul secolului XIX și la începutul veacului următor. În ce măsură, însă, astăzi, noua mișcare liberală din România se mai adapă de la vechiul izvor? Ce putem aștepta acum de la ideile liberale în raport cu nevoile țării și cu idealurile generațiilor prezente?

La mijlocul ultimului deceniu al secolului XX, Partidul Național Liberal (PNL), renăscut după 1989, a definitivat și publicat primul său Program post-

decembrist. Încă de la început, ca promotor al libertății individuale, sociale, economice și politice, PNL s-a declarat continuatorul gândirii liberale din România. Astfel, principiile sale doctrinare vizează trei mari planuri de manifestare ale acțiunii umane: personal, social și economic.

În plan personal, PNL se declară preocupat, înainte de orice, de primatul individului în fața societății, libertatea individuală fiind obiectivul major propus tuturor persoanelor responsabile.

În plan social, obiectivul principal este modernizarea accelerată a societății, scoaterea instituțiilor acesteia din autarhie, conservatorism și imobilism. Principala condiție a acestei modernizări trebuie să fie stabilitatea socială, obținută prin dezvoltarea clasei de mijloc. În accepțiunea liberală, **clasa de mijloc** va fi constituită din „inima vie” a liberei inițiative, din elitele tehnocrației și profesiunilor liberale, din vârfurile muncitorești și meșteșugărești, din fermieri și țărani proprietari.

În fine, **în plan economic**, PNL, adept declarat al capitalismului „pur și dur”, se pronunță ferm ca, între voința consumatorului - fie acesta individual sau social - și posibilitățile producătorului, să existe doar piața și legile ei specifice de reglementare. De asemenea, PNL preia și poziția clasică a liberalismului în ceea ce privește rolul statului: acesta trebuie să aibă un rol neînsemnat, oarecum subsidiar, în activitatea economică, între atribuțiile sale rămânând doar politica monetară, alocarea resurselor bugetare pentru obiectivele de interes național, precum și definirea cadrului legislativ bazat pe garantarea dreptului de proprietate.

PNL vizează dezvoltarea modelului capitalist de organizare și funcționare economică cu axele sale tradiționale: sectorul privat, libera circulație a bunurilor și forței de muncă, precum și convertibilitatea monedei. Principalele direcții ale programului liberal pentru relansarea și dinamizarea economică sunt promovarea capitalului autohton și stimularea investițiilor străine. Lipsa unor capitaluri interne majore care să susțină în mod real modernizarea și eficientizarea actualei baze economice explică de ce liberali de azi acceptă cu atâta larghețe ideea investițiilor străine. O oarecare confuzie intervine, însă, atunci când este vorba despre promovarea capitalului autohton a cărui susținere ar trebui să se facă prin *„egalitatea șanselor privind accesul la privatizare și prin tratamentul egal aplicat tuturor potențialilor cumpărători”*.

În acest caz, liberalii noștri sau nu știu ce vor, sau se tem de ceea ce ar putea spune străinătatea, sau pur și simplu creează o struțo-cămilă în chiar chestiunea esențială pentru justificarea acțiunii liberale: **edificarea și dezvoltarea capitalului național**. Este o realitate că, chiar și după încheierea tranziției de la comunism la capitalism, capitalul național este extrem de firav, nestructurat suficient și vulnerabil în comparație cu cel mobilizat pe piața internațională. Nu în ultimul rând, capitalul național, care a lipsit aproape o jumătate de secol din competiția externă, nu dispune de un management competitiv, apt să îl conducă în condițiile unei confruntări extrem de dure și care

îmbină cu o mare subtilitate presiunile economice și financiare cu cele politice și strategice.

Cu nuanțările care se impun, situația de astăzi prezintă multe asemănări cu cea de la începutul secolului XX, atunci când liberalii români își centraseră întregul demers pe **discriminarea pozitivă a capitalului național** față de cel străin. Formula „*prin noi înșine*” despărțea, înainte de orice, pe liberali de țărăniștii care promovau „*politica ușilor deschise*”. Astăzi, la fel ca și atunci, este greu de imaginat că un „tratament egal” aplicat capitalului național și celui străin ar putea duce la o egalitate a șanselor care să facă posibilă afirmarea și consolidarea celui dintâi. Puțini sunt cei care se îndoiesc că, în realitate, un astfel de „tratament egal” duce în mod fatal la o supremație incontestabilă a capitalului străin în chiar baza economică a ceea ce ar trebui să fie capitalul național.

Am insistat mai mult asupra acestui veritabil „călcâi al lui Ahile” din programele PNL deoarece problema capitalului național trece drept cheia de boltă a întregului edificiu economic liberal. În ultimă instanță, de soluționarea acestei probleme depinde aplicarea cu succes a tuturor celorlalte politici liberale, fie ele financiare, sociale sau culturale. Cu atât mai mult cu cât, în buna tradiție liberală, spiritul dominant al acestora este *dereglementarea* și *descentralizarea*. Este greu de crezut, de exemplu, că politica socială, așa cum este ea prezentată în programele liberale contemporane și în care rolul cel mai important pare să fie jucat de fondurile private de asigurări, ar mai putea avea șanse reale de transpunere în practică.

Contradicția dintre interesele purtate de capitalul străin și cele aparținând capitalului național nu poate fi rezolvată atât de simplu, cu o declarație mai degrabă de bune intenții. **Ștefan Zeletin** arăta că nu atât farmecul ideilor liberale pariziene au creat România modernă, cât mai degrabă pragmatismul implacabil adus pe firul Dunării în economia românească de capitalismul liberal englez. Această contradicție dintre teorie și realitate trebuie rezolvată și de liberalii români de astăzi. Altfel, ideile generoase vor rămâne doar literă scrisă într-o politichie a cărei legătură cu realitatea va sta tot în convingerea lui Leonida că singură Reacțiunea împiedică Statul să ne dea la toți o leafă și astfel tot românul să prospere, ca într-o utopie veselă din vremurile de altădată.

Președinții Partidului Național Liberal (1989-2007)

Radu Câmpeanu

Mircea Ionescu Quintus

Valeriu Stoica

Theodor Stolojan Călin Popescu Tăriceanu Crin Antonescu

ÎNTREBĂRI RECAPITULATIVE:

1. Care este trăsătura esențială a doctrinei liberale, așa cum a definit-o Mihail Manoilescu?
2. Cum rezuma liberalismul, I.G.Duca?
3. În ce raport se găsește liberalismul față de comunism și naționalism?
4. Care sunt cele trei principii ce stau la baza liberalismului economic?
5. Ce reprezintă, pentru liberalism, clasa de mijloc?
6. Ce semnificație politică și economică are formula „prin noi înșine”

DICȚIONAR

1. **LIBERALISM.** Teorie și doctrină filosofică, economică, politică prin care individul și libertatea sa sunt considerate valorile supreme ale vieții umane. Benjamin Constant, unul dintre principalii teoreticieni, sublinia că libertatea este triumful individului atât asupra autorității care vrea să guverneze prin despotism, cât și asupra maselor care reclamă dreptul de a supune minoritatea, majorității.

Liberalismul consideră jocul natural al forțelor pieței drept un factor fundamental al progresului, pentru că permite celor mai mulți să creeze, să facă schimb, contribuind astfel la creșterea bogăției generale. Statul nu trebuie să intervină în mecanismele pieței deoarece „*binele fiecăruia favorizează binele tuturor*” (Adam Smith).

Rolul statului este să asigure domnia justiției, securitatea indivizilor și toleranța față de diversitatea opiniilor politice și credințelor religioase. Liberalismul clasic recunoaște că relațiile de piață produc inegalitatea între oameni, dar cauza este jocul imprevizibil de oportunități sau șanse individuale. Sursele doctrinei liberale rezidă în „Magna Charta”, adoptată la 1215, în Anglia, care avea ca obiect protejarea vieții și libertății persoanelor în raport cu arbitriul monarhului. În secolele XVIII și XIX, liberalismul a fost

fundamentat în operele unor mari gânditori, precum **John Locke, Benjamin Constant, Montesquieu, Adam Smith, David Ricardo, Alexis de Toqueville**.

Liberalismul modern, spre deosebire de cel clasic, își modifică atitudinea față de stat, admitând unele intervenții ale sale pentru asigurarea bunăstării cetățenilor, îndeosebi a categoriilor defavorizate (neoliberalism).

Liberalismul politic încearcă să întemeieze o democrație a capacităților menită să satisfacă un triplu obiectiv:

Să-i adune pe toți cetățenii în jurul unui proiect general care să recunoască egalitatea civilă și autonomia sferei private de activitate în raport cu viața publică.

Să încredințeze elitelor guvernarea națiunii și, în primul rând, proprietarilor, singurii care se pot ocupa de afacerile publice în totală independență.

Să zăvorască sistemul politic printr-un dispozitiv instituțional care, bazat pe spiritul ceea ce s-a câștigat în 1789, va împiedica renașterea revoluției din propria cenușă.

2. CONSERVATORII români. Forma a două mari partide dominante în deceniul următor adaptării Constituției din 1866 a completat în mare suprastructura politică românească din epoca anterioară primului război mondial. Odată cu intrarea în acțiune a Partidului Național Liberal și a Partidului Conservator, sistemul politic a început să funcționeze din plin. În 1866, conservatorii, ca și liberalii, erau dezbinați și incapabili să formeze un adevărat partid politic. Diversele facțiuni erau unite de aversiunea comună față de activitatea radicalilor, în special față de încercările acestora de a câștiga simpatia claselor de jos („strada” în jargon conservator).

Diversele grupări conservatoare s-au adunat sub conducerea lui **Lascăr Catargiu**, la sfârșitul anului 1870, în timpul unei serioase crize dinastice. Catargiu i-a convins și pe alți conducători conservatori să i se alăture într-o coaliție, promițând să păstreze dominația politică a membrilor și să ia o serie de măsuri economice, care să promoveze interesele agrare. Dar, diferențele de ideologie politică și socială, precum și rivalitățile dintre lideri au împiedicat transformarea coaliției într-un partid unit. Metodele autoritare aplicate de **Barbu Catargiu** pentru a-i menține pe conservatori la putere timp de cinci ani (1871-1876), au dus la destrămarea coaliției. Această destrămare a dus apoi la o regroupare a forțelor conservatoare în jurul gazetei *Timpul*, în 1878, iar în 1880, în jurul unei noi organizații politice, mai unite. Adoptarea unui program și a statutului, la 3 februarie, a marcat nașterea Partidului Conservator.

Acesta a propus folosirea reformei rurale a lui Cuza din 1864, pentru a apăra proprietatea moșierilor de alte viitoare exproprieri și nu se arata încântat să se angajeze în astfel de noi „experimente sociale”.

În ce privește industria, conservatorii s-au dovedit foarte sceptici, păstrând convingerea că România e sortită să rămână o țară „eminamente

agrară”. Ei au pledat, însă, pentru sprijinirea întreprinderilor producătoare de bunuri de consum.

În legătură cu intervenția statului în economie, conservatorii cereau liberul schimb, singurul care se conforma caracterului agrar al economiei românești. Liberul schimb facilita, totodată, accesul la piețele externe pentru grânele și vitele moșierilor conservatori.

Neîncetatele lupte între liberali și conservatori au reprezentat principala cauză a instabilității guvernamentale timpurii, chiar sub domnia Regelui Carol I. După sfârșitul primului război mondial, Partidul Conservator a încetat să mai joace un rol pe scena politică a țării, rolul său de contrabalansare a polului liberal fiind luat de Partidul Național Țărănesc.

CONSERVATORII englezi. Descendenți direct din *Tories*, parlamentari de la sfârșitul secolului XVII, a căror credință definitorie inițială era legitimitatea Stuartilor, dar a căror rațiune sub monarhia de Hanovra, în secolul XVII, a devenit opoziția față de ideile și puterea fortificată a oligarhiei *Whig*.

Numai în secolul XIX au devenit *Tories* și conservatori. Numele de conservatori a fost vehiculat în dezbaterile asupra reformei electorale, care a culminat cu „Reform Act” din 1832.

Termenul “conservator” a fost acceptat ca autodefinitiv de către unul din cei mai proeminenți *Tories*, Sir Robert Peel, într-un discurs – “Manifestul Tamworth” din 1834. Dezbaterile reformei a dus, de asemenea, la înființarea celei dintâi instituții extraparlamentare conservatoare reale, “Clubul Carlton”, fondat în 1831.

A doua legiferare a reformei, în 1867, care a dus la dublarea electoratului, a stimulat crearea unui Partid Conservator național, extraparlamentar. Partidul Conservator parlamentar a reacționat prin crearea Uniunii Naționale a Asociațiilor Conservatoare. Principalul scop al acesteia era să înființeze câte o asociație locală de partid în fiecare circumscripție electorală.

În 1870, a fost fondat Biroul Central Conservator ca organ al activiștilor de profesie ai partidului, pentru coordonarea armatei de susținători, esențialmente voluntari, în circumscripții. Astfel, s-a dezvoltat repede un partid modern, ca extensie a vechii facțiuni parlamentare și ca reacție la solicitarea electoratului de masă. Reforma ulterioară a fost stimulată de marea înfrângere electorală de către liberali în 1905-1906. În 1911 a fost numit un președinte al organizației de partid. Partidul Conservator este unul din cele mai vechi și de succes partide din lume și a fost la putere, ca singur partid de guvernământ, mai bine de jumătate din perioada existenței sale.

Succesul s-a datorat loialității cu care asociațiile de circumscripție, care asigură resursele și a căror autonomie este foarte mare, au fost pregătite să-i sprijine atât pe membrii aleși, cât și pe liderul partidului. Partidul Conservator este cel mai puțin centralizat partid politic, capabil să subordoneze facționalismul dorinței irezistibile de a ține partidele rivale departe de cârma

statului. Facțiunile Partidului Conservator (inerente): la sfârșitul secolului XX –“*wets*” (umezii) erau în favoarea unei intervenții selective a statului în economie; “*dries*” (uscații) partizani ai lui Margaret Thatcher și ai proiectului ei de restrângere a rolului statului; “*pro*” și “*antieuropeni*”.

Există în lume multe partide care pot fi descrise drept conservatoare, dar numai câteva, în Scandinavia și în țările anglofone, se definesc pe ele însele ca atare. Chiar și în rândul acestora, Partidul Conservator britanic este o instituție unică, a cărei istorie și structură o diferențiază de orice altă structură politică.

3. PARTIDE LIBERALE. Toți liberalii cred în libertatea individului, dar această credință ia forme diferite, care variază de la “clasica” credință liberală în drepturile naturale, în care statul nu se poate amesteca, la “noul liberalism” care a dominat Partidul Liberal englez mai bine de un secol și care acorda un rol important statului în eliberarea oamenilor de sărăcie, ignoranță și discriminare.

Natura unui partid liberal într-un anumit stat a fost adesea determinată în funcție de categoria principalului partid căruia i se opunea: acele partide care au drept rival principal un partid socialist tind să fie mai favorabile piețelor liberale decât acelea care au ca adversar un partid conservator. Partidele Liberale tind să fie lipsite de baza socială a partidelor socialiste, comuniste, conservatoare și agrariene, cât și de baza teritorială a partidelor regionaliste și naționaliste.

În circumstanțele politice ale secolului XX, ele au tins să se situeze pe o poziție de centru, moderată, între partidele socialiste și cele conservatoare. Ca o consecință, importanța lor a scăzut. În prezent, în foarte puține țări, Partidul Liberal este partid de guvernământ sau principal partid de opoziție. Ele includ Australia, Canada, Columbia și Japonia. În Austria și Japonia, Partidul Liberal și, respectiv, Liberal-Democrat, sunt percepute a fi de centru-dreapta, în Honduras și Canada ele sunt de centru-stânga, iar în Columbia de centru.

4. PARTIDUL NAȚIONAL LIBERAL. A fost principal exponent al intereselor economice, sociale și politice ale burgheziei în ascensiune din România, la cumpăna secolelor XIX și XX. S-a născut în ultimul pătrar al secolului XIX, prin unirea diferitelor grupări de orientare liberală.

Compoziția socială era foarte eterogenă la început. Partidul Național Liberal participă, alături de Partidul Conservator la guvernare, într-un sistem politic bipartid. Reprezintă burghezia interesată în dezvoltarea industrială și se orientează treptat spre o modernizare a structurilor economice sub conducerea unuia dintre cei mai importanți oameni politici români, **I.I.C. Brătianu**. În politica economică, liberalii acordă o mare importanță pârghiilor financiare.

În 1913, PNL și-a declarat, ca intenție programatică, înfăptuirea unei reforme agrare și acordarea dreptului de vot universal. În politica externă promovează o politică de aliere la Antantă, ca mijloc de întregire a statului național roman.

Dezintegrarea Partidului Conservator, după primul război mondial, și legăturile strânse cu monarhia au permis lărgirea ariei de acțiune economică și politică. Aflat cu intermitențe la guvernare, în perioada 1921-1928, PNL promovează pe plan economic așa numita politică „*prin noi înșine*”, formulă care exprimă tendința spre asigurarea unor condiții mai favorabile pentru capitalul autohton în cadrul colaborării cu capitalul străin. Din 1930, cunoaște convulsii și frământări interne care au dus la apariția unor formațiuni disidente.

În 1934, Regele Carol al II-lea a încredințat conducerea guvernului lui **Gheorghe Tătărescu**, secretarul general al PNL. Guvernarea liberală dintre 1934 - 1937 s-a caracterizat prin restrângerea drepturilor și libertăților publice. În timpul dictaturii regale, PNL a fost desființat, dar unii dintre fruntașii săi au rămas la conducerea țării.

În 1940, Partidul Național Liberal și-a exprimat preocuparea pentru situația capitalului bancar și industrial românesc în fața ofensivei capitalului german și a schimbării politicii externe a României, dar a delegat specialiști liberali în guvernul Antonescu.

În iunie 1944, Partidul Național Liberal aderă la Blocul Național Democrat propus de comuniști. Conviețuiește anevoios cu noile forțe politice până în 1947, când este scos de pe scena politică de către comuniști. Este reînființat imediat după Revoluția din Decembrie 1989.

5. POLITICA PORȚILOR DESCHISE. Începând cu 1918-1921, PNȚ încearcă să realizeze o contrapondere la PNL, racolând nemulțumiții acestui partid și creându-și baza electorală din mica burghezie de la orașe și sate și din țărănimea înstărită. În 1927-1928, inițiază o campanie de răsturnare a guvernului liberal. În noiembrie 1928, PNȚ ajunge la putere și adoptă „*politica porților deschise*” în fața capitalului străin. Aplică această politică și în condițiile crizei economice din 1929, ceea ce agravează starea economiei naționale.

6. FASCISM. Termenul provine din limba latină, unde *fascis* însemna un mănunchi de nuiele ce înconjoară o secure, semn care însoțea în Roma antică pe consuli, dictatori sau magistrați.

Astăzi, termenul definește doctrina și mișcarea politică care militează pentru instaurarea de regimuri totalitare, caracterizate prin înregimentarea maselor în organizații cooperatiste și paramilitare, dominarea vieții politice de către partidul unic, alinierea gândirii și acțiunilor membrilor societății la modelul oferit de putere. Fascismul a instaurat exercitarea de către stat a monopolului informației și al propagandei, controlul statului asupra tuturor manifestărilor individuale și colective ale vieții sociale și supunerea poporului în fața unui „ȘEF charismatic” al întregii națiuni (Führer, Duce, Caudillo).

Fascismul urmărește constituirea unei „ordini noi” și formarea unui “om nou”, care să înlocuiască civilizația liberală considerată decadentă. Fascismul

respinge, totodată, principiile marxismului. Ideile de bază ale doctrinei fasciste: superioritatea rasei ariene, necesitatea regenerării rasei, eliminarea raselor inferioare, antisemitismul. Fascismul denumește regimurile instaurate în Italia, 1922-1943, de Mussolini, și în Germania, între 1933-1945, de către Hitler.

Exemplul lor a fost luat și de Spania, Ungaria și alte state. Din punct de vedere doctrinar au existat nuanțe între aceste fascisme. Doctrina nu a fost un corp omogen, ci mai ales o stare de spirit. Prin extensie, fascismul a devenit echivalentul autoritarismului și totalitarismului.

7. NAZISM. Prescurtare de la cuvântul german **nationalsozialisten**, desemnând inițialele Partidului Național Socialist German, partid de guvernământ al Germaniei hitleriste. Nazismul a reprezentat doctrina acestui partid și, din 1933, ideologia oficială a Germaniei hitleriste.

Principiile de bază sunt expuse într-o formă nesistematizată în cartea „Mein Kampf” scrisă de **Adolf Hitler** între 1925-1927. În concepția național socialismului, rasa și nu clasa furnizează cheia istoriei lumii.

Conceptul central este rasismul, cu tema “sângelui pur german” în virtutea căruia germanii urmează un destin aparte în istorie ca “popor superior”. Tema este preluată de la teoreticieni ai secolului XIX ca **Wilhelm Marr** – specificitatea poporului german și a misiunii sale istorice; **Houston Chamberlaine** (ginerele lui Wagner), **J.A. Gobineau** și **Jules Soury** care propaga teza „luptei pentru viață” dintre rase, inegale de la natură. Pe aceste baze, Hitler a dezvoltat doctrina „poporului senior”. În virtutea acestui principiu, legea din 15 septembrie 1935, interzicea căsătoria între evrei și germani. Antisemitismul devine nucleul ideologiei naziste. Organizarea politică este definită de faptul că statul devine un instrument în serviciul partidului unic și al ideologiei sale.

În politica internă, statul trebuie să aplice *eugenismul*, prin încurajarea procreării rasei superioare și eliminarea sistematică a raselor inferioare.

În politica externă, statul trebuie să urmeze politica “*spațiului vital*” prin cuceriri teritoriale ce vor permite extinderea rasei superioare.

8. COMUNISM. Proiect susceptibil de multiple interpretări, de regulă utopice, în cadrul diverselor doctrine și mișcări politice, cu privire la realizarea unei societăți a justiției sociale întemeiată pe existența proprietății comune asupra mijloacelor de producție și absența antagonismelor de clasă.

Termenul a fost folosit pentru a desemna regimul totalitar din URSS și țările satelite ale cărui premise au fost puse de V.I. Lenin.

Comunismul se caracterizează prin:

- Conducerea societății de un partid unic, monolit, excluzând pluralismul politic.
- Realizarea unui sistem economic colectivizat generalizat.

- Fuziunea partidului unic cu statul, ceea ce generează o birocrație parazitară.

Prin natura sa, acest tip de societate se îndepărtează în mare măsură de concepția fondatorilor marxismului (**Marx, Engels și Lenin**), cu toate că se legitimează prin folosirea unui vocabular marxist, fiind mai degrabă un rezultat al acțiunii politice a lui **Iosif Visarionovici Stalin**.

Marx, care n-a elaborat un proiect concret, ci a schițat doar „societatea viitorului”, considera societatea comunistă un sistem în care „asocierea sau libera dezvoltare a fiecăruia este condiția liberei dezvoltări a tuturor”, dar el n-a explorat căile concrete de realizare a acestui deziderat. Regimurile comuniste au ignorat condiția menționată de Marx.

9. LAISSEZ FAIRE... „Laissez faire, laissez passer” este lozinca sub care fiziocrații au luptat pentru *libertate deplină în viața economică*.

Fiziocrații au fost grup de economiști francezi din secolul XVIII, care credeau că pământul este sursa fundamentală a oricărei bogății și, prin urmare, favorizau comerțul liber cu cereale. Credința referitoare la comerțul liber a influențat dezvoltarea de către Adam Smith a economiei politice clasice și a întregit ideile puse în circulație de iluminismul francez.

10. I.G.DUCA (1879-1933), jurist și om politic roman, fruntaș al Partidului Național Liberal. De mai multe ori ministru și prim ministru în perioada noiembrie-decembrie 1933. Promotor al unei politici liberale orientate către cercurile politice și financiare franco-engleze. A fost asasinat de membri ai organizației Garda de Fier.

11. MIHAIL MANOILESCU (1891–1950), economist și politician, profesor universitar la București. Unul dintre întemeietorii neoliberalismului din România. Ca ministru de externe în guvernul profascist Gigurtu a semnat Dictatul de la Viena. A elaborat teoria corporatismului integral și pur: „Noua teorie a protecționismului schimbului internațional”.

12. ȘTEFAN ZELETIN (1882–1932), sociolog, economist și filosof de orientare neoliberală, prof. univ. la Iași. A studiat geneza, structura, caracterul și perspectivele economiei românești, a susținut transformarea treptată a capitalismului în socialism sub conducerea marii burghezii. Lucrări de referință: „Burghezia română, originea și rolul ei istoric”, „Neoliberalismul”.

13. WALTHER RATHENAU (1867-1922), om politic liberal german. Ca ministru de externe (1922) a participat la Conferințele de la Geneva și a semnat tratatul de la Rapallo dintre Germania și Rusia Sovietică. Asasinat de teroriști naționaliști.

14. HERACLIT din Efes (540 – 475 î.e.n.). Filosof materialist grec, reprezentant al dialecticii antice. A considerat ca principiul fundamental a tot ce există este *Focul* și a privit lumea în veșnica devenire. A legat ideea devenirii de aceea a concomitenței, întrepătrunderii și universalității contrariilor.

15. FRANCOIS QUESNAY (1694-1774), economist și medic francez, fondator al doctrinei fiziocraților. Adept al liberalismului. Lucrările sale, „Tabloul economic” și „Analiza tabloului economic” reprezintă prima încercare de analiză și de modelare economică a procesului reproducției.

16. RAYMOND POINCARÉ (1860-1934), avocat și om politic republican moderat francez. Prim ministru (1912-1913, 1922-1924, 1926-1929) și președinte al Franței (1913-1920). Adept al întăririi alianței franco-ruse împotriva Germaniei.

17. HUGO GROTIUS (1583 –1645), avocat general al Olandei și Zeelandei, diplomat. Pionier al dreptului internațional, scrierile sale au implicații politice importante. Marea sa operă „On the law of War and Peace”, 1625, este o scriere în tradiție aristotelică. Fundamentează dreptul internațional (*jus gentium*) pe dreptul natural care, pentru el, cuprinde dreptul civil și chiar dreptul divin. *Civil* pentru că fiecare societate își alege în mod natural propria formă de guvernare, dar toate națiunile sunt supuse aceluiasi drept natural fundamental (*ius naturale*). Toate acestea, în viziunea sa, sunt produsul reflecției raționale. El credea despre conflictul dintre protestanți și catolici că poate fi rezolvat pe calea discuției raționale.

18. JOHN LOCKE (1632 –1704), filosof englez, considerat unul dintre părinții Iluminismului și o personalitate cheie în dezvoltarea liberalismului. Reputația sa de teoretician politic se bazează pe „Două tratate despre cârmuire”, 1690, iar ca filosof și fondator al empirismului pe „Eseu asupra intelectului omenesc”, 1689. Concepe autoritatea politică drept rezultat al unui acord de a introduce protecția necesară pentru proprietate, termen în care el cuprindea „viața, libertatea și averea”.

Guvernământul era dotat cu autoritate în scopuri limitate și era pasibil de înlăturare dacă făcea exces sau abuz de puterile sale. Proprietatea privată era explicată nu prin acord, ci prin muncă. Expunerea lui cu privire la originile proprietății private a făcut să fie considerat un apologet al burgheziei în ascensiune, sau excesiv de atașat de interesele proprietarilor funciari. Locke descria puterea politică drept o putere cu totul distinctă de puterea asociată cu proprietatea. El argumenta în favoarea guvernării limitate, a separării puterilor, supremației dreptului și legitimității rebeliunii în anumite circumstanțe.

19. DISCRIMINARE POZITIVĂ. Cale instituționalizată de a permite participarea la viața publică a celor dezavantajați din punct de vedere istoric de către un sistem politic.

Implică aplicarea diferitelor criterii de selecție pentru reprezentanții diferitelor grupuri, ca pe o cale de rezolvare a inegalităților sociale existente. Aceasta poate fi distinsă de acțiunea afirmativă sau pozitivă, care implică încurajarea anumitor grupuri de a participa activ la viața social, politică și economică a țării.

Uneori, ea este de natură pur politică, cum este sistemul de cote inițiat de Partidul Laburist din Anglia pentru a spori reprezentarea femeilor în partid.

În alte cazuri, discriminarea pozitivă este înțeleasă mai mult ca o cale de creștere a șanselor, în special printr-o mai bună educație. În SUA, anii '70, cazurile de discriminare pozitivă au privit rezervarea unui număr fix de locuri pentru admiterea în instituțiile educaționale. Adepții sistemului îl înțeleg ca pe o datorie istorică plătită de grupurile dominante în societate și ca pe un proces care conduce la o mai mare integrare socială. Criticii sistemului subliniază că discriminarea pozitivă neagă atât principiul egalității cât și principiul meritului și că, mai mult, permite unor întregi segmente din societate să evite competiția, ceea ce aduce prejudicii sociale.

20. CLASA DE MIJLOC. Clasă sau strat social care deține o poziție superioară față de clasa muncitoare, dar inferioară clasei de sus. Clasa de mijloc se distinge de clasa muncitoare prin ocupație și educație. De clasa de sus se distinge prin idealuri morale și venit; 80% din populația SUA se consideră făcând parte din clasa de mijloc.

Termenul se referă mai degrabă la *statut* decât la clasă. Oamenii sunt considerați a fi de clasa mijlocie mai degrabă prin nivelul lor de educație, condițiile fizice în care lucrează și obișnuințele lor de consum decât prin relațiile lor cu mijloacele de producție.

Educație: în Marea Britanie, din 1850 până în anii 1950, trecerea unor „examene pentru clasa de mijloc” a fost privită ca pașaport pentru acest statut. Deși estompată, aceasta idee încă mai este întâlnită.

Condiții fizice: „Guler alb” este aproape sinonim pentru clasa mijlocie, iar „guler albastru” pentru clasa muncitoare. O ocupație este proprie clasei de mijloc dacă activitatea are loc în condiții de curățenie și nu implică munca manuală grea. Această distincție se estompează și ea o dată cu rapida schimbare în natura muncii, începând cu anii 1960.

Obișnuințele de consum: cele mai uzuale măsurători de „clasă” sunt acelea utilizate de publicitatea industrială în scopul de a-i clasifica pe cei care citesc sau vizionează anumite elemente de mass-media.

21. ECONOMIA DE PIAȚĂ. Sistem de organizare economică în care echilibrul dintre cerere și ofertă (de bunuri și servicii) se face prin mecanism de piață, prin preț, iar banii îndeplinesc rolul unui mijloc universal de schimb.

Prețurile sunt acelea care orientează alocarea de resurse și distribuția veniturilor.

Problema esențială astăzi constă în dezvoltarea unei economii de piață în care să fie maximizate avantajele și reduse la minim dezavantajele. Din acest motiv, în prezent, economiile țărilor dezvoltate sunt diferite atât de sistemele centralizate ale fostelor țări socialiste, cât și de modelul liberal clasic al economiei de piață autoreglant. Ceea ce se numește în aceste țări “economie liberală de piață” este în realitate un teren economic în care se împletesc formele economiei de piață, extrem de diverse, cu intervențiile programate ale puterilor publice asupra pieței.

Experiența democrațiilor avansate demonstrează că, în societățile contemporane, depășirea continuă a contradicțiilor ce se nasc între valorile concurenței și inovării, pe de o parte, și valorile de justiție socială, de egalitate politică între toți cetățenii, nu permite abandonarea totală a intervenției forțelor în procesele pieței. Soluțiile aplicate urmăresc un anumit echilibru între mecanismele pieței.

În acest sens, în economia avansată există activități de planificare prin pârgă economică (și nu birocratică), iar neintervenționismul înțeles în mod absolut n-a fost practicat niciodată.

TEMA 1.2. SOCIAL-DEMOCRAȚIA

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

Doctrina social-democrată.

Evoluții istorice și concepte specifice.

Partidul Social-Democrat și Partidul Democrat (expresii ale social-democrației românești).

CONȚINUT:

Esența doctrinei și a ideilor sale centrale este explicată prin intercon condiționarea libertății și dreptății, valorile fundamentale fiind definite prin libertate, justiție și solidaritate.

O analiză a apariției și dezvoltării social-democrației care surprinde delimitarea sa de curentul marxist, apariția unor forme diverse în țările europene, precum și ideile sale de bază privind statul – cosubstanțial societății civile, democrația și libertatea, egalitatea șanselor, descentralizarea și parteneriatul social.

Expresii ale scenei politice de după 1989, partidele social-democrate sunt analizate din perspectivele programelor politice, dar și a funcționării lor între influențele liberale și cele creștin democrate.

OBIECTIVE:

Cunoașterea experiențelor social-democrate românești și din Europa contribuie la o înțelegere extinsă a fenomenelor social-politice și istorice ale lumii contemporane și a spațiului politic intern românesc.

SOCIAL-DEMOCRAȚIA

Pare a fi un loc comun că doctrina social-democrației moderne își are rădăcinile în viziunile socialiștilor utopici. Paradoxal, sau nu, ideea justiției sociale este mult mai veche, ea fiind la Aristotel, de pildă, o corecție datorată restabilirii echilibrului în cadrul schimburilor rezultate din raporturile de proprietate. Pentru antici, legea reprezenta rațiunea umană lipsită de patimile oarbe, iar Statul era cel mai mare dar făcut oamenilor de către zei. Omul, ca „zoon politikon” era astfel „blestemat” să intre în raporturi sociale de conviețuire, sau, cum va spune J. P. Sartre, „*blestemat să trăiască în libertate*”. Această „anatemă” va însoți și social-democrația de la începuturile ei și până astăzi. Comuniștii au considerat-o un dușman de moarte, fascismul la fel, celelalte doctrine au acuzat la ea o amenințare la adresa privilegiilor. De ce? Ce sperie atât de tare la social-democrație?

Despărțirea de Marx

Pentru prima oară, termenul „social-democrat” a apărut în timpul Revoluției din martie 1848, în Germania, când democrații de stânga și intelectualii progresiști au cerut pe lângă drepturi politice și revendicări de natură socială și economică (8 ore de muncă pe zi, drepturi pentru femei, o zi de odihnă pe săptămână, neexploatarea copiilor etc). Până atunci stânga se rezuma la critica nedreptăților sociale prin prisma sclaviei moderne întruchipate de proletariat. Drept urmare a acestei perspective, pe durata întregului secol al XIX-lea, partidele social-democrate vor fi, în esență, partide de clasă, grupând alegători în funcție de două criterii: a) apartenența la clasa muncitoare, b) apartenența la sindicat.

Sindicatele vor juca, de altfel, un rol covârșitor în istoria social-democrației. La 1863, dușmanul de moarte a lui Marx, **Ferdinand Lasalle** (*în fotografie*), a creat prima asociație cu caracter politic a muncitorilor germani, Asociația Generală, pe structura organizatorică a sindicatelor din industrie, organizație care va sta la baza înființării, câțiva ani mai târziu, a Partidului Social-Democrat German. În perioada care urmează, social-democrații germani duc o intensă activitate, interferând cu ceilalți socialiști europeni.

În contractul cu Mișcarea Fabiană din Anglia, se plămădește în mintea lui **Eduard Bernstein**, cel mai valoros adept al lui Marx, ideea **reformismului revizionist**. Principalele teze ale lui Bernstein afirmau că lupta de clasă nu mai are nici o valoare, pentru că prosperitatea la care ajunge clasa muncitoare în condițiile evoluției capitaliste o determină să se preocupe de interesele ei; că ideea marxistă a unei prăbușiri catastrofice a modului de producție capitalist este imposibilă practic; că teoria progresului concepută de Marx și Engels într-

o manieră determinist-mecanicistă trebuie respinsă; deci și că reducăționismul economic trebuie scos din schema dezvoltării sociale, deoarece politicul este acela care predomină și determină și nu economicul, cum afirma Marx; în sfârșit, că reforma societății trebuie făcută treptat și nu revoluționar, din interiorul sistemului care trebuie neconținut perfecționat și nu înlocuit. Reformismul postulat de Bernstein va deveni o piesă fundamentală a social-democrației, ceea ce va face posibilă deosebirea social-democrației de comunism și de socialismul mediteranean.

Foarte repede, social-democrații vor defini reformismul drept *acea acțiune politică ce promovează schimbări graduale, de la vârf spre bază, de către aceeași clasă politică și cu respectarea cadrului legal existent, în vederea autoreglării sau soluționării conflictelor din societatea respectivă*. Avantajul esențial al reformismului consta în asigurarea stabilității sistemului, practic în eliminarea riscurilor unor convulsii sociale ce pot avea consecințe imprevizibile. O dată cu punerea la punct a eșafodajului teoretic al revizionismului, ceea ce echivalează cu găsirea propriei identități de către social-democrație, între 1866 și 1906, apar noi partide în Suedia, Austria, Franța și Italia, care preiau valorile Revoluției Franceze, le transformă în principii ale acțiunii politice și se inserează în regula jocului democratic a cuceririi puterii și guvernării pe baze parlamentare și legale.

Evident, comuniștii vor respinge tezele revizioniste, vor face din lupta de clasă port-stindardul crezului lor politic și din revoluție instrumentul înlocuirii democrației cu dictatura proletariatului. Sub toiajul ideilor lui Bernstein, apele s-au despărțit a doua oară.

Moștenitorii Epocii Luminilor

Social-democrația modernă, ale cărei baze s-au pus în 1959, la congresul Partidului Social-Democrat German, a fost dominată de figura marelui om politic **Willy Brandt**. În cartea sa „Social-democrația și viitorul”, considerat o veritabilă Biblie a social-democraților și care conține un inedit schimb de scrisori cu **Bruno Kreisky** și **Olof Palme**, Willy Brandt spune: *„Noi am declarat că social-democrații tind să creeze o societate în care orice om își poate dezvolta liber personalitatea și va putea participa la viața politică, economică și culturală a omenirii ca membru al comunității. Noi am pornit de la ideea că Libertatea și Dreptatea se intercondiționează. Valorile fundamentale ale acțiunii socialiste erau definite a fi Libertatea, Justiția și Solidaritatea, considerate ca expresii ale unei obligații reciproce ce decurge dintr-o necesitate comună. Noi am adăugat, în continuare, că, în Europa, social-democrația își are rădăcinile în etica creștină, în umanism și în filozofia clasică și că nu emitem pretenții la proclamarea unor adevăruri ultime. Noțiunile de Libertate, Dreptate, Egalitate, Solidaritate și Fraternitate ne desemnează limpede ca moștenitori ai Epocii Luminilor și nu trebuie să ne*

rușinăm pentru aceasta. Mi se pare, însă, că ar merita să fie continuate schimburile de păreri asupra acestui punct. În acest cadru ar trebui să atribuim un rol-cheie noțiunii de Solidaritate”. De altfel, dacă ar trebui ales un singur cuvânt pentru a desemna social-democrația, acesta ar fi „solidaritatea”. Ceea ce este explicabil prin credința social-democraților că, într-o epocă a marginalizărilor, destrăcărilor, extremismelor și integrismelor de tot felul, țesutul social nu mai poate fi salvat decât de solidaritatea umană.

Cu statul, din leagăn până în mormânt

În mod firesc, concepția social-democrației moderne se distanțează radical de schemele filosofiei sociale și politice liberale atunci când este vorba despre stat, societate civilă și libertate. În concepția social-democrată, statul nu este exterior societății civile și nu este nici redus la un set de funcții minimale, ci este cosubstanțial societății civile, astfel încât puterea de stat trebuie să se distribuie pe anumite paliere ale societății civile într-un proces de autonomizare a acesteia până la nivelul asimilării organizațiilor din cadrul societății civile în mecanismele de realizare a puterii politice. Astfel, statul își va putea asuma funcția de protecție a cetățeanului „*din leagăn până în mormânt*” (Willy Brandt) numai flancat de controlul societății civile. Doar în felul acesta statul va fi umanizat și nu individul etatizat. Din această concepție decurge o altă specificitate a social-democrației: **procesul de socializare a libertății**. În doctrina dreptului natural, libertatea este definită drept spațiul social în care omul își poate realiza o alternativă, o dorință sau o opțiune fără constrângere exterioară. Legea naturală intervine și condiționează libertatea de mișcare în funcție de identitatea de esență a celorlalți oameni, care nici ei nu trebuie stingheriți în acțiunea de realizare a alternativelor lor.

Democrația politică, prin mecanismele de reprezentare, presupune agregarea intereselor politice în instanțele supreme ale puterii chiar dacă egalitatea șanselor de acces este condiționată de anumiți factori social-economici. Însă, în condițiile unei vieți sociale tot mai complexe și a exploziei intereselor pentru revendicări economice, capacitatea puterii de a agrega aceste interese politice și de a le transmite spre soluționare puterii decizionale suferă o puternică birocratizare și diminuare.

Descentralizare și parteneriat social

Soluția propusă de social-democrați a contat în agregarea acestor interese la bază, prin transformarea unităților de producție în microsisteme politice în care sindicatele și asociațiile patronale devin adevărate partide politice care își dispută puterea în numele prosperității întreprinderilor în cauză. În timp, această soluție duce la instituționalizarea autogestiei de tip social-democrat, desigur în țările guvernate de social-democrați.

Cel mai invocat exemplu în acest sens este Austria, țară în care „**parteneriatul social**” cuprinde, în număr egal și la diferite nivele, reprezentanți ai sindicatelor și ai organizațiilor patronale care se întâlnesc o dată la trei luni și iau decizii în legătură cu nivelul salariilor, stabilitatea prețurilor, condițiile de muncă și de viață, clauzele privind condițiile de negociere, declanșarea grevelor etc. Dacă aceste runde eșuează, sarcina concilierii revine sindicatului de ramură, imediat superior, sau Confederației Naționale a Sindicatelor. În Comisia Paritară Națională sunt incluși doi reprezentanți ai Confederației Naționale a Sindicatelor, doi ai Ministerului Muncii, ministrul Agriculturii și Cancelarul Austriei. Organizația Patronală Națională este reprezentată de 2 membrii ai Camerei de Comerț, doi din Camera pentru Agricultură, ministrul Comerțului și ministrul pentru Probleme Sociale. Deciziile Comisiei Paritare Naționale sunt atent pregătite de mai multe comisii și subcomisii, în funcție de problematica abordată, și stau la baza repartiției bugetului statului în numele unei valori fundamentale a social-democrației, **etica redistribuirii**.

Acest tip de organizare este întâlnit, de asemenea, în Olanda, Belgia și Suedia. Un model asemănător funcționează în Germania, unde, de exemplu, în „marea coaliție” - care a făcut posibil enormul progres social și economic din perioada postbelică - intrau, din partea sindicatelor, a socialiștilor și intelectualilor de stânga, cinci membri, iar din partea Partidului Poporului, a Ligii Oamenilor de Afaceri și Ligii Patronilor, tot cinci membri, configurându-se o structură bipolară, în care „roșii” îl dădeau pe Președintele țării, iar „negrii” pe Cancelarul federal.

O altă expresie a democrației industriale ca valoare social-democrată este **umanizarea condițiilor de muncă și de viață**. Suedezii au fost cei care s-au interogat primii asupra naturii muncii, plecând de la un dat antropologic formulat de cercetătorul Menő Löwenstein: *munca este chin, blestem și suferință*. Făptura umană respinge munca, deci pentru a motiva munca și a atrage omul să muncească, locul de muncă trebuie umanizat. Iată de ce, pentru social-democrați, *umanizarea locului de muncă merge mână în mână cu democratizarea muncii*. Gustav Therborn și Ulf Himmelstrand au mers mai departe cu „**Teoria venitului minim garantat**”, în care se arată că omul nu poate exista fără mișcare, fără acțiune, deci, dacă un om nu vrea să muncească, atunci este bolnav și societatea trebuie să îi asigure un venit la nivelul civilizației sale, încercând să-l recupereze pe om, pentru că este mai ușor să anticipezi și să recuperezi decât să întreții cohorte de bolnavi

Replieri ideologice și criză de identitate

După 1989, social-democrația însăși a avut de suferit. Pretutindeni în lume, dar mai ales în Europa, prăbușirea comunismului, ruda renegată a social-democrației, a dus la replierea masivă a ideilor de stânga. Pe acest fond, asaltul neîngrădit al doctrinelor liberale și conservatoare asupra social-democrației a

duș la migrarea valorilor de la o zonă la alta. Cu toate acestea, în optica laburiștilor englezi, social-democrația a rămas încă cu patosul egalității. **Teoria echilibrului social** consideră societatea ca pe un sistem de vase comunicante în care cu cât crește bogăția într-un vas, cu atât crește și sărăcia în celălalt vas. Dar echilibrul social nu presupune doar echilibrul material, ci și pe cel social al nevoilor de bază.

Adevărata esență a egalității ține de sentimentul egalitar al clasei și se bazează pe factorii morali și afectivi, înainte de toate. Din acest punct de vedere, problema principală cu care se confruntă social-democrația este faptul că nevoia de diferențiere și de afirmare a individului vine întotdeauna în contradicție cu egalitatea socială. Iată de ce, printre ultimele replieri ale social-democrației este și **postulatul egalității șanselor** și nu al egalității, realizării ființei umane. Poate că nu întâmplător, deci, atunci când a devenit cancelar al Germaniei, **Helmuth Schmidt** a introdus în doctrina social-democrației unele elemente neoliberale și neoconservatoare. Ulterior, criza de identitate a social-democrației a fost rezolvată parțial, odată cu mandatele laburistului **John Major** (1990-1997) în Marea Britanie și al lui **Gerhard Shroeder** (1998-2005), în Germania. Deocamdată, rămâne ca un fapt doar paradoxal că social-democrația a reușit până acum mai mult pe cale pragmatică, decât pe cale teoretică.

Blestemul libertății duce la solidaritatea umană

Întâmplător sau nu, în România post-decembristă s-a înregistrat, pentru a prelua o expresie des vehiculată o „aglomerație” deosebită pe culoarul social-democrat. În general, a avut loc o luptă fără menajamente pentru păstrarea sau cucerirea unor culoare doctrinare, pentru stabilirea identităților diverselor formațiuni politice. Primul înregistrat la Tribunal, după 1989, este Partidul Social-Democrat Român (PSDR, 1990-2001), președinte **Sergiu Cunescu**, și care s-a declarat continuatorul social-democrației române de la începutul secolului XX și al partidului condus, înainte de instaurarea comunismului, de **Constantin Titel Petrescu**. Cel de-al doilea, în ordine cronologică, a fost Partidul Democrat (1993-2007), iar cel de-al treilea Partidul Democrației Sociale din România, transformat ulterior, prin fuziunea cu PSDR, în 2001, în Partidul Social Democrat (PSD).

O analiză atentă a documentelor programatice ale acestor formațiuni arată că fiecare dintre ele este îndreptățită a se considera social-democrată, în ciuda contestărilor reciproce, uneori vehemente, și a disputei politice care le animă. Desigur, sunt numeroase nuanțările care le individualizează și asupra acestora vom încerca să zăbovim acum.

Documentele programatice ale social-democrațiilor, publicate la București, în 1997, conțin valorile și obiectivele fundamentale ale acțiunii acestui partid. Țelul suprem este definit a fi „*ridicarea spirituală și materială a omului*”, pentru care scop „*toți cetățenii țării trebuie sprijiniți și ocrotiți în tot*

cursul vieții lor”. Valorile ce călăuzesc acțiunea politică sunt *libertatea, justiția socială și solidaritatea*. Mijloacele considerate cele mai eficace pentru atingerea obiectivelor sunt *descentralizarea în toate domeniile și participarea efectivă a factorilor sociali în inițiativă, decizie și control*. PSDR nu se consideră un partid de clasă, ci unul „al întregului popor”, întrucât luptă pentru interesele tuturor categoriilor sociale.

Favorabil sistemului economic bazat pe regulile pieței, PSDR condiționează funcționarea acestuia de existența posibilităților pentru puterea publică și pentru agenții sociali de a realiza „obiective conform interesului general”. Astfel, prin fiscalitate și prin alte măsuri trebuie corectate diferențele prea importante între veniturile și proprietățile cetățenilor sau ale agenților economici.

De asemenea, în sectoarele care determină formarea cetățeanului (școală, mass media, instituții culturale), sau asigură condițiile de viață (locuință, sănătate, mediu înconjurător) efectele economiei de piață trebuie să fie controlate și corectate. În ceea ce privește rolul statului (esențial în orice politică social-democrată), documentele amintite afirmă că aplicarea și funcționarea principiilor mecanismelor economiei de piață nu exclud participarea acestuia la stabilirea regulilor jocului și la respectarea acestora, deoarece economia de piață este în fond o competiție în cadrul căreia arbitrul trebuie să vegheze.

PSDR considera că statul trebuie să-și mențină funcțiile în elaborarea și aplicarea politicilor sociale, fiind deținătorul resurselor financiare și, deci, responsabil pentru felul în care se cheltuiesc banii contribuabililor. În viitor, pe măsură ce va avansa reforma, statul își va micșora atribuțiile, încurajând preluarea de responsabilități private și păstrându-și doar funcțiile de reglaj. Documentele programatice ale vechilor social-democrați (PSDR) criticau și neglijarea aproape completă a dezvoltării capitalului autohton printr-o fiscalitate corespunzătoare și încurajatoare a acumulării, care să-i permită a intra în competiție cu capitalul străin.

Între influențele liberale și cele creștin-democrate

În documentele programatice ale Partidului Democrat, referințele social-democrate sunt, de asemenea, abundente. Regăsim astfel o serie de principii de stânga cu privire la politica economică, industrială, agrară și comercială, la justiție, apărare națională și ordine publică, dar mai ales cu privire la protecția socială, domeniu strâns corelat cu o nouă politică bugetară și bazat pe dezvoltarea dialogului social, adică a unui parteneriat în interiorul societății civile.

Spre deosebire însă de PSDR, care se consideră un partid al întregului popor, Partidul Democrat își orientează acțiunea spre clasa mijlocie considerată, și în cazul României, „*coloana vertebrală a societății, garantul democrației și stabilității sociale, motorul activităților economice, al administrației publice și*

al serviciilor sociale, care, deși încă în formare, asigură deja, pe calea impozitelor și a taxelor de tot felul, cea mai mare parte a veniturilor statului". Din această clasă mijlocie ar face parte micii întreprinzători, comercianții, salariații de stat și funcționarii publici, micii proprietari și fermieri. În fine, nu lipsit de importanță este și scopul politic final al PD *„apt să conducă România în direcția cea bună, a modernității, eficienței, deschiderii spre lume și integrării organice în lumea avansată din toate punctele de vedere*".

În sfârșit, a treia formațiune, Partidul Social Democrat (născut din fuziunea PSDR cu PDSR), este și singura care oferă public un Program politic de mai bine de 150 de pagini, încercând o abordare cât mai cuprinzătoare atât a problemelor doctrinare, cât și a celor de guvernare a realităților românești. Spre deosebire de democrați, PSD își construiește întregul demers în jurul rolului esențial al „statului social” și a funcțiilor sale reglatoare în economie și societate. În concepția sa, economia de piață contemporană, *„este o economie mixtă care are la bază coexistența proprietății private cu cea publică, problema centrală fiind articulația dintre mecanismele pieței libere și sistemele de intervenție și redistribuire care să asigure echilibrul societății și o reală protecție pentru păturile defavorizate*".

Statul este cel care veghează la realizarea unui echilibru social de ansamblu, astfel încât fiecare grup și categorie socială să se autodetermine pe baza activității și a răspunderii sale specifice. Teza fundamentală, regăsită în spiritul său și cazul PD, este că *libertățile civice și politice trebuie să aibă un corespondent în spațiul social și economic*. Cu alte cuvinte, nu este suficient să existe o democrație politică, trebuie să mai existe și o democrație economică și, pe cale de consecință, o democrație socială.

În plan economic, PSD împrumută de la creștini-democrați și adaptează creativ conceptul *„economiei sociale de piață”* privit ca o îmbinare funcțională între libera inițiativă și intervenția statului, în care proprietatea privată coexistă cu cea publică. De altfel, statul care are largi obligații în societate și economie, *„trebuie să sprijine, printr-o protecție nuanțată, formarea și întărirea capitalului autohton*". La rândul său, PSD urmează calea aleasă de PD și, analizând noua structură socială în formare, își focalizează acțiunea către aceeași clasă de mijloc *„a cărei consolidare reprezintă un obiectiv strategic*".

Nu vom analiza și alte principii sau linii de acțiune ale PSD, acestea regăsindu-se mai mult sau mai puțin la alte formațiuni social-democrate. De altfel, toți reiau pe rând principalele teme și idei ale doctrinei din care se revendică. Și, totuși, există unele deosebiri importante. Cum ar fi, de pildă, felul în care este conceput rolul statului.

Vechii social-democrați recunosc acestuia un rol relativ important în prezent, dar apreciază că, pe măsură ce reforma societății și economiei românești se va apropia de sfârșit, acest rol va diminua în favoarea unor inițiative private.

Și mai liberal în concepție, Partidul Democrat atenuează odată mai mult rolul statului, transferând responsabilitățile sale sociale către diverse organisme ale societății civile, iar pe cele economice, după modelul vest european, către o serie de structuri rezultate dintr-o energică politică de descentralizare. PSD, în schimb, rămâne și în această privință fidel teoriei clasice a social-democrației, concepând un stat puternic implicat în viața socială și economică, proprietar al unor segmente-cheie din avuția națională.

Analizând politicile economice, liniile de demarcație apar și mai limpede. Pentru vechii social-democrați, economia de piață era unica soluție a dezvoltării, inegalitățile provocate de aceasta urmând a fi atenuate prin mijloace mai ales fiscale. PD merge, încă odată, mai departe acceptând politici economice aproape liberale în încercarea de a forța o dezvoltare cât mai accelerată. În fine, pe acest plan, PSD se singularizează adoptând un model economic creat de creștin-democrații germani și care, e adevărat, a fost acceptat și de social-democrați în cadrul a ceea ce s-a numit în teoria politică „Marea Coaliție”: economia socială de piață.

O altă problemă majoră pentru social-democrații români este cea a capitalului național. Dacă asupra protejării și dezvoltării capitalului autohton PD nu a insistat prea mult, în schimb PSD elaborează nu doar o critică a stării în care se găsește acesta, ci chiar și strategii de promovare a sa.

La toți social-democrații se observă o încercare de modernizare a principiilor clasice ale social-democrației, de înlăturare a limitelor la care constrânge doctrina. Cazul cel mai evident pare a fi cel al Partidului Democrat care, adesea, a putut fi considerat, după politicile care le promovează, un veritabil partid social-liberal. Ca urmare, fuziunea sa, cu Partidul Liberal Democrat condus de dl. Teodor Stolojan, în 2007, nu a surprins foarte mult. PSD l-a urmat însă îndeaproape, iar faptul că mișcarea social-democrată în ansamblul ei face din clasa mijlocie o țintă predilectă demonstrează hotărârea cu care se dă - și se va da în continuare - bătălia politică în România, deoarece prin tradiție, clasa mijlocie este sau ar trebui să fie fief-ul politic al liberalismului.

Rămâne o întrebare fără răspuns, deocamdată, dacă această capacitate de inovare și înnoire a social-democrațiilor români nu depășește cumva granițele ideologice pe care și le-au autodeclarat. Și aceasta pentru că ideea de bază care circumscrie întregul eșafodaj social-democrat cu privire la statul social este că *intervenționismul etatic în viața economică, socială și culturală este cel care limitează și înlătură exploatarea, asigură repartizarea echitabilă a venitului național, garantează un sistem general de protecție a cetățenilor, restrânge șomajul și instaurează mult dorita pace socială.*

Ciocnirea dintre această perspectivă și cea liberală duce în mod fatal la contradicții greu de rezolvat. În plus, dinamica transformărilor internaționale și derularea proceselor de integrare economică și socială în cadrul Uniunii Europene produc efecte majore și în România. Reacțiile naționale nu vor ezita să se dezvolte, iar noua clasă de mijloc, precum și noile categorii sociale ivite ca

rezultat al economiei de piață și privatizării, își vor cere cu voce tot mai tare drepturile și apărarea intereselor proprii. Iar politicienii români, care își pun atâtea speranțe în această clasă de mijloc, vor trebui să răspundă cu fapte acestor nevoi și provocări.

Președinții social-democrați (1989-2009)

Sergiu Cunescu și Alexandru Athanasiu (PSDR)

Ion Iliescu

Adrian Nastase

Mircea Geoană.

ÎNTREBĂRI RECAPITULATIVE:

1. Ce revendicări aveau, în 1848, intelectualii progresiști și democrații de stânga?
2. Care sunt ideile principale ale reformismului revizionist, în abordarea lui Eduard Bernstein?
3. Definiți social-democrația printr-un singur cuvânt simbolic.
4. Care este rolul statului în gândirea și practica politică social-democrată?
5. Ce este „democrația industrială”?
6. Sintetizați valorile și obiectivele fundamentale ale social-democrațiilor români?
7. Ce adaptări presupune „economia socială de piață” în viziunea social-democrată?

DICȚIONAR

1. SOCIALISMUL UTOPIC. Curent social-politic premarxist, care a precedat apariția teoriei marxiste și socialiste, constituind unul din izvoarele acestora. Termenul vine de la „Utopia” lui **Thomas Morus**, secolul XVI, în care este zugrăvită imaginea unei societăți ideale. În secolul XIX, principalii exponenți sunt **Saint Simon, Ch. Fourier** și **R. Owen**. Ei au avansat ideile desființării proprietății private, organizarea planificată a producției, desființarea opoziției dintre sat și oraș, munca fizică și cea intelectuală, obligația egală a tuturor de a munci, repartizarea produsului social după muncă, respectiv după nevoi, emanciparea femeii, dispariția claselor, libera dezvoltare a individului.

Principala limită a socialismului utopic, din perspectiva socialistă consacrată, este interpretarea idealistă a fenomenelor sociale, încrederea nu în forțele sociale reale, ci în “adevărul absolut” și în “imperiul rațiunii și al dreptății eterne”. Utopiștii erau convinși că socialismul va fi realizat prin simpla propagare a acestor idei, prin forța exemplului unor experimente de acest tip, prin reforme generoase ale conducătorilor națiunilor.

În România, ideile socialismului utopic au fost răspândite, la mijlocul secolului XIX, mai ales de către **Theodor Diamant** care a organizat, între 1835-1836, Falansterul de la Scăieni și a format o pleiadă de tineri. Unele dintre ideile socialismului utopic au fost susținute și de pașoptiști ca **Cezar Bolliac** și **I. Heliade Rădulescu**, la 1848.

2. SOCIETATEA CIVILĂ. Termenul a pătruns în limbajul politic în perioada formării societății capitaliste. **Hegel** (1770-1831) făcea distincție între două laturi ale oamenilor: definirea lor ca burghezi ce urmăresc interese private în cadrul “societății civile” și manifestarea lor ca cetățeni care își asumă finalități sociale generate de stat, în calitate de membri ai „societății politice”.

Toqueville sublinia “capacitatea indivizilor de a se asocia” în plan privat și statal. Formarea societății civile este rezultatul unei mișcări spontane și creatoare a cetățenilor care instituie în mod benevol diverse forme de asociere politică, economică, culturală. Organizațiile societății civile sunt, într-un anumit sens, autonome în raport cu statul, reprezentând o multitudine de centre de putere, un sistem al puterilor nonstatale. Aceste forme de asociere realizate pe plan național sau local, având obiective politice, profesionale, culturale, religioase, morale, sunt un cadru de manifestare a drepturilor indivizilor, minorităților, dar și o contrapondere în raport cu forța statului sau diversele combinații de interese ale instituțiilor politice oficiale (societatea politică).

Datorită specificului său, societatea civilă întărește legitimitatea democrației, multiplică mijloacele de expresie a intereselor, permite recrutarea și formarea de noi lideri.

După al doilea război mondial, conceptul a fost revigorat și a căpătat un rol central în mișcarea de disidență față de regimurile totalitare din Europa Centrală și de Est care anulau societatea civilă în numele realizării unui organism social unitar, omogen. Din punct de vedere totalitarist, separarea societății civile de societatea politică era interpretată ca deviere ce amenința ordinea socială.

3. SOCIALIZAREA POLITICĂ. Procesul de socializare, procesul de interiorizare în psihologia unei persoane a ideilor și normelor politice.

Socializarea politică se realizează în cadrul interacțiunii individ-societate, fiind un fenomen complex ce cuprinde:

Procesul prin care o persoană este integrată în viața politică a unei societăți, dobândind convingeri, atitudini, comportamente specifice și fiind pregătită pentru anumite roluri.

Transmiterea de valori, norme, convingeri și comportamente politice de la o generație la alta.

Achiziția de cunoștințe politice și formarea de competențe politice.

Modul particular de reacție a individului la mesajele sociale care poate fi de acceptare sau de refuz în funcție de statutul său social și alți factori.

Experiența politică personală, imitația socială, educația politică, participarea la luarea deciziilor, includerea în relații de autoritate sunt diverse căi de realizare a socializării politice.

Printre primele sale manifestări sunt loialitatea față de națiunea proprie și recunoașterea autorității statului. **Pierre Bourdieu** observa că socializarea politică este un substitut eficace al constrângerii fizice.

4. REFORMISMUL este o noțiune cu valorare de categorie politică, care desemnează o direcție urmărită de social democrație, având același scop în privința politicii sociale practicate ca și revizionismul. *Reformismul* a fost denumirea dată ideologiei unui grup din social democrația italiană care, în perioada 1890-1914, a activat în favoarea unei „politici reformiste practice” exprimate prin reforme parțiale. Principalul purtător de cuvânt al acestui grup a fost **Filippo Turati**. Termenul *reformism* a fost aplicat și de alte partide social democrate ca denumire pentru o politică socialistă de reforme, unele dintre aceste partide acceptând mijloace pașnice și democratice în atingerea scopurilor lor.

5. REVIZIONISMUL, înrudit cu reformismul, este o mișcare politică născută în Germania. Principalul său ideolog este **Eduard Bernstein** (1850-1932), economist și politician german. El a intrat în Partidul Social Democrat în 1872, și a participat la formularea Programului de la Gotha, în 1875. În 1902, este ales deputat în Parlamentul german și își continuă această activitate cu mici

întreprinderi până în 1928. A activat mult pentru a-i determina pe social democrații germani să colaboreze partidele burgheze.

Eduard Bernstein a fost purtătorul de cuvânt și conducătorul teoretic al aripii liberale a social democrațiilor germani, așa numiții revizionişti. În lucrările sale, el îndreaptă o critică multilaterală contra lui **Karl Marx**, contestând credința în prăbușirea imediată a societății burgheze. Eduard Bernstein a desființat concepția materialistă marxistă a istoriei, precum și teoria valorii a lui Marx.

Revizionişti germani cereau o politică practică de reforme sociale în locul propagandei revoluționare și solicitau transformarea partidului social democrat nu într-un partid de clasă (cum cereau marxiștii), ci într-un „partid al poporului”.

Aceste idei au căpătat răspândire printre celelalte partide social democrate, care s-au adaptat cerințelor practice revizioniste. De exemplu, social democrația suedeză a urmărit întotdeauna aplicarea în politica practică a principiilor fundamentale revizioniste.

6. ARISTOTEL, filosof grec (384-322 î.e.n.), născut la Stagira într-o familie de medici. Se stabilește la Atena, unde este elevul lui **Platon**. Întemeiază apoi, propria sa școală, Liceul. Lasă o operă imensă, filosofică, logică, etică, politică care a influențat întreaga filozofie.

În lucrarea sa „Politica”, Aristotel analizează natura umană și progresul uman, dar mai ales felul în care statul se acordă cu natura umană. El distinge trei elemente fundamentale în guvernare: deliberativul, executivul și judiciarul, definind cetățenia ca pe o participare activă cel puțin la funcțiile deliberativă și judiciară. Cele trei componente statale corecte, în viziunea lui Aristotel, sunt monarhia, aristocrația și „politica”, iar cele trei derivate corespunzătoare sunt tirania, oligarhia și democrația. Stabilitatea politică este pentru Aristotel unul dintre cele mai mari bunuri. Cauza principală a instabilității orânduirilor politice și a revoluțiilor ar fi nemulțumirea față de inegalitatea observată. Calea de a asigura stabilitatea este să se prevină o asemenea nemulțumire, dând la cât mai mulți oameni o parte din voturi, funcții și câștiguri. Dat fiind faptul că scopul statului este asigurarea vieții bune și că aceasta este viața virtuoasă, statul ideal este acela care facilitează cel mai bine exercițiile virtuții la cetățenii săi.

7. „ZOON POLITIKON” – „*Omul este un animal politic*”. Potrivit lui Aristotel, cetatea este rezultatul unui proces de evoluție naturală. La baza comunităților umane nu se află un contract de asociere: ele sunt mai degrabă o împlinire decât un început absolut. În concepția aristotelică, numai comunitatea permite realizarea perfecțiunii umane și aduce omului deplina satisfacție.

A spune despre om că este un animal politic înseamnă a considera că el nu se poate realiza complet decât în cadrul unei comunități: aici își găsește binele propriu și scopul său. Singurătatea nu este suportabilă decât pentru un

zeu sau o ființă degradată. Omul nu este, deci o ființă pentru care viața socială să fie improprie, dimpotrivă, comunitatea este cea care-i răspunde necesității primare de a se integra și afirma.

8. JEAN PAUL SARTRE (1905-1980). Filosof și scriitor francez, reprezentant al existențialismului ateu. Angrenat în mișcarea de rezistență antifascistă, după 1950 suferă influența tot mai puternică a marxismului, pe care mai apoi, îl interpretează și chiar contestă. În concepția lui Sartre, omul este „condamnat să fie liber”, iar libertatea este ruptura posibilă față de condițiile în care ne găsim. El se situează constant de partea celor oprimați, în perspectiva unui socialism deschis spre libertate. În lucrarea „Critica rațiunii dialectice” (1960), existențialismul este prezentat ca o ideologie a subiectului în sânul unui „marxism deschis”, denumit în epocă „orizontul de nedepășit” al filosofiei secolului XX, pentru că el oferă instrumentele pentru a înțelege insuficiențele economice și opresiunile. Sartre întoarce deci, marxismul „oficial” împotriva lui însuși. Luările sale de poziții – considerate aventuroase - în favoarea mișcărilor de stânga, i-au adus critici atât din partea „liberalilor”, cât și a „staliniștilor”. În cadrul acestora, el susține cu fermitate proiectul său inițial de „a lupta pentru a deveni liber” împreună și nu individual. De partea militanților în 1968, el participă la fondarea ziarului „Liberation” în 1973.

Pentru Sartre, filosofia nu este doar o reflecție asupra politicului, ci, indisociabil, libertatea de reflecție, acțiune corectă și intelectuală.

9. KARL MARX (1818-1883). Unitatea gândirii lui Marx se poate înțelege pornind de la trei surse: tradiția politică a socialismului francez, economia engleză (lucrările lui Adam Smith și David Ricardo) și din filosofia germană (Feuerbach și Hegel).

Membru în Liga comuniștilor, fondată în 1847, Marx este însărcinat să redacteze, împreună cu **Friedrich Engels**, „*Manifestul partidului comunist*” (1848). Această lucrare militantă susține necesitatea istorică a unei revoluții socialiste, pornind de la o analiză a societății fondată pe ideea luptei de clasă. Aceasta ar fi reprezentat dintotdeauna motorul istoriei. Antagonismul care opune burghezia și proletariatul este forma modernă a luptei de clasă. El va lua sfârșit prin victoria proletariatului, abolirea proprietății private și a exploatării muncii și instaurarea unei societăți neantagonice: comunismul. Celelalte opere politice ale lui Marx au fost consacrate în esență analizei condițiilor politice ale revoluției. El a avansat ideea unei dictaturi proletariatului, stare tranzitorie necesară pentru a asigura victoria revoluționară. În lucrarea sa „Capitalul”, Marx își fondează proiectul politic și revoluționar pe o analiză „științifică” a structurii economice a societății. Lucrarea evidențiază exploatarea muncii salariale, care înseamnă presiunea de a crea „plusvaloare”.

Piatra unghiulară a filosofiei lui Marx este reprezentată de materialismul istoric. Potrivit lui Marx, omul se distinge de animale prin faptul de a fi o ființă

istorică. Diferitele forme ale activității sale concrete de-a lungul istoriei determină ființa sa și gândirea ființei sale.

Începând cu 1848, Marx trece de la critica filosofică a alienării, la analiza economică a exploatării. Capitalismul este o etapă din devenirea umanității, întemeiată pe „forțele de producție”. Ele definesc capacitatea materială a societății de a produce bogății. Această producție este asigurată prin diviziunea claselor sociale, iar „relațiile de producție” înseamnă pentru orice individ un ansamblu de constrângeri care-i condiționează existența.

Din această perspectivă epocile istorice și cele de criză trebuie înțelese ca o evoluție a forțelor de producție.

10. FRIEDRICH ENGELS (1820-1859). Prieten și colaborator al lui Marx, împreună cu care scrie numeroase lucrări, în special Manifestul Partidului Comunist. Ca autor unic, Engels a avut o contribuție personală la marxismul original, confruntând gândirea marxistă cu științele sociale și istorice ale timpului său și, de asemenea, cu științele naturale. Dorind să demonstreze că „materialismul dialectic” al lui Marx era filosofia cea mai conformă spiritului științific și cea mai aptă să sintetizeze totalitatea cunoașterii din epocă, el furnizează ideologiei staliniste a anilor 1930 pretextul pentru erijarea marxismului în cunoaștere absolută.

11. FERDINAND LASSALLE (1825-1864). Socialist, mic burghez, german. A avut un rol important în crearea primului partid politic muncitoresc din Germania „Uniunea generală a muncitorilor germani” (1863-1875).

Concepția lui Lassalle despre stat este de origine hegeliană. Statul apare ca întruchipare a spiritului universal, a cărei menire este călăuzirea genului uman spre libertate. Ideea statului ca organ situat deasupra „claselor”, care decurgea din această concepție, a fundamentat tactica politică reformistă a lui Lassalle.

12. WILLY BRANDT (1913-1992), om politic german. Din 1964, președinte al Partidului Social Democrat din RFG. Din 1969, Cancelar al RFG. În 1971, obține premiul Nobel pentru Pace, având în vedere politica sa de deschidere către Est.

La finele lunii ianuarie 1967, convine la București, cu ministrul român de externe **Corneliu Mănescu**, stabilirea relațiilor diplomatice România-RFG, la rang de ambasadori. Adept al sprijinirii RDG și militant al reunificării în viitor a Germaniei. Între anii 1967-1992, președinte al Internaționalei Socialiste. În perioada 1979-1983, membru al Parlamentului European. A fost o figură marcantă și un teoretician de frunte al socialismului european postbelic.

13. BRUNO KREISKY (1911-1990). Lider al tinerilor socialiști austrieci în anii 1930, apoi, refugiat în Suedia, devine lider al social-democraților austrieci

din exil. În 1959 – ministru de externe al Austriei. În 1970, devine cancelar al guvernului social democrat minoritar, pentru ca în 1971 să obțină al doilea mandat de această dată majoritar. 1975 marchează anul obținerii celui de al treilea guvern Kreisky. În 1976, la al treilea Congres al Internaționalei Socialiste devine vicepreședintele acesteia. Se va retrage din această funcție în 1989. Lider al modernizărilor la care a fost supus socialismul european occidental.

14. ULF HIMMELSTRAND, sociolog suedez. Însurează 50 de ani de sociologie, de la stadiul de student eminent până la cel de profesor de renume internațională. A acoperit studii de sociologie și psihologie în domeniul aspectelor emoționale și cognitive ale opiniilor și atitudinilor sociale. Teza sa de doctorat se intitulează „Presiuni sociale, atitudini și procese democratice”, 1960. Realizează cercetări de sociologie politică, sociologie a comunicării, dezvoltării, economie socială. Este profesor de sociologie la Universitatea din Uppsala (1969-1989), apoi în Nigeria, la Stanford – California (SUA) și din nou la Nairobi (1987-1993).

15. OLOF PALME (1927-1986). Președinte al Partidului Social Democrat Suedez și premier al Suediei între 1969-1976, 1982-1989. A fost asasinat în condiții neelucidate. Bănuielile au căzut asupra simpatizanților extremei drepte din poliția și serviciile secrete suedeze, sau asupra unor mari concerne de armament, cărora politica pacifistă a lui Palme le-ar fi deranjat afacerile. Suspiciunile cele mai mari s-au îndreptat către serviciile secrete sud-africane. Adversar înfocat al apartheidului, Olof Palme a susținut deschis Congresul Național African și a încercat să obțină un embargo asupra vânzărilor de arme în Africa de Sud. Teoretician de frunte al înnoirii socialismului european, a configurat, alături de **W. Brandt** și **B. Kreisky**, „troika” ideatică a Internaționalei Socialiste postbelice.

16. ECONOMIA CENTRALIZATĂ. Sistemul economic în care statul are funcția de proprietar, administrator al activelor, reglator al mecanismelor pieței, prin urmare a cererii și ofertei, dar și de legislator economic și strateg al construcției instituționale economice.

TEMA 1.3. CREȘTIN-DEMOCRAȚIA

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

Partidul Conservator

Național Țărănismul românesc

Creștin-democrația europeană

PNȚCD – expresie a istoriei politice românești și a curentului creștin-democrat.

CONȚINUT:

Cursul se referă, în primul rând, la originile creștin-democrației românești, manifestată prin doctrina național țărănistă ai cărei exponenți de frunte au fost Iuliu Maniu și Ion Mihalache și la evoluția acesteia de la sfârșitul secolului XIX până la jumătatea secolului XX.

Prelegerea analizează conceptele principale ale creștin-democrației occidentale: solidaritatea creștină, supremația justiției și solidarității economice asupra individualismului, economia socială de piață.

Nu în ultimul rând, este prezentată evoluția PNȚCD, după 1989, ca expresie a istoriei politice românești și a creștin democrației, precum și a programelor sale.

OBIECTIVE:

Asimilarea ideilor și conceptelor esențiale ale național-țărănismului și creștin democrației oferă o viziune de ansamblu asupra societății românești și europene contemporane, facilitând în mod special înțelegerea mecanismelor de funcționare și dezvoltare a scenei politice autohtone.

CREȘTIN – DEMOCRAȚIA ȘI NAȚIONAL – ȚĂRĂNISMUL

„Acel neam care nu e pregătit să suporte sarcinile libertății, va trebui să poarte greutatea lanțurilor de robie” – sub aceste cuvinte profetice, rostite la 1848 de **Simion Bărnuțiu**, se va petrece întreaga viață a marelui om politic român **Iuliu Maniu**. Conducător al luptei pentru eliberarea națională a românilor din Transilvania și lider necontestat al Partidului Național, Iuliu Maniu a fost unul dintre acei oameni providențiali care au pus temeliile statului național unitar român. Când, în 1926, a hotărât fuziunea cu Partidul Țărănesc al lui **Ion**

Mihalache, Maniu nu făcea altceva decât să desăvârșească Unirea de la Alba Iulia printr-un gest care aducea laolaltă două dintre cele mai reprezentative forțe politice de pe ambii versanți ai Carpaților.

Amprenta pusă asupra Partidului Național Țărănesc de „Sfinxul de la Bădăcin” a fost atât de puternică încât, practic, PNT a fost mereu identificat cu Iuliu Maniu, iar urmașul său, **Corneliu Coposu**, cel care a readus partidul pe prima scenă politică a României, în 1990, a considerat continuarea politicii marelui înaintaș drept o datorie de onoare. Iată de ce, pentru a înțelege național-țărănismul românesc, un excurs în gândirea politică a lui Iuliu Maniu este obligatoriu.

Întreaga activitate a lui Iuliu Maniu poate fi circumscrisă conceptelor fundamentale de **legalism**, **constituționalitate** și **democrație**. Intrat în viața politică a României Mari la finele anului 1918, Maniu a constatat și a acuzat de la început un veritabil deficit de legalitate. Fenomenul îl întâlnise și înainte, când, ca deputat în parlamentul de la Budapesta și ca lider al românilor transilvăneni, constatase distanța enormă dintre legislația maghiară și realitatea dominată de abuzurile guvernanților împotriva drepturilor și libertăților națiunii lui. Statul național unitar român, desăvârșit în 1918, deși întemeiat prin prevederile lui constituționale pe liberalism și democrație, datorită unei societăți înapoiate și subdezvoltate economic n-a putut asigura decât într-o mică măsură prefacerea radicală a mentalității guvernanților și guvernaților care să impună legea și legalitatea ca dominante ale conducerii societății.

Legalismul promovat de Iuliu Maniu se opunea revoluționarismului ce bântuia pe atunci Europa. Forma supremă a legalismului o reprezenta, pentru Maniu, constituționalismul. Apreciind Constituția din 1866, care aparținuse epocii de constituire a României moderne, Maniu a militat pentru ca noua lege fundamentală, ce avea să fie adoptată în 1923, să insereze în cuprinsul ei cele mai democratice principii de organizare statală, în care centralismul excesiv și paralizant să fie limitat, făcând loc autonomiei județelor, fără a se altera unitatea statului român. Un raport echitabil în repartizarea puterilor statului în care

Parlamentul era chemat să joace rolul esențial, precum și aplicarea riguroasă a conceptului constituțional britanic – „*Regele domnește și nu guvernează*” – erau două idei cardinale ale gândirii și practicii politice ale lui Maniu. Apogeul luptei lui Maniu și a PNȚ pentru apărarea legalității, Constituției și democrației a fost atins în perioadele august 1944 – iulie 1947, în înfruntarea cu acțiunea URSS de bolșevizare a României. Trădați și abandonați de Occident, patrioții români au sfârșit în lagărele și temnițele comuniste. La mai bine de 125 de ani de la nașterea lui Iuliu Maniu, principiul său „*Nu puterea pentru putere*” este astăzi mai actual decât oricând.

Țărănismul – o revoluție a lumii satelor

Unul dintre cei mai importanți teoreticieni ai țărănismului românesc rămâne, fără îndoială, omul politic, economistul și sociologul **Virgil Madgearu**. În 1923, la invitația profesorului Dimitrie Gusti, Madgearu susținea, la tribuna Institutului Social Român, două conferințe considerate până astăzi definitive pentru doctrina Partidului Național Țărănesc. Elementul central al acestei teorii era dat de constatarea faptului că, în întreaga Europă Centrală și de Est, după încheierea primului război mondial, luase naștere o nouă clasă socială: clasa țărănească independentă. O veritabilă revoluție socială și economică, provocată de masive reforme agrare, a făcut ca în România, Iugoslavia, Cehoslovacia, Polonia, Lituania, Estonia, Letonia, Ungaria și chiar în Austria să se petreacă o „*țărănizare a agriculturii*”.

Revoluția agrară din răsăritul Europei, care este însoțită de o reformă integrală a dreptului de proprietate, creează astfel o clasă țărănească cu un rol bine definit în viața socială, ca un factor de progres. Dar clasa țărănească are o serie întreagă de interese contrarii celorlalte clase, de unde și necesitatea unei acțiuni politice. Dincolo de antagonismul natural față de clasa marilor proprietari de pământ, țărănimea are interese contrarii față de burghezia comercială, ca și față de cea industrială. Burghezia, clasa conducătoare în stat, are în mână sa cheia repartiției impozitelor și organizarea întregului aparat de circulație, ea exploatând munca țărănească prin taxe de export prețuri maxime și rechiziții ale produselor agricole, valorizări sau devalorizări ale monedei naționale etc., conchide Virgil Madgearu. În aceste condiții, într-o țară preponderant agrară, cum era atunci România, țărănimea nu a întârziat să dobândească o puternică conștiință de clasă. Expresia politică acestei conștiințe comune a reprezentat-o mișcarea țărănistă.

„*Țărănismul*”, pornind de la ideea că, în România Mare, rolul conducător trebuie să-i revină țărănimii, considerată o clasă socială unitară, a încercat să elaboreze o viziune de ansamblu asupra societății interbelice, bazată pe o concepție economico-socială dominată de mica proprietate agrară, secundată de micile meșteșuguri și de industria țărănească. Astfel, mica proprietate țărănească era privită ca o „*gospodărie de muncă*” având un rol economic fundamental

pentru statul român, dar situându-se în afara procesului de concentrare și centralizare a capitalului. Dezvoltarea „*gospodăriei de muncă*” s-ar fi asigurat prin constituirea diferitelor „*cooperații*” (de credit, de consum, aprovizionare, desfacere sau producție). Doctrina țărănistă s-a definit de asemenea, și prin raportare la principalele idei ale timpului: liberalismul, conservatorismul și socialismul. Toate au fost respinse de țărănism: liberalismul deoarece, pe calea sa, țărănimea ar fi ajuns la subjugarea de către trusturile financiare; conservatorismul datorită asocierii sale cu marii proprietari de pământ; iar socialismul pentru că era prea radical în dorința de transformare a societății. Și, totuși, consideră Madgearu, „*acțiunea politică a țărănimii ne se poate mișca decât în cadrul concepției democratice muncitorești. Țărănimea nu-și poate îndeplini misiunea ei istorică fără să se asigure un regim politic democrat*”.

Țară, Lege și Onoare

Și, într-adevăr, Partidul Țărănesc condus de **Ion Mihalache** a fost puternic tentat de stânga politică. Fuziunea cu Partidul Național al lui **Iuliu Maniu** va atenua însă, până aproape la dispariție, atât ideea luptei de clasă, cât și revendicările stângiste. Accentul specific pe care îl va aduce în viața politică românească Partidul Național Țărănesc va fi conturat de deplasarea centrului de greutate către țărănimea înstărită și burghezia sătească, categorii dornice de afirmare în noul climat de după război. Ulterior, această bază doctrinară va deveni și mai difuză, pe măsură ce în jurul PNȚ se vor strânge alte clase și alte interese ce identificau partidul lui Maniu și Mihalache drept principalul oponent al liberalilor. O dată cu acest fenomen, în concepția țărănistă nu mai sunt neapărat necesare antagonismele între țărani și burghezi, între agrarianism și industrialism, sau între sat și oraș.

Armonizarea acestor interese aparent divergente devine posibilă în condițiile dreptului egal la existență, colaborarea diferiților vectori politici fiind dictată chiar de condițiile reale existente în societate. Pentru aceasta, încă o dată, este necesară nu hegemonia uneia sau alteia dintre clase, ci **supremația legii** față de care toți să se raporteze deopotrivă. Moderația manistă ca și obsesia față de respectarea cadrului legal, care l-a făcut celebru pe marele om politic ardelean, modificau astfel din temelii o doctrină menită să facă din țărănime clasa conducătoare a statului.

Transformările declanșate prin unificarea Partidului Țărănesc cu Partidul Național nu ar fi fost însă depline în absența **principiului național**. „*Noi, spunea Iuliu Maniu, nu trebuie să susținem ideea națională în forma ei exterioară, adică limitată la existența statului național, ci să-i dăm și conținutul într-adevăr național, adică să ridicăm poporul românesc care a suferit asuprirea și a rămas în urma altor popoare*”. De la naționalismul de multe ori declarativ al unora dintre contemporanii săi, Iuliu Maniu trece astfel la componenta economică și socială a ideii, completând conținutul acesteia în sens politic cu

coordonatele social-economice și culturale. Această formă de naționalism, întemeiată pe **necesitatea ridicării națiunii în plan material până la înălțimea popoarelor dezvoltate**, va rămâne o constantă a doctrinei național-tărăniste.

Maniu s-a dovedit, de altfel, un vizionar și al afirmării ideii de națiune în contextul marii problematice a integrării internaționale. Imediat după Marea Unire, el scria: *„Europa de mâine va fi aceea a uniunilor , confederațiilor, federațiilor. Acest moment inexorabil nu trebuie să găsească poporul nostru nepregătit. Conducătorii politici trebuie să cultive calitățile profesionale și morale ale românilor, astfel încât ei să nu devină în noul context de liberă circulație a valorilor un fel de neo-iobagi în raport cu alte popoare”*. În 1937, Maniu vedea în organizarea sistematică a statelor din bazinul Dunării, cu păstrarea suveranității lor, o necesitate primordială nu numai pentru România, ci și pentru pacea Europei.

Deosebit de ferm s-a arătat președintele PNT în păstrarea și susținerea alianțelor tradiționale cu Franța și Anglia, care ne-au ajutat în realizarea idealului național. În discursul său din 23 noiembrie 1937, ținut în fața Comitetul Executiv, fruntașul țărănist cerea *„înlăturarea echivocului acesta insuportabil care plutește asupra țării și asupra națiunii noastre și cea neîncredere cu care este privită România în toate taberele”*, ceea ce ar fi putut face posibil acordul între vorbe și fapte, pentru păstrarea cu sfințenie a țării înăuntrul alianțelor occidentale.

După 1989, când urmașii lui Maniu s-au găsit vreme de patru ani, 1996-2000, într-o alianță parlamentară și guvernamentală cu Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR), problema minorităților a capăt o însemnătate deosebită. Într-o conferință susținută în 1924, pe problema minorităților naționale, Iuliu Maniu a eliminat orice echivocuri referitoare la caracterul național a noului stat român rezultat în urma Marii Uniri. Astfel, arăta Maniu, minoritatea maghiară și cu atât mai puțin alte minorități *„nu au forța politică, îndreptățirea etică sau putința fizică de a da un alt caracter statului nostru decât cel național românesc, pe care el nu-i este permis să-l piardă și pe care nu-l va pierde decât prin greșelile istorice sau păcate de moarte pe care le-ar săvârși conducătorii poporului român*.

Dar tot atât de mult greșesc aceia care, stând pe punctul de vedere al statului național român, voiesc să rezolve exclusiv din acest punct de vedere problema minorităților; pierzând din vedere că această problemă, departe de a fi o chestiune determinată numai de raporturile de forțe politice dintr-un stat, este o problemă a drepturilor omului câștigate prin imense sacrificii ale omenirii, fiind și o chestiune de utilizare completă pentru stat și spre binele comun a tuturor forțelor etnice, sociale, economice și culturale, de orice origine ar fi ele”. Din punct de vedere al statului național român și în scopul asigurării integrității lui teritoriale, pentru păstrarea caracterului său național și pentru a crea posibilitatea practică și efectivă a unei conduceri de stat care să

împiedice ca o gândire și o concepție de viață străine să corupă individualitatea și caracterul național este necesară, în viziunea lui Iuliu Maniu, îndeplinirea mai multor deziderate, între care:

- limba oficială de stat să fie limba română; limba oficială a guvernului, a legislației și a conducerii centrale de stat, în toate manifestările sale, să fie limba română; limba oficială a tuturor funcțiilor și serviciilor de stat să fie cea românească; limba oficială a oficiilor administrative, în raportul lor oficial față de guvern, să fie română;
- învățământul superior de stat și învățământul în școlile medii, civile și profesionale de stat, precum și învățământul primar din ținuturile românești și pentru toți copiii români, oriunde s-ar afla ei, trebuie să fie românesc și trebuie să fie pătruns de sufletul, de gândirea și de măreția tradiției și aspirațiilor neamului românesc;
- știința, arta și literatura română trebuie răspândite și promovate în toate manifestările lor, cu toată puterea statului, în tot cuprinsul țării, fără nici o rezervă și fără nici o rezervă și fără nici o cruțare a mijloacelor materiale;
- cultul religios al românilor trebuie protejat cu toată puterea statului, deoarece credința și bisericile românești au susținut neamul românesc;
- armata trebuie susținută și organizată cu orice sacrificii, astfel încât ea să corespundă menirii sale de a fi personificarea adevărată a unității și a mândriei naționale, gata totdeauna de a apăra cu succes patrimoniul național;
- puterea statului trebuie folosită astfel încât agricultura, industria, comerțul și peste tot viața economică și închegarea socială a românilor să fie promovate și întărite;
- va trebui să se împiedice imigrarea sistematică și în masă în țara noastră a elementelor străine;
- va trebui să se facă tot posibilul ca starea de sănătate și social-morală a poporului român să se ridice cât mai mult ca să nu ne piară, văzând cu ochii, fiii neamului nostru.

În fine, pentru a întregi acest adevărat testament lăsat urmașilor săi de Iuliu Maniu, să vedem cum credea fruntașul țărănist că va traversa România vitregia vremurilor: „*Cred cu tot sufletul meu că numai întronând în țara noastră un sistem de legalitate, moralitate și libertate pentru toți, țara va putea să dăinuiască. Numai devenind caldă ocrotitoare a tuturor libertăților și gândirilor nobile, a tuturor străduințelor culturale și de propășire umană, țara noastră va putea avea respectul lumii, autoritatea și forța morală trebuitoare pentru a putea rezista, în vremuri de răstăprie, valurilor dușmane (...). Viitorul este al unităților mari sociale ori economice. Statul român, mai curând ori mai târziu, va trebui să facă parte dintr-o astfel de mare unitate și rolul lui, în această perspectivă, va depinde și de modul în care a știut să se organizeze și*

să se conducă până în momentul acelei noi și mari prefaceri. De măsura în care va putea să-și câștige autoritatea și prestigiul moral, încrederea și respectul vecinilor săi și a lumii civilizate, va depinde dacă statul român va fi un obiect de târguială ori un factor hotărâtor, va fi un centru al formațiunii grandioase ce va veni, ori își va trăi viața umilită, dacă o va mai avea, de pe o zi pe alta, din grația altora și servind pe alții”.

Democrația creștină – dreptate pentru toți copiii lui Dumnezeu

Am prezentat, succint, tezaurul de idei politice, sociale economice moștenit de Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat. Pentru că urmașii lui Iuliu Maniu au adăugat determinantele „*creștin-democrat*” la denumirea partidului, este necesară însă, o scurtă lămurire asupra creștin-democrației, doctrină asupra nașterii căreia a vegheat cu grijă maternă Biserica Catolică.

În 1891, Papa Leon al XIII-lea emite enciclica „*Rerum Novarum*” prin care se încerca o revizuire a poziției Bisericii Catolice, refractară, până atunci, față de democrație. Documentul, care s-a aflat practic la originea apariției partidelor creștin-democrate în Occident, sugerează *orientarea catolicismului spre o democrație fundamentată pe morala religioasă, în spirit tradițional și, mai ales, conservator*. După al doilea război mondial, partidele creștin-democrate au participat la guvernare în mai multe țări, cele mai cunoscute exemple fiind cele din Italia și Germania. Punând la baza activității lor economice și politice programul social al Bisericii Catolice, partidele creștin-democrate se proclamă a fi „deasupra claselor”, „general umane”, preocupate de protecția cetățenilor și de o „solidaritate creștină”. În ultimă instanță, doctrina creștin-democrată se centrează pe principiul supremației justiției și solidarității economice asupra individualismului și pe preeminența persoanei asupra raționalismului economic.

Partidele creștin-democrate europene își asumă fără ezitări moștenirea creștină a țărilor lor și, în mod explicit, afirmă **etica creștină**, mai degrabă decât adoptarea poziției seculare și liberale conform căreia toate religiile trebuie considerate egale. Un pronunțat **anti-marxism** străbate de la un capăt la altul gândirea și teoria creștin-democrate. Creștin-democrația consideră că economia trebuie să se afle în serviciul umanității iar datoria statului de a proteja și îngriji cetățenii este foarte importantă. Nu este întâmplător, deci, că gândirea creștin-democrată este populară în rândul muncitorilor occidentali, reușind să aducă împreună Justiția și Credința.

De asemenea, ideile naționalist-conservatoare moderate se bucură de mare popularitate în majoritatea zonelor rurale și a orașelor mici din Europa Occidentală deoarece se ridică în apărarea culturii și valorilor tradiționale. În acest sens, **conservatorismul** este un termen relativ, folosit pentru a descrie tot ceea ce favorizează valorile tradiționale în care „tradiția” se referă la credințe și cutume religioase, culturale sau naționale. **Samuel Francis** a definit

conservatorismul autentic ca „supraviețuirea și îmbunătățirea unui popor în cadrul expresiei culturale instituționalizate”.

Sunt două principii de bază care definesc această viziune conservatoare a democrației creștine:

1. Locul esențial al familiei. Creștin-democrația se opune divorțului (cu excepția cazurilor de infidelitate), sexului în afara căsătoriei, comercializării sexului, monogamiei secvențiale, parteneriatelor domestice și căsătoriei între homosexuali. Aceasta este însă o generalizare, deoarece nu există o unanimitate de vederi în aceste privințe. Spectrul opiniilor legate de familie este extrem de divers.

2. Sanctitatea vieții umane. În general, este respins avortul, euthanasia și cercetările privin celulele stem. Unii conservatori creștini extind principiul sanctității vieții umane militând împotriva oricăror forme de război. În general, sunt adoptate principiile drepturilor omului și ale demnității individului în acele societăți unde aceste valori au o lungă istorie de suport popular. În societățile fără tradiție în respectarea drepturilor omului, acestea sunt considerate a fi de natură liberală sau chiar radicală.

Conservatorismul social este o concepție aproape universală în rândul dreptei creștine. Principile de bază sunt derivate din dreptul natural, adică din acel sistem de norme sociale care pare să crească în mod natural în societățile umane de-a lungul timpului și în toate culturile. Țara, contextul istoric, economic și social definesc condițiile de manifestare în fiecare caz, dar ceea ce rămâne comun în toate situațiile este ideea protejării și îmbunătățirii neconținute a valorilor familiei în relație cu statul.

Economia Socială de Piață

Ceea ce face însă gloria creștin-democrației este conceptul „*economiei sociale de piață*” (Sozialmarktwirtschaft) a cărui transpunere în practică a făcut din Germania postbelică „statul bunăstării” de astăzi. La început a stat mai întâi critica „*vechii gândiri și acțiuni liberale*” care pierdea din vedere că economia de piață nu formează decât o secțiune îngustată a vieții sociale care este încadrată și menținută de un domeniu mult mai extins: câmp exterior în care oamenii nu sunt deloc concurenți, producători, comercianți sau consumatori, ci pur și simplu oameni care nu trăiesc numai din pâine, ci împreună cu membri de familie, cu vecini, coreligionari, colegi de muncă, cetățeni în funcții publice – toți fiind din carne și sânge, cu ideile și cu sentimentele lor etern umane care aspiră la justiție, onoare, înțajutorare, la sentimentul interesului general. Iată de ce a ordona întregul sistem de valori al unei societăți pe baza jocului dintre cerere și ofertă înseamnă a reduce „*la o experiență total antinaturală oamenii care, mai devreme sau mai târziu, vor respinge și această organizare și economie de piață care le-ar deveni odioase*”. Astfel, principiul individual al

nucleului economiei de piață trebuie să fie echilibrat prin principiul social și umanitar dacă, în societatea noastră modernă, acești doi factori trebuie să fie menținuți, și dacă, în același timp, pericolele mortale ale gregarizării și proletarizării trebuie să fie îndepărtate. Principiul esențial al doctrinei creștin-democrate este că viața economică trebuie subordonată vieții sociale, iar libertatea politică poate exista, în această lume dominată de interese contrare, numai prin justiția socială. Conflictul dintre capital și muncă poate fi reconciliat numai dacă interesele reprezentanților celor doi poli vor tinde să se aproprie.

Acest model economic a fost folosit mai ales de Europa Occidentală și Nordică în timpul „războiului rece”. Actul de naștere al economiei sociale de piață se consideră a fi avut loc la 22 iunie 1948, în Germania condusă de guvernul lui **Konrad Adenauer**, când ministrul federal al economiei **Ludwig Erhard**, mai târziu cancelar (1963-1966), a decis reforma monetară. După cum se știe, formarea liberă a prețurilor, pe baza cererii și a ofertei, este paradigma economiei de piață. Dar, în dificilul proces al reconstrucției Germaniei și dezvoltării economiei postbelice, Erhard avea în vedere mai ales stimularea consumului, a cererii pieței: *„O economie permanent echilibrată, care în același timp păstrează vii forțele care duc la dezvoltare și progres, presupune o populație dinamică, caracterizată mai ales prin voința de a consuma. Numai această voință de consum permite producției să se dezvolte neîntrerupt și conservă vii eforturile pentru o mai mare eficiență și îmbogățire”*.

Economia socială de piață a căutat să se plaseze la mijlocul drumului între capitalism și socialism, realizând un echilibru între o rată mare de creștere economică, inflație scăzută, nivel mic de șomaj, condiții decente de muncă, ajutor social semnificativ și servicii publice puternice prin folosirea intervenției statului în economie.

Așa cum arătam, respectând principiile pieței libere, economia socială de piață se opune atât economiei planificate, cât și ideii liberale a abandonării totale a economiei de către stat. De altfel, Ludwig Erhard îi mărturisea marelui teoretician liberal **Friedrich Hayek** că *„economia pieței libere nu are nevoie să fie făcută socială deoarece este socială în chiar originea sa”*. Au jucat un rol important în dezvoltarea acestui concept, teoreticieni precum **Franz Oppenheimer**, **Walter Eucken**, **Wilhelm Röpke**, **Franz Böhm** și **Alfred Müller-Armack**.

La început controversat, acest model a devenit tot mai popular odată ce a fost identificat cu succesul economic al Germaniei de Vest și Austriei („*wirtschaftswunder*”, adică „miracolul economic”). Începând cu anii ‘60, economia socială de piață a fost modelul economic principal în Europa Occidentală, aplicat atât de administrații de centru-dreapta, cât și de centru-stânga. Statele europene din sud au preferat servicii publice de mare anvergură, rate mari de creștere a salariilor și un șomaj scăzut, mai degrabă decât o inflație joasă, datorie publică scăzută, cheltuieli publice mai mici și alte politici de „sănătate” economică.

Mai aproape de „a treia cale”

După prăbușirea comunismului, în 1989, majoritatea partidelor de centru-dreapta s-au deplasat gradual către politici economice din curentul neo-liberal. De altfel, o parte semnificativă a grupărilor politice de centru-stânga a făcut o mișcare asemănătoare dezvoltând ceea ce s-a numit „a treia cale”. Oricum, o angajare clară față de economia socială de piață este făcută în chiar textul proiectului de Constituție Europeană unde se arată că *„Uniunea va lucra pentru o dezvoltare sustenabilă a Europei, bazată pe creșterea economică echilibrată și pe stabilitatea prețurilor, pe o economie socială de piață foarte competitivă, cu scopul asigurării progresului social și al eliminării șomajului, și al unui nivel înalt de protecție și al îmbunătățirii calității mediului”* (Articolul 1-3 al Tratatului pentru Constituția Europeană).

La fel cum social-democrația europeană se dorea o „a treia forță” între capitalism și comunism, tot astfel creștin-democrația consideră că *„pentru realizarea justiției sociale trebuie depășite atât individualismul liberalilor, cât și colectivismul marxiștilor”*. Solidaritatea socială este văzută drept mijlocul soluționării problemelor economice. O astfel de solidaritate implică *„acceptarea unui grad ridicat de intervenție publică în viața economică, naționalizarea industriilor de bază, reforme structurale în agricultură”*.

În același timp, ceea ce desparte creștin-democrația de marxism este recunoașterea dreptului micii proprietăți, a descentralizării, a dezvoltării autonome depline a grupurilor sociale și a forțelor economice din societate.

Astăzi, în această primă parte a secolului XXI, creștin-democrația rămâne o mișcare și ideologie politică diversă. În timp ce creștin-democrații cunosc o varietate de perspective, poziții și viziuni, există și un consens asupra anumitor teme. În general, creștin-democrația a fost și rămâne conservatoare în raport cu o serie de teme tradiționale, morale și culturale.

În același timp, din perspectivă politică, democrația creștină poate fi descrisă, în general, ca având un pronunțat caracter de stânga, pentru că își asumă o puternică conștiință socială, promovează combaterea sărăciei, implicarea statului în protecția și asistența socială și, uneori, își ridică vocea pentru restrângerea forțelor pieței. Pe de altă parte, poate fi înțeleasă și ca o doctrină liberală deoarece promovează în egală măsură drepturile omului și inițiativa privată.

Creștin-Democrația rămâne o forță semnificativă în Europa (mai ales Occidentală) și în America Latină, dar este mai puțin influentă pe alte continente. Partidele creștin-democrate din America Latină tind în general să promoveze o viziune economică de stânga, în timp ce componenta europeană tinde mai degrabă să fie de dreapta.

În practică, politicile și prioritățile creștin-democrate pot varia considerabil de-a lungul timpului, de la o țară la alta. Creștin-Democrații sunt de obicei conservatori sociali, în sensurile deja prezentate. Teoreticieni de marcă

precum **Geoffrey K.Roberts** și **Patricia Hogwood** sunt de părere că „în termeni de ideologie, creștin-democrația a încorporat multe dintre viziunile liberale, conservatoare și socialiste într-un ansamblu de principii și morală creștină”.

Democrația creștină în Purgatoriul românesc

După 1989, Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat (PNȚCD) a reprezentat pe scena politică românească reperul cel mai radical al luptei pentru lichidarea urmărilor fostului regim comunist. Din această perspectivă, PNȚCD a fost, în calitatea sa de conducător al Convenției Democrate, marele câștigător al alegerilor parlamentare din 1996.

Înainte, însă de a vedea în ce măsură documentele programatice ale urmașilor lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache sunt în acord cu doctrina național-țărănistă din perioada interbelică, este necesară o perspectivă asupra condițiilor speciale în care PNȚCD a acces la guvernare, după 63 de ani de opoziție la patru dictaturi succesive.

În primul rând, trebuie evidențiate două fenomene cu caracter de unicitate în toată Europa de Est ce s-a aflat sub dominație comunistă:

- România este **singura țară din zonă în care rezistența armată anticomunistă s-a prelungit timp de peste 13 ani**, până în anii '60. Acest fenomen explică de ce **represiunea din țara noastră a fost cea mai cruntă din toată regiunea comunizată** și de ce în închisori s-a aplicat un regim de exterminare care s-a soldat cu **lichidarea sau anihilarea practic a întregii elite** politice, economice și chiar culturale românești;
- România este singura țară din fostul lagăr comunist european unde, după aproape 50 de ani de prigoană, vechile partide s-au refăcut imediat ce noile condiții istorice au permis acest lucru.

Așa cum arăta unul dintre fruntașii țărăniști, **Niculae Ionescu-Galbeni**, cu prilejul împlinirii unui an de la alegerile din 1996, este un fapt de necontestat că România, chiar dacă nu a avut o dizidență a intelectualilor comparabilă cu cele din Polonia sau Cehoslovacia, a avut în schimb o rezistență politică și, într-o oarecare măsură, și militară, care prin amploare și valoare au depășit cu mult ceea ce s-a întâmplat în celelalte țări.

A doua problemă, crucială pentru optica național-țărăniștilor contemporani, este faptul că, prin victoria în alegerile din '96, în România nu s-a produs doar o schimbare de guvern, ci s-a realizat o schimbare de regim politic, ceea ce a marcat cu adevărat sfârșitul regimurilor comunist și post-comunist. Așa cum se afirma în broșura „PNȚCD la un an de la alegerile parlamentare din 3 noiembrie 1996”, „*aceste alegeri reprezintă punctul zero, de la care o nouă epocă istorică își face începutul (...)*”. Atunci s-a rupt, odată pentru totdeauna, „*continuitatea*

de guvernare a unui regim comunist până în 1989 și post-comunist, de sorginte reformist-gorbacioviană după 1989, regim care, dincolo de unele începuturi de democratizare și de economie de piață, păstrase în structurile clasei politice și pe cele ale fostului aparat de stat centralist-totalitarist”.

Iată, așadar, contextul în care PNȚCD a preluat puterea în România postdecembristă. Care sunt ideile ce i-au călăuzit pe național-țărăniști, care sunt principiile lor doctrinare și, mai ales, ce legătură mai există între acestea și tezaurul ideatic moștenit de la partidul lui Maniu și Mihalache, sunt întrebări a căror legitimitate nu poate fi contestată. Dar lucrurile nu sunt deloc simple. În primul rând pentru că PNȚCD însuși a suferit transformări majore în urma eșecului pe care l-a înregistrat la guvernarea țării, în perioada 1996-2000. Apoi, pentru că succesivele divizări, unificări și reunificări din următorii ani au amânat necesarele clarificări ideologice, multe din documentele programatice ale PNȚCD fiind adesea contradictorii. Ne vom referi totuși la acestea și vom încerca să le corelăm cu doctrina clasică a național-țărănismului, așa cum am prezentat-o mai sus.

A doua problemă este dată de caracterul proclamat „creștin-democrat” în condițiile în care, după cum am arătat, creștin-democrația este o prelungire în plan politic a acțiunii sociale a Bisericii Catolice. Or, majoritatea copleșitoare a poporului român este creștin ortodoxă, iar implicarea Bisericii Ortodoxe Române în plan lumesc este un subiect delicat care a stârnit deja, în vremea din urmă, unele discuții între diferitele generații de clerici.

În fine, o a treia dificultate rezidă în ceea ce s-ar putea numi „criza de identitate” pe care o traversează PNȚCD. Această criză este determinată de schimbarea dramatică a societății românești în ultimii 50 de ani. Astfel, România a încetat să mai fie o țară preponderent agrară, majoritatea populației trăiește astăzi în mediul urban și este ocupată în sfera industriei și în cea a serviciilor. Mai mult, atât la alegerile din 1990, cât și la cele din 1992 și 1996, voturile exprimate în favoarea PNȚCD au venit, în principal, din marile orașe. Sociologii și cercetătorii care au studiat acest fenomen sunt de părere că el s-a datorat nu ofertei politice, sociale sau economice a PNȚCD, ci faptului că partidul a fost identificat cu lupta împotriva comunismului și a sechelelor acestuia, atribuindu-i-se de către alegători rolul de „agent ale schimbării”. Ceea ce a fost demonstrat cu alegerile din 2000, când, o dată produsă această schimbare, baza electorală a PNȚCD a suferit mari și imprevizibile modificări, ducând la eșecul electoral și politic al PNȚCD. Pe de altă parte, trebuie remarcată încercarea de fondare a unui partid democrat creștin de către omul politic **Ioan Talpeș** care, în 2006, a înființat o foarte promițătoare Uniune Populară Social Creștină cu organizații și filiale în toate regiunile și marile orașe ale țării.

Sinteza Programului Politic cu care PNȚCD și-a început, în 1996, mandatul la guvernarea României, pune accentele principale pe reconstrucția morală și politică, consolidarea statului de drept, a domeniilor și instituțiilor

statului, a regimului proprietății, pe reconstrucția economică și, în sfârșit, pe relația cu sindicatele. Prevederile acestei Sinteze se întemeie pe constatarea diferitelor probleme ale societății românești și vizau rezolvarea lor, în lumina concepției PNȚCD. Majoritatea acestora, așa cum este și normal, poate fi întâlnită și în celelalte programe ale partidelor politice românești, inclusiv căile de rezolvare constând în întărirea economiei de piață, privatizare, integrare europeană și euroatlantică, descentralizare ș.a.m.d. Iată de ce, urmând grila problematică enunțată mai sus, în rândurile care urmează vom aborda mai ales notele specifice creștin-democraților din România.

Accentul predominant – și care este chemat să facă racordul necesar cu ideologia creștin-democrată – este pus, încă de la început, pe necesitatea primordială de **refacere a țesutului moral al societății**, destrămat în perioada comunistă, afirmându-se că *„fără reinstaurarea moralei creștine în raporturile dintre oameni, legile și măsurile administrative, oricât de judicioase, vor fi subminate de cei ce le aplică prin lipsa unei garanții morale, prin devieri de la comandamentele majore ale interesului general”*.

În esență, **morala creștină** este văzută ca un cod menit să filtreze legislația politică, economică și socială prin criteriile responsabilității și omeniei. Deși așează la baza doctrinei sale gândirea creștin-democrată, PNȚCD a respins identificarea sa cu un partid clerical, neconsiderându-se emanat de către nici una dintre bisericile creștine, fie acestea catolice, ortodoxe sau protestante. Ceea ce reține PNȚCD este principiul comun creștin al acestora, concepția despre bine și rău, importanța acordată educației morale. Din această perspectivă, pașii spre reconstrucția morală trebuie să se fundamenteze și în România pe trei instituții tradiționale: **Familia, Școala și Biserica**.

Interesant este, însă, că, în documentele programatice al PNȚCD, în afară de enunțarea acestui principiu nu se mai amintește nimic nici despre familie, nici despre Biserică. Astfel încât este foarte greu de aflat lucruri în plus despre felul în care PNȚCD concepe creșterea rolului familiei și a Bisericii în societate, sau cel puțin, despre modul în care prevede protejarea acestora într-o vreme bântuită de crize și destrămări. S-ar putea obiecta, desigur, că, în fond, întregul program are ca scop ultim omul, familia și credințele sale, dar ar fi doar un sofism care nu ar rezolva esența problemei. În privința rolului și mijloacelor de implicare a Bisericii lucrurile sunt și mai complicate. Într-adevăr, catolicii, greco-catolicii și protestanții sunt foarte activi în plan social, și numai. Dar activitatea acestora atinge doar o mică parte a poporului român, în vreme ce biserica majoritară, cea ortodoxă, are ca dogmă slujirea Celui de Sus și nu a societății în mijlocul căreia se găsește. Iată o problemă asupra căreia oamenii politici și teoreticienii din jurul PNȚCD vor trebui să se aplece cu toată seriozitatea. Altminteri, creștin-democrația română ar putea fi supusă criticii maioreștiene a „formelor fără fond”, și ar fi păcat.

În efortul de adaptare a doctrinei clasice țărăniste la realitățile contemporane se vedește, în documentele programatice, o deplasare a centrului

de greutate social dinspre țărănime și vârfurile proletare către clasa mijlocie. La fel ca și liberalii sau social-democrații, țărâniștii fac din clasa de mijloc ținta socială principală într-o asemenea măsură încât **întreaga acțiune a privatizării în economia națională este concepută ca un mijloc decisiv „pentru crearea unei clase de mijloc românești, cuprinzând cel puțin 2/3 din populație, obiectiv fundamental al partidului”**. Trebuie spus că, în această privință, PNȚCD pare a fi mult mai hotărât decât PNL sau PD și PSD, avansând chiar un procent majoritar ce va include clasa mijlocie, dar și un instrument economic concret de realizare a acestui obiectiv: privatizarea . Numai că, privatizarea din timpul guvernării CDR, condusă de miniștri țărâniști, deși mai hotărâtă decât în trecut, s-a aflat mult în urma propriilor indicatori de performanță, iar în ce privește crearea pe această cale a unei clase de mijloc nici nu a putut fi vorba. Astfel, și în cazul CDR, privatizarea a însemnat mai ales puțină transparență, criterii neclare, greve și șosele blocate, multă șovăială și, mai ales, investitori străini și aproape deloc români. Acordul între vorbă și fapte devine astfel imperativ, cu atât mai mult cu cât, în Sinteza de Program Politic, se arăta că *„în nici un caz nu este admisibil ca privatizarea să se desfășoare în așa fel încât să ducă la apariția unei pături subțiri de mari îmbogățiți și a unei majorități de oameni săraci”*. Iar documentul programatic al PNȚCD oferea și soluția: *”este necesară asigurarea reușitei unei operații de acționariat popular, real și activ, eficient economic, garanție a creării și dezvoltării unei economii de piață cu caracter social”*. Nimic nu s-a întâmplat în acest sens.

În ceea ce privește țărănimea, acesteia îi este oferit drept cadru de dezvoltare **„exploatarea familială privată”**, astfel orientată încât să stimuleze asocierea liberă a proprietarilor în diverse „cooperații”, așadar în deplin acord cu postulatele doctrinei formulate de Virgil Madgearu, în perioada interbelică. De altfel, trebuie arătat că fidelitatea față de linia înaintașilor este o constantă a programelor PNȚCD. Pe aceleași coordonate se înscrie, de exemplu, și chestiunea proprietății centrată pe principiul *„restitutio in integrum”*. În concepția PNȚCD, proprietatea nu are doar semnificație economică, ci și una socială, deoarece *„fără proprietate nu există libertate”*. Toate confiscările comuniste de bunuri *„sunt și rămân un jaf ordinar”*, de unde decurge și necesitatea morală de a se acorda reparații celor afectați, nu numai pentru că perpetuarea unui jaf este o nedreptate mai mare decât jaful însuși, dar și din cauza inutilității sociale, dovedită în timp, a acestor confiscări. Iată de ce trebuie urmată calea restituirii integrale a bunurilor ca atare, iar acolo unde acest lucru nu mai este posibil trebuie acordate despăgubiri drepte, garantate juridic și autentice economic.

Fără îndoială ar mai putea fi multe de spus despre programele național-țărâniște, despre acțiunea practică a partidului. Deocamdată, miza principală a creștin-democraților români este supraviețuirea politică. Abia după ce această condiție de existență va fi depășită, vor urma, probabil, clarificările și

fundamentările teoretice și ideologice în absența cărora încă nu putem vorbi despre creștin-democrația românească.

Până atunci, ne luăm libertatea de a reda întocmai cuvintele finale ale Sintezei Programului Politic cu care PNȚCD și-a început, în 1996, guvernarea:

„ - *Sunt grele vremurile?*, întreabă un cunoscut luptător ardelen.

- *Păi d-asta suntem noi aici, să le tocmim, adică să le îndreptăm*”.

Președinții Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat (1989-2007)

Corneliu Coposu

Ion Diaconescu

Victor Ciorbea

Gh. Ciuhandru

ÎNTREBĂRI RECAPITULATIVE:

1. Care sunt elementele definitorii ale teoriei lui Virgil Madgearu?
2. Care era poziția lui Iuliu Maniu față de minoritățile naționale?
3. Ce legătură există între “creștin-democrație” și Biserica Catolică?
4. Care sunt ideile definitorii ale “economiei sociale de piață”, în concepția creștin-democrată?
5. Care este, în concepția creștin-democraților români, rolul “moralei creștine” în reconstruirea societății românești?
6. Care este cadrul de dezvoltare avut în vedere de creștin-democrații români pentru țăranime și mediul rural?

DICȚIONAR

1. SIMION BĂRNUȚIU (1808-1964), gânditor și om politic român. Fruntaș al Revoluției de la 1848-1849 din Transilvania. Vicepreședinte al Adunării de la Blaj din mai 1848, unde a rostit un discurs celebru în care cerea egalitatea în drepturi a românilor cu celelalte naționalități. După înfrângerea revoluției a emigrat în Moldova (1854), unde a activat ca profesor de filozofie la Universitatea din Iași. A sprijinit domnia lui Al. I. Cuza și politica de reforme a acestuia („*Dreptul public al românilor*”). În filozofie s-a situat pe pozițiile raționalismului kantian.

2. IULIU MANIU (1873-1953), om politic român. Unul dintre conducătorii luptei politice de eliberare a românilor din Transilvania de sub opresiunea austro-ungară. Președinte al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918-1920) și al Partidului Național Român. Apoi devine președinte al Partidului Național Țărănesc (1928-1930 și 1937-1933). După 23 august 1944, intră în contradicție cu noul regim, este arestat, întemnițat și moare în închisoare.

3. VIRGIL MADGEARU (1887-1940), economist, sociolog și om politic român. Profesor universitar la București. Adversar al Gărzii de Fier, este asasinat de legionari. Are valoroase contribuții la elaborarea unei teorii economice a specificului dezvoltării țărilor agrare și la fundamentarea doctrinei „*statului țărănesc*”. În lucrările sale se analizează, pe baza unei laborioase cercetări statistice, evoluția, structura și perspectivele economiei românești („*Agrarianismul, capitalismul, imperialismul*”, „*Evoluția economiei românești după războiul mondial*”).

4. DIMITRIE GUSTI (1880-1955), sociolog și filosof român. Academician, profesor universitar la Iași și București. Este fondatorul Școlii sociologice monografice din București. Potrivit sistemului său sociologic, realitatea socială constituie un tot de manifestări economice, spirituale, juridice și politice, condiționate de acțiunea simultană a mai multor factori. Aceștia sunt reprezentați de cadrul cosmologic, biologic, psihologic și istoric. Toți acești factori sunt guvernați de „*legea paralelismului sociologic*”. Dimitrie Gusti este autorul uneia dintre cele mai importante opere sociologice românești. Totodată, el a înființat și condus Institutul Social Român (1921-1948) și Consiliul Național de cercetări științifice (1947-1948).

5. ION MIHALACHE (1882-1965), om politic român. Ultimul dintre conducătorii Partidului Țărănesc, înființat în 1918, și al Partidului Național Țărănesc (1926). Între anii 1933-1937, devine președintele Partidului Național

Țărănesc și apoi în mai multe rânduri ministru. A fost un apropiat al concepției corporatiste asupra statului. După 23 august 1944 este repudiat de noii guvernanți. Judecat, condamnat și înțemnițat în 1947, este eliberat în 1954.

6. BURGHEZIE (*germană*-burg = oraș). Termen apărut prima dată în secolul XIII, dar folosit pe scară largă în perioada Revoluției franceze pentru a desemna pe acei cetățeni (în primul rând, orășeni) care dețineau o putere economică, politică și socială, din ce în ce mai mare. Aceștia se deosebeau, prin poziție și rol de nobili, țărani și muncitori. *Burghezi* erau considerați mai ales producătorii de mărfuri, patronii de manufacturi, bancherii. *Burghezia* mai reprezintă și forța socială care a promovat un sistem economic diferit de cel feudal, cunoscut sub numele de *capitalism*.

7. PARTIDUL NAȚIONAL ROMÂN. Formațiune burgheză, creată în 1884, prin unificarea Partidului Național Român din Banat și Ungaria cu Partidul Național al Românilor din Transilvania (ambele constituite în 1869).

Acționând în cadrul năzuințelor naționale ale românilor, Partidul Național Român a reușit să-și creeze o mare popularitate în această parte a țării. Între 1892-1894, Partidul Național Român conduce *mișcarea memorandistă*.

În 1905, partidul a adoptat un nou program, iar în anii primului război mondial, se orientează tot mai mult spre rezolvarea problemei naționale, prin unirea Transilvaniei cu România. A avut un rol important, în special în preajma înfăptuirii unirii Transilvaniei cu România și în pregătirea, împreună cu Partidul Social Democrat din Transilvania, a Adunării Naționale de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918.

Segmente importante ale țărănimii și micii burghezii au văzut în Partidul Național Român o forță politică capabilă să realizeze postulatele democratice votate la Alba Iulia. În noiembrie 1919, la primele alegeri efectuate pe baza votului universal, Partidul Național Român a obținut cele mai multe mandate în parlamentul țării. În decembrie 1919, s-a format un guvern de coaliție, compus în majoritate din reprezentanți ai Partidului Național Român, prezidat de **Alexandru Vaida-Voievod**.

În 1918, conducerea Partidului Național Român este preluată de **Iuliu Maniu**. În februarie 1923, Partidul Național Român fuzionează cu foștii membrii ai Partidului Conservator Democrat, iar în ianuarie 1925, cu Partidul Național Democrat.

În octombrie 1926, are loc fuziunea Partidului Național Român cu Partidul Țărănesc, formându-se astfel Partidul Național Țărănesc.

8. PARTIDUL ȚĂRĂNESC. Organizație politică înființată în decembrie 1918, ca expresie a dorinței burgheziei rurale de a participa la viața politică a țării, în condițiile reformei agrare și a introducerii votului universal.

Reprezentând, îndeosebi, păturile înstărite ale țărănimii și ale intelectualității satelor, acest partid s-a pronunțat, la început, pentru aplicarea unor reforme democratice radicale: exproprierea pământurilor moșierești și împărțirea lor la țărani (fără a se lichida, însă, marea proprietate), etatizarea Băncii Naționale, a minelor și pădurilor, impozit pe venit, respectarea drepturilor și libertăților democratice etc.

Un timp, în programele sale a fost înscris și principiul luptei de clasă, precum și ideea alianței dintre muncitori și țărani. Succesul obținut, în noiembrie 1919, ca urmare a popularității câștigate în rândurile țăranilor și micii burghezii de la orașe l-a consacrat ca partid viabil, oferindu-i participarea la guvernare (1919-1920). Alături de **Ion Mihalache**, președintele partidului, au sosit și oameni politici cu orientări burgheze: **N. Lupu**, **C. Stere**, **V. Madgearu**.

Platforma ideologică a partidului a fost „*țărănismul*”, doctrină care a încercat să elaboreze o viziune de ansamblu asupra societății românești, pornind de la caracterul specific al structurilor agrare și presupusa neaderență gospodăriei țărănești la capitalism.

Pentru a se menține pe scena politică, Partidul Țărănesc a părăsit treptat pozițiile radicale pe care le afirmase la începuturi. Cu scopul creării unei contraponderi la Partidul Național Liberal (Brătianu), aflat la putere, în 1924, conducătorii Partidului Țărănesc au început tratativele de fuzionare cu Partidul Național Român. Acestea s-au încheiat în 1926, prin acceptarea de către Partidul Țărănesc a unor importate concesiuni principiale, care au marcat o netă evoluție spre dreapta a partidului. S-a format astfel Partidul Național Țărănesc.

9. BISERICA CATOLICĂ. Doctrina sa este expusă în documentele Sfântului Scaun, în lucrările clericilor catolici, în documentele diferitelor organizații politice catolice, în scrierile unor gânditori catolici laici (**Jaques Maritain**, **Teilhard de Chardin**).

Atât printre reprezentanții clerului, cât și printre laici, poate fi întâlnită o mare diversitate de păreri în problemele sociale și politice, de la pozițiile țăraniste și neotomiste (care se originează în gândirea lui **Toma d'Aquino**) până la idei de stângă care încearcă să unească elementele democratice din creștinismul primitiv cu revendicările sociale politice caracteristice epocii contemporane.

În concepția Bisericii Catolice, rațiunea și esența fenomenelor sociale sunt exterioare societății, transcendente, fiind în ultimă instanță de origine divină. Dacă la începuturile feudalismului, Biserica Catholică trăgea de aici concluzia supremației absolute a „*Statului lui Dumnezeu*” (a Bisericii Catolice) față de statele lumești, mai târziu, ea recunoaște necesitatea conlucrării cu ele, poziție dictată mai ales de interesele luptei împotriva ereziilor.

Cu toată schimbarea vremurilor, Biserica Catholică a păstrat într-o formă atentă, rafinată, ideea supremației sale în dogma conform căreia problemele lumii sunt, în fond, probleme teologice. Problemele sociale au printre altele și

un caracter economic, dar ele sunt, mai presus de toate, probleme morale și religioase (Leon al XIII-lea, Pius al XI-lea, Pius al XII-lea). De aici, competența piramidală a Bisericii de a se ocupa de ele.

În doctrina catolică, legea naturală care stă la baza ordinii sociale este, în esență, neschimbătoare. Proprietatea, statul și familia sunt considerate esențe permanente, ce rezidă din însăși ordinea naturală.

Totodată, Vaticanul consideră că proprietatea privată este intim legată de societatea umană, iar dreptul asupra ei emană din ordinea naturală. În viziunea Bisericii Catolice, dreptul natural și legea naturală susțin originea divină a puterii, respectiv legitimitatea puterii de stat recunoscută de biserică. Doctrina politică catolică militează pentru împăcarea și colaborarea dintre clasele sociale, promovând ideea corporatismului și, ca soluție a opoziției dintre bogați și săraci, mila creștină.

10. MORALĂ ȘI POLITICĂ. Modurile de abordare a corelației dintre morală și politică, dezbătute în istoria gândirii politice din antichitate și până azi, pot fi reduse la trei variante fundamentale:

- afirmarea primatului moralei față de politică;
- postularea opoziției ireductibile între ele;
- afirmarea primatului politicii asupra moralei.

a) Reprezentantul clasic al primei poziții este **Kant**, care afirma că politica nu poate face nici un pas fără ca în prealabil să nu se fi înclinat în fața moralei. În epoca contemporană, **Karl Jaspers** reduce soluționarea marilor probleme politice la necesitatea desăvârșirii morale a indivizilor. Unii gânditori au interpretat că dizolvarea politicii în morală ar fi un procedeu caracteristic idealismului istoric.

b) Opoziția ireductibilă dintre politică și morală a fost formulată de gânditori ca **Benedetto Croce** și **Max Weber**. Potrivit acestora, în politică este vorba de scopuri, mijloace, acțiuni, eficiență, iar în morală de convingeri și idealuri. Ei susțin că etica responsabilității, caracteristică omului politic, și etica convingerii de cealaltă parte, sunt fundamentate în opoziție.

c) **Aristotel**, **Machiavelli** și **Marx** sunt doar câțiva dintre gânditorii care afirmă primatul politicului asupra moralei. Astfel, măsura politică este tratată sub aspectul coeziunii grupului, suprapunându-se adaptării politice. Astfel înțeleasă, morala politică desemnează atitudinea favorabilă a membrilor grupului față de grup, față de scopurile propuse, indiferent de natura lor de lideri. Morala politică la nivelul cetății este morala publică. În concepția marxistă, morala publică nu poate fi privită decât în funcție de caracterul politicii promovate, de scopurile urmărite de grupul social, de comunitatea umană.

11. BISERICA GRECO-CATOLICĂ. La începutul secolului XVII, românii din Transilvania erau obligați să îmbrățișeze una din religiile dominante ale Imperiului Habsburgic, catolică, luterană, calvină sau unitariană.

La 1669, episcopul român **Teofil de la Alba Iulia** primește consimțământul scaunului apostolic de la Roma ca „orientalii ortodocși” să poată trece la Biserica Catolică, păstrându-și ritul și tradițiile. Totodată, la 1692, Împăratul Leopold I emite un decret prin care preoții și credincioșii de rit bizantin puteau să se bucure de privilegiile Bisericii Catolice, cu condiția unirii cu aceasta. Astfel, ritul bizantin oriental (grec), cu care credincioșii români erau obișnuiți, urma să se păstreze neschimbat, la fel cu datinile și obiceiurile lor.

Sinodul din 1697 de la Alba Iulia, acceptă propunerea de Unire a Bisericii Române cu Biserica Catolică, solicitând ca românii greco-catolici să primească drepturile celorlalte patru confesiuni din Transilvania. La 1698 se semnează actul Unirii „**Bisericii Unite**” cu Biserica Catolică. Sinodul de la Alba Iulia, fusese convocat de mitropolitul **Atanasie Anghel**, la 7 octombrie 1698, și a adoptat formularea "*Noi, Vlădica, Protopopii și Popii Băsericii Românești dăm știre tuturor că de bună voia noastră ne unim cu Băserica Romei și ne mărturisim mădulările cestei Băserici Sânte a Romei.*" Actul Unirii cu Biserica Romei a fost semnat de întreg sinodul și întărit cu sigiliul Mitropoliei de Bălgrad (Alba Iulia). Prin acest act a luat ființă Biserica Română Unită cu Roma. Prin Diploma Leopoldină de la Viena, aceștia i se recunosc drepturi egale cu Biserica Catolică.

În anii ce au urmat, Biserica greco-catolică a luptat pentru conștiința de neam a românilor, ușurarea stării iobagilor români și pentru luminarea poporului. Între fruntașii uniți s-a aflat **Inocențiu Micu-Klein**, care, intrat în Dieta Ardealului, a apărut și susținut drepturile românilor, sau **Petru Pavel Aron** care a înființat Școlile Blajului și o tipografie în limba română, apoi, în 1754, a întemeiat prima școală cu predare în limba română.

Biserica greco-catolică din Transilvania are meritul de a fi menținut conștiința latinității și unității poporului român, a introdus alfabetul român și a marcat începuturile scrierii românești. Ea a stat la originea formării cărturarilor români **Samuel Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ion Budai Deleanu, Simion Bărnuțiu, Gheorghe Barițiu, Timotei Cipariu, Andrei Mureșan**, a împământării, deci a școlii ardelenice. Prin trezirea conștiinței naționale, Biserica Unită influențează alți tineri, care trecând Carpații vor întemeia primele școli românești în Țările Române.

Odată cu reîntoarcerea la credința strămoșească latină, Biserica Unită a redat românilor vastă cultură din Apus, a demonstrat latinitatea noastră, a introdus alfabetul latin în locul celui slavon, a deschis primele școli românești cu predare în limba română, a pregătit conștiințele și oamenii pentru Marea Unire de la 1918.

După 1944, regimul comunist interzice Biserica greco-catolică, care va reînvia cu dificultate după 1990. Astăzi, ea se definește ca Biserică

mitropolitană „*Sui juris*”. Conducătorul ei este Înalt Prea Sfințitul Lucian, Arhiepiscop de Alba-Iulia și Făgăraș și Mitropolit al Bisericii Române Greco-Catolice.

În componența acestei Biserici, intră azi cinci Eparhii: Arhieparchia de Alba, cu sediul la Blaj (sediul Mitropoliei) și Eparhiile sufragane de Oradea, Gherla, Lugoj și de Maramureș.

12. CORNELIU COPOSU. Se naște și este educat într-o familie greco-catolică care desfășura o intensă activitate politică pentru recunoașterea drepturilor românilor în Imperiul Austro-Ungar, prin intermediul Partidului Național Român. Rolul cel mai important în evoluția sa ulterioară îl joacă apropierea și influența unuia din principalii artizani ai Unirii din 1918, **Iuliu Maniu**, care devine mentorul și modelul său.

Între 1935-1937, devine președinte al Organizației de Tineret PNT din Cluj, apoi, între 1937-1940, secretarul personal permanent al lui Iuliu Maniu. În 1940 primește titlul de secretar politic al lui Iuliu Maniu, pe care l-a însoțit în toate negocierile cu liderii politici din coaliția antihitleristă. După cedarea Ardealului de Nord, se mută la București.

În 1945, devine președinte al filialei PNT Sălaj și este ales secretar adjunct al PNT, calitate în care participă la reinstalarea activității autorității românești în Transilvania de Nord. În 1946, este promovat secretar al delegației Permanente a PNT, iar în 1947 este arestat împreună cu întreaga conducere a partidului și întemnițat în regim sever. Este pus în libertate în 1964, după 17 ani de detenție în cele mai crâncene penitenciare comuniste. În 1987, afiliază clandestin Partidul Național Țărănesc la Internaționala Creștin Democrată, adresând o cerere lui **Jean Marie Daillet**, vicepreședintele organizației.

Pe 22 decembrie 1989, anunță printr-un manifest reintrarea în viața publică a Partidului Național Țărănesc, devenit ulterior și Creștin-Democrat (PNȚCD). La 28-29 ianuarie 1990, devine practic liderul opoziției împotriva Frontului Salvării Naționale. În 1991, este reales președinte al PNȚCD la primul Congres al partidului, iar între 1991-1993 formează și devine președintele Convenției Democratice. În 1992, în urma alegerilor, devine senator de București, iar în mai 1995 este numit Ofițer al Legiunii de Onoare, cea mai înaltă distincție a Republicii Franceze. Încetează din viață în noiembrie 1995, lăsând „opoziția” de atunci într-o gravă criză de „leadership”.

13. ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ. Economia care funcționează pe principiile economiei de piață capitaliste, aceasta însemnând că există atât preocuparea ca economia să funcționeze pe criterii de eficiență și profit, dar, în egală măsură, se are în vedere dezvoltarea mecanismelor sociale și politice capabile să asigure diminuarea inechităților sociale pe care le generează piața și libera concurență (pe larg, în curs).

TEMA 2: RAPORTUL NAȚIONAL-UNIVERSAL

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

Interesul național

Alianțele politice

CONȚINUT:

Tematica avută în vedere definește categoriile social-politice fundamentale și corelative care desemnează ansamblul condițiilor și intereselor economice, politice, sociale ce definesc dezvoltarea internă a unei națiuni (național) și relațiile dintre națiuni, contribuția adusă de fiecare popor la schimbul de valori universale (universal).

Cursurile de față își propun să detalieze noțiunile specifice ale interesului național și politicilor naționale, în lumea atât de diversificată a interdependențelor și globalizării.

Alianțele politice, cruciale pentru înțelegerea fenomenelor istorice și politice, sunt studiate atât din perspectivă națională, cât și internațională.

OBIECTIVE:

Aprofundarea sistemului politic național și internațional este de neconceput fără înțelegerea dezvoltărilor interne și a corelărilor acestora cu evoluția raporturilor politice, sociale și economice universale.

Tocmai în urma acestei noi înțelegeri, superioare, se relevă existența unui interes comun, aflat deasupra celor individuale, de grup sau de partid politic – INTERESUL NAȚIONAL. Acestuia, mai ales, trebui să se subordoneze toate eforturile și energiile națiunii.

RESURSE:

1. Grigore Georgiu, *Națiune Cultură. Identitate*, Editura Diogene, București, 1997.
2. John Rourke, „*International politics on the world stage*”, Duskin Publishng Group, Guilford, USA, 1987.
3. Maurice Duverger, „*Introduction a la politique*”, „Gallimard”, Paris, 1964.

4. Maurice Duverger, „*Les partis politiques*”, „Librairie A. Cloin”, Paris, 1969.
5. Raymond Aron, *Democrații și totalitarism*, Editura All, București, 2001.
6. Robert A. Dahl, Yale University, „*Pluralist Democracy in the United States: Conflict and Consent*”, Rand McNally and Company, Chicago, 1967.
7. Sliviu Brucan, *Pluralism și conflict social*, Editura Enciclopedică, București, 1990.
8. Stelian Tănase, „*Magna Charta*” în „Sfera Politicii”, nr. 18, iunie-iulie 1994.
9. Susan Strange, „*Retragerea statului – Difuziunea puterii în economia mondială*”, Editura Trei, București, 2002.

TEMA 2.1 INTERESUL NAȚIONAL

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

Configurarea conceptului de interes național

Politica națională

România și politica națională

CONȚINUT

Tema de față insistă asupra disocierii între interesele celor care dețin puterea la un moment dat și cele care aparțin cu adevărat națiunii.

Politica națională, pretutindeni pe glob, se definește ca obligație de a alege metodele și acțiunile oportune de îndeplinire a obiectivelor fiecărui stat.

Cursul analizează strategiile naționale concordante sau divergente ale partidelor politice de după 1989 și până azi.

OBIECTIVE

Cunoașterea problemelor de fond ale unui stat, politicile și strategiile de rezolvare sau ameliorare a acestora sunt parte integrantă ale culturii sociale și politice ale tuturor cetățenilor.

INTERESUL NAȚIONAL

În ultimul timp, o serie de politologi, sociologi, politicieni sau chiar oameni de afaceri emit rezerve față de ideea interesului național. „*Așa ceva nu există*”, afirmă ei, arătând că invocarea interesului național nu este decât o manipulare menită să acopere cel mai adesea doar interese ale puterii sau ale unor lideri politici și economici. Alți critici evocă problemele de natură tehnică, interesul național fiind, în opinia lor, mult prea complex pentru a putea fi definit sau folosit analitic; chiar dacă ar exista un astfel de interes al unei țări, el s-ar situa dincolo de înțelegerea rațională, mulțimea variabilelor pe care le implică făcându-l inutil ca standard de evaluare. În fine, o a treia categorie de critici este dată de cei care acceptă existența interesului național, dar resping cu hotărâre manifestarea acestuia deoarece este „distructivă”, echivalând cu egoismul național, sursă de tensiuni și conflicte în lumea contemporană.

Pe de altă parte, în pofida tuturor acestor critici și pesimiști, rămâne imposibil de contestat faptul că cel puțin marile națiuni ale lumii își coordonează analiza și urmărirea intereselor lor naționale prin organizarea și funcționarea unor instituții și grupuri de strategie foarte bine structurate și finanțate. Și nu doar marile națiuni. Este bine cunoscut cazul unei țări vecine a României care, înainte de 1989, întreținea trei institute de cercetări, în care lucrau sute de oameni, având drept scop fundamentarea relațiilor cu Occidentul, cu URSS și celelalte țări socialiste și, în fine, cu România. Din 1990, majoritatea activităților acestor institute, a fost preluată de diverse fundații, iar sprijinirea acestora de către stat a fost cel puțin dublată prin diverse și substanțiale susțineri și contribuții internaționale.

Este la fel de adevărat că, în plan individual, critica interesului național aduce beneficii. Ea conferă celui care o practică aura lucidității și a aderenței la valorile liberale ale individualismului, speculând mefianța cetățeanului față de tot ceea ce este așezat mai presus de interesele sale directe. În plan colectiv, însă, o astfel de atitudine nu poate fi decât contraproductivă deoarece favorizează dispersarea țăntelor și priorităților ce ar trebui să jaloneze politicile naționale. În fond, ambele planuri sunt justificate și, probabil, că rezolvarea problemei ar trebui să stea în „măsura de aur” a disocierii între interesele celor care dețin puterea la un moment dat și cele care aparțin cu adevărat națiunii.

Această centrare pe națiune – și nu pe statul fizic sau pe regimul său politic – este punctul critic în înțelegerea a ceea ce ar trebui să fie interesul național. În teoria politică s-a acceptat de multă vreme că „*interesele statului și ale națiunii sunt strâns legate între ele, dar nu sunt identice*”, exemplul clasic fiind cel în care interesul național a revendicat dispariția statului. A fost cazul creării României, la 1859, al întregirii țării, la 1918, sau, mai recent, al reunificării Germaniei. Iată de ce, atunci când este vorba despre interesul național, referința se face la scopurile statului și ale regimului numai în calitatea

acestora de reprezentanți legitimi ai națiunii, neapartenând acestei sfere interesele statului sau ale regimului ca atare.

Ținând, deci, cont de faptul că statul este administratorul intereselor națiunii, acesta are obligația de a alege metodele și acțiunile de îndeplinire a obiectivelor specifice, care se vor exprima corect în **politica națională**. Rezultă că, deși are un caracter complex și un conținut considerat drept ambiguu, interesul național își găsește exprimarea corectă în politica internă și externă a statului în cauză. Astfel, în încercarea de a circumscrie conceptul, politologii apreciază că pot fi caracterizate ca aparținând interesului național *toate acele politici care urmăresc siguranța fizică, prosperitatea economică și libertatea cetățenilor țării*. În cartea sa „Politics Among Nations”, Hans Morgenthau, unul dintre părinții geopoliticii, extinde definiția conceptului de la latura comportamentului statului la trăsăturile de permanență ale politicii sale. Această viziune a fost dezvoltată ulterior de alți cercetători occidentali, în special americani, care au încercat chiar o primă enumerare a componentelor interesului național, acesta reprezentând *„amplarea ideologiilor promovate, sesizarea obligațiilor specifice, realizarea politicilor dorite, păstrarea caracterului național al statului, câștigarea de prestigiu și onoare în plan internațional, creșterea puterii, sporirea securității, garantarea independenței, a integrității teritoriale și continuității existenței statului”*.

Foarte pragmatică, teoria politică occidentală contemporană, mai cu seamă prin elaborările sale din Marea Britanie, Japonia și Statele Unite, acordă întâietate în configurarea interesului național componentei economice, sau altfel spus prosperității materiale a națiunii. Cercetătorul american John Rourke, în volumul „International Politics on the World Stage”, consideră că aparține interesului național *„orice politică în măsură să sporească poziția statului în competiția economică mondială”*. În acest caz, interesul național se exprimă prin balanța comercială, vitalitatea bazei industriale, garantarea accesului la resursele energetice (petrol, gaze naturale etc) și de materii prime, factori ce stau la baza securității sociale și naționale. Pe de altă parte, politologii francezi și germani introduc în problematica interesului național și dimensiunea culturală, considerând că administrarea moștenirii de influență în unele regiuni ale lumii, precum și continua promovare a limbii franceze sau, după caz, germane în aceste spații constituie priorități absolute ale politicii statelor lor. Opinie împărtășită de alt fel, și de școala anglo-saxonă și cuantificată ca atare, de exemplu, în programul de politică externă al fostului Cabinet John Major. Este extrem de instructiv, în acest sens, a se vedea cum, după ce se afirma că obiectivele esențiale ale politicii externe britanice vizează protejarea securității teritoriului național, promovarea prosperității cetățenilor și stabilitatea sistemului politic, erau enumerate, în ordine importanței, instrumentele de acțiune pentru îndeplinirea lor: *Istoria și geografia Marii Britanii, BBC, British Council și Armata britanică*.

În fine, pentru a încheia această argumentare teoretică, se cuvine spus că este unanim acceptat faptul că expresia curentă a interesului național este reprezentată de *programele de guvernare, de declarațiile politice ale executivului*, în calitate sa de administrator al trebuințelor națiunii, *de apelurile și recomandările* exprimate cu diverse prilejuri de *primul ministru sau de șeful statului*. De asemenea, aspectul politic al interesului național include de drept traducerea sa în *programele de acțiune și în doctrinele elaborate la nivelul întregului spectru politic*. Fiecare dintre acestea are importanța sa practică în elaborarea proiectului de administrare a intereselor unei națiuni.

Din perspectivă externă, elaborarea acestui proiect trebuie să țină seama de interesele deja existente în sistemul internațional. Iată de ce sunt imperios necesare analiza structurii sistemului și a tendințelor de schimbare a acestuia, cercetarea intereselor centrelor de putere și a eventualelor lor reacții la schimbarea stării existente, expertizarea spațiilor geografice economice de putere afectate de promovarea proiectului propriu de interes național șamd.

Datorită considerentelor de mai sus, aspectul oficial al interesului național va reprezenta în mod obiectiv **un compromis între aspirațiile generale ale societății în cauză, posibilitățile statului-administrator de a le promova în contextul sistemului internațional și, nu în ultimul rând, abilitatea și competența protagoniștilor politici, atât aflați la guvernare cât și în opoziție, de a configura o politică națională coerentă**. Neglijarea oricăruia dintre elementele de mai sus nu poate duce decât la un proiect incomplet sau la neadecvarea acestuia la mediul intern și internațional existent la un moment dat. Și într-un caz și în celălalt, lipsa de eficiență sau de responsabilitate în administrarea interesului național nu are nici o scuză.

Politicienii români – uniți de realități, despărțiți de ambiții

În ciuda contestărilor de tot felul, se poate constata cu ușurință că, și în România, identificarea interesului național, precum și a căilor și mijloacelor de îndeplinire a acestuia fac obiectul activității diferitor instituții ale societății civile sau politice. S-au ilustrat de-a lungul ultimilor ani, datorită unor asemenea preocupări, Institutul Român de Studii Internaționale, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Institutul de Economie Mondială, Asociația Română de Drept Internațional, Colegiul Național de Apărare, Colegiul Superior de Siguranță Națională, precum și revista „Sfera politicii”, în cadrul cărora au fost elaborate o seamă de cercetări de mare valoare teoretică și practică. De asemenea, un rol important în definirea intereselor naționale românești l-au jucat actele publice cu valoare plebiscitară, cum ar fi referendumurile pentru adoptarea Constituțiilor de după 1989, alegerile generale care au validat sau nu diversele orientări politice, sau sondajele de opinie realizate de organizații interne sau internaționale și care au arătat, de pildă, că imensa majoritate a cetățenilor români s-a pronunțat hotărât în favoarea aderării

României la NATO și integrării în Uniunea Europeană. Nu întâmplător, ca o consecință atât a activităților de cercetare, cât și a voinței populare, programele politice sau documentele cu valoare programatică ale partidelor politice românești reflectă aceleași preocupări și tendințe.

Valorizarea acestei realități în gestionarea momentelor foarte dificile prin care a trecut societatea românească în tranziția de la comunism la capitalism a fost crucială. Prefigurarea unei politici naționale – negociată și asumată de toți actorii politici și sociali proeminenți – este condiția indispensabilă a depășirii unor astfel de crize interne și a înscrierii societății pe coordonatele dezvoltării. Exemplul cel mai des invocat pentru eficacitatea clădită pe astfel de înțelegeri sau consensuri interne este cel al „Marii Coaliții” din Germania postbelică, sau Pactul de la Moncloa care se află la originea renașterii Spaniei ca țară democratică și dezvoltată, după dispariția dictaturii franchiste. Soluția este cu atât mai accesibilă cu cât o studiere atentă a programelor partidelor politice arată o surprinzătoare similitudine de vederi atât cu privire la stadiul în care se găsește România, cât și în privința scopurilor finale ale devenirii sale.

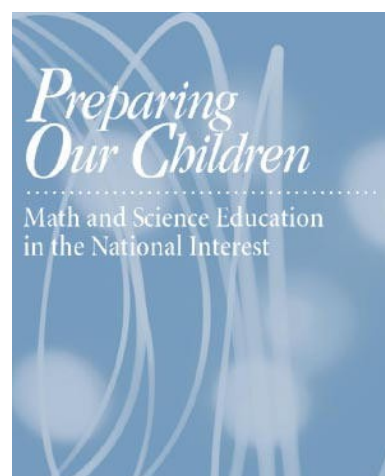
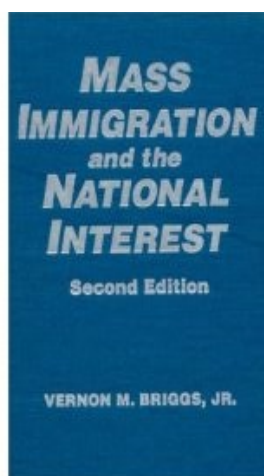
Astfel, în programele de guvernare ale executivelor de după 1989, precum și în programele politice ale Partidului Social Democrat, Partidului Democrat, Partidului Național Liberal și Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat, **interesele naționale vitale al României sunt identificate a fi: menținerea independenței, a integrității teritoriale și a suveranității naționale** (în acord cu documentele și asocierile internaționale la care România este parte), **asigurarea securității și a cadrului necesar dezvoltării și prosperității economice, apărarea democrației și a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, consolidarea și afirmarea statului de drept, integrarea în structurile europene și euroatlantice, dezvoltarea raporturilor cu românii din afara granițelor, realizarea dezideratelor naționale odată cu respectarea principiilor Cartei ONU, a tratatelor și acordurilor internaționale la care țara noastră este parte.**

Fără nici o excepție, așa cum spuneam, dezideratele de mai sus se regăsesc, într-un fel sau altul, în documentelor tuturor partidelor românești. Desigur, fiecare dintre acestea are o notă specifică, inconfundabilă. Astfel, pentru PNȚCD *„afirmarea interesului național implică opțiuni și atitudini politice, interne și externe, care să asigure **identitatea** spirituală, morală și politică a poporului român, în contextul globalizării relațiilor internaționale”*; pentru PNL *„unica formulă viabilă pentru asigurarea dezvoltării economice și sociale, precum și unica formulă internațională de garantare a securității frontierelor de stat și a procesului de devenire și stabilizare a democrației interne este **aderarea** României la structurile euroatlantice și europene”*; Partidul Democrat, *„direct și permanent subordonat față de aspirațiile populației, față de interesul național”, este și el gata „să conducă România în direcția cea bună, a modernității, eficienței, deschiderii spre lume și **integrării organice** în lumea avansată din toate punctele de vedere”*; iar Social-

Democrații consideră că „*ridicarea spirituală și materială a omului reprezintă țelul suprem*”, optând pentru „*o strategie care asigură **simultan** attributele statului național român și integrarea sa în structurile vest-europene și euroatlantice*”.

Iată, așadar, argumente comune pentru ca oamenii politici români să poată colabora în folosul tuturor. Este firesc ca, slujind aceeași națiune și înfruntând aceeași realitate, să se regăsească în jurul acelorași interese, în jurul intereselor naționale, aceleași indiferent de partidul sau mișcarea politică din care fac parte. Interesele național există indiferent că se recunoaște sau nu acest lucru, iar viziunea diferită asupra căilor și mijloacelor de îndeplinire a lor nu ar trebui să reprezinte mai mult decât simple probleme tehnice. Iar o problemă tehnică, orice ce s-ar spune, nu prespune dificultățile, uneori insurmontabile, pe care le ridică o problemă de fond.

In the National Interest

Australia's Foreign and Trade Policy White Paper

În România de după 1989, problema de fond este sărăcia, iar ieșirea din starea de subdezvoltare și din condiția de țară aflată la periferia sistemului ar trebui să fie prioritatea absolută a oricărei forțe politice responsabile. Iată de ce, dacă interesul național va prima în fața dorinței de revanșă, a ambițiilor și orgoliilor de tot felul, atunci criza prelungită în care se găsește România va putea fi depășită. Dacă, însă, acest lucru nu se va întâmpla, criticii interesului național vor fi îndreptățiți să declare că acesta nu este decât o formulă, menită să acopere și să justifice acțiunea unor grupuri de oameni fără credință și fără Dumnezeu.

Foreign Aid in the National Interest

Promoting Freedom, Security, and Opportunity

THE NATIONAL INTEREST

The Falls of France
Martin Walker

American Maximalism

Stephen Sestanovich

Imperial Liberalism

Robert Cooper

A Terminal Case of Bias: The ICRC

Lee A. Casey & David B. Rivkin, Jr.

Our Mercantilist Future *Peter F. Drucker*

The Schizophrenic Superpower *Alan Dupont*

In Praise of Bureaucrats *Morton Abramowitz & Leslie H. Gelb*

Democracy the Day After *Nikolas Gvosdev & Paul Saunders*

Reaganites v. Neo-Reaganites *Richard Lowry*

Arafat's Poisoned Legacy *Barry Rubin*

Cold War Endgame *Geoffrey Smith*

Internationalism and the Philosophers

David Martin Jones Marc F. Plattner

Number 79 • Spring 2005 • \$7.00

ÎNTREBĂRI RECAPITULATIVE:

1. Care este punctul critic în înțelegerea a ceea ce trebuie să fie „interesul național”?
2. Cum definesc teoreticienii americani, germani, englezi și francezi „interesul național”.
3. Care sunt interesele naționale ale României, așa cum rezultă din documentele programatice ale principalelor partide politice?
4. Care sunt sursele (documentele oficiale de identificare a intereselor naționale ale unui stat)?
5. Care sunt asemănările și deosebirile dintre interesul de stat și cel național?

DICȚIONAR

1. REALISMUL POLITIC (real politik). Extrăgându-și sevele din îndelungată tradiție a filosofiei politice, precum și din antropologia de nuanță pesimistă, realismul politic face legătura dintre teoriile normative asupra relațiilor internaționale și praxisul politic, care, cu precădere în SUA, este cultivat ca model predominant și fundamentează o politică externă de succes.

Realismul politic își formulează aserțiunile în încercarea de a atrage atenția asupra potențialului conflictual existent în relațiile internaționale.

2. HANS MORGENTHAU (1904-1980). Cel mai important reprezentant al realismului politic, care susținea că prin „*putere se înțelege dominația unor oameni asupra gândirii și comportamentului altor oameni*”.

Pornind de aici, el identifică unele caracteristici esențiale pentru accepțiunea realistă a puterii și, implicit, a conflictului. Omniprezența puterii și, prin urmare, a conflictului, este prima.

Cea de-a doua pune în evidență degenerarea puterii în abuz de putere, adesea cu urmări tragice.

A treia caracteristică a puterii are ca expresie tendința sa necondiționat expansionistă, care contribuie la înțelegerea și explicarea escaladării conflictelor internaționale.

A patra caracteristică relevă faptul că puterea și, totodată, scopurile imediate ale părților angajate în cucerirea ei, în cazul sistemului internațional al actorilor implicați în conflict, sunt orientate spre garantarea prestigiului, a suveranității și a securității naționale.

Cea de-a cincea caracteristică reliefează tendința constantă a părților angajate în lupta pentru putere de a-și disimula scopurile proprii în formule ideologice.

Alături de conceptul de putere, conceptul de **interes național** are o importanță deosebită pentru realismul politic dezvoltat de Hans Morgenthau. Interesele naționale se compun din funcția de protecție, din suveranitatea națională și din monopolul folosirii forței fizice în interior. În timp ce la nivel statal conflictul de putere se desfășoară relativ liniștit, la nivel internațional, el se manifestă ca o constantă. Acesta oscilează, în cel din urmă caz, între încercările de slăbire a sistemului internațional prin anarhizarea acestuia, prin război și perioade de detensionare.

Evident, spectrul relațiilor internaționale este reconfigurat permanent de politica externă a statelor, determinate de interesele naționale ale acestora, de cultura lor politică și chiar de pozițiile succesive pe care le ocupă în structura sistemului relațiilor internaționale.

3. BBC. Post de radio public, creat în 1992 și dedicat ascultătorilor din Marea Britanie, își extinde rapid activitatea prin crearea departamentului pentru străinătate „BBC World Service”, emițând informații, analize și relatări în limbile țărilor care au fost colonii britanice și ale celor unde Marea Britanie avea interese politice, economice, culturale sau strategice.

Politica internă și globală a postului a căpătat o amploare fără precedent în timpul celui de-al doilea război mondial când BBC a devenit vocea lumii libere, radioul standard în lupta contra fascismului.

Astăzi, BBC conține mai multe posturi interne de radio și televiziune, iar BBC World Service emite în alte 42 de limbi, pentru tot atâtea state din Orientul Mijlociu, Asia, Africa și Europa.

4. BRITISH COUNCIL. Fondat în 1934, sub forma Comitetului Britanic pentru Relații cu alte state, Consiliul Britanic a fost parte integrantă a strategiei britanice de a milita împotriva nazismului aflat în ascensiune.

În următorii 70 de ani de existență, s-a dezvoltat ca o organizație independentă de guvernele aflate la putere, propunându-și să cultive interdependența culturală, științifică, educațională cu țările din întreaga lume.

British Council se autodefinește astăzi ca „o organizație internațională a Marii Britanii, care își dorește să dezvolte relațiile interculturale și oportunitățile educaționale în limba engleză”. Organizația își mai propune să construiască „relații mutuale benefice între cetățenii englezi și cei din lume și în scopul unei mai bune aprecieri a realizărilor și creativității britanice”.

Birourile British Council din întreaga lume oferă burse educaționale, consiliere pentru cei care vor să studieze în Anglia, sprijin pentru proiecte și programe culturale și științifice bilaterale cu țări din Asia, Orientul Mijlociu, Africa și Europa.

5. PACTUL DE LA MONCLOA. Anul 1975 aduce Spaniei căderea dictaturii franchiste, iar moartea lui Franco, în noiembrie 1975, lasă mână liberă prințului Juan Carlos, încoronat rege al Spaniei, pentru a continua reformele (Încă din 1974, se născuse un timid plan de liberalizare a asocierii politice și de alegere a primarilor).

În iulie 1976, pe fondul unei Spanii slăbite de numeroase greve, manifestații ale studenților și atentate ale autonomiștilor basci, membri ETA, Juan Carlos îl numește în fruntea guvernului pe liberalul Adolfo Suarez și acordă o amplă amnistie opozanților franchismului. În iunie 1977, primele alegeri libere pentru Cortes-uri sunt câștigate de Uniunea Centrului Democratic, coaliție de centru formată în jurul lui Suarez. Acesta, redevenit prim-ministru, încheie un *acord de compromis* cu toate forțele parlamentare, cu scopul de a stopa inflația la 15% și de a restabili liniștea și armonia în rândul populației spaniole divizate și traumatizate de dictatură. Acesta a fost *Pactul de la Moncloa*, semnat în octombrie 1977, care a marcat trecerea Spaniei către o dezvoltare pașnică, democratică și prosperă.

În baza Pactului, în decembrie 1978, este promulgată noua Constituție a Spaniei: Regele, suveran ereditar, este șeful statului, Biserica devine instituție separată de stat, puterea executivă este exercitată de guvern, puterea legislativă revine Cortes-urilor (Congresul Deputaților și Senatul) alese prin sufragiu universal pe o perioadă de 4 ani

6. RĂZBOIUL CIVIL DIN SPANIA. În iulie 1936, generalul *Francisco Franco Bahamonde*, comandantul trupelor din Maroc, debarcă în Spania și declanșează o vastă rebeliune militară împotriva puterii republicane. Poporul este împărțit în două tabere: „tabăra naționalistă” din care fac parte Armata, Biserica și alte forțe catolice din țară și „tabăra republicană” din care făcea parte

guvernul, sprijinit de voluntari din regiunile industriale, deși mișcarea de stânga era foarte divizată. Acest război civil reprezintă o miză și pentru politica internațională: pe de o parte, Italia fascistă se implică cu 80.000 de oameni, iar Germania nazistă își trimite aviația; pe de altă parte, URSS furnizează republicanilor cadre și susține voluntarii din „Brigăzile internaționale”. La sfârșitul anului 1939, Franco controlează întreaga Spanie, războiul civil soldându-se cu 400.000 de morți. Regimul franchist a aruncat 500.000 de republicani în închisori, iar 400.000 s-au refugiat în Franța.

Francisco Franco (dreapta) și succesorul lui desemnat, prințul Juan Carlos (în octombrie 1971). Devenit Rege, Juan Carlos a dejucat un puci militar în 1981 și s-a dovedit un apărător neclintit și popular al Spaniei democratice, conducându-și țara în Uniunea Europeană și fiind garantul pe care s-a clădit „*miracolul economic spaniol*”.

7. DICTATURA FRANCHISTĂ.

Generalul Franco se sprijină inițial pe un partid unic, Falanga Spaniolă, condus de cumnatul său și care controlează învățământul, presa, viața politică și sindicală. Se instaurează astfel dictatura militară franchistă. Influența partidului fascist Falanga scade simțitor după 1945, iar Franco se orientează spre Biserică, instituție mai aproape de mentalitățile spaniolilor. În martie 1947, prin Legea succesiunii, Spania este definită drept „stat catolic”, iar „caudillo” (conducător) se consideră regent pe viață al monarhiei, la moartea sa, prințul Juan Carlos urmând să fie succesor. Opus Dei, organizație religioasă și paramilitară, joacă un rol esențial în guvernele dictatoriale franchiste, chiar și după reforma constituțională din 1966, care proclamă libertatea cultului.

8. FRANCISCO FRANCO BAHAMONDE (1892-1975). Format la Școala militară din Toledo, numit apoi șef al statului major al armatei, este îndepărtat de guvernul Frontului Popular, care îl considera reacționar. Conducător (caudillo) al Spaniei, din 1939, încearcă să creeze un stat autoritar, catolic și corporatist. Deși susținut de germani și italieni în timpul războiului civil, alege neutralitatea în timpul celui de-al doilea război mondial, ceea ce permite Spaniei să beneficieze de Planul Marshall în 1948 și să fie admisă în ONU în 1955. Prin legea de succesiune din 1947, prințul Juan Carlos este desemnat viitor rege al Spaniei, dar Franco va exercita regența până la moartea sa. Începând cu 1955, în timp ce Spania intră într-o fază de modernizare, Franco liberalizează regimul, înlocuind consilierii militari cu tehnocrați.

TEMA 2.2 ALIANȚELE POLITICE

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

Tradiția și factorii de influență a alianțelor politice.
Alianțele electorale, parlamentare, guvernamentale
Condițiile coagulării și funcționării alianțelor

CONȚINUT:

Această temă argumentează cum numărul partidelor, tradițiile naționale și natura sistemului electoral influențează scenele politice de la noi și din lume.

Alianțele electorale sunt deschise în diversitatea lor, fiind analizate atât mecanismele lor de formare, cât și cele de funcționare și dezvoltare.

Condițiile minimale de funcționare a alianțelor politice, cercetate și prin prisma raporturilor dintre aliații politici, sunt descrise și în raport cu interesul național și mecanismele de administrare și funcționare a statului.

OBIECTIVE:

Studierea mecanismelor cele mai nuanțate ale vieții politice, ale structurilor de dezvoltare a acestora în România și pe glob, pot avea un puternic impact asupra atitudinilor și raporturilor sociale și politice mai ales ale tinerilor, dar și a unui cetățean modern.

ALIANȚELE POLITICE

Perioada cu cel mai rapid progres din istoria României, inaugurată în 1866, a avut la bază unul dintre cele mai mari succese ale clasei noastre politice. În vechile manuale de istorie acest succes era denumit „*monstruoasa coaliție*”, în cărțile mai noi el este numit pur și simplu „*alianța dintre marii proprietari de pământ și burghezia orașelor*”. În fapt, a fost vorba despre un compromis impus atât de echilibrul de forțe dintre cei doi protagoniști politici (Partidul Conservator și Partidul Liberal), cât și de slăbiciunea statului în raport cu țările din jur. Marile probleme care se aflau în fața clasei politice românești la 1866 erau: **asigurarea stabilității politice, integrarea în Europa, garanții diplomatice externe independența statului**. Toate acestea pentru a se putea încerca scoaterea țării din starea de înapoiere, înscrierea sa pe coordonatele modernizării și ale dezvoltării și conturarea României ca o putere regională între Europa Centrală și Balcani.

Astăzi, la aproape un secol și jumătate de când părinții României moderne au dat această pildă exemplară de înțelepciune și de patriotism, România, se află în fața acelorași comandamente ca și atunci, la întemeierea sa. Pentru a scăpa din cercul vicios al revanșelor succesive în care a intrat sistemul politic românesc după 1989, este nevoie poate să luăm aminte, mai mult decât oricând, la lecțiile trecutului. Societățile moderne, cu o mare stabilitate politică și perioade lungi de progres, au undeva în trecutul lor un **contract**: într-un moment critic al istoriei lor s-a făcut compromisul istoric care a dus la conlucrarea elitelor prin recunoașterea reciprocă a legitimității intereselor lor și necesara limitare a acestora de către interesele celorlalți.

Alianțele între partide au forme și conținuturi extrem de diverse. Unele sunt efemere și neorganizate: simple coaliții provizorii pentru a beneficia de avantajele electorale, pentru a răsturna un guvern sau, dimpotrivă, pentru a-l susține ocazional. Altele sunt durabile și se dotează cu structuri care le fac să semene cu un superpartid. Unele alianțe foarte puternice sunt greu de distins față de partidele profund divizate în tendințe rivale.

Oficial, național-liberalii constituie în Marea Britanie un partid separat de cel conservator. În realitate, alianța este atât de strânsă încât cele două partide se contopesc practic în aceeași mișcare conservatoare. Același caz poate fi întâlnit în Germania cu privire la social-creștinii din Bavaria; practic ei pot fi considerați ca fracțiune a democrației creștine germane, chiar dacă, de fapt, este vorba despre două partide distincte aflate în raport de alianță.

La polul opus stă ca exemplu cazul mișcării liberale din România în care diversele partide liberale au avut, vreme de aproape un deceniu după 1989, candidați diferiți și în alegerile prezidențiale și în cele parlamentare și în cele locale.

Factori de influență

Numărul partidelor joacă un rol esențial în formarea alianțelor. Astfel în regim bipartinic (cazul SUA) alianțele sunt cu totul excepționale. Marea Britanie a cunoscut alianțe de acest gen doar în 1914 și în 1939, iar în Statele Unite alianțele dintre democrați și republicani s-au făcut până acum doar în privința politicii externe. În schimb, în cazul regimurilor multipartinice alianțele sunt factor politic obișnuit atunci când nici unul dintre competitori nu câștigă la urne majoritatea absolută sau, chiar și când aceasta se întâmplă, dacă partidul majoritar dorește fie să partajeze cu ceilalți responsabilitatea puterii, fie să câștige un plus de susținere pentru programul său de guvernare.

Tradițiile naționale exercită, de asemenea, o influență considerabilă. Exemplele sunt numeroase: tendința unirii tuturor „republicanilor” în Franța; tendința radicalilor danezi de a colabora cu socialiștii și a stângii agrare de a se uni cu conservatorii etc.

Probabil însă că cea mai puternică influență o exercită **natura sistemului electoral**. În principiu, sistemul majoritar cu două tururi de scrutin tinde să stabilească așa-numitele alianțe înguste (reprezentarea proporțională sau, dimpotrivă, o independență completă). Atunci când scrutinul majoritar are un singur tur, consecințele sale sunt foarte diferite în funcție de numărul partidelor protagoniste. În regim bipartinic, angajează o independență totală; în regim multipartinic, dimpotrivă, determină alianțe foarte puternice. Prima tendință este evidentă: însuși mecanismul majorității cu două scrutinuri impune ca efect ca partidele dovedite (după primul tur) ca având șansa a doua să se retragă în profitul celor mai favorizate din interiorul aceleiași „mari familii spirituale”. Nu vom insista mai mult asupra acestui caz, el nefiind specific sistemului electoral românesc.

Precizăm că în România avem un regim multipartinic și un sistem electoral majoritar cu un singur tur de scrutin pentru Parlament.

Prin natura sa, reprezentarea proporțională este un scrutin izolator: ea tinde să confere fiecărui partid o autonomie electorală completă. În același timp, însă, dând foarte rar unui singur partid majoritatea absolută, acest tip de sistem electoral presupune mai mult decât oricare altul existența alianțelor parlamentare. Această contradicție între planul electoral și cel guvernamental determină o veritabilă paradigmă a sistemului: creează partide total independente unul de celălalt în primul plan, dar le obligă la colaborarea în cel de-al doilea. În mod firesc, aceasta face foarte dificilă formarea coalițiilor parlamentare și conferă un destin instabil majorităților guvernamentale.

Crizele politice românești din perioadele 1996-2000 și 2006-2008 sunt exemplificative în acest sens. Ele s-a manifestat acut atât în interiorul coalițiilor parlamentare (Convenția Democrată, respectiv Alianța D.A), cât și în interiorul majorităților guvernamentale (PNȚCD versus PD, respectiv PNL versus PDL).

Alianțe electorale, parlamentare, guvernamentale

În opinia unui clasic al științelor politice, Maurice Duverger clasificarea alianțelor este un lucru foarte delicat: pășim pe terenuri vagi și mișcătoare. În primul rând, trebuie distins între coalițiile ocazionale, efemere și alianțele propriu-zise, mult mai durabile. Acest principiu ordonator este însă adesea contrazis în viață: câte alianțe, născute cu exces de propagandă și de speranțe, nu s-au desfăcut mai repede decât coalițiile, și cât coaliții, însoțite de scepticism la apariție, nu s-au reformat devenind veritabile alianțe?!

Clasificarea alianțelor se bazează mai degrabă pe alte criterii. În plan vertical, pot fi identificate alianțe electorale, parlamentare și guvernamentale. Primele se situează la nivelul candidaților, secunde la cel al deputaților și senatorilor, iar ultimele la nivelul miniștrilor. Și unele și altele pot să coexiste sau să se manifeste de sine stătător.

Alianțele electorale sunt foarte variate, mergând de la prezentarea candidaților comuni sau de liste comune până la susținerea reciprocă în diferite regimuri electorale. Ele pot fi **tacite** sau **exprese, locale** sau **naționale**. Practica politică a demonstrat că alianțele tacite sunt, în general, făcute la nivel local și sunt puternic condiționate de personalitățile ce domină filialele diferitelor partide. De obicei, cei „din teritoriu” anticipează concurentul cel mai bine plasat și convin din vreme diferite aranjamente de partajare a puterii locale. Pe de altă parte, alianțele exprese sunt, de regulă, înțelegeri stabilite la nivel național, între conducerile centrale ale unor partide. Motiv pentru care sunt rezultatul unor negocieri adesea îndelungate și dificile.

În plan parlamentar, partidele se pot uni în favoarea unui guvern, sau împotriva lui. Toate formele de alianță pot fi întâlnite în activitatea parlamentară, de la coalițiile întâmplătoare sau excepționale, până la alianțele organizate ce au instituții comune (birouri de coordonare, consilii consultative etc). Viața parlamentelor multipartide este dominată de alianțe, de asemenea, prin consecință, viața guvernelor respective, care nu se pot constitui și funcționa fără acest tip de acord politic. *Orice alianță guvernamentală care asociază la putere miniștri din partide diferite se completează obligatoriu cu o alianță parlamentară.* Ceea ce nu înseamnă însă că și reciproca este obligatorie. Există în viața politică *alianțe parlamentare de opoziție*, sau *alianțe de susținere*. Acestea din urmă funcționează atunci când un partid majoritar guvernează contând atât pe deputații săi, cât și pe cei ai unor partide care dau voturile, dar nu acceptă partajarea puterii împreună. În felul acesta, deși sunt angajați împreună în acțiunea politică, susținătorii nu sunt la fel de responsabili pentru ceea ce se întâmplă, cel puțin nu în ochii alegătorilor. Aparent, ei păstrează un aer de puritate și neimplicare directă, favorizând o atitudine în mare măsură demagogică. Ei pot, de exemplu, recurge la o susținere alternativă, votând împreună cu dreapta pentru măsuri radicale și dure, dar și împreună cu stânga în favoarea unor măsuri de protecție socială. Ba chiar, până și simpla abținere de la

vot poate construi un sprijin sau o penalizare politică. Întregul joc parlamentar constă în a cumula atât avantajele puterii cât și libertatea opoziției.

Raporturile dintre alianțele electorale, pe de-o parte, și alianțele parlamentare și guvernamentale, pe de alta, sunt extrem de complexe. După cum se știe, cele din urmă pot exista fără primele. Partidele se prezintă singure în fața electoratului, dar odată votate trebuie să se unească pentru a forma sau pentru a susține un guvern cu o majoritate cel puțin confortabilă. A fost la noi cazul Uniunii Social Democrate și al Convenției Democrate Române. Dar, după cum s-a dovedit, absența solidarității electorale subminează puternic solidaritatea parlamentară și guvernamentală. Fiecare formațiune încearcă să atribuie aliatului responsabilitatea actelor impopulare și să păstreze pentru sine beneficiul celor ce se bucură de susținerea opiniei publice.

Pe de altă parte, nici atunci când nevoia determină o alianță electorală nu este de loc sigur că se va realiza cu succes și o alianță guvernamentală. Este mult mai ușor să te unești pentru cucerirea puterii decât pentru exercitarea ei și aceasta pentru că, în primul caz, alianța presupune mai ales un acord negativ împotriva adversarului comun, pe când, în cel de-al doilea caz, unirea presupune un acord pozitiv asupra unui program ale cărui obiective sunt adesea diferite.

Un alt caz decurge din alianțele tacite intervenite la nivel local. Se poate astfel întâmpla ca aliații să nu fie aceeași de la o circumscripție la alta, ceea ce complică îngrozitor jocul la nivelul Parlamentului. În general, însă, divergențele dintre doctrine, dintre obiectivele aliaților, sau diferențele dintre infrastructurile socio-economice și interesele pe care trebuie să le apere, se manifestă fără întârziere între părți. Chiar și atunci când aliații se înțeleg asupra unui program „comun”, acesta va rămâne întotdeauna vag, coagulat în jurul unor slogane reciproc dezirabile, capabile mai degrabă să seducă opinia publică decât să definească un plan de acțiune pozitivă. Un astfel de program definește mai degrabă unele obiective comune decât mijloacele de îndeplinire: ori, *guvernarea este mai ales o problemă de mijloace și dezacordul între parteneri apare*, în 99 la sută dintre cazuri, *tocmai în privința mijloacelor ce trebuie folosite*.

Școala politologică franceză a așezat într-o ecuație această divergență naturală care pare să existe între alianțele electorale și cele guvernamentale: astfel, **alianțele electorale tind să fie dominate de partidele cele mai dure, în vreme ce alianțele guvernamentale de către partidele cele mai moderate**. Criza guvernului Ciorbea pare să demonstreze valabilitatea acestei observații: dacă strategia dură a PNTCD a asigurat coeziunea și succesul Convenției Democrate în campania electorală din 1996, în schimb, aceeași linie de conduită aplicată în alianța de guvernare a dus la rezultate cu totul diferite.

Cercetătorii sunt de părere că această contradicție reflectă de fapt antagonismul natural dintre guvernanți și guvernați. Primii sunt obligați să țină cont de un întreg ansamblu de interese, ceea ce face ca fiecare dintre ele să nu fie satisfăcut decât parțial. Cei din urmă nu văd niciodată decât interesele lor particulare pe care le apără sau le promovează cu maximum de energie. În plus,

guvernații nu cunosc decât parțial și, în general, sumar problemele cu care se confruntă guvernarea și posibilitățile pe care le au cu adevărat aceștia.

Astfel se face că, în mod natural, majoritatea alegătorilor optează pentru a-și da sufragiile celor care le apără cel mai hotărât interesele și punctele de vedere, adică celui mai decis competitor din interiorul respectivei tendințe politice. Competitorul extrem, cel mai decis și mai dur, este și cel mai convingător și domină, deci, jocul electoral.

Odată cucerită puterea, lucrurile se schimbă radical. Partidul mai moderat din coaliție este cel mai sensibil la exigențele guvernamentale, deoarece moderația sa coincide cu limitele impuse de realitate. Moderații sunt deci mai capabili să guverneze fără să se depărteze prea mult de programul sau de promisiunile electorale.

Cu alte cuvinte, o alianță în plan guvernamental este bine să fie dominată de moderați, pentru că ei sunt și mai aproape de realitate. Partidele dure sunt, deci, puse în fața unei alternative: să admită acest adevăr și să participe la guvernare acceptând compromisuri de la linia sa extremă, sau, dacă nu, să rupă alianța. O cale de mijloc între aceste două opțiuni este supusă unor oscilații permanente, finalul fiind unul singur: dificultățile practice ale guvernării înclină progresiv balanța către moderați, iar obiectivele comune devin din ce în ce mai îndepărtate, în vreme ce nemulțumirile electorale proprii sporesc în progresie geometrică și, într-o bună zi, indiferent de pretext, firul care-i unește cedează, iar alianța se rupe.

Bineînțeles, ca în orice teorie, această schemă nu este generală. Multe democrații europene au cunoscut alianțe durabile, grație fie înțelepciunii unui partid foarte puternic și absenței demagogiei sale, fie chiar excesului său de putere în plan politic care face mecanismul disocierii de moderați irelevant pentru responsabilitățile guvernamentale. Cel mai cunoscut exemplu în acest sens este cel al alianțelor din țările scandinave.

Schema precedentă nu se aplică, de asemenea, în perioadele revoluționarea, când nevoia de schimbare domină categoric nevoia de stabilitate. Legea guvernării revoluționare este contrară celei a guvernării normale: realismul impune să se meargă până la capăt, iar prudența și moderația devin slăbiciuni ale exercitării puterii. Alianța guvernamentală va fi și ea dominată cu necesitate de partidul extrem, cel mai dur, ale cărui doctrină și tendințe se găsesc de data aceasta mai aproape de realitate. Aliatul său moderat va fi rapid obligat să se subsumeze, pentru a nu fi distrus. Dar, istoria a demonstrat-o de atâtea ori, durii de ieri sunt moderații de mâine, ceea ce face ca tendințele de bază să rămână, doar circumstanțele să difere de la un caz la altul.

Raporturile între aliați

După cum a fost demonstrat, condițiile minimale necesare realizării unei alianțe se identifică mai ales la nivelul electoral, atunci când se urmărește

cucerirea puterii. Partenerii, fie că se prezintă împreună în alegeri, fie pe liste separate, sunt dominați în principal de atitudinea negativă față de adversar.

Odată ce este câștigată puterea, vechii parametri ai alianței se schimbă. În primul rând, apar diferențele în plan orizontal, cele care situează partidele pe eșichierul politic la dreapta, la centru, sau la stânga. Diferențele de program doctrinar impun, la rândul lor, obiective ale guvernării și focalizarea politicilor de guvernare în favoarea unui segment al societății sau a altuia. Gestionarea acestor interese, de multe ori divergente în cadrul unei coaliții guvernamentale, este un aspect vital pentru destinul acesteia. În general, practica alianțelor guvernamentale impune o reglementare de tip juridic a raporturilor dintre aliați, cum ar fi în cazul guvernelor Ciorbea și Tăriceanu înțelegerile tip protocol semnate între PNȚCD, PD, PSDR, PNL și UDMR, sau între PDL și PNL.

O practică curentă este, de asemenea, instituționalizarea unor mecanisme de supraveghere și arbitraj atât în problemele guvernării, cât și în cele parlamentare, unde se vizează mai ales garantarea unei discipline a votului. Ce altceva a fost, în România, Consiliul de Coordonare Politic (COCOPO) al alianței parlamentare și de guvernare?!

O problemă de mare importanță între aliați este cine anume deține preeminența în cadrul alianței. Sunt puține cazurile în istorie când partenerii și-au recunoscut și acordat o egalitate perfectă. Tocmai de aceea, este general admis că partidul care domină alianța este și cel ce îl dă pe șeful guvernului. Acesta are rolul determinat în menținerea și funcționarea alianței, pentru că el trebuie să aplice programul partidului său, dar, în același timp, să creeze și condițiile necesare pentru ca interesele partenerilor de coaliție să fie, la rândul lor, protejate și promovate.

Condițiile minimale

Și, totuși, ce ar putea să facă posibile condițiile minimale de alianță guvernamentală? Admițând că, atunci când își administrează împreună viața, oamenii fac conflictele inevitabile, politologii americani sunt de părere că cei care alcătuiesc guvernul trebuie să aibă în vedere, în primul rând, interesele naționale.

Trebuie specificat că, atunci când este vorba despre interes național, se au în vedere scopurile statului și ale guvernului în calitatea acestora de reprezentanți ai națiunii și nu interesele statului sau guvernului ca atare. Această centrare pe națiune și nu pe statul fizic, pe regimul său politic sau pe guvernul care administrează țara, este vitală pentru a se înțelege ce anume ar trebui să fie interesul național. Pentru că *interesele statului și cele ale națiunii sunt puternic legate, dar nu identice*. Astfel, sunt unanim acceptate ca aparținând interesului național acele politici care urmăresc siguranța fizică, prosperitatea economică și libertatea tuturor cetățenilor.

Drept urmare, o alianță guvernamentală bazată pe identificarea interesului național și a priorităților ce decurg din acesta va dispune de o platformă politică puternică, capabilă să subsumeze sau să modereze corespunzător doctrinele diferitelor partide membre ale alianței. În teoria politică, interesul național poate fi regăsit în orice politică în măsură se sporească poziția statului în competiția mondială. Pentru aceasta sunt vizate, în primul rând, balanța comercială, vitalitatea bazei industriale, asigurarea accesului la resursele minerale și energetice (petrol, gaze naturale etc.), considerate a reprezenta baza securității sociale și naționale, în același timp.

Dacă alegațiile de mai sus sunt acceptate ca valabile, atunci oamenii politici români nu trebuie să inventeze mare lucru pentru a putea colabora în folosul tuturor. Ar putea, de exemplu, să urmeze drumul clasei politice spaniole care, după dispariția lui Franco, a stabilit de comun acord interesele și prioritățile Spaniei, codificate în deja celebrul Pact de la Moncloa, din 1977.

Politicienii noștri, fie că aparțin PDL, sau PNL, sau PSD și așa mai departe, ar putea stabili astfel că, pentru servirea interesului național, este necesar să se stopeze prăbușirea economică, că trebuie restructurată și modernizată industria românească, că trebuie refăcut potențialul agricol și alimentar al țării, că sectorul terțiar trebuie dezvoltat puternic, sau că sectorul privat din economie trebuie lărgit și întărit. În plan social s-ar putea conveni asupra necesității ameliorării serviciilor sociale (învățământ, sănătate etc.) și a nivelului de trai, precum și asupra creării unei masive și solide clase mijlocii. În fine, în plan extern, s-ar putea cădea ușor de acord asupra integrării cât mai rapide a României în toate structurile lumii dezvoltate euroatlantice cu perspectiva transformării într-o putere sud-est europeană. Odată stabilite aceste priorități, toate celelalte probleme ale guvernării, inclusiv deci ale unei alianțe nu ar mai gravita decât în jurul instrumentelor prin care să se înlăptuiască o politică națională.

Iar politica, bazată pe compromisul făcut în interes național, va deveni cu adevărat o artă a posibilului.

ÎNTREBĂRI RECAPITULATIVE:

- 1. Care sunt factorii de influență cei mai importanți în procesul de formare a alianțelor politice?**
- 2. De câte feluri pot fi alianțele politice?**
- 3. Ce alt tip de alianță creează, în mod obligatoriu o alianță de guvernare?**
- 4. Ce tip de partid domină alianțele electorale?**
- 5. Dar alianțele guvernamentale?**
- 6. Care sunt cele mai întâlnite divergențe între membrii unei alianțe, după cucerirea puterii?**
- 7. Care sunt condițiile minimale pentru realizarea unei alianțe politice?**

DICȚIONAR

1. MIȘCAREA CONSERVATOARE BRITANICĂ. Conservatorismul european modern s-a dezvoltat în perioada dintre 1750-1850, ca reacție la rapidul șir de schimbări și proiecte de schimbare care au frământat societățile europene. Acestea includ ideile „iluminismului”, Revoluției franceze, industrializării engleze și cerințele privind un sufragiu extins sau universal, în general pentru bărbați.

Numele de „conservator”, luat de partidul politic englez numit mai înainte Tory, a fost stabilit în cursul unei dezbateri privind reforma electorală, dezbateri care a dus la Reform Act din 1832. Aceasta este și data nașterii conservatorismului britanic.

Trăsătura unificatoare a conservatorismului britanic a fost dată de opoziția față de anumite motivări ale schimbării, în special față de cele idealiste, justificate prin „idei abstracte” și nu ca dezvoltări ale practicilor existente.

„Reflecțiile asupra revoluției din Franța” ale lui J. Burke au fost considerate decisive și formatoare pentru conservatorismul modern, cu opoziția acestuia față de reforma radicală bazată pe principii abstracte și invocarea virtuților, adesea ascunse, ale instituțiilor statornicite.

Pe de altă parte, definirea acestui conservatorism stârnește o oarecare confuzie. Multe dintre taxonomiile conservatorismului britanic – de exemplu, distincțiile între conservatorismul „înalt” și „meschin”, „umed” și „uscat”, „adevărat” și „neo”, „vechi” și „nou”, „Tory” și „conservator” – nu au dat o idee prea clară, distincțiile fiind operate în moduri prea diferite și contradictorii, fără ca o versiune a lor să se încetățenească.

Karl Mannheim, confruntat cu deosebirile considerabile dintre tradițiile conservatorismului continental și cel englez, a tras concluzia că forța propulsoare a conservatorismului este „o înclinație psihică universală” către tradiționalism, forma doctrinară care exprimă această înclinație diferind de la un context la altul.

2. REGIMUL BIPARTINIC AMERICAN. Până la 1918, la cârma SUA alternează cele două mari direcții politice, democrată și republicană, câștigul de cauză avându-l până la această dată democrația.

În perioada 1918-1920, republicanii se instalează la putere și întorc spatele politicii președintelui Wilson. Până în 1932, toți cei trei președinți sunt republicani, optează pentru liberalism, iar statul federal își limitează intervențiile. În politica externă, republicanii aleg izolaționismul.

La alegerile din 1932, republicanul Hoover este înfrânt de candidatul democrat Roosevelt care începe să aplice primul său program de reforme „New Deal”. Acesta are obiective sociale: statul trebuie să intervină în ajutorul celor mai dezavantajate categorii sociale, iar ca obiect economic - creșterea puterii de

cumpărare care rezultă din acest ajutor și acțiunea energetică a statului astfel încât să aibă loc o relansare a producției și să fie scoasă țara din criză.

Pe fundalul celui de-al doilea război mondial și, mai apoi, al războiului rece și luptei împotriva comunismului, urmează o predominanță a guvernărilor republicane, pentru ca abia, în anii 1960, Robert Kennedy să îl învingă pe Nixon și să readucă democrația în prim-planul vieții politice. Urmează apoi mandatele republicanului Nixon, eșecurile democratului Jimmy Carter (1976-1980) și prospera Americă republicană reaganiană (1980-1992), o perioadă dominată atât de Ronald Reagan, cât și de George Bush, care surprinde încheierea războiului rece.

Începând cu 1992, democratul Bill Clinton va relansa pentru opt ani, mandatul democraților la guvernarea SUA, cu efecte notabile atât în plan intern, cât și extern.

Atât după finele primului război mondial, cât și în zilele noastre Constituția Americii a rămas neschimbată: aceea din 1787.

Regimul este federal, diferitele state componente ale SUA se bucură de o mare autonomie. Puterea centrală este împărțită între Președinte, Congres și Curtea Supremă, instituții relativ independente unele față de celelalte.

Președintele este ales la fiecare 4 ani și dispune în totalitate de puterea executivă, nu poate fi demis de Congres și are drept de veto pe care-l poate folosi pentru a se opune legilor votate de acesta.

Congresul este format din două Camere alese: Senatul și Camera Reprezentanților, acestea exercitând puterea legislativă.

Curtea Supremă este alcătuită din nouă judecători numiți pe viață de Președinte și ea decide printre altele, asupra constituționalității legilor.

3. PARADIGMĂ. Caz exemplar, model, prototip, situație ideală, arhetip, standard. În filosofie, paradigma este anterioară oricăror concepte, reguli și legi ce pot fi abstrase din ea. Întrebuințat astăzi în multe domenii ale cunoașterii (antropologie, filosofia istoriei, psihologie) conceptul de paradigmă este supus unor numeroase analize și încercări de reconstrucție rațională.

4. MAURICE DUVERGER (n. 5 iunie 1917 în Franța). Jurist francez care a elaborat teoria cunoscută drept „Legea lui Duverger”, care identifică o corelație esențială între sistemul de votare și formarea sistemului bipartit.

Maurice Duverger (în „Les Partis Politiques”) clasifică partidele în primul rând în partide de masă și partide de cadre, și mai apoi în partide parlamentare și extraparlamentare.

Din perspectiva sa, odată cu creșterea rolului parlamentului, membrii lui sunt nevoiți să se reunească pentru a acționa, rezultând astfel grupurile parlamentare. Asigurarea realegerii parlamentarilor, în condițiile în care are drept de vot un număr sporit de cetățeni, determină organizarea unor comitete electorale care să susțină campaniile candidaților. Cu timpul, legătura dintre

aceste comitete și candidații cu aceeași tendință va da naștere la structuri relativ stabile ale primelor partide politice. Un exemplu concludent este acela al Angliei, unde sistemul de partide moderne s-a cristalizat pe măsura extinderii dreptului de vot. Deci, partidele parlamentare apar ca efect al jocului parlamentar.

Partidele extraparlamentare apar mai târziu. Ele au la origine instituții sau organizații ale căror activități se desfășoară în afara parlamentului și a alegerilor (diferite asociații, syndicate, grupări religioase, asociații țărănești, grupări industriale, financiare, etc.). Acestea au stat la baza creării următoarelor partide:

- Partide Socialiste, Radicale (Franța).
- Partide Agrare (Scandinavia, Europa Centrală și de Est).
- Partide Democrate, Social-Creștine (Belgia, Olanda, Germania, Italia).
- Partide Fasciste (în Italia și Germania interbelică).
- Partide Comuniste (Estul Europei).

5. PROPAGANDĂ. Termenul se originează în latinescul *propagandum*, ce desemna ceea ce trebuie difuzat.

Activitate desfășurată sistematic pentru a răspândi în mase o doctrină, o opinie, pentru a le face cunoscute și acceptate, apelând nu numai la fapte ci și la aspectele emoționale. De regulă, o propagandă eficace trebuie să convingă printr-o argumentare credibilă, consistentă, sprijinită de experiență și evenimente trăite de cetățeni.

Dezvoltarea mass-media a dat noi dimensiuni propagandei, care poate, în noile condiții, cuprinde întreaga populație și exercita o influență permanentă.

Sistemele totalitare se caracterizează printr-un monopol al guvernului în domeniul propagandei. În schimb, regimurile democratice permit desfășurarea unei competiții între diferiți factori generatori de propagandă.

În sens negativ, înseamnă răspândire de neadevăruri. Mai poate reprezenta manipularea convingerilor și comportamentului populației prin folosirea de simboluri și discursuri.

TEMA 3: REORGANIZAREA LUMII DUPĂ SFÂRȘITUL RĂZBOIULUI RECE

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

Globalizarea și marile procese integraționiste
Provocări europene la sfârșitul războiului rece
SUA – o putere europeană
UE-NAFTA, alianță pentru mileniul III

CONȚINUT:

Acest capitol prezintă marile prefaceri geopolitice ale lumii contemporane, felul în care schimbările galopante afectează relațiile internaționale, reformele interne și stabilitatea regională, sursele de conflict și rolul comunității internaționale în rezolvarea disputelor.

Drumul de la o Europă divizată, bipolară, la Uniunea Europeană și dificultățile care au marcat procesul.

Este analizat parcursul implicării active a SUA în Europa, mai ales în contextul geopolitic al secolului XXI.

Marile procese integraționiste din SUA, Europa și Asia, sunt prezentate prin prisma alianțelor și raporturilor economice și politice dintre statele naționale.

OBIECTIVE:

Descifrarea proceselor majore dar și a marilor provocări ale contemporaneității și viitorului în adaptarea și poziționarea optimă în contextul național și internațional pentru viitor jurnaliști.

RESURSE:

1. Alexander King, Bertrand Schneider, *„Prima revoluție globală – o strategie pentru supraviețuirea Lumii”*, Raport al Clubului de la Roma, Ed. Tehnică, București, 1993.
2. Alexander King, Bertrand Schneider, *Prima revoluție globală, O strategie pentru supraviețuirea Lumii; Un raport al Clubului de la Roma*, Editura Tehnică, București, 1993.
3. Alvin & Heidi Toffler, *Război și antirăzboi. Supraviețuirea în zorii secolului XXI*, Editura Antet, București, 1995.

4. Alvin Toffler, *Previziuni și premise*, Editura Antet, București, 1996.
5. Alvin Toffler, *Puterea în mișcare*, Editura Antet, București, 1995.
6. Alvin Tofler, „*Powershift*”, Ed. Antet, București, 1995.
7. Caspar Weinberger, Peter Schweizer, *Următorul război mondial*, Editura Antet, București, 1997.
8. Caterina Preda, Ileana Racheru, Octavian Manea, [*BRIC - Economiiile emergente Brazilia, Rusia, India și China*](#), în Revista 22, București, 9 decembrie 2008.
9. Christine Ockrent și Contele de Marenches, „*Consilier de taină al Puterii*”, Ed. Humanitas, București, 1992.
10. Cursul de Strategie Militară, tema „Riscuri și amenințări la adresa securității naționale”, autor colonel Mircea Chelaru, Academia de Înalte Studii Militare, București, 1995.
11. Declarații ale lui Andrei Kozârev și Leonid Ivașov în publicația proguvernamentală „Rosinskaia Gazeta”, martie 1994.
12. Elena Zamfirescu, *Exceptionalismul american – mit și realitate*, Editura Politică, București, 1986.
13. Gheorghe Dumitru, *Note de curs*, IRSI-MAE, București, 1995.
14. Gilbert Achar, *Noul război rece. Lumea după Kosovo*, Editura Corint, București, 2002.
15. Helene Carrere d'Encause, „*Imperiul spulberat – revolta națiunilor în URSS*”, SIC Press Group, București, 1993.
16. Henry Kissinger, *Are nevoie America de o politică externă? Către diplomația secolului XXI*, Editura Incitatus, București, 2002.
17. Ignacio Ramonet, *Stăpânul lumii*, în „Le Monde Diplomatique”; Alain Gresh, în studiul său „*Recrearea internaționalismului*”, face o analiză temeinică asupra „contextului în care se extinde globalizarea”, observând caracteristicile procesului în sistemul actual al relațiilor internaționale.
18. Ioan Mircea Pașcu, Alocuțiune la seminarul organizat de Institutul pentru Studii de Strategie Națională a SUA, Atlanta, aprilie 1995.
19. Jaques Delors, *Mesaj către Forumul de la Davos*, ianuarie 1995, difuzat integral de către autorul lucrării în emisiunea „*Mapamond*” a Societății Române de Radiodifuziune, 11 martie 1995.
20. Jean Jaques Servant Schreiber, *Sfidarea mondială*, Editura Politică, București, 1982.
21. Jean-Jaques Servan Schreiber, „*Sfidarea mondială*”, Ed. Politică, București, 1982.
22. Marshall McLuhan, „*The Medium is the Message*”, Penguin Books, London, 1967, și „*Galaxie Gutemberg face a l'ere electronique*”, Ed. Mame, Paris, 1970.
23. Michael R. Beschloss & Strobe Talbott, *La cele mai înalte nivele*, Editura Elit, București, 1993.
24. Mircea Mitran, *Note de curs*, IRSI – MAE, București, 1995.

25. Mircea Ovidiu Mândru, *Lumea între războiul rece și pacea fierbinte*, Editura Expert, București, 2000. Serge Cordellier, „*Mondializarea dincolo de mituri*”, Editura Trei, București, 2001.
26. Ovidiu Hurduzeu și Mircea Platon, „*A treia forță: România profundă*”, Editura Logos, București, 2008.
27. Radu Florian, *Criza unei lumi în schimbare*, Editura Noua Alternativă, București, 1994.
28. Raportul Pentagonului pe 1995: „*Strategia de securitate a SUA pentru Europa și NATO*”, a se vedea și „România Liberă”, 9 iunie 1995.
29. Riccardo Petrella, *Patronii Terrei*, în „Le Monde Diplomatique” Capitolul „*Megasistemele mondiale*”, în care surprinde evoluții majore în globalizarea economiei și influențele pe care le exercită asupra relațiilor internaționale.
30. Richard Holbrooke, „*America an European Power*”, în „*Foreign Affairs*”, martie/aprilie 1995.
31. Robert D. Kaplan, *Politici de război*, Editura Polirom, Iași, 2002.
32. Simpozionul „*Britania și locul ei în lumea contemporană*”, a se vedea și „Curierul Național”, 31 martie 1995.
33. SIPRI, „*Central and Eastern Europe: the Challenge of Transition*”, Oxford University Press, 1993.
34. Tratatul de Uniune Europeană, semnat la 7 februarie 1992 la Maastricht, și intrat în vigoare la 1 februarie 1993. Prevede uniunea politică, economică și monetară a statelor membre.
35. Yoo Yunzhu, *West-West, East-West, North-South and South-South Relations: Implication for the International Security*, Peking, 1992.
36. Zbigniew Brzezinski, *A doua șansă. Trei președinți și criza superputerii americane*, Editura Antet, București, 2009.
37. Zbigniew Brzezinski, *Europa Centrală și de Est în ciclonul tranziției*, Editura Diogene, București, 1995.
38. Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000.
39. Zbigniew Brzezinski, *Marele eșec – nașterea și moartea comunismului în sec. XX*, Editura Dacia, Cluj Napoca – 1993.

TEMA 3.1 MARILE PROCESE DE INTEGRARE ȘI PUTERILE EMERGENTE

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

Globalizarea și Integraționismul – procese definitorii ale mileniului III.
Noi puteri mondiale și structuri integrate pe cele cinci continente.

CONȚINUT:

Fenomenul integrării, apărut la finele secolului XX, reasează structurile existente în formula „satului global”, omenirea parcurgând drumul “de la statul națiune la structurile globale”.

Prezentarea proceselor dominate în globalizarea lumii actuale și a noilor puteri mondiale.

În Europa se definitivează Uniunea Europeană, în Asia – ASEAN și APEC, pe continental nord-american, NAFTA, în jurul Federației Ruse – CSI, iar în Orient apare ca un embrion integraționist – Liga Arabă. Africa se coagulează și ea în jurul Organizației pentru Unitate Africană.

OBIECTIVE:

Este imperios necesară cunoașterea evoluțiilor complexe și fluide ale globalizării, ca posibilitate de a restructura și înnoi continente și chiar sistemul mondial în ansamblul său, acum, la începutul unui secol și mileniu ce vor fi dominate de „conglomeratele de state” create de fenomenul integrționist.

GLOBALIZAREA TRANSFORMĂ PLANETA

În întâiul raport al Consiliului Clubului de la Roma, intitulat *“Prima revoluție, o strategie pentru supraviețuirea Lumii”*, autorii, constituiți într-un centru de reflecție format din o sută de persoane de pe tot cuprinsul globului, atrăgeau atenția asupra unui fenomen aflat în plină derulare și menit să schimbe din rădăcini lumea în care trăim: *integrarea*. Cu aproape douăzeci de ani în urmă, referindu-se la revoluția tehnologică din domeniul mijloacelor comunicării de masă, cercetătorul canadian Marshall McLuhan semnală că însăși logica progresului este cea care ne împinge către un *“sat planetar”*, contractat de mass media electronică. În opinia sa, evoluțiile sociale, economice, și politice ale lumii contemporane, ar putea fi caracterizate de *“o reșezare a tuturor structurilor existente”* în formula *“satului mondial”*, ceea ce înseamnă că omenirea parcurge drumul *“de la statul-națiune la structurile globale”*, ajungând astfel la o transformare atât de profundă încât viitorul va aparține în întregime acestui *“sat”* mondial. Cu prilejul rostirii *“testamentului”* său politic, fostul președinte al Comisiei Europene, Jacques Delors atrăgea și el atenția sutelor de oameni politici, businessmani și gazetari prezenți la Davos, în Elveția, asupra conceptului de *“sat planetar”*. Între aceste paranteze simbolice - una teoretică, cealaltă politică - se află momentul nașterii **integraționismului**, un proces a cărui însemnătate nu poate fi egalată, decât de extraordinara sa complexitate.

Richard Baldwin, de la Institutul de Studii Internaționale din Geneva, observa că *“globalizarea are un impact evident nu numai asupra relațiilor internaționale, ci și asupra reglementărilor regionale și mondiale actuale”*, iar Amitai Etzioni, profesor de sociologie la American University din Washington, nota că procesele globalizării *“sunt dorite de unii și contestate de alții”*. La rândul său, Riccardo Petrella, în *“Le Monde Diplomatique”*, constata că *“mondializarea capitalului a accelerat internaționalizarea investițiilor și a sistemului productiv, concomitent cu o integrare pe regiuni ample a fluxurilor comerciale”*. Iată de ce nu surprinde faptul că, în general, globalizarea a fost definită în mod diferit, adesea în raport cu interesele reprezentate de personalitățile în cauză sau cu cele ale trusturilor și companiilor respective. Mulți analiști au definit inițial globalizarea doar ca o expresie a concentrării economice și financiare sub controlul marilor societăți transnaționale. S-a vorbit foarte mult și despre *“noua revoluție industrială”* care a deschis oportunități nebanuite pentru creșterea economică și a dus la îndepărtarea de pe piețele internaționale a micilor concurenți în favoarea marilor capitaluri transnaționale.

Astfel, globalizarea a dat naștere *“unui nou sistem de relații economico-financiare”*, aflate *“sub un control quasi total”* exercitat de o oligarhie care a acumulat puteri discreționare. Riccardo Petrella arată că aceste oligarhii se bazează pe *“grupuri sociale și elite ce au dobândit putere de decizie și control, dincolo de formele de reprezentativitate și legitimare politică și socială a*

statelor-națiune". Același analist italian observa că "*abdicarea politicii este aproape totală*", metodele folosite pentru implementarea globalizării fiind, prin excelență, economice și financiare, în vreme ce din partea factorilor politici de decizie la nivel național se constată cedări evidente, cu o motivație, de regulă, personală. De altfel, multinaționalele pătrund fără nici o opreliște în cele mai diverse sectoare, de la cele militare și strategice, transporturi, comunicații și până la cele privind știința și cercetarea fundamentală și aplicată, operând o mutație majoră în sfera deciziei, aceasta fiind preluată de la statul-națiune de "satul mondial"- The Global Village.

O serie de analiști și experți în relații internaționale prevăzuseră de altfel, de mai mulți ani, joncțiunea, sub imperiul globalismului, dintre comunismul est european și democrațiile occidentale. Pe data de 15 decembrie 1987, senatorul Jesse Helms, fost președinte al Comisiei pentru relații externe din cadrul Senatului american, amintea înțelegerile de culise dintre conducătorii de la Kremlin și unele rețele mondialiste din Occident:

„O examinare atentă a ceea ce se petrece în spatele ușilor închise arată că grupuri de interese de pe lângă Departamentul de Stat, Departamentul de Comerț, marile centre bancare, marile rețele mass-media, universități, industria filmului, mari fundații non-profit - toate acționează împreună cu stăpânii de la Kremlin în slujba a ceea ce unii numesc Noua Ordine Mondială. Organizații private precum Council on Foreign Affairs, The Royal Institute of International Affairs, The Trilateral Commission, The Dartmouth Conference, The Aspen Institute for Humanistic Studies, The Atlantic Institute și Grupul Bilderberg sunt puse să răspândească și să coordoneze planurile în vederea realizării așa-numitei Noii Ordini Mondiale în marea finanță, marile centre de afaceri, cercurile universitare și guvernamentale (...) Astăzi, ideologia acestor grupuri se numește globalism (...).

Din punctul de vedere globalist statele și granițele naționale nu mai contează. Filozofiile și principiile politice par să devină o chestiune relativă. Chiar și constituțiile devin irelevante în exercitarea puterii. Globalismul consideră că activitățile forțelor financiare și industriale trebuie să fie orientate spre transpunerea în viață a proiectului unei singure societăți globale. Aceasta se va realiza în principal prin convergența sistemelor american și sovietic ".

"Terenul de joc planetar se nivelează" – avertizează și Thomas L. Friedman, celebrul ziarist american, de trei ori laureat al Premiului Pulitzer (în anii 1983, 1988 și 2002). După o documentare laborioasă și interviuri cu cele mai luminate minți ale contemporaneității, Friedman a publicat cartea **"Pământul este plat"**, o viziune îndrăzneță asupra secolului XXI. Astfel, începutul mileniului III va rămâne în istorie, după cum crede jurnalistul american, nu prin conflictele militare care l-au însângerat și nici prin evenimentele politice care au scuturat planeta, ci prin pătrunderea umanității într-o nouă etapă a globalizării: "aplatizarea Pământului". Friedman atrage

atentia că, sub dublul efect al globalizării și revoluției digitale, transgresând granițe politice și comerciale, cunoștințele și resursele de pretutindeni se conectează între ele și "terenul global de joc" se nivelează, se aplatizează, chiar sub ochii noștri. Cum a devenit Pământul plat? *"10 evenimente politice, inovații și companii majore"* au contribuit la asta. Din momentul când a început această aplatizare, am intrat într-o nouă etapă a istoriei umanității, martori fiind ai digitizării, virtualizării și automatizării a aproape orice ține de viața omului. Friedman profetește chiar câștigurile colosale în productivitate pentru toate țările, companiile și indivizii care vor putea asimila noile instrumente tehnologice.

Adevărata revoluție a informațiilor este pe cale să înceapă, anunță Friedman. El o numește "Globalizarea de gradul 3", diferită în intensitate și esență de tot ce a fost până acum. David Rothkopf, un vizionar care a lucrat în Departamentul pentru Comerț din anii Administrației președintelui Bill Clinton, a inventat cuvântul "globalizare" pentru a putea descrie mai bine relațiile în schimbare dintre guverne și marile afaceri. Rothkopf a observat, însă, că ceea ce se petrece acum este un fenomen mult mai amplu și mult mai profund. Și aceasta deoarece nu mai este vorba doar de felul în care comunică guvernele, afacerile și indivizii, nu mai avem de-a face doar cu felul în care interacționează organizațiile, ci cu ***apariția unor modele sociale, politice și de afaceri inedite.***

Citându-l pe Rothkopf, jurnalistul american se arată convins că Pământul va continua să se aplatizeze: *"Procesul în sine va fi văzut în timp ca una dintre acele schimbări fundamentale sau ca un moment hotărâtor, așa cum s-a întâmplat după inventarea tiparului, după apariția Statului-națiune sau după Revoluția Industrială. Fenomene care au adus la vremea lor schimbări în rolul indivizilor, schimbări ale formelor de guvernare, al modului în care se făceau afacerile și se purtau războaiele, în formele pe care le îmbrăcau religia și arta și în modul în care erau concepute științele și cercetarea. Ca să nu mai spunem de etichetele politice pe care noi, ca civilizație, ni le-am atribuit nouă și dușmanilor noștri. Există în istorie anumite puncte-pivot, sau momente de răscruce, care sunt mai importante decât altele, pentru că schimbările pe care le-au produs au fost atât de cuprinzătoare, complexe și atât de greu de prezis în momentul respectiv"*.

Starea de nesiguranță generată de fenomenul "aplatizării Pământului" este explicabilă, pentru ca *procesul se desfașoară în viteză*. Ritmul răspândirii literelor tipografice ale lui Johannes Guttenberg s-a desfasurat relativ lent, și nici Revoluția Industrială nu a marcat o arie geografică întinsă. *"În schimb, subliniază Thomas L. Friedman, procesul de aplatizare are loc cu o viteză incredibilă și afectează direct sau indirect mult mai mulți oameni de pe planeta. Cu cat această tranziție spre o noua eră este mai rapidă și mai complexă, cu atât mai mare este pericolul unei dezbinări, în comparație cu un transfer ordonat de putere de la vechii câștigători, la cei noi"*. Pericolul pentru statele naționale, instituții, afaceri și indivizi nu ține de faptul că le lipsește direcția,

flexibilitatea și imaginația de a se adapta, sau că nu sunt suficient de inteligente sau conștiente, cât de rapiditatea schimbărilor, care este pur și simplu copleșitoare. Și mai există și pericolul ca în această lume a schimbărilor ultra-rapide oamenii să se simtă depășiți sau abandonați.

Primul factor care a contribuit la nașterea "Planetei Plate" a fost **căderea comunismului în Europa**, în 1989. Aria șocului s-a propagat până departe. Nu toată lumea a fost mulțumită. Generațiile vârstnice au primit greu schimbarea. E adevărat, comunismul asigura tuturor o slujbă, o casă, o educație și o pensie, chiar dacă ele erau sărăcicioase. Așa cum spuneam, șocul căderii comunismului a fost resimțit de miliarde de oameni din locuri precum India, Brazilia, China și alte țări. Caderea comunismului a deblocat energii reprimite, a nivelat alternative pe scară planitară și a permis să se gândească altfel despre lume, aceasta începând a fi percepută ca un întreg inseparabil. În mod paradoxal, dărâmarea Zidului Belinului și apariția calculatoarelor Apple și a sistemelor de operare Windows, uriașa circulație și înmagazinare de cunoștințe, au dus la căderea comunismului.

Câțiva informaticieni geniali au împins mai departe revoluția de aplatizare a Pamântului. Mai întâi Vint Cerf și Bob Kahn au inventat **Internetul**. Apoi, informaticianul britanic Tim Berners-Lee a proiectat conceptul de **"World Wide Web"** (un sistem de creare, organizare și accesare a documentelor astfel încât să poată fi găsite cu ușurință pe Internet). Friedman subliniază că "World Wide Web" a fost prima inovație care a dat viață Internetului - transformându-l într-un instrument de conexiune și colaborare, un instrument accesibil oricui, nu numai specialiștilor în informatică. În numai cinci ani, numărul utilizatorilor a sărit de la 600.000 la 40 de milioane de persoane. După Cerf, Kahn și Berners-Lee, alți informaticieni geniali au creat întreaga cultură a "Web browsing-ului" (produsă de compania americana Netscape) și sistemul de operare "Windows 95" (produs de "Microsoft"). Piața computerelor, software și a rețelelor de comunicație pur și simplu a explodat, pentru ca se puteau digitiza cu ușurință cuvinte, muzică, cărți, date, divertisment și fotografii transportabile pe Internet. Cererea și oferta, transportate și vândute pe Internet, deveneau infinite. Așadar, după etapa de aplatizare "Apple-PC-Windows", a început etapa "Internet-e-mail-browser" și împreună au făcut ca tot mai mulți oameni să comunice între ei mai mult ca oricând, indiferent unde s-ar afla. Însă distracția era abia la început, avertizează Friedman.

Apariția și integrarea "software"-ului de automatizare a fluxurilor de lucru a fost o revoluție tăcută. Ea a început să se manifeste pe la mijlocul anilor '90 și a avut asupra lumii un impact uriaș. De la sistemele "Software" și "Hardware" care își făcuseră apariția pe la sfârșitul anilor '80 și până ce cercetarea științifică și industria au produs un nou limbaj de descriere a datelor (numit **XML**) și protocolul său aferent de transport (numit **SOAP**) a trecut puțină vreme. Aceste inovații extraordinare au permis ca două calculatoare diferite, aflate chiar la

zeci de mii de km unul de celălalt, să facă schimb de date, documente, informații de toate naturile, facturi, tranzacții financiare, fișe medicale, muzică, imagini, extrase de cont, pagini WEB, reclame, citate sau cărți întregi etc. "Microsoft", "IBM" și multe alte companii au pus umărul la dezvoltarea XML-ului și SOAP-ului. Se născuse un sistem pentru un flux de lucru global, destinat atât oamenilor cât și calculatoarelor. Pentru prima oară, omul nu mai era implicat în comunicarea dintre calculatoare prin Internet

Folosirea protocoalelor standardizate în automatizarea fluxului de lucru va duce la o nouă explozie a experimentelor și a inovațiilor. Este momentul când "platforma aplatizării Pământului a început să prindă formă", spune Friedman. Deci mai întâi, căderea zidurilor politice, apariția Windows-ului și a PC-ului, apoi răspândirea Internetului și apariția web-ului, grație Browser-ului și fibrei optice, toate acestea au făcut ca oamenii să fie conectați și să-și împărtășească informații digitalizate mai ușor ca oricând. Când și-au făcut apariția căile de transmisie standardizate și protocoalele care au făcut legătura dintre calculatoare și aplicații software, atunci nu numai că enorm de mulți oameni erau conectați direct, ci puteau să și lucreze împreună, fără obstacole între ei, pe conținutul digital al fiecăruia. Mai mult ca niciodată, se puteau construi coaliții, înființa și pune în mișcare companii, face comerț cu mărfuri și vinde servicii. *Acesta este momentul genezei Pământului plat, enunță Friedman, și s-a întâmplat după mijlocul anilor '90. Era cu adevărat o nouă Geneză.* Această platformă a Pământului plat, creat de cele trei forțe, a generat alți șase factori de aplatizare identificați de Friedman. Mai întâi "**Open Sourcing**"-ul, care permite colaborarea on-line a unor oameni răspândiți pe toate meridianele globului, dar care muncesc împreună la un același proiect. Așa au apărut blogurile și deja celebra Wikipedia.

Un alt factor de "aplatizare" este "externalizarea" (**out sourcing**) producției și serviciilor, marile companii delegând o parte din activități unor firme mai mici și mai eficiente. "**Off-shore**"-ul a devenit din ce în ce mai mult o alternativă atractivă la manufacturile occidentale. Alte companii practică "**insourcing**"-ul, prestând servicii în numele altor firme (UPS asigură service-ul computerelor Toshiba). Schimbări dramatice s-au produs în "lanțurile de aprovizionare", devenite - datorită noilor tehnologii - mult mai flexibile și mai ușor de controlat.

Un impact extraordinar îl are și **dezvoltarea motoarelor de căutare pe Internet** (Google, Yahoo, MSN Web Search). Friedman explică: "*Niciodată în istoria planetei nu au existat atâția oameni care să aibă la îndemână atâta informație*". Tehnologia **Wireless** și tehnologiile "**Stereozi**" reprezintă o ultimă, deși nu e finală, revoluție informațională. Friedman descrie natura acestei revoluții care se petrece sub ochii noștri, deși foarte puțini dintre noi o înțeleg: *acum, motoarele și computerele pot comunica între ele, oamenii pot vorbi cu oamenii, calculatoarele cu calculatoarele și oamenii pot vorbi cu calculatoarele la distanțe uriașe, extrem de repede, extrem de ieftin, extrem de*

lesnicios. Războiul dintre mastodonții științei și industriei informaționale e mai aprig decât oricând, zeci de miliarde de dolari sunt cheltuiți pe spionaj în această lume exclusivă, mintea informaticienilor de vârf e mai supravegheată ca niciodată și totul se mișcă cu o iuțeală de science-fiction.

În sfârșit, un alt factor determinant al proceselor de globalizare și integrare a omenirii rezidă în formidabila expansiune demografică a rasei umane care ridică probleme aproape de nedepășit în logica actuală de dezvoltare. Creșterea dramatică a populației planetei în ultimul secol este fără precedent în istorie. A fost nevoie de două milioane de ani până când populația planetei a ajuns la 1 miliard, în anul 1804. Al doilea miliard a fost atins în 1927, cel de al treilea în 1960, al patrulea în 1974, al cincilea în 1987, iar cel de-al șaselea chiar la începutul anului 2000.

Impactul creșterii populației asupra dezvoltării economice, a securității alimentare și a calității mediului este de mai mult timp un subiect de dispută și continuă să rămână așa. Există în prezent două grupuri de teoreticieni care abordează aceste probleme de pe poziții diametral opuse.

Luandu-și numele și orientarea doctrinară de la **Thomas Malthus** (autorul lucrării devenite clasice „*Eseu despre principiul populației*”, apărută în anul 1798), neo-malthusienii cred ca populația lumii desfășoară o activitate care, în general, duce la epuizarea resurselor naturale ale planetei noastre, reducând pe zi ce trece capacitatea umanității de a face față cerințelor propriei generații și în special ale celor ce vor urma.

De la apariția lucrării lui Malthus și până în prezent, populația lumii s-a mărit de șase ori, în timp ce cantitatea de energie utilizată în fiecare an s-a multiplicat de o sută de ori. Suprafața acoperită de păduri s-a redus cu o treime, iar compoziția atmosferei a fost deteriorată ca urmare a activității umane. Sute de milioane de oameni suferă de malnutriție și mai multe milioane de persoane mor de foame în fiecare an în țările subdezvoltate. Sute ori chiar mii de specii de plante și animale au dispărut, iar multe altele sunt pe cale de dispariție. În contrast cu viziunea pesimistă a neo-malthusienilor, viziunea pe care o prezintă celălalt grup de teoreticieni, cel al „**optimiștilor creșterii**”, pune accentul pe tendințe globale complet diferite. Speranța de viață globală s-a dublat în cursul secolului al XX-lea, ajungând în prezent la 64 de ani, în timp ce mortalitatea infantilă a scăzut, de la 170 de copii născuți morți la 1000 de nașteri în 1950, la doar 60 în 1990. Creșterea rapidă a populației se datorează în primul rând reducerii mortalității și nu creșterii ratei natalității.

În ciuda unei triplări a populației lumii în cursul secolului al XX-lea, productivitatea muncii a crescut într-o proporție mult mai mare, iar starea de sănătate a populației s-a ameliorat considerabil. Oamenii zilelor noastre se hrănesc mai bine, produc mai mult, dar și consumă mai mult decât în trecut. *Suprapopularea* este o noțiune care a fost prost definită și prost înțeleasă, în viziunea adepților „optimiștilor creșterii”. Problemele care în mod uzual sunt asociate noțiunii de „suprapopulare” - ca de exemplu foametea sau

supraaglomerarea zonelor urbane - sunt de fapt probleme cauzate de starea de săracie și nu de „suprapopulare”.

Este dificil de spus care dintre cele două grupări, neo-malthusienii sau „optimiștii creșterii” au dreptate, deoarece istoria nu oferă, încă, un răspuns clar la aceste probleme. Este limpede că nu populația în sine este cauza problemelor cu care se confruntă lumea de azi; ea este însă un factor ce agravează alte probleme, printre care o proastă administrare, politici guvernamentale inadecvate, instabilitate politică, consum exagerat de resurse, utilizarea unor tehnologii inadecvate.

O problemă deosebit de importantă, ce este în același timp o componentă de bază a schimbărilor produse de globalizare, o reprezintă securitatea mediului înconjurător. Conceptul tradițional de securitate a evoluat de-a lungul războiului rece, înțelegând securitatea drept o funcție a competiției în care erau angajate statele lumii pentru exercitarea puterii. **Securitatea mediului înconjurător** este o abordare cu totul diferită a conceptului de securitate. Securitatea mediului are două componente: prevenirea modificării factorilor de mediu ca urmare a conflictelor armate și impactul degradării globale a mediului natural asupra bunăstării generale a societății umane și asupra economiei globale și a celei naționale.

Îngrijorarea cauzată de deteriorarea securității mediului natural se bazează pe realitatea reducerii sensibile a resurselor naturale precum apa potabilă, solul fertil, pădurile, resursele piscicole, precum și a diversității biologice ca urmare a dispariției a nenumărate specii ale florei și faunei. De asemenea, se produce o deteriorare continuă a mediului de viață, precum stratul de ozon, clima, atmosfera, oceanul planetar, drept rezultat al accelerării activității economice globale. Pe termen lung, toate aceste modificări pot avea efecte dramatice, în lipsa unor măsuri luate la timp și care să vizeze înlăturarea cauzelor și nu numai efectele deteriorării calității mediului. În caz contrar este posibil ca unele dintre modificări să devină ireversibile.

Specific securității mediului înconjurător este caracterul transfrontalier al acesteia. Amenințările la adresa mediului natural de viață sunt tot atât de importante pentru viitorul omenirii ca și amenințarea reprezentată de posibilitatea producerii unei catastrofe nucleare. Deoarece degradarea mediului afectează bunăstarea populației și performanțele economiilor naționale cât și a celei globale, guvernele diferitelor state devin preocupate de amploarea acestui fenomen. Guvernele și organizațiile interguvernamentale și neguvernamentale devin din ce în ce mai dispuse la cooperare în vederea găsirii unor soluții fezabile și acceptabile.

Un eveniment major în abordarea problematicii securității mediului îl reprezintă Summit-ul de la Rio de Janeiro, din 1992, cunoscut sub denumirea de Conferința O.N.U. asupra Mediului și Dezvoltării (U.N.C.E.D.) care a adunat împreună mai mult de 150 de state, 1400 de organizații neguvernamentale și aproape opt mii de ziariști. Programul de acțiune asupra căruia s-a cazut de

acord la Rio de Janeiro, „*Programul 21*”, dă consistență unor decizii politice referitoare la securitatea mediului și la dezvoltarea economică.

Recunoașterea necesității unei abordări globale a problematicii bunăstării a fost marcată și la Conferința Internațională asupra Populației și Dezvoltării ce a avut loc la Cairo, în 1994, unde problemele specifice demografiei, într-un context care să susțină dezvoltarea, au fost abordate dintr-o perspectivă globală, în intercondiționare cu interesele specifice fiecăreia dintre țările participante. Preocuparea pentru găsirea unor remedii globale la problemele mediului a fost afirmată și la summit-ul „Rio Plus Five”, o nouă conferință internațională desfășurată la Rio de Janeiro, în 1997.

Majoritatea specialiștilor în probleme de mediu apreciază că următorii cincizeci de ani vor constitui perioada de timp în care se va decide cât de sănătoasă va fi planeta noastră în secolele ce vor urma. Este necesar ca în această perioadă să fie armonizate modul nostru de viață cu tehnologiile de care dispunem și cu întreaga populație, în întreaga sa diversitate.

MARILE PROCESE INTEGRAȚIONISTE

În aceste condiții, diverse grupuri de studiu interdisciplinare, futurologi și analiști politici sunt unanim de acord în a aprecia că ***secolul XXI va fi dominat de conglomeratele de state integrate***, indiferent sub ce denumire se vor face ele cunoscute. Semnele acestei veritabile întreceri pentru cucerirea viitorului pot fi descifrate încă de pe acum. Sub ochii noștri, aproape pe nesimțite, *patru mari procese integraționiste* sunt deja amorțate.

Uniunea Europeană – între tradiție și inovație

Primul și, probabil, cel mai bine cunoscut dintre procesele integraționiste este cel care are loc în ***Europa***. În general, se apreciază că, cel puțin din punct de vedere instituțional, procesul european de uniune politică, economică, monetară și, în cele din urmă, militară este și cel mai avansat. Drumul edificării sale nu a fost deloc simplu.

În 1951, la Paris, șase țări europene – *Franța, Germania, Belgia, Italia, Olanda și Luxemburg* – fondau *Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului*.

În anii următori, s-a înființat și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (Euratom) și, în 1957, la Roma, **Comunitatea Economică Europeană** (CEE, numită și Piața Comună).

În practică, instituțiile și politicile acestora au devenit tot mai greu de diferențiat, proces confirmat de amendamentele succesive aduse tratatului. Cele trei comunități europene au ajuns cu timpul de nedeosebit. Tratatul de fuziune din 1965 a dat tuturor o comisie și un consiliu comune.

Pe de altă parte, CEE a înregistrat o considerabilă expansiune odată cu aderarea *Marii Britanii, Irlandei și Danemarcei* în 1973, a *Greciei* în 1981, a *Spaniei și Portugaliei* în 1986, a *Suediei, Austriei și Finlandei* în 1994.

După prăbușirea comunismului în Europa de Est, procesul european de integrare trece într-o nouă etapă de dezvoltare. În 1993, prin Tratatul de la Maastricht (Olanda), ia naștere **Uniunea Europeană** care, cu 15 state membre și peste 370 milioane de locuitori, devine deja cea mai mare piață unică din lume.

Uniunea Europeană în 2007.

La 30 martie 1998, se decide inițierea celui mai larg proces de extindere din istoria organizației, prin cooptarea altor 12 state europene.

În februarie 2001, este adoptat Tratatul de la Nisa prin care sunt stabilite reformele de care au nevoie instituțiile comunitare pentru a face posibilă extinderea Uniunii.

La 1 ianuarie 2002, a intrat în circulație moneda unică, *Euro*, iar la 1 mai 2004 *Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia, Slovenia, Letonia, Lituania, Estonia, Malta și Cipru* devin membre de drept și de jure ale Uniunii.

România și Bulgaria au format cel de-al doilea val, aderând la **1 ianuarie 2007**.

La 18 iunie 2004, cei 25 de șefi de state și guverne ale UE au adoptat proiectul Constituției Europene, potrivit căreia Europa unită va avea un președinte ales, un ministru de externe și un corp diplomatic și executiv comun.

Aceasta nu a fost adoptată ca atare, principalele sale prevederi fiind preluate în alte documente ale Uniunii, procesul de edificare instituțională continuând dezbateră cu tradițiile naționale și locale

Uniunea Europeană: Deschidere la Est, închidere la Sud (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>)

Asia – un dragon cu două capete

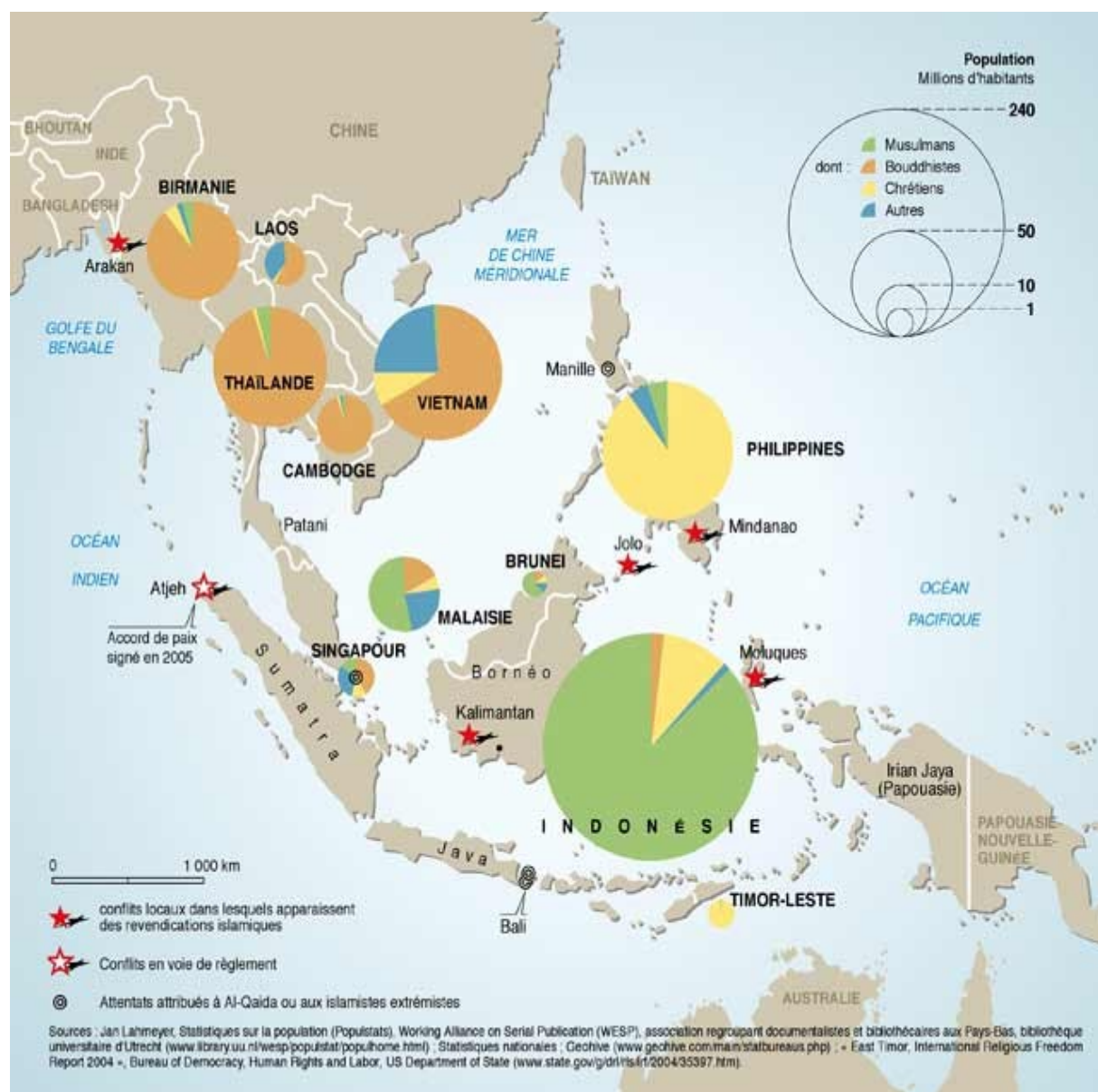
Un al doilea mare proces de integrare are loc – de mai multă vreme și dintr-o perspectivă teoretică a cărei semnificație profundă este cu greu percepută de europeni - în *Asia*, acolo unde Japonia pune de mai multă vreme în practică, mai ales prin forța sa financiară și tehnologică, conceptul în numele căruia a purtat cel de-al doilea război mondial: „*zona de co-prosperitate asiatică*”. Din anii 90, conducerea procesului asiatic de integrare este revendicată de marea putere emergentă China care, practic, domină întreaga zonă. De altfel, în mediile universitare chineze se vorbește deschis despre Marea Chină (Mainland, Taiwan, Macao, Hong Kong) și zonele sale tradiționale de influență (Singapore, Indonezia, Malaezia etc), precum și despre posibilitatea realizării, împreună cu Japonia, pe baza unei reconcilierii istorice, a unui binom de dezvoltare după modelul franco-german.

Deocamdată - tot așa cum China condusă de Partidul Comunist, înainte de a crea instituțiile democratice, făurește mai întâi economia de piață - la fel și integraționismul asiatic a preferat să înceapă cu interconectarea economiilor și a sistemelor financiar-bancare, precum și cu edificarea unui sistem postindustrial integrat, bazat pe microelectronică, tehnologii înalte și alte cuceriri ale științei aplicate. Instituțiile în jurul cărora are loc procesul asiatic de integrare sunt deocamdată **ASEAN** (Association of South East Asian Nations) și **APEC** (Asia-Pacific Economic Cooperation Group).

Asia - perspectivă generală

ASEAN s-a născut în 1967 ca reacție de solidaritate împotriva expansiunii comuniste în Indochina și a insurgenței “roșii” în propriile teritorii naționale ale statelor fondatoare: *Indonezia, Malaezia, Singapore, Thailanda* și *Filipine*. După terminarea războaielor din Indochina, organizația a încetat practic să funcționeze. A renăscut, în 1991, ca urmare a inițiativei Thailande de creare a unei zone de comerț liber în Asia de Sud-Est. Astăzi, din rândurile sale fac parte *Brunei, Indonezia, Malaezia, Filipine, Singapore, Thailanda* și *Vietnam*.

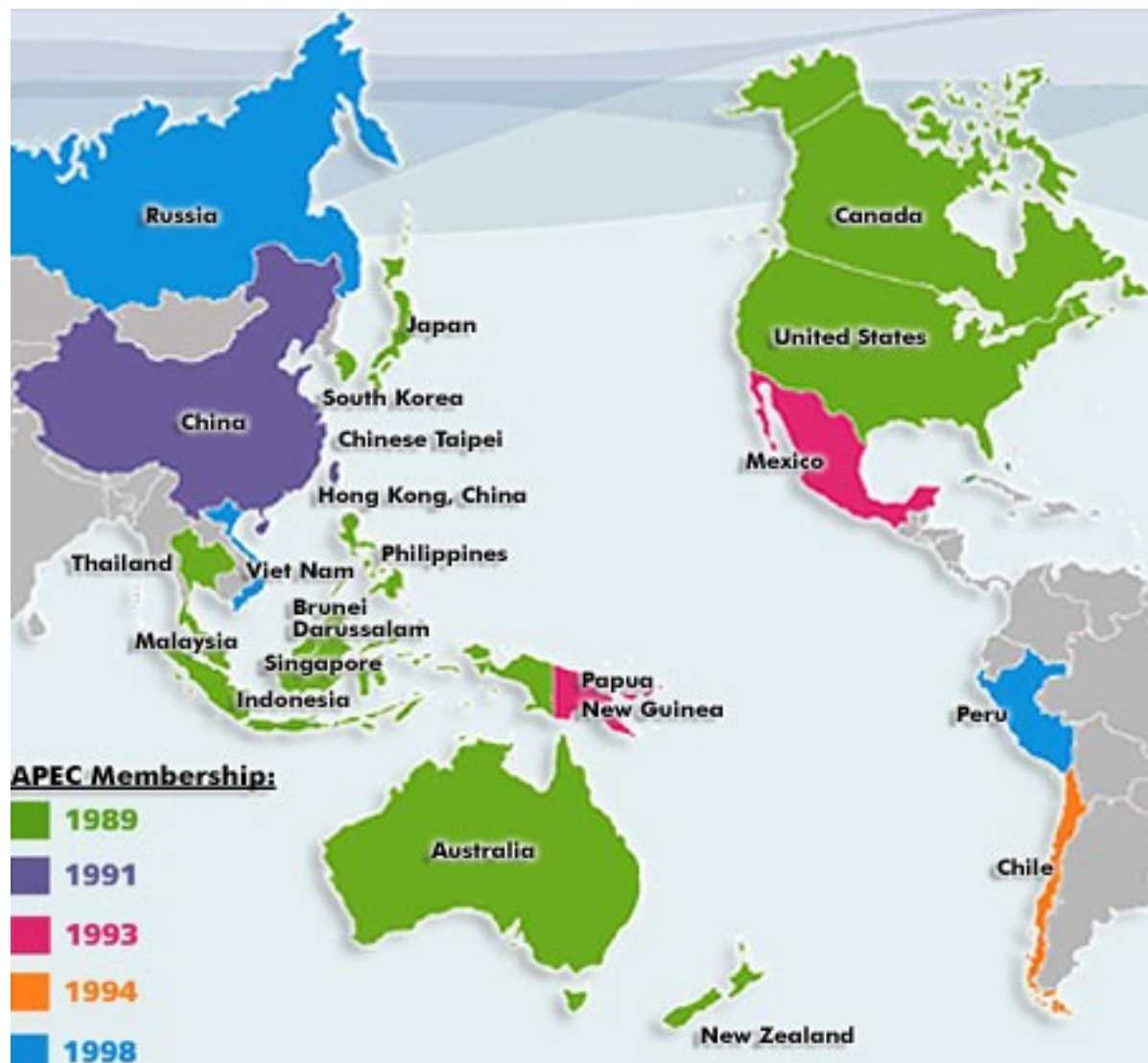

Asia de sud-est: religii, populații, conflicte ((Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>)

APEC a fost fondat în 1989, ca un forum al cooperării în sfera comerțului și investițiilor între țările din regiune și marile puteri din bazinul Pacificului.

Membrii săi sunt *Australia, Brunei, Canada, Chile, Coreea de Sud, China* și *Hong Kong, Indonezia, Japonia, Malaezia, Mexic, Noua Zeelandă, Papua-*

Noua Guinee, Filipine, Singapore, Statele Unite ale Americii, Taiwan și Thailanda.

Țările membre ale APEC și etapele creșterii organizației.

Uniunea Nord-Americană

Al treilea mare proces de integrare a fost declanșat, odată cu Acordul NAFTA pe **continentul nord - american**. *Acordul Nord - American pentru Comerț Liber* a fost semnat, la 7 octombrie 1992, la San Antonio, în Texas, de cei trei lideri ai țărilor membre: *George Bush* (SUA), *Carlos Salinas de Gortari* (Mexic) și *Brian Mulroney* (Canada). Documentul a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1994.

Crearea acestei veritabile piețe unice continentale, ce reunește circa 360 de milioane de oameni din numai trei țări (SUA, Canada și Mexic), reprezintă

fără îndoială unul dintre evenimentele ce vor marca profund viitorul. Procesul, având o semnificație particulară pentru lucrarea de față, necesită unele nuanțări.

Fără îndoială că “motorul” integraționismului nord-american sunt **Statele Unite ale Americii**. Acestea sunt însă o “țară ciudată”, în orice caz un fenomen unic în istoria omenirii. Cei 260 de milioane de cetățeni ai săi formează, așa cum spunea Newt Gingrich, speaker al Camerei Reprezentanților, “*singura națiune universală și multietnică*”, o națiune coagulată nu în jurul unei solidarități etnice, ci a unei idei: *libertatea individuală*. O națiune care este răspândită pe o imensitate de spațiu trăit, mai bine de nouă milioane de kilometri pătrați. Cu alte cuvinte, o națiune pândită mereu de capcana autosuficienței. Ceea ce și face recurentă ideea izolaționismului, seducătoare nu doar pentru clasa mijlocie, ci chiar pentru o întreagă pleiadă de politicieni, democrați și republicani deopotrivă. Aceștia sunt, de altfel, și partizanii unui proces panamerican limitat doar la integrarea cu Mexicul și Canada. Dar SUA, clădite pe asemenea paradoxuri, nu pot avea o singură voce. Cu atât mai mult cu cât statutul dobândit în urma câștigării războiului rece, de cea mai mare putere a Lumii, obligă nu doar la o anumită conduită pe scena internațională, ci se răsfrânge asupra națiunii americane însăși pentru a-i modela în chip hotărâtor propriile interese.

Această veritabilă matrice a întregii politici americane se află de fapt la originile marilor întrebări cu care se confruntă SUA atunci când scrutează viitorul. Căci *SUA, ca putere globală, sunt condamnate a avea interese globale* și a nu putea trăi decât împreună cu Lumea întreagă. Iată de ce implicarea sa la nivel planetar este o necesitate vitală, mai presus de orice discuții sau speculații.

Efortul de integrare a nordului american este dublat de exercițiul similar pentru America Centrală. Conectarea acestei regiuni la procesul nordic este logică dacă ținem cont de interesele a cel puțin două dintre statele NAFTA, și anume Statele Unite și Mexicul. În ce privește SUA, este suficient să amintim că, în această zonă, se găsește unul dintre obiectivele strategice de cea mai mare importanță, și anume Canalul Panama care trebuie în continuare securizat din toate punctele de vedere, în vreme ce Mexicul pare a considera regiunea, în mod natural, drept un spațiu complementar și de expansiune economică și culturală.

Astfel că, în 2004 a fost creată o nouă organizație, după modelul NAFTA, **Acordul Central-American pentru Liber Schimb (CAFTA)**, acord ratificat, până în 2006, de toate țările Americii Centrale, mai puțin Mexicul care nu face parte din organizație pentru a menaja susceptibilitățile politice ale mai micilor săi vecini.

Comunitatea Statelor Independente - Eurasia

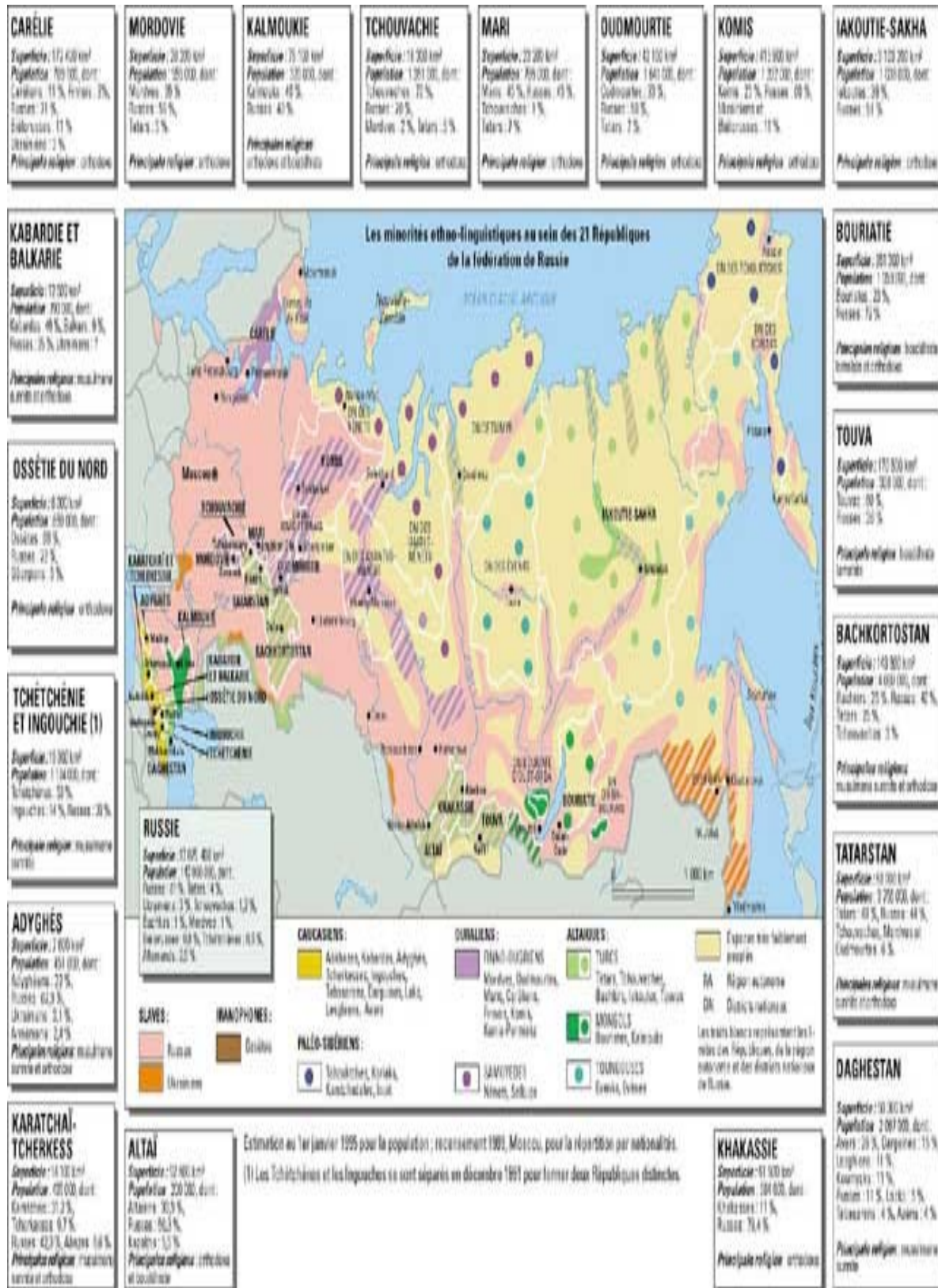
În sfârșit, al patrulea mare proces de integrare, are loc, în *spațiul fostei URSS*, în jurul Federației Ruse, prin intermediul **Comunității Statelor Independente (CSI)**.

După șocul dezmembrării fostului Imperiu în 15 state mai mult sau mai puțin de sine stătătoare, pus în fața posibilității de a pierde nu doar pozițiile de contact cu Europa și Bazinul Pacificului, ci de a rata definitiv și statutul de putere mondială, Centrul de la Moscova și-a revenit cu o rapiditate extraordinară.

Rând pe rând, scenariile unei uniuni slave, ale unei uniuni euroasiatice sau ale unei comunități a statelor independente au fost aruncate în arenă cu un singur și (aproape) nedisimulat scop: *reintegrarea fostului spațiu sovietic*, chiar și cu prețul unor reforme și concesii de-a dreptul dureroase pentru Centru. Astfel, dacă Imperiul a început să fie sfărâmat de la periferie, astăzi reconstrucția a început într-o logică inversă, dinspre centru către ceea ce mâine vor fi noile frontiere ale Imperiului. O nouă structură care, cel puțin formal, va integra de data aceasta - după modelul celorlalte procese aflate în desfășurare în restul lumii – mai mulți membri independenți și egali în drepturi: fostele republici sovietice.

CSI s-a născut la Minsk, la 8 decembrie 1991, având ca țări fondatoare *Federația Rusă, Ucraina și Belarus*. Ulterior, au aderat toate celelalte foste republici sovietice, cu excepția țărilor baltice.

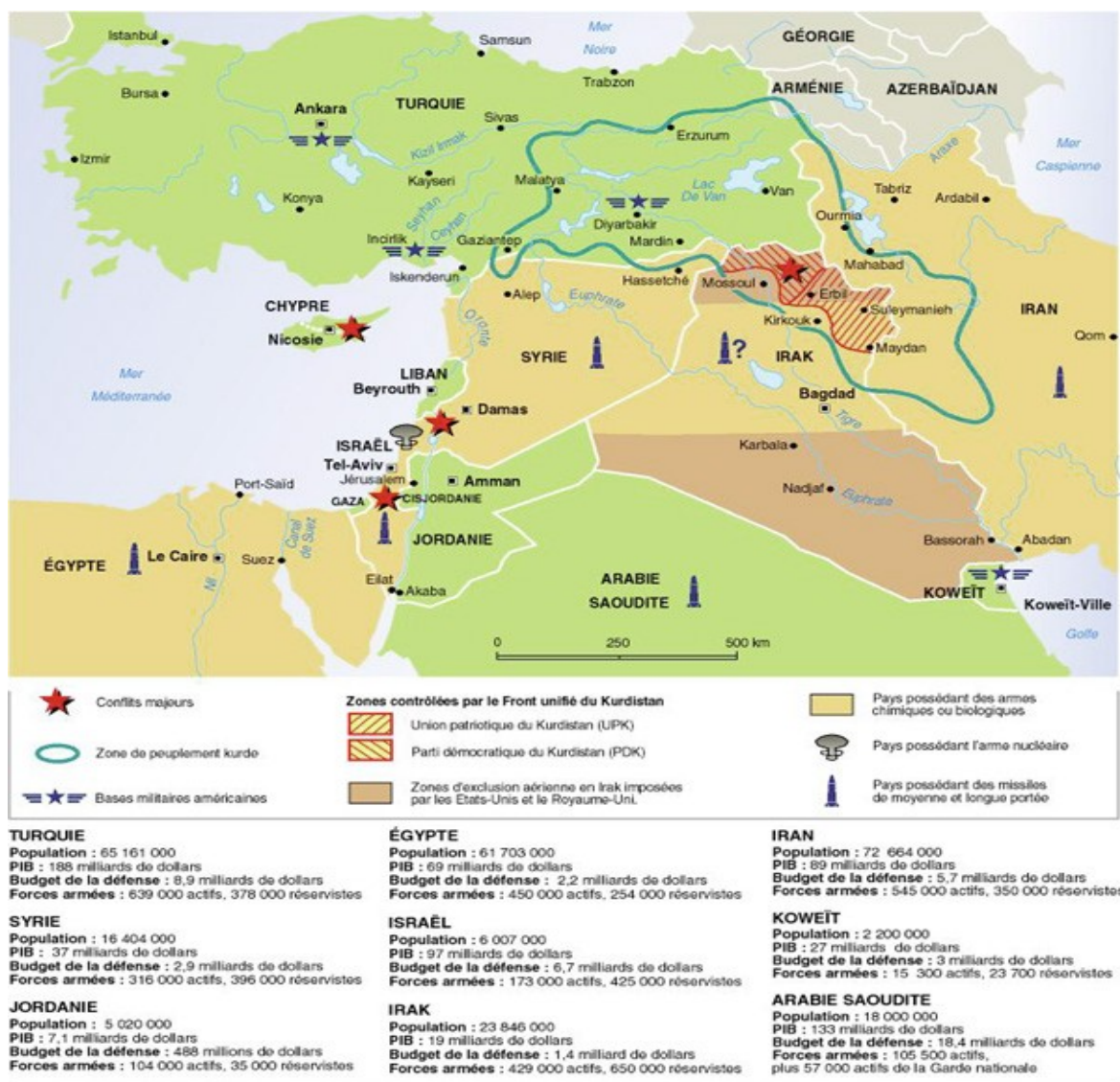
Unitatea Rusiei, cel mai vast stat al Lumii (17 milioane de kilometri pătrați), este dificil de menținut. Multitudinea religiilor și a familiilor etno-lingvistice în sânul celor 21 de republici ale Federației, slăbiciunea cronică a instituțiilor ruse, lipsa resurselor publice și criza economică fac dificilă misiunea integratoare a Moscovei (*Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique*, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

Caucazul în menghina ruso-americană (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>)

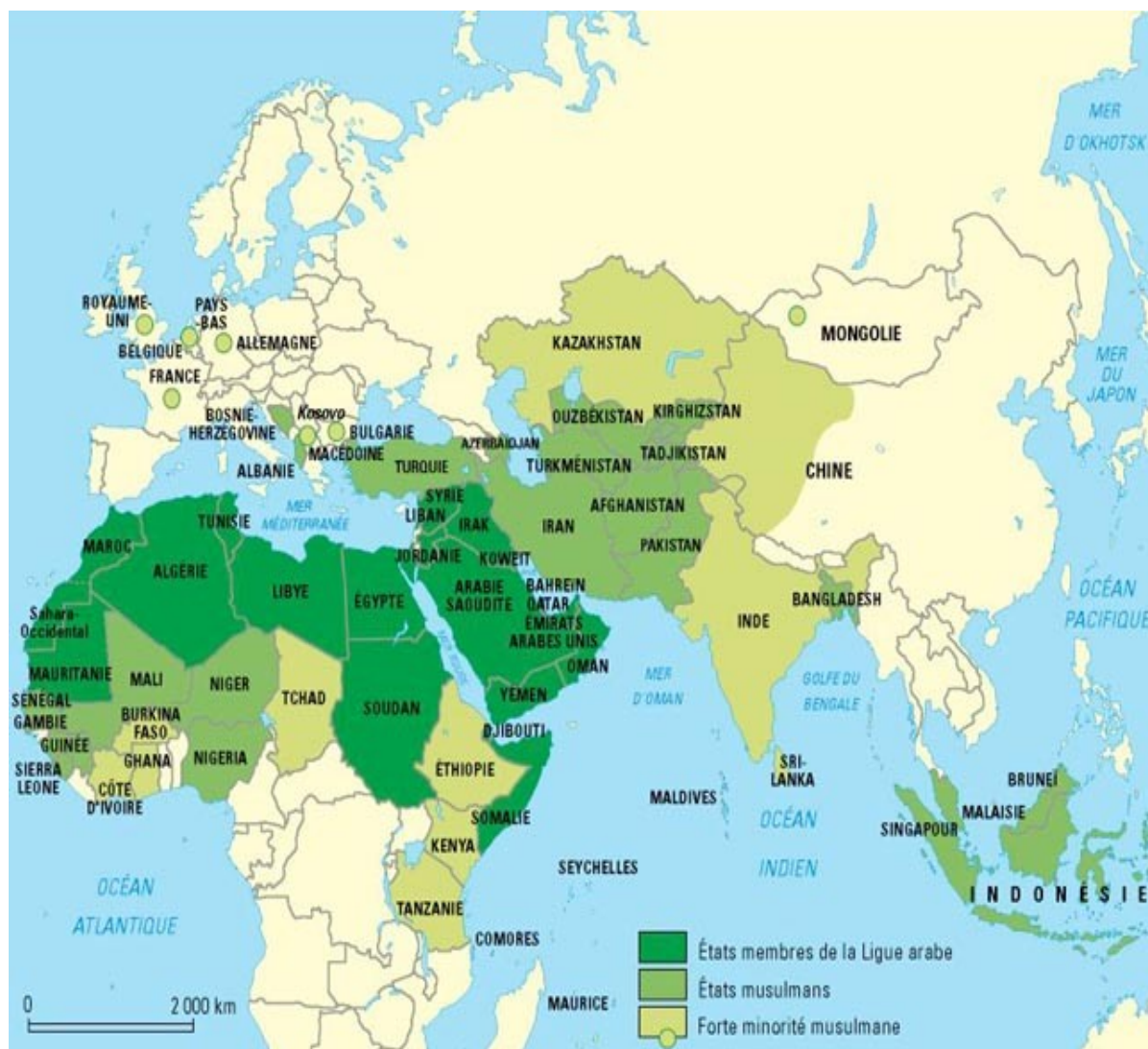
După cum lesne se poate observa, mai multe părți ale Lumii „scapă” proceselor integraționiste aflate în curs. Cu toate acestea, semințele unor dezvoltări viitoare au fost deja puse în brazdă și exemplu se găsește chiar la porțile Europei, în **Orientul Apropiat**. În 1994, chiar înaintea desfășurării lucrărilor Forumului Mondial (Crans Montana) de la București, o serie de planificatori, oameni de știință și de afaceri din Israel, Liban, Iordania, Egipt și Arabia Saudită se întâlneau la Eilat, pe malul Mării Roșii, pentru un simpozion consacrat viitorului regiunii. Prilej pentru premierul israelian Yitzhak Rabin de a lansa propunerea constituirii “într-o primă etapă, a unei Piețe Comune regionale”. Asasinarea, la puțină vreme, a lui Y.Rabin a dus la înghețarea procesului în așteptarea unor vremuri mai bune, când pacea se va instala, totuși, în Orientul Mijlociu.

Sources : The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 1999-2000*, Oxford University Press, Londres, 1999.

Harta conflictelor (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

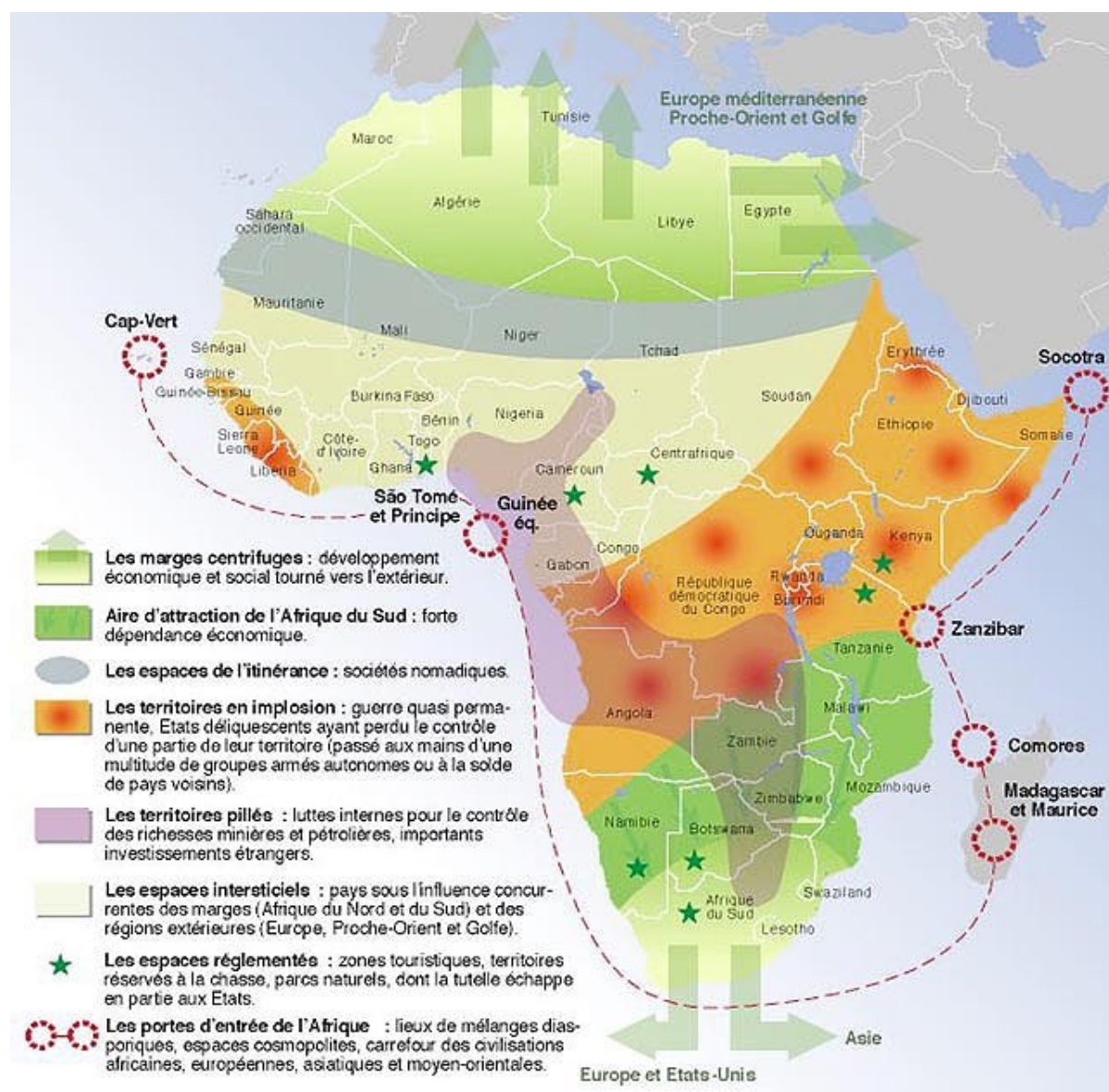
Oricum, în lumea arabă există deja o organizație de cooperare ce ar putea deveni oricând embrionul unui proces integraționist – **Liga Arabă**. Creată la 22 martie 1945, Liga promovează cooperarea economică, socială, politică și militară și, de asemenea, mediază disputele între statele membre. Foarte important, Liga reprezintă în negocierile internaționale statele membre: *Algeria, Arabia Saudită, Bahrain, Comore, Djibouti, Egipt, Emiratele Arabe Unite, Irak, Iordania, Kuweit, Liban, Libia, Mauritania, Maroc, Oman, Organizația pentru Eliberarea Palestinei, Qatar, Somalia, Sudan, Siria, Tunisia și Yemen*.

Lumea musulmană (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>)

Lumea arabă, în majoritate musulmană, și care se întinde din Africa de Nord până în Asia Centrală, a încercat de mai multe ori în istorie să se unească pentru a-și apăra interesele. Astfel s-a născut și Liga Arabă, în 1945, care dispune, între alte organisme, și de un Consiliu de apărare comun menit să garanteze securitatea colectivă a țărilor membre

Evoluții asemănătoare pot avea loc și în alte părți ale Lumii. Pe continental african a fost creată, la 25 mai 1963, la Addis-Abeba (Etiopia), **Organizația pentru Unitate Africană (OUA)**. Ea grupează 53 de state membre de pe întreg continentul, adoptă decizii prin consens, iar președinția organizației este asigurată prin rotație. Scopul declarat al OUA constă în promovarea păcii și securității în Africa, precum și în asigurarea dezvoltării economice și sociale a țărilor membre.

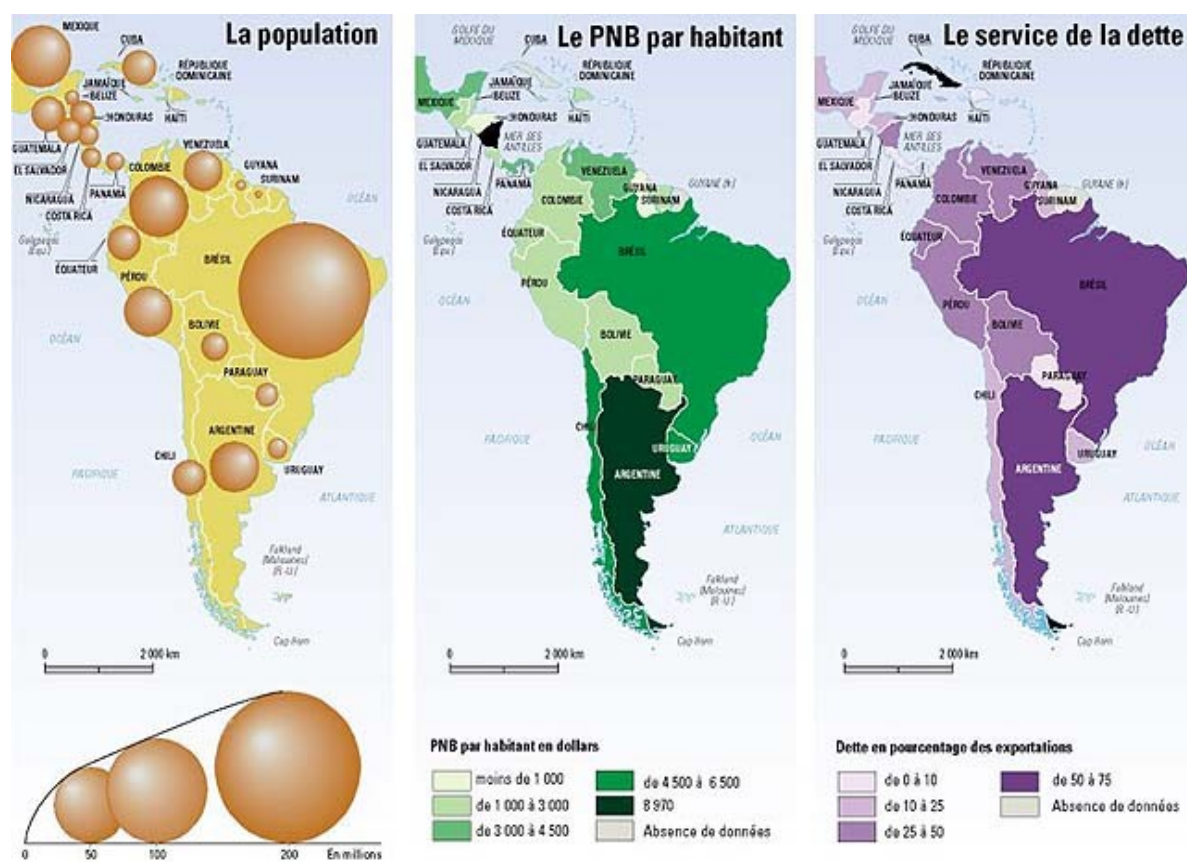

Noua geopolitică a Africii (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>)

Va fi interesant de observat astfel ce se va întâmpla și în **America de Sud**, acolo unde, pe lângă cele două organizații foarte importante mai vechi, una de natură politică – *Organizația Statelor Americane*, și cealaltă, de natură economică, *Asociația Latino-Americană pentru Comerț Liber*, a fost fondată, în

decembrie 1994, la Summitul Americilor ținut la Miami, **Zona de Liber Schimb a Americilor** (Free Trade Area of the Americas – FTAA).

Cu 34 de state membre ([Antigua și Barbuda](#), [Argentina](#), [Bahamas](#), [Barbados](#), [Belize](#), [Bolivia](#), [Brazilia](#), [Canada](#), [Chile](#), [Columbia](#), [Costa Rica](#), [Dominica](#), [Ecuador](#), [El Salvador](#), [Grenada](#), [Guatemala](#), [Guyana](#), [Haiti](#), [Honduras](#), [Jamaica](#), Mexic, [Nicaragua](#), [Panama](#), [Paraguay](#), [Peru](#), Republica Dominicană [Saint Kitts și Nevis](#), [Saint Lucia](#), Saint Vincent și Insulele Grenadine, Surinam, [Statele Unite ale Americii](#), [Trinidad-Tobago](#), [Uruguay](#), [Venezuela](#)), FTAA dorește a fi cea mai mare piață americană, întinsă din Alaska și până în Țara de Foc. Rațiunile politice au înghețat deocamdată procesul integrării sud-americane, dar „motorul” instituțional pare a fi pregătit.

America de Sud și economiile sale fragile (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>)

Organizația Statelor Americane (OSA) a fost fondată la 30 aprilie 1948, în capitala Columbiei, Bogota. În prezent, numără 35 de membri: *Antigua și Barbuda, Argentina, Bahamas, Belize, Bolivia, Brazilia, Canada, Chile, Columbia, Costa Rica, Cuba, Dominica, Republica Dominicană, Ecuador, Salvador, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaica, Mexic, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Saint Kitts și Nevis, Santa Lucia, Saint Vincent și Grenadine, Surinam, Trinidad-Tobago, Statele Unite ale Americii, Uruguay și Venezuela*. În 1962, Cuba a fost exclusă din activitățile organizației.

LAFTA (Latin American FreeTrade Association) este cel mai important organism de cooperare economică al țărilor latino-americane. Din rândurile sale fac parte *Argentina, Bolivia, Brazilia, Chile, Columbia, Ecuador, Mexic, Paraguay, Peru, Uruguay și Venezuela*.

Sintetizând considerațiile de până acum trebuie spus că nici una dintre transformările evocate nu s-au materializat peste noapte. Sămânța actualei revoluții globale a germinat încet, de-a lungul anilor. În acest timp, complexitatea, incertitudinea și rapiditatea schimbărilor au atins nivele fără precedent în istorie și au început să lase în urmă capacitatea sistemului mondial de guvernare. Ceea ce nu întotdeauna a fost recunoscut ca atare. În fond, guvernelor nu le-au plăcut niciodată schimbarea și nesiguranța. Dar, așa cum s-a putut vedea, cei care încearcă să împiedice schimbările sunt dați la o parte de istorie.

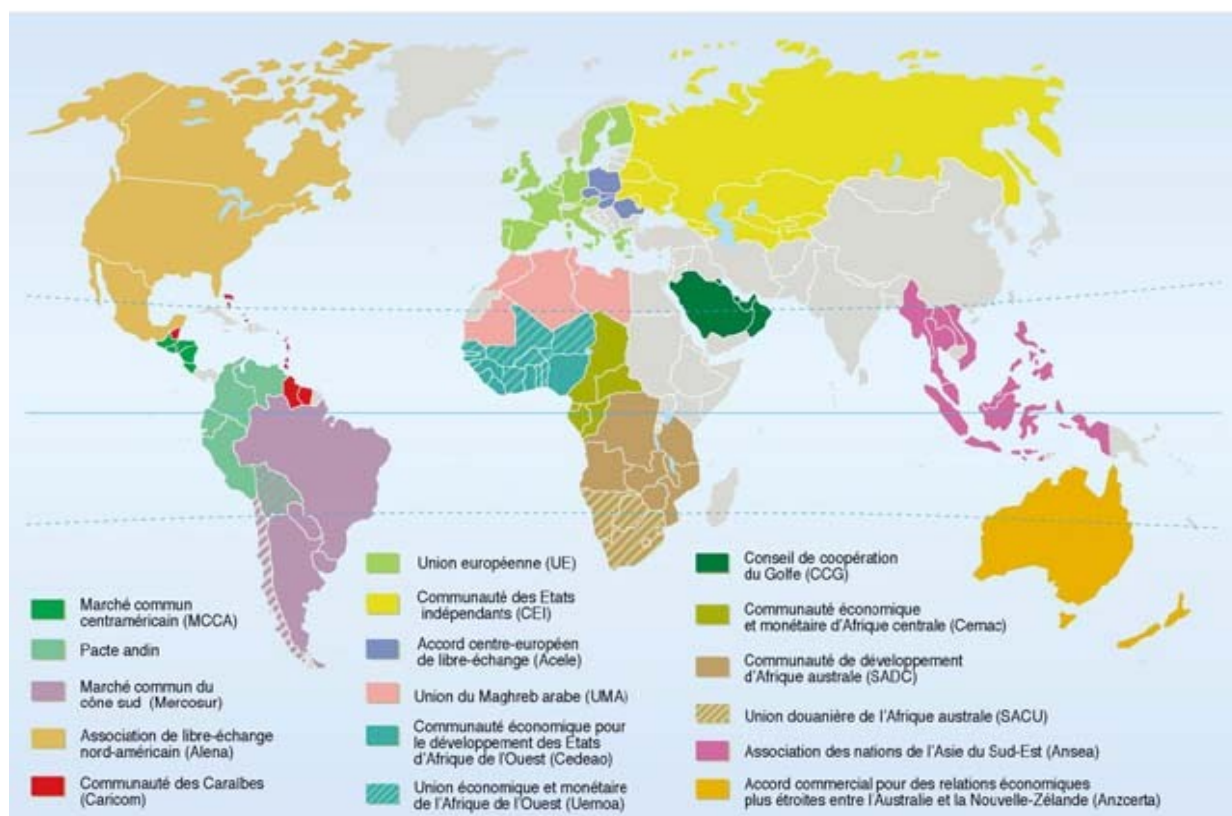
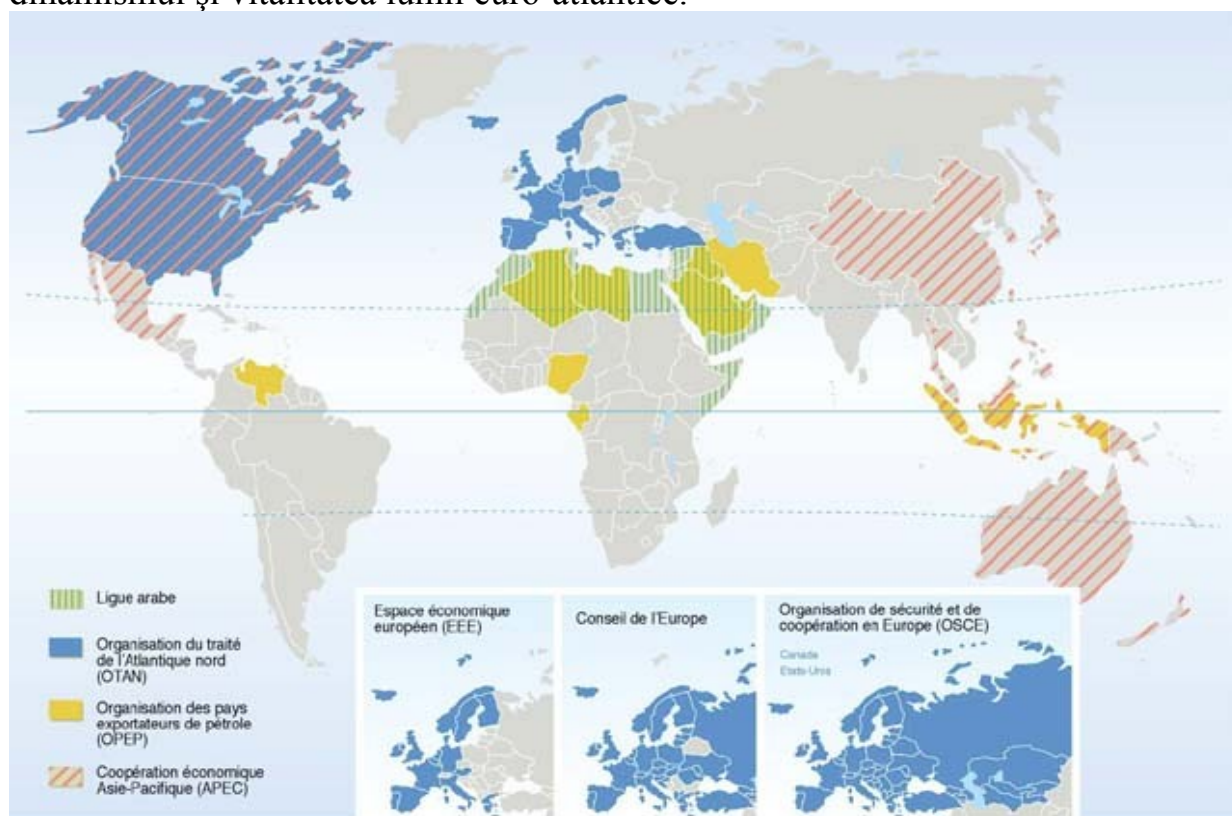
La începutul anului 1989, probabil că puțini erau cei care prevedeau transformările fundamentale ce au urmat. Dominația sistemului bipolar asupra Lumii începuse deja să fie contestată, dar anii îndelungați de război rece își pusese răcnetul nu doar asupra relațiilor Est-Vest, ci a întregului ansamblu al relațiilor internaționale. Prăbușirea sistemului comunist și dezintegrarea URSS au zguduit nu doar continentul european, ci întreaga planetă. Europa și, odată cu ea, Lumea în ansamblul său, au căpătat o nouă configurație. S-au născut mari speranțe, dar și multe pericole. În prezent, evoluțiile sunt extrem de fluide, fără prea multe constrângeri, iar fructificarea oportunităților oferite de globalizare presupune nu doar posibilitatea de a se restructura și înnoi un continent sau altul, ci chiar sistemul mondial în ansamblul său.

NOILE PUTERI EMERGENTE: BRAZILIA, RUSIA, INDIA ȘI CHINA (BRIC)

BRIC nu este o organizație politică sau economică și nu este nici măcar un grup recunoscut oficial, ca G7 sau G20, ci doar un acronim atribuit de experții internaționali în analiză financiară. În același timp, sunt puse în circulație și alte abrevieri: BRIMC (incluzând și **Mexicul**, pe lângă **Brazilia, Rusia, India, China**), troika RIC (excluzând Brazilia) sau alte grupări, cum ar fi "N-11" ("Next 11"), țări ce se vor dezvolta într-un ritm susținut.

Este o realitate că de mai multă vreme are loc o dispersie a puterii dinspre Occident spre așa numitele puteri emergente - statele BRIC (Brazilia, Rusia, China și India). Această evoluție anunță sfârșitul momentului unipolar al

Vestului, iar procesul înaintea pe măsură ce economiile BRIC depășesc dinamismul și vitalitatea lumii euro-atlantice.

Structuri instituționalizate și procese de integrare (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

Consecințele geopolitice ale transferului de prosperitate economică dinspre Vest spre Est nu constau doar în declinul relativ al puterii Occidentului față de ascensiunea Asiei, ci, în primul rând, în "**dezoccidentalizarea fenomenului de globalizare**", crede Francois Heisbourg, cu alte cuvinte, în restrângerea capacității comunității euroatlantice de a influența regulile jocului - normele sistemului politic și economic internațional.

Se estimează că, peste 20 de ani, Occidentul va produce sub 50% din PIB-ul global și că, în 40 de ani, economiile BRIC vor ajunge să domine lumea. Prabușirea sistemului financiar din Statele Unite, în 2008, a generat o recesiune care a lovit deopotrivă Occidentul, dar și economiile BRIC, diminuând semnificativ creșterea economică globală. Totuși, statele emergente vor continua să crească mai repede decât economiile G7. Se estimează că, dacă înainte de criză, China creștea de 3 ori mai repede decât economia americană, astăzi crește de 5 ori mai repede.

În trecut, crizele financiare erau gestionate de către organisme internaționale dominate de Occident - FMI, OMC sau G7. Toate aceste instituții s-au dovedit depășite de amploarea crizei. A fost nevoie de convocarea în noiembrie 2008, la Washington, a unei reuniuni a celor mai importante 20 de economii ale momentului (G20 = G7 + economiile BRIC + alte economii emergente), așa numita Conferință Bretton Woods II, pentru a se regândi arhitectura și regulile sistemului financiar internațional. Trăim într-o lume fluidă, în plină tranziție și care, pe fond, rămâne "uni-multipolară" și aceasta pentru că, totuși, *"America este cea mai importantă dintre marile puteri, președintele Consiliului de Administrație, primus inter pares, dar sunt și alți membri în board-ul guvernării globale care contează și pe care trebuie să îi implicăm în formularea deciziilor"*, după cum consideră John Hulsman.

Cum va arăta însă un sistem internațional aflat sub influența BRIC? Profesorul **Mircea Malița** descrie două scenarii posibile: unul optimist, celălalt pesimist. **Cel optimist aparține integrării, cel pesimist separării.** În termenii real-politik-ului, este foarte posibil să asistăm la o consolidare a tendințelor actuale: revenirea politicii de putere și reafirmarea zonelor de influență geopolitică exclusivă, după modelul recent proclamatei doctrine Medvedev. Politologul Richard Haass crede că vom asista la modificări semnificative în peisajul alianțelor internaționale, anticipând aranjamente dinamice dominate de o logica Lordului Palmerston, acum mai bine de 150 de ani: *un stat nu are prieteni sau dușmani permanenți, ci doar interese permanente.*

Toate aceste evoluții conturează **o lume a cooperării selective, în care actorii principali vor fi mai puțin alianțele tradiționale și din ce în ce mai mult coalițiile de conjunctură, flexibile construite în jurul unui interes strategic punctual.** În ansamblul lor, relațiile internaționale se prezintă ca o coexistență între ordine și dezordine, între societate și anarhie. În acest sens, stabilitatea sistemului poate fi determinată de capacitatea marilor puteri de a

ajunge la un consens asupra regulilor jocului și de a le impune statelor care încă le resping.

De altfel, cei mai mulți experți consideră că **provocarea strategică principală a comunității euroatlantice în următorii 25 de ani va consta în integrarea puterilor emergente într-un sistem de norme și reguli definit de Europa și SUA**. Miza rezidă în absorbția lor într-o structură de ordine construită în jurul normelor euroatlantice. Pârghia Occidentului față de statele BRIC este chiar sistemul capitalist și aceasta pentru că, dincolo de orice speculație, **prosperitatea puterilor emergente este un rezultat al piețelor libere**. Progresul și bunăstarea lor depind în mod direct de integrarea în economia globală. Iată de ce noile puteri emergente sunt interesate să se afle în interiorul sistemului și nu în afara lui.

Brazilia: de la samba la putere mondială

Brazilia este considerată drept una dintre cele patru puteri economice emergente ce vor domina anii 2050. Dezvoltarea economică a Braziliei, în raport cu celelalte trei puteri economice, a fost până acum, conform analizelor, dezamagitoare: din 2003 creșterea economică nu a fost decât 2,7%, deși raportul din 2003 estimase o creștere de 3,7% și potențialul real ar fi cel de 5%.

Trebuie amintit că Brazilia a parcurs un drum deja important de la tranziția la democrație de la sfârșitul anilor '80 (și după crizele economice din 1990 și 1994). Progresele economice recente nu pot fi negate și creșterea economică este dublată de autosuficiența energetică atinsă în 2007. Brazilia a investit, încă din vremea guvernelor militare (1964-1985), în energii alternative, producând etanol obținut din trestia de zahar și folosindu-l ca substitut pentru petrol, mai ales în industria automobilelor. Recenta descoperire de petrol subacvatic s-a alăturat amenajărilor de energie alternativă și prefigurează o potențare în plus a rolului țării. Brazilia, în primul rând superputere agricolă, este considerată drept următorul furnizor de resurse alimentare al lumii.

La nivel regional, Brazilia este membră a MERCOSUR (Piața comună de Sud), cel mai important proiect de colaborare economică de pe continent și a foarte recent createi Uniuni a Națiunilor Sud-Americane (UNASUR) constituită în 2008 după modelul Uniunii Europene. Cu o populație de aproximativ 190 de milioane de locuitori și cu o creștere demografică importantă și estimată a fi destul de stabilă și în viitor, Brazilia este nu numai prima economie a Americii Latine, dar se prefigurează și ca un actor economic global din ce în ce mai important și de acum încolo.

Ca lider regional, Brazilia acționează și în plan politic revendicându-se ca mediator între regimurile pro-SUA (Columbia) și cele anti-SUA, din "noua stângă" latino-americană (Venezuela, Bolivia, Nicaragua, Ecuador). În același timp, Brazilia este și una dintre porțile de intrare ale Rusiei în America Latină sub stindardul multipolarității. Nu numai Rusia, dar și China tatonează terenul

sud-american. Deși toate analizele consideră că supremația SUA rămâne încă nepericlitată, este cert că cele două superputeri rivale, China și Rusia, consideră America Latină o zonă extrem de interesantă atât economic, cât și politic.

Iată de ce, Brazilia și relațiile sale cu Venezuela și Rusia sunt extrem de importante în contextul regional. Toate aceste schimbări potențiale trebuie percepute cu nuanțele de rigoare: Statele Unite rămân primul partener comercial al Americii Latine, înlocuind monopolul vechi de 100 de ani cu o preeminență indiscutabilă. De asemenea, relațiile Braziliei cu Uniunea Europeană, al doilea partener economic al continentului (prin intermediul MERCOSUR), dar și printr-o serie de acorduri bilaterale, rămân foarte importante.

În pofida tuturor acestor evoluții precum și a poziției de putere mondială în curs de devenire, Brazilia rămâne o națiune latino-americană tipică și, în același timp, una dintre cele mai inegalitare societăți. Disparitățile regionale în interiorul țării rămân foarte mari, "triumghiul de aur", format de statele Sao Paulo, Bello Horizonte și Brasilia, fiind adesea asemănat cu un fel de "*Belgia aflată în mijlocul Indiei*". De altfel, nici celelalte țări considerate drept puteri emergente (RIC), nu sunt exemple de democrație în sensul dat de Occidentul creștin și nici societăți lipsite de clivaje economice și sociale extreme.

Rusia: rachete, gaze și secrete

După dezmembrarea URSS, în decembrie 1991, Rusia a încercat cu timiditate și numeroase ezitări să implementeze democrația, dar haosul politic, economic și social a fost atât de mare încât cetățeanul sovietic s-a considerat umilit și trădat. "*Homo sovieticus*" a perceput dezmembrarea imperiului sovietic ca pe o pierdere de prestigiu personal, iar ideea economiei de piață s-a decredibilizat sub impactul privațiunilor de tot felul. Nu în ultimul rând, pierderea statutului de mare putere mondială, rivală a Americii, a generat frustrări greu de imaginat pentru cei care nu sunt ruși și nu au fost educați să pună "Nașa Rodina" (Maica Țară) mai presus de orice și mai ales de sine însuși. Iată de ce, o dată cu noul secol și mileniu, "maestrii șahiști" de la Kremlin au schimbat total strategia. Democrația de tip occidental a suferit intervenții autoritare și, drept urmare, cele două mandate prezidențiale ale fostului agent KGB Vladimir Putin (2000-2008) au corespuns noii performanțe economice a Federației Ruse și reafirmării acesteia pe scena internațională. Sub mână sa forte, Rusia s-a transformat dintr-un actor slab al politicii internaționale într-o țară care și-a recâștigat statutul de putere regională, devenind un competitor important pentru UE sau China și care își manifestă ambiția de a (re)deveni o mare putere mondială.

În principal, renașterea Rusiei este explicabilă prin acțiunea conjugată a cel puțin doi factori: schimbarea leadership-ului politic și reformele inițiate de acesta, în special strategia de valorificare a resurselor energetice și de transformare a acestora în armă geopolitică.

Totul a început cu reformarea la nivel intern a statului rus. În iulie 2000, prin discursul cu privire la starea națiunii, Vladimir Putin atenționa asupra celor mai importante probleme cu care se confrunta Rusia: starea proastă a populației (sărăcie), corupția, sistemul de taxare împovăraător și criminalitatea scăpată de sub orice control.

Aceste probleme reprezentau cauzele pentru care Rusia, "*dependentă de împrumuturile internaționale*", era amenințată de pericolul de a se transforma "*într-o țară de lumea a treia*". Soluția propusă de Putin era o "*politică de întărire a statului*", singura modalitate de a asigura restabilirea echilibrelor sociale și prosperitatea Rusiei. În practică, rețeta sa a însemnat reformarea sistemului bancar (cu scopul prevenirii falimentelor în masă) și a celui judiciar, măsuri sociale, naționalizarea sectorului energetic, centralizarea administrației.

Efectele politicilor noilor lideri de la Kremlin au dus la creșterea spectaculoasă a PIB-ului rusesc la o medie estimată la 6,9% pe an în perioada 1999-2007, mărirea salariilor și a pensiilor, reducerea la jumătate a numărului de șomeri (între 1992 și 1998, PIB-ul Rusiei înregistrase o scădere medie de 6,8% pe an). Măsurile de reformă promovate la nivel intern explică doar în parte ascensiunea economică a Rusiei, care se datorează, într-o măsură mult mai mare, creșterii exporturilor de gaz și petrol. Potrivit datelor publicate de Banca Centrală a Rusiei, între 1999 și 2007, exporturile Rusiei au înregistrat o creștere de 400%, ajungând de la 75,5 miliarde de dolari la 355 miliarde de dolari. Livrările de petrol și gaz au reprezentat 67% din totalul exporturilor rusești. Creșterea masivă a exporturilor a determinat sporirea rezervelor pe care statul rus le are în străinătate de la 12,5 miliarde de dolari în 1999 la 476 miliarde de dolari în 2007.

Dar cel mai important aspect al strategiei regimului Putin consta în faptul că reformele interne trebuiau să servească unui important obiectiv de politică externă - formulat prin Conceptul de politică din iunie 2000 - de a "*obține o poziție de prestigiu în comunitatea mondială care să corespundă intereselor de mare putere ale Rusiei*". Instrumentele folosite de Moscova, în acest sens, au fost organizațiile internaționale și reconsiderarea relațiilor cu actorii importanți ai politicii mondiale – SUA și UE.

ONU a fost terenul pe care Rusia a jucat cartea ascensiunii sale la nivel mondial în raporturile cu SUA. Calitatea de membru permanent în Consiliul de Securitate a permis Moscovei să se pronunțe cu privire la inițierea războiului din Irak sau la impunerea unor rezoluții în privința programelor nucleare ale Iranului și Coreei de Nord. La nivelul raporturilor cu SUA, Moscova a fixat ca obiectiv înlocuirea hegemoniei (unilateralismul) Americii cu multilateralismul manifestat prin alianțe conjuncturale cu **India** și **China**, în Asia, sau cu Germania și Franța, în Europa. Cu primele două state, Rusia a fondat **Grupul de la Shanghai** (organizație regională de cooperare politică, economică și militară care mai cuprinde ca state membre **Kazahstan**, **Tadjikistan**, **Kârgizstan** și **Uzbekistan**, precum și alte trei - **Iran**, **Mongolia** și **Pakistan** -

cu rol de observatori), iar cu cele două puteri europene Moscova are o serie de acorduri strategice secrete de partajare a influenței pe continent.

Creșterea puterii rusești în raporturile cu UE se traduce prin dependența comunității europene în proporție de 40% față de gazul rusesc. Elementele de geopolitică care asigură statului rus o poziție importantă în politica internațională sunt moștenite istoric. Rusia are cea mai mare întindere teritorială din lume, cele mai mari rezerve de gaz natural la nivel mondial (la care se adaugă resurse importante de petrol și minereuri), o populație numeroasă (locul 7 în lume). Din punct de vedere militar, puterea Rusiei înseamnă o armată numeroasă, o tehnologie insuficient modernizată și al doilea arsenal nuclear din lume (cea mai mare parte a acestuia datând din perioada sovietică).

India: ascensiune și contraste fără număr

Momentul care a dat startul creșterii puterii Indiei s-a produs în 1991, când guvernul a decis deschiderea economiei pentru investitorii străini. Rețeta aplicată de autoritățile indiene diferă în mod fundamental de cea folosită de Rusia. Regimul politic promovat de New Delhi este democrația, iar creșterea sa economică nu s-a bazat pe exportul de resurse energetice.

Dezvoltarea puterii economice a Indiei s-a datorat, în special, creșterii industriei serviciilor care, potrivit Ministerului de Statistică de la New Delhi contribuie în proporție de peste 50% la PIB-ul Indiei. Datele statistice arată că ceilalți doi mari contributori la bugetul statului indian sunt sectorul manufacturier (26,2%) și cel agricol (19,7%). Dezvoltarea industriei serviciilor a antrenat un salt important al PIB-ului Indiei care s-a dublat în perioada 2002-2007, crescând, potrivit Global Insight, de la 25 miliarde de rupii la 50 miliarde de rupii. Potrivit Organizației Mondiale a Comerțului expansiunea industriei serviciilor a avut ca efect și creșterea exporturilor din acest sector de la 4,9 miliarde de dolari în 1990 la 56 miliarde de dolari în 2005.

La fel ca și Brazilia, Rusia sau China, India beneficiază de câteva avantaje istorice din punct de vedere geopolitic: un teritoriu vast (al șaptelea stat din lume) și o populație mare (peste un miliard de locuitori, locul 2 în lume după China). Armata Indiei este a treia ca mărime din lume (după SUA și China). Tot în domeniul militar, statul indian se poate lăuda cu un arsenal nuclear important dezvoltat pe fondul competiției nucleare cu Pakistanul, stat vecin cu care se află în dispută pentru provincia Kashmir încă din 1947. De asemenea, republica indiană este o veritabilă forță în cercetarea fundamentală și aplicată, mai ales în zona IT, precum și o putere spațială tot mai semnificativă. Din toate aceste motive, India este un competitor important pentru China și Rusia în cursa pentru supremația regională în Asia.

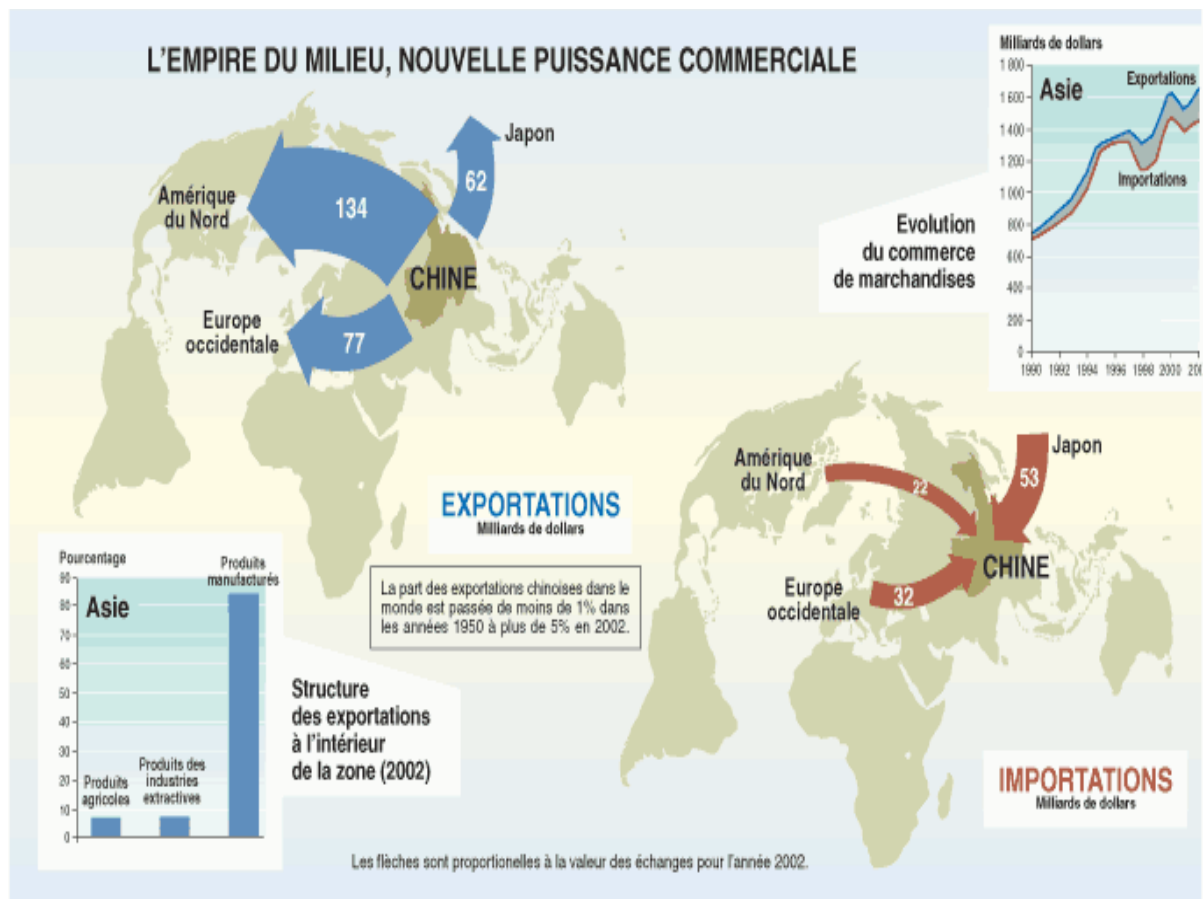
Cu toate acestea, imaginea Indiei, ca putere emergentă, este umbrită de sărăcia în care trăiește imensa majoritate a populației din zonele rurale, precum și de faptul că cei mai mulți dintre indieni (două treimi dintre bărbați, potrivit

National Sample Survey Organization) lucrează încă în agricultură. În 2007, un raport al FMI arăta că, în ultimii 15 ani, în India s-au creat foarte puține locuri de muncă din cauza cerinței pentru calificări superioare și a legislației restrictive promovate de autorități. Populația Indiei reflectă discrepanțe majore între tinerii care studiază la Universitățile din Calcutta sau New Delhi și care se pregătesc pentru a deveni specialiști cu calificare superioară și cei care trăiesc în zonele rurale fără a avea acces nici măcar la resursele de apă sau la electricitate.

China: gigantul care tot crește

"Dacă actualele tendințe se mențin, China va avea asupra lumii un impact mai mare decât orice alt stat. Până în 2025, China va fi a doua economie a lumii. Ar putea deveni cel mai mare importator de resurse naturale dar și cel mai mare poluator", estimează rapoartele Consiliului National de Informații al SUA. De exemplu, necesarul de petrol al Chinei s-a dublat între 1985 și 1995, de la 1,7 milioane de barili/zi la 3,4 milioane de barili/zi, dublându-se din nou până în 2005, ajungând la un nivel de 6,8 milioane de barili/zi. În 2003, China a devenit al doilea consumator de petrol din lume, după SUA, fiind totodată și al treilea importator global. Dacă în 2006 cererea de petrol a Chinei era de 91 de milioane de tone/an, se estimează ca în 2020 China va importa aproape 1.860 de milioane de tone (cu alte cuvinte, o creștere de 1.940%). Se anunță, deci, o competiție sporită pentru resurse energetice, dar mai ales pentru asigurarea unor furnizori siguri, capabili să ofere predictibilitate pe termen mediu și lung.

China a inițiat puternice ofensive geopolitice în scopul maximizării securității sale energetice. Venezuela și Iranul sunt deja furnizori privilegiați de energie ai Chinei. Pe termen lung, Iranul are potențialul de a deveni un furnizor strategic de petrol pentru China (în 2005, rezervele demonstrate de petrol ale Iranului se cifrau la 133 de miliarde de barili, al treilea loc în lume). Se distinge și o tendință care, departe de a fi un simplu accident, pare să devină o constantă a politicii internaționale promovate de Beijing, anume predilecția Chinei de a încheia alianțe energetice cu regimuri izolate de Occident. Spre deosebire de acesta, așa cum arăta Zbigniew Brzezinski în cartea sa "A doua șansă", China se prezintă permanent drept un client de încredere pentru petrol, un furnizor competitiv de bunuri industriale și armament modern, un excelent partener politic. De aceea, China nici nu denigrează liderii autoritariști, nici nu adoptă o atitudine arogantă față de obiceiurile religioase și culturale ale altor popoare. Lista cooperărilor sale continuă astfel firesc cu Sudanul, un stat considerat de rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU drept o amenințare pentru pacea și securitatea internațională (China absoarbe circa 65% din producția de petrol a Sudanului).

China, mare putere economică (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

Pe fond, însă, adevărata ofensivă geostrategică a Chinei și care vizează în realitate diminuarea influenței Vestului în zonă se desfășoară în Africa. Dacă, în anul 2000, Sudanul era singura țară africană care furniza petrol gigantului asiatic, astăzi și state precum Angola, Congo, Guineea Ecuatorială au devenit partenerii Chinei (30% din necesarul său de petrol provine din Africa). Generic, raporturile comerciale ale Beijingului cu statele africane au crescut cu peste 700% față de anii 90 (dacă în 2000 valoarea acestora era de 1 miliard de dolari, în 2003 a ajuns la 10 miliarde de dolari, pentru ca în 2006 să atingă valoarea de 55,6 miliarde de dolari). Ulterior, aceasta se va dubla.

Rețeta folosită de chinezi a fost întotdeauna aceeași: sunt preferate statele excluse de Occident sau de comunitatea internațională, în special datorită istoriei lor de încălcare a Drepturilor Omului. Absența Occidentului este rapid suplinită de către China. Această strategie aduce foarte bine aminte de învățătura lui Deng Xiaoping, cel care a fundamentat noua politică a Chinei: *“Nu are nici o importanță ce culoare are pisica, important este să prindă șoareci!”*. Așa se face că, atunci când FMI a refuzat să acorde Angolei un împrumut (fiind invocată lipsa de transparență și corupția instituțiilor), China a folosit imediat oportunitatea ivită acordând imediat creditul fără a pune

condiții prealabile. Drept urmare, Angola exportă în China mai mult petrol decât Arabia Saudită.

China devine un actor geopolitic important nu doar în Africa, America de Sud, Orientul Mijlociu (spații în care încearcă asamblarea unei vaste rețele de state client și alianțe energetice), dar și în Asia Centrală. În acest sens a fost creată **Organizația de Cooperare de la Shanghai** (*a se vedea detalii și în "Rusia: rachete, gaze și secrete"*) care pare să capete din ce în ce mai mult conturul unui bloc politico-militar care vizează contrabalansarea influenței Statelor Unite în spațiul Asiei Centrale.

Grupul de la Shanghai mai este cunoscut și sub denumirea informală de NATO al Estului. Consiliul Național de Informații al SUA estimează că o eventuală restructurare a prezenței SUA în zonă ar putea transforma acest NATO al Estului în principalul format de gestiune a dinamicilor geopolitice din spațiul Asiei Centrale.

Pe plan regional, China s-a implicat în formalizarea unor ample aranjamente instituționale precum forumul ASEAN+3 (reunind statele ASEAN la care se adaugă China, Japonia și Coreea) și Summitul Asiei de Est, elementul comun tuturor acestor inițiative fiind acela că exclude SUA.

China este o putere nucleară semnificativă (are între 100 și 200 de focoare nucleare), dispune de o armată activă de 2,3 milioane de oameni, cu un buget de cheltuieli destinat apărării situat între 97 și 139 de miliarde de dolari, în condițiile unui PIB total de 3.249 de miliarde de dolari (în 2007). Rezervele valutare ale Chinei sunt impresionante, în 2008 depășind 2.000 de miliarde de dolari. Experții anticipează că fondurile guvernamentale de investiții, controlate de economiile BRIC, vor ajunge să pompeze în piețele emergente mai multi bani decât FMI și Banca Mondială la un loc, ceea ce ar putea conduce la o restructurare a alianțelor internaționale. În acest context, China se consideră din ce în ce mai mult drept un jucător global de prim rang care nu se lasă constrâns de reguli ale jocului inventate într-o epocă de supremație americană și occidentală.

Pe fond, China rămâne totuși o țară cu destule probleme de dezvoltare. Nivelul său de prosperitate economică depinde hotărâtor de integrarea în "marea pace capitalistă", de piețele occidentale. În prezent, peste 300 de milioane de chinezi au intrat în clasa mijlocie având venituri de peste 3000 de dolari lunar, configurând un spațiu social, economic și cultural semnificativ care nu mai este controlat strict de guvern. În cealaltă jumătate a țării, totuși, sute de milioane de oameni trăiesc încă la limita sărăciei.

În primele locuri ale puterii nucleare, științifice, cosmice sau ingineriei genetice, China evoluează într-o direcție care întâlnește în cele din urmă interesele Occidentului. Potrivit analiștilor, este în interesul lumii euroatlantice ca China să continue să crească, să progreseze și să-și sporească nivelul de prosperitate economică. Fiind dependentă de prosperitatea piețelor, China are la rândul ei un interes fundamental în menținerea sistemului care îi asigură

bunăstarea, astfel că nu va fi tentată să conteste o ordine mondială care îi recunoaște locul și îi asigură dezvoltarea.

ÎNTREBĂRI RECAPITULATIVE:

1. Care sunt principalele caracteristici ale procesului de globalizare?
2. Care sunt cele patru mari procese integraționiste aflate în curs?
3. Care sunt principalele nuclee în jurul cărora se pot dezvolta alte procese integraționiste?
4. România face parte dintr-un asemenea proces?
5. Care sunt principalele dimensiuni ale procesului european de integrare?
6. Ce semnifică BRIC și din ce se compune ?

DICȚIONAR

1. CLUBUL DE LA ROMA. Organizație non-guvernamentală, constituită în 1968, care reunește oameni de știință și politicieni din numeroase țări, cu scopul de a dezbate pericolele și speranțele privind viitorul planetei, fără constrângerile proprii negocierilor oficiale guvernamentale.

Abordarea problemelor comune ale omenirii urmărește prevenirea apariției de situații critice la scară mondială, alertând din timp guvernele asupra crizelor posibile.

Primul raport, intitulat „Limitele creșterii”, a apărut în 1972, fiind urmat de altele, la unele dintre ele colaborând și personalități române.

În 1991 a fost publicat raportul „Prima revoluție globală”, în care membri din 53 de țări analizează perspectivele planetei, recomandând în final:

- pe plan economic - conversia industriei militare în capacități de producții civile.
- pe plan ecologic – limitarea efectului de seră și reîmpădurirea zonelor tropicale.
- pe plan politic – ameliorarea relațiilor nord-sud, între țările dezvoltate industrial și majoritatea țărilor slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare.

Din Comitetul Executiv al Clubului fac parte: Alexander King, Bertrand Schneider, Umberto Colombo, Adam Schaff etc.

2. MARSHALL Mc LUHAN (1911-1980). Născut la Edmonton, în Canada, este unul dintre cei mai mari sociologi contemporani. A argumentat că mediul

tehnic de înregistrare și transmitere a informației, folosit într-o perioadă istorică, este determinant pentru tipul de cultură al acelei perioade.

Totodată, McLuhan este autorul conceptului „Satului global”, argumentând că radioul și televiziunea, prin punerea în circulație a informației, comprimă practic planeta, reducând-o la un „sat global”.

Teoretician și sociolog al mass-media a susținut în lucrările sale că „mediul este mesajul” și a dezvoltat analiza mass-media în secolul XX și impactul ei, ca și al epocii digitale asupra gândirii și comportamentului contemporan.

Printre cărțile sale, fundamentale pentru înțelegerea epocii post-industriale, se numără „Galaxia Gutenberg” (1962), „Să înțelegem mass media” (1964), „Mediul este mesajul” (1967), „Război și pace în satul global” (1968).

3. IZOLAȚIONISM. Politică a unui stat, de maximă neimplicare în relațiile internaționale, pentru a exista în pace și armonie cu restul lumii.

Politica de izolaționism a fost practică de SUA în secolul XIX și timp de două decenii, între cele două războaie mondiale (Doctrina Monroe). În prezent, în SUA continuă confruntările dintre cei ce doresc o politică izolaționistă și partizanii implicării politice și militare în toate zonele lumii.

4. CUBA. La 2 decembrie 1956, Fidel Castro, avocat fiu al unui plantator înstărit, începe lupta de rezistență în Sierra Maestra și reușește să extindă mișcarea de revoltă „antiimperialistă” pe toată insula.

După fuga lui Batista, dictatorul brutal și corupt al Cubei, Castro devine prim-ministru la 16 februarie 1959. El inițiază profunde reforme economice, de tip socialist și în fața opoziției SUA caută, începând din 1961, sprijinul lumii comuniste.

Regimul lui Castro devine o dictatură dependentă de URSS. Ajutorul sovietic permite țării să rămână pe linia de plutire. Principalul conducător comunist din Lumea a Treia, Castro îndeamnă grupul țărilor nealiniat din care face parte, să se alinieze de partea URSS începând cu anii '70.

De altfel, Castro sprijină gherilele „antiimperialiste” din America Latină și intervine în Africa.

După prăbușirea comunismului în Rusia, în 1991, Castro, care refuză orice schimbare a sistemului politic și economic comunist cubanez, este din ce în ce mai izolat pe scena internațională. Rusia întrerupe și ea relațiile economice privilegiate cu Cuba. Astfel, lipsurile și raționalizările devin dramatice.

5. SISTEMUL BIPOLAR. La finele celei de-a doua conflagrații mondiale, cei doi mari câștigători ai războiului, SUA și URSS, își împart, între 1947-1949, lumea.

Anul 1947 este decisiv. Truman, președintele SUA, vrea să ajute „popoarele libere” împotriva amenințării comuniste și elaborează doctrina „îngrădirii”. La 5 iunie 1947, secretarul său de stat, George Marshall, propune

un plan prin care să se acorde ajutor financiar Europei, în scopul de a „îngrădi” extinderea comunismului, fenomen pe care el îl consideră legat de probleme economice. 16 țări, printre care Franța, Anglia, Italia și Germania de Vest, acceptă acest ajutor. Organizația Europeană de Cooperare economică (OECE), creată în aprilie 1948 pentru a repartiza acest ajutor celor 16 țări, marchează apariția sintagmei „Europa de Vest”. Aceasta împreună cu America, vor constitui un pol al noii lumi împărțite în două mari sfere de influență.

Pe de altă parte, Stalin refuză, evident, Planul Marshall și obligă țările ocupate de Armata Roșie (Polonia, Cehoslovacia, România, Ungaria etc.) să facă același lucru. Totodată, în septembrie 1947, înființează Kominformul (Biroul Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești) cu scopul de a coordona activitatea țărilor comuniste satelite. La aceasta se adaugă la 25 ianuarie 1949, înființarea CAER (Consiliul de ajutor economic reciproc), pentru întărirea coeziunii economice a Europei de Est și, mai apoi, Tratatul de la Varșovia, organizație militară opusă NATO.

Prin ele, URSS, mobiliza sub conducerea sa toate țările ocupate în lupta „antiimperialistă” împotriva democrațiilor occidentale (vezi și Blocuri militare).

Cele două puteri, SUA și URSS, vor defini timp de 50 de ani, până în 1989, existența unei lumi bipolare, în care ele se vor înfrunta direct, sau prin mijlocirea unor popoare interpuse.

SUA și URSS vor trece între 1953-1962 printr-o etapă a coexistenței pașnice, apoi, 1968-1975 va marca destinderea relațiilor dintre cei doi poli ai puterii, între 1975-1985 se va reinstala tensiunea, determinată de criza economică, pentru ca, începând cu 1985, cele două Mari Puteri să renunțe încetul cu încetul la confruntare.

6. RĂZBOIUL RECE. Perioada de după cel de-al doilea război mondial consfințește împărțirea lumii între SUA și URSS, singurele țări posesoare ale armei atomice (în 1945 și 1949), în defavoarea fostelor puteri europene. Aliați împotriva Germaniei, cele două Mari Puteri devin adversari, care alcătuiesc două blocuri ostile.

Un al treilea război mondial părea iminent, dar riscul unei conflagrații nucleare determină cele două superputeri să renunțe la o confruntare directă. Această opoziție indirectă, care nu degenerează într-un conflict militar generalizat, a fost denumită „război rece”.

Declanșat în 1947, conflictul va domina relațiile internaționale pe toată durata anilor '50. Criza rachetelor din Cuba (1962) a convins SUA și URSS de necesitatea destinderii, întemeiată pe echilibrul celor două blocuri. Acest echilibru fragil va fi, însă, perturbat de consolidarea puterii Europei, afirmarea Lumii a Treia și mai ales de consecințele politice ale crizei din 1973. În anii 1978-1980, URSS, profitând de o fază de îndoială și repliere în politica externă a SUA, lansează mai multe ofensive diplomatice și militare.

Începând din 1980, riposta americană este fermă: reluarea tensiunilor între cele două Mari Puteri va fi denumită „relansarea războiului rece”. La inițiativa lui Mihail Gorbaciov, venit la putere la Moscova în 1985, destinderea între cele două puteri permite să se ajungă la dezarmare și la rezolvarea mai multor conflicte.

Prăbușirea comunismului, în 1989, iar mai apoi destrămarea URSS în 1991, încheie definitiv capitolul bipolarității și războiului rece.

7. EST-VEST. După 1947, conflictul Est-Vest în Europa a fost marcat de criza blocadei Berlinului (1947-1949), de ocuparea militară a Ungariei de către sovietici (1956), de presiunea sovietică asupra Berlinului din 1958, care a culminat cu criza zidului Berlinului din 1961. În timpul acestei perioade, americanii și-au consolidat noul lor rol de lider al Occidentului: au oferit asistență economică Vestului prin Planul Marshall din 1947, au intrat ei înșiși în alianța Statelor Europei Occidentale, în cadrul NATO (1949), au inițiat instituirea RFG, alcătuită din cele trei zone de ocupație occidentale în 1949, iar la începutul anilor 1950 au asigurat reînarmarea acestui stat și intrarea sa în NATO.

URSS a proclamat zona sa de ocupație drept Republica Democrată Germană (RDG), în 1949, și a stabilit o alianță oficială cu „partenerii” săi est-europeni în 1955, prin Tratatul de la Varșovia.

Conflictul Est-Vest, care a durat până în 1989, când însăși puterea sovietică s-a destrămat, țările satelite redevenind democrații europene, s-a caracterizat în tot acest timp și printr-o puternică cursă a înarmărilor.

Cursa înarmărilor Est-Vest a avut toate caracteristicile modelului de conflict internațional „acțiune-reacție”, clasic în care fiecare reacționează la pasul făcut de celălalt. Din acest punct de vedere, dar și în plan politic, abia în 1987, odată cu venirea la putere, la Moscova, a lui Mihail Gorbaciov, cele două puteri conducătoare ale taberelor Est-Vest, încep să pășească spre un acord de dezarmare, în principal nucleară.

Acesta s-a finalizat în 1989, când terminologia Est-Vest începe să capete alte semnificații, mai degrabă geografice.

În 1945, SUA și URSS au apărut drept cele două puteri principale în Europa, Uniunea Sovietică ocupând efectiv țările din Europa de Est și demarând ceea ce conceptual se va numi „**Estul**”, iar Statele Unite ca eliberator (sau în cazul Marii Britanii, în calitate de creditor și girant) al țărilor din Europa Occidentală, marcând împreună **Vestul**.

La Conferința de la Ialta (februarie 1945) și la cea de la Postdam (iulie-august 1945) cele două superputeri împreună cu Marea Britanie au încercat să

definească principiile de bază ale reglementării postbelice în Europa. În timpul Conferinței de la Postdam, însă au apărut divergențe serioase, în special cu privire la dezvoltarea viitoare a Germaniei și a Europei de Est.

În 1947 a ieșit la iveală o divizare generală Est-Vest între state. Sovieticii intenționau, în opinia occidentalilor, să submineze democrație și să instaleze regimuri comuniste marionetă în Europa de Est, iar în Germania, în zona lor de ocupație, să-i periclitize prosperitatea și să exercite o influență exclusivă. Ei își justificau acțiunile cu o bază largă, care să se subordoneze URSS. Conflictul ideologic a devenit din ce în ce mai violent, Uniunea Sovietică susținând că Statele Unite vor să distrugă comunismul, în timp ce SUA susținea că URSS plănuia să submineze democrația liberală în Europa Occidentală și chiar în Statele Unite.

8. SOCIETĂȚI, FIRME MULTINAȚIONALE. Societăți comerciale, firme economice a căror activitate se desfășoară în mai multe țări, sediul central fiind adesea în alte state decât cele de origine ale firmei, capitalurile lor circulând permanent pe trasee internaționale.

9. ZONA DE COPROSPERITATE ASIATICĂ. Concept politic în numele căruia Japonia a intervenit în al doilea război mondial de partea puterilor Axei, cucerind teritorii întinse în Coreea, China, Malaiezia, Filipine și în alte părți ale zonei Asia-Pacific.

10. LUMEA A III-A. Terminologie folosită după al doilea război mondial pentru a desemna țările care nu fac parte din rândul celor dezvoltate economic ((SUA, Canada, Europa de Vest, Australia, Noua Zeelandă și Japonia) și nici țările blocului comunist, aflate sub controlul URSS, care se distingeau printr-un nivel mediu de dezvoltare economică.

Lumea a treia era formată din țările în curs de dezvoltare din Asia, Africa și America Latină.

După 1991, prin dezintegrarea URSS și a sistemului bipolar, această distincție și-a pierdut semnificația inițială. În prezent, se face deosebirea între țări dezvoltate și țări în curs de dezvoltare. A fost sugerată și o clasificare în funcție de nivelul industrializării, deosebindu-se țări industrializate și țări în curs de industrializare.

TEMA 3.2 PROVOCĂRI EUROPENE LA SFÂRȘITUL RĂZBOIULUI RECE

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

Procesul tranziției de la Europa divizată la cea integrată.
Structuri de cooperare continentale.
Crizele integrării.

CONȚINUT:

Existența blocurilor militare și economice în cadrul aceleiași Europe a creat dificultăți în perioada ce a urmat de conturării independenței statelor europene și a integrării acestora în noul proiect continental.

După 1990 s-a dezvoltat o varietate de structuri de cooperare, pentru rezolvarea problemelor politice, economice și militare.

Instabilitatea, crizele economice și de încredere reciprocă au fost principalele repere ale tranziției europene spre integrare.

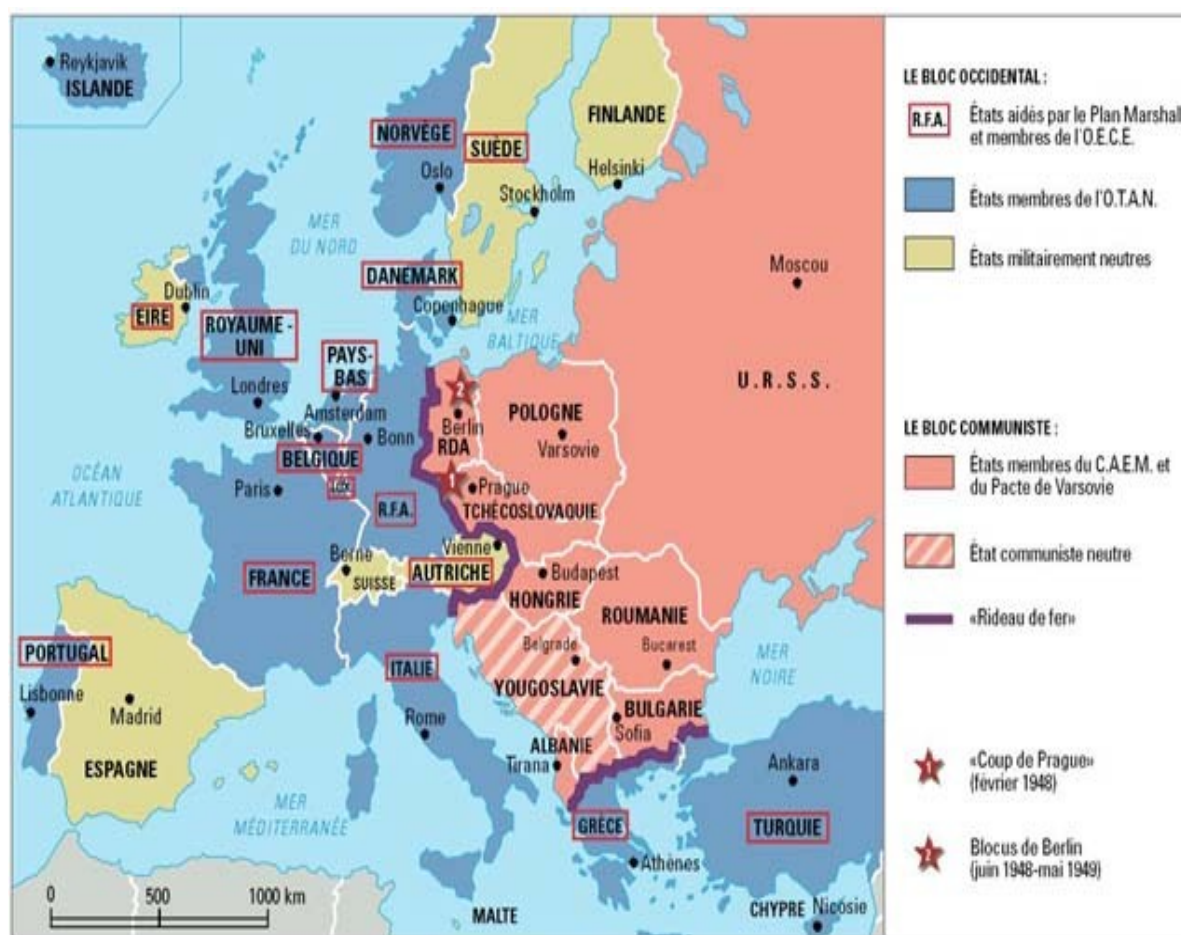
OBIECTIVE:

Pentru a înțelege mai profund demersurile și finalitatea aderării României la Uniunea Europeană, este necesară cercetarea resorturilor integrării acestui continent și a provocărilor care-i stau în față în mileniul III.

LUNGUL DRUM AL REGĂSIRII EUROPEI

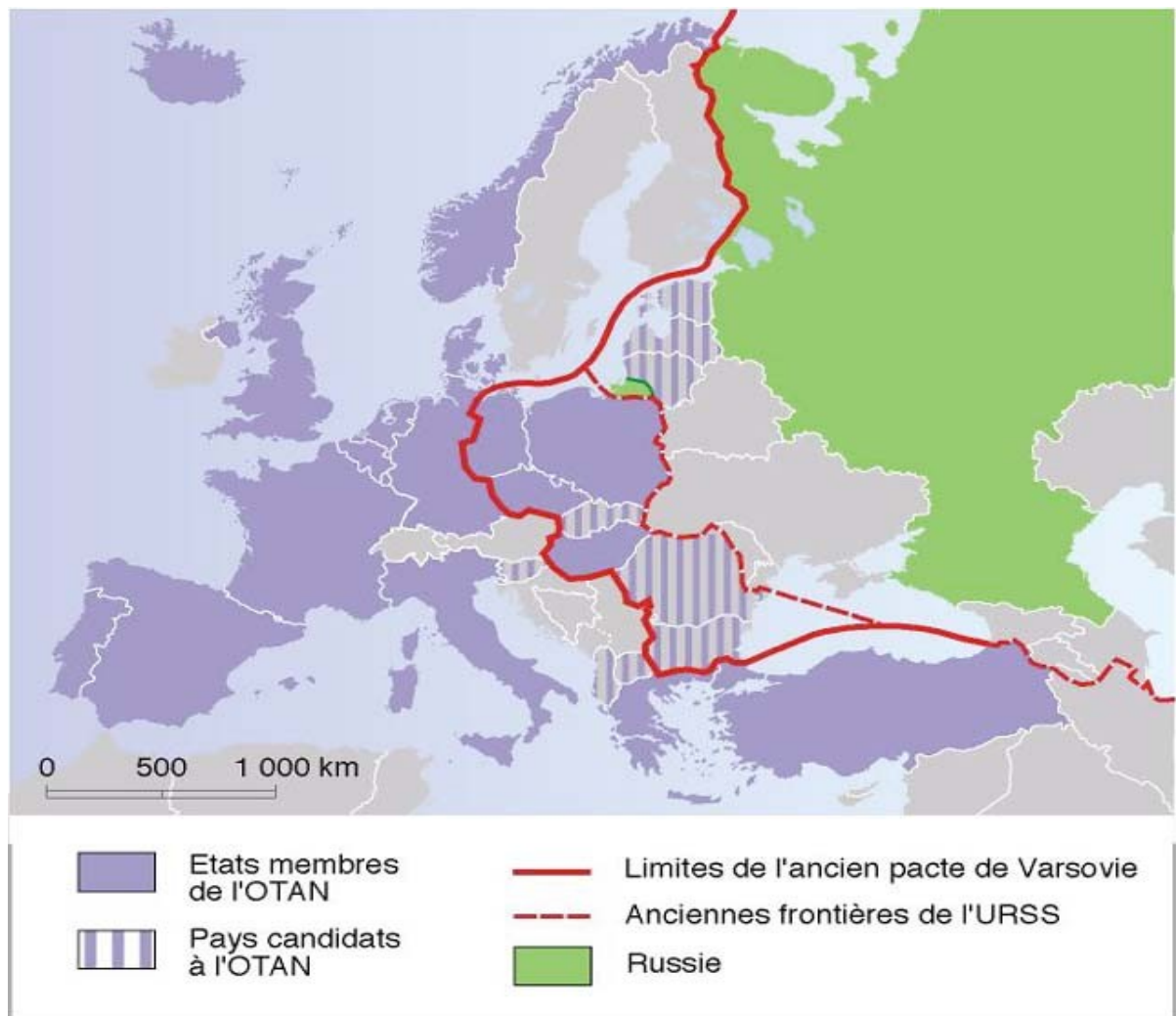
Odată cu sfârșitul războiului rece, consfințit în noiembrie 1990, la reuniunea șefilor de state și de guverne a Consiliului pentru Securitate și Cooperare în Europa (C.S.C.E.) de la Paris, speranțele făuririi unei ere de pace și cooperare, în care toate națiunile europene să prospere împreună, au înflorit cu o vigoare nemaicunoscută. Transformările revoluționare din 1989 au dat Europei șansa de a se reinventa pe ea însăși după decenii de divizare militară și confruntare ideologică și economică. „Al treilea război mondial” se sfârșise, acum trebuia administrată noua pace.

Procesul s-a dovedit, însă, a fi mult mai dificil decât s-a crezut la început. Continentul european s-a găsit încă din primele zile ale ultimului deceniu al secolului XX în mijlocul mării prefaceri geopolitice a lumii contemporane, iar

Europa și războiul rece (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

transformările pe care a trebuit să le parcurgă au afectat miezul relațiilor internaționale, potențând întrebările fundamentale despre rolul statelor și al națiunilor, despre reformele interne și stabilitatea regională, despre sursele de conflict și rolul comunității internaționale și al organismelor sale în prevenirea și rezolvarea disputelor. Și aceasta mai ales în Europa Centrală și de Est, acolo unde diferența specifică a fost adesea preferată numitorului comun.

Europa după terminarea războiului rece (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

Recunoașterea diferențelor naționale nu a putut, la rândul său, să ignore trăsăturile comune ale noilor democrații europene, fostele state comuniste. Oricât de profunde ar fi fost diferențele - și Grupul de la Vișegrad (Polonia, Cehia, Ungaria) s-a remarcat printr-o retorică aparte în afirmarea acestora -, statele central și est-europene au avut totuși experiența istorică comună a orânduirii comuniste, adică a unor politici autoritare și a economiei centralizate. Ceea ce a putut fi înțeles cu ușurință în procesul tranziției acestor state care, toate, au înfruntat după căderea sistemului comunist **același tip de probleme**. Dar, dincolo de dificultățile interne ale acestor țări, probabil că moștenirea comună a putut fi constatată cel mai limpede în eforturile lor de elaborare a politicilor de securitate, de întărire și modernizare a forțelor armate,

evidențiindu-se nevoia majoră de siguranță și, mai ales, de instituționalizare a noii securități.

Procesul a necesitat o diplomatie precaută atât în raport de interesele proprii, cât și față de cele ale țărilor vecine. Probabil că nu întâmplător, Europa Centrală și de Est post-comunistă a fost adesea percepută ca fiind minată de stări conflictuale. Într-adevăr, a fost o realitate greu de contestat că pacea socială, întreținută artificial și, uneori, chiar brutal de fostele regimuri comuniste, a ascuns multe fisuri și că marea diversitate etnică, culturală sau religioasă avea și are încă potențialul de a alimenta oricând instabilitatea zonei. În plus, secole de dominație otomană sau habsburgică, până în 1989 și sovietică, au încurcat granițele în această parte a Lumii în asemenea măsură încât *nici o țară din Europa Centrală și de Est nu poate afirma că, din punct de vedere istoric, nu ar avea probleme de frontieră cu țările vecine*. Mai mult chiar, toate aceste state se confruntă cu dificila problemă a existenței unor *minorități etnice semnificative între frontierele proprii; după cum fiecare dintre aceste state își are și propriile minorități în țările vecine*. Or, după cum au demonstrat-o evoluțiile din fosta Iugoslavie, problemele etnice au un potențial de dezvoltare, inclusiv exploziv, extrem de mare, amenințând să devină o dificultate de prim ordin în administrarea **noii arhitecturi de securitate continentale și globale**¹.

În anii care au urmat căderii comunismului, statele din Europa Centrală și de Est au încercat să clădească o varietate de **structuri de cooperare** pentru rezolvarea atât a problemelor enumerate mai sus, cât și a celor esențiale privind dezvoltarea economică. O serie de *forme de cooperare subregională* au apărut fulgurant, dacă n-ar fi să enumerăm decât *Grupul de la Vișegrad* (Cehia, Ungaria, Polonia, Slovacia), *Inițiativa Central Europeană* (Austria, Bosnia-Herțegovina, Croația, Cehia, Ungaria, Italia, Polonia, Slovacia, Slovenia și, România), *Consiliul Statelor Baltice* (Danemarca, Estonia, Finlanda, Letonia, Lituania, Germania, Norvegia, Polonia, Rusia, Suedia) sau *Organizația de Cooperare Economică a Mării Negre* (Albania, Armenia, Azerbaidjan, Bulgaria, Georgia, Grecia, Republica Moldova, Rusia, România, Ucraina, Turcia). Important este însă că *nici una dintre acestea nu a fost gândită și nici nu s-a putut transforma într-o structură viabilă de securitate*, fie și la nivel subregional. Toate aceste organizații au reprezentat doar **structuri tranzitorii** menite să faciliteze identificarea intereselor zonale și să favorizeze inițiativele de cooperare. În general, trebuie arătat și că rezultatele obținute în aceste cooperări au fost modeste. În aceste condiții, pentru toate statele central europene, *singurul obiectiv strategic dezirabil a constat în aderarea cât mai rapidă la NATO și integrarea deplină în Uniunea Europeană*.

¹1. Sintagmă de largă circulație care acoperă atât un ansamblu de structuri (NATO, UEO, NAFTA etc), cât și redefinirea rolului și funcțiilor Organizației Națiunilor Unite (în special în ceea ce privește Consiliul de Securitate al ONU), subordonate aceluiași obiectiv de reconstrucție și consolidare a securității globale. Odată cu prăbușirea sistemului comunist în Europa centrală și de est, *noua arhitectură de securitate europeană* a vizat mai ales integrarea fostelor state comuniste în NATO și re poziționarea acestora față de vechile alianțe continentale (cu Uniunea Sovietică și succesoarea sa, Rusia) sau din așa-zisa „lume a treia” (China, India, Coreea de Nord, statele africane sau cele din Orientul Mijlociu, în special Iranul și Autoritatea Palestiniană).

Ar putea părea paradoxal modul cum aceste state, abia scăpate din constrângerile Tratatului de la Varșovia, beneficiind teoretic de posibilitatea unei libertăți neîngrădite de mișcare pe scena internațională, s-au grăbit să acceadă într-o nouă alianță militară (NATO), cu virtuțile dar și cu servituțile ei, fără a mai vorbi despre cadrul extrem de ferm pe care îl fixează membrilor Uniunii Europene documentul fundamental adoptat la Maastrich.

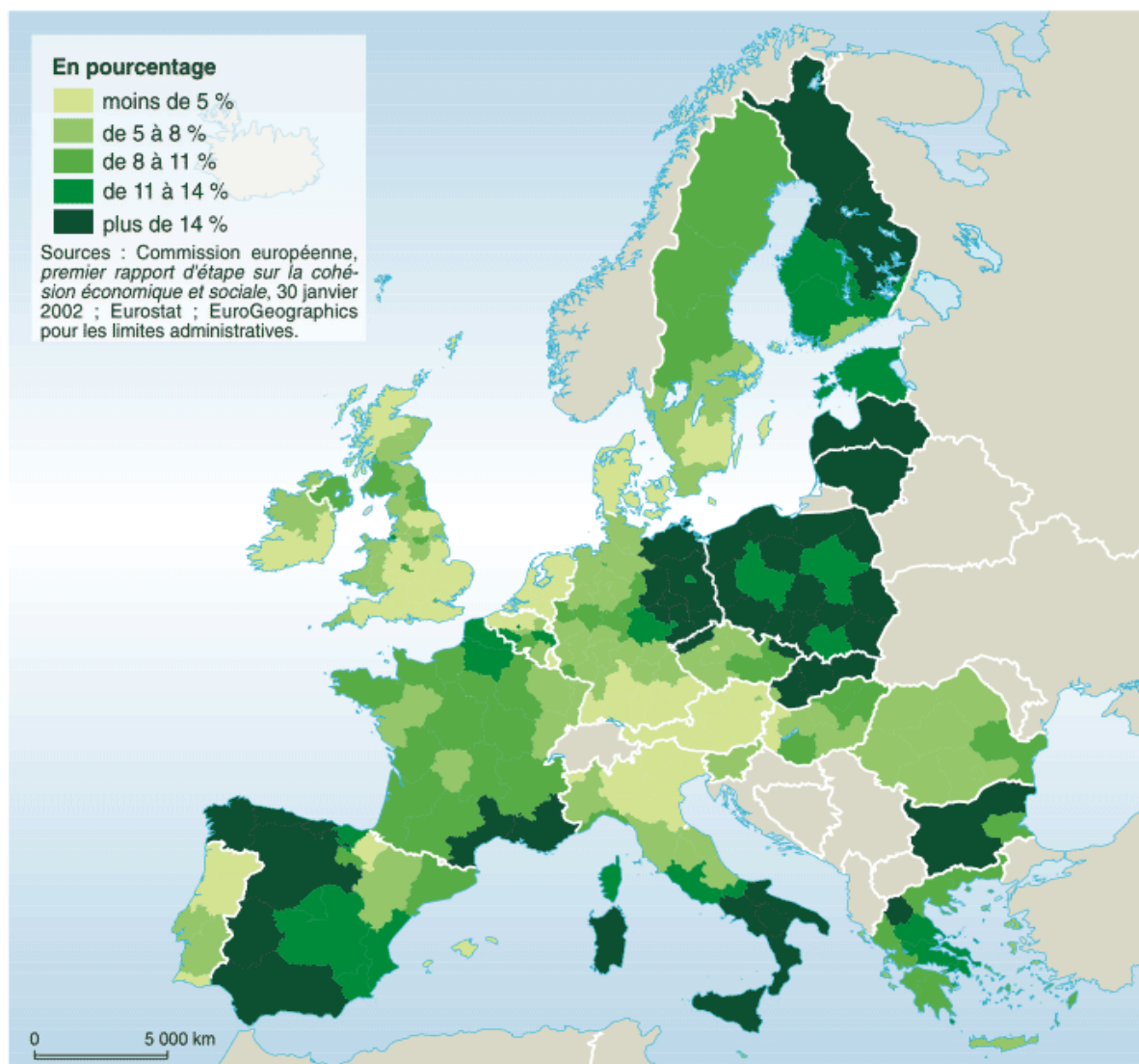

Uniunea Europeană: regiuni versus state naționale (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

O analiză atentă dezvăluie însă motive foarte solide pentru ca un asemenea demers din partea statelor central-est-europene să nu fi avut alternativă:

- **NATO și UE au fost și sunt, practic, singurele organisme continentale viabile și funcționale.** Dintre toate structurile născute pe vremea Războiului rece, acestea au purtat în continuare cele mai multe și mai mari promisiuni cu privire la securitatea continentală și la prosperitatea economică;
- pentru majoritatea statelor central-europene, **tandemul NATO-UE a reprezentat și “o poliță de garanție”** privind depășirea mai rapidă a procesului de tranziție, consolidarea instituțiilor democratice și a economiei de piață. Aderarea la aceste două structuri a fost menită astfel să ancoreze noile democrații într-o comunitate de state ce împărtășeau valori pe care ele însele aspirau să le realizeze;
- aderarea la NATO și UE a fost percepută ca **singurul curs posibil pentru a contrabalansa influența și puterea Rusiei.** În Europa Centrală și de Est sentimentul amenințării rusești a rămas foarte puternic, ceea ce reprezintă oricând un factor ce nu trebuie neglijat. Est europenii știu bine că Istoria este imprevizibilă, oricând se poate întâmpla ceva: reformele economice și politice pot eșua, piețele externe se pot închide și să apară criza, securitatea se poate deteriora oricând în regiune, vechii aliați își pot schimba opțiunile și, atunci, poate apărea posibilitatea ca Rusia să revină în zonă într-un rol de arbitru care, de altfel, îi convine foarte mult. O asemenea evoluție ar însemna pentru aceste națiuni anularea tuturor câștigurilor obținute odată cu terminarea războiului rece;
- aderarea a fost un obiectiv și pentru că statele central-europene știau că nu pot rezolva singure multitudinea de probleme interne și externe cu care se confruntau. Potențiala revigorare a animozităților istorice ce au tulburat de atâtea ori regiunea făcea cu atât mai dorită aderarea la structurile euroatlantice care au făcut posibilă reconcilierea franco-germană, vitală pentru stabilitatea întregului continent;
- în sfârșit, fără integrarea lor în NATO și UE statele central-europene s-ar fi putut reîntoarce la vechiul lor rol de zonă-tampon între Est și Vest.

În general, răspunsul occidental față de aceste nevoi nu a fost întotdeauna pe măsura așteptărilor. Astfel, chiar dacă ușile NATO și UE s-au deschis în fața țărilor „răsăritene”, integrarea deplină a acestora a reprezentat un obiectiv dependent de îndeplinirea multor condiții, adesea fără nici o legătură cu realitățile obiective. Trebuie reținut, totuși, că în privința Uniunii Europene au fost impuse unele criterii de performanță economică și de dezvoltare a democrației. În cazul NATO, dificultatea principală a constat în extinderea graduală a Alianței astfel încât, pe de-o parte, Rusia să nu se simtă amenințată și, pe de altă parte, să se mențină coerența internă a organizației după primirea unor noi membri cu atât de multe probleme.

Dezvoltare și sărăcie în Uniunea Europeană (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

În orice caz, după prăbușirea “cortinei de fier”, *Europa a traversat o tranziție care s-a întins pe o perioadă de circa 20 de ani*. Se apreciază că principalele caracteristici ale acestei perioade au fost date de actualizarea conflictelor ținute sub „presiune și control” pe timpul Războiului rece, de o criză conceptuală majoră, de o acută criză economică și, în cele din urmă, de o și mai gravă criză a încrederii reciproce.

Din această perspectivă, *Statelor Unite ale Americii și Uniunii Europene le-a revenit responsabilitatea de a înțelege implicațiile schimbărilor care au avut loc pe continent și de a realiza astfel cât de important este viitorul Europei Centrale și de Est pentru propriile lor interese*. O dată cu aceasta, Occidentul a fost nevoit să nu se mai concentreze doar asupra propriilor sale probleme de integrare, ignorând în acest timp nevoia de integrare a statelor est-europene. Și aceasta pentru că a înțeles foarte repede că o Europă divizată între bogați și

săraci, între state stabile și state instabile, ar fi reprezentat o opțiune de securitate fără viabilitate. Ceea ce se putea traduce și într-o Europă fără viitor.

ÎNTREBĂRI RECAPITULATIVE:

1. Numiți patru experiențe istorice comune ale fostelor state comuniste din Europa Centrală și de Est.
2. În ce anume constă pericolul unei noi divizări a Europei?
3. Care sunt principalele schimbări ce au avut un impact dramatic asupra coordonatelor de securitate continentale?
4. Care sunt cele trei structuri regionale de cooperare, de după 1989, ale țărilor din Europa Centrală și de Est?
5. Care a fost obiectivul strategic militar, politic și economic al noilor democrații europene?
6. Ce reprezintă Uniunea Europeană și NATO pentru fostele state comuniste din Europa Centrală și de Est?

DICȚIONAR

1. **CSCE** (Consiliul pentru Securitate și Cooperare în Europa). Inițiativă a URSS din 1954, dar finalizată prin înțelegerile încheiate la Helsinki în 1975. Acordurile stabilite la Helsinki și semnate de 35 de state europene nu constituie un tratat (pentru că nu au fost ratificate de parlamentele țărilor participante) și nici nu s-au finalizat într-o organizație internațională.

CSCE a reprezentat un *proces de negocieri multilaterale și continue*, într-o structură paneuropeană, de raporturi Est-Vest, prin care s-a urmărit menținerea unui status-quo al frontierelor postbelice din Europa și recunoașterea „destinderii” ca fenomen ireversibil.

Regulile diplomatice ce prezidează funcționarea CSCE decurg din Acordurile de la Helsinki, care nu sunt generatoare de situații juridice noi, ci de acorduri politice. Aceste acorduri se referă la un „decalog”, un preambul de 10 puncte și la dispozițiile elaborate pentru cele trei grupe de probleme („coșuri”):

- 1) Securitatea în Europa;
- 2) Cooperarea economică, științifică și ecologică;
- 3) Drepturile omului și ajutorul umanitar.

După evenimentele din Estul Europei din anii 1989-1990, CSCE se transformă în Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) și furnizează o structură imediată pentru căutarea unei noi arhitecturi europene. Astfel, în noiembrie 1990, în cadrul întâlnirii de la Paris, apare un embrion de organizare a OSCE prin înființarea unui Secretariat permanent. Tot atunci s-a adoptat Carta de la Paris, prin care s-a constituit moartea războiului rece.

În iulie 1992 are loc o nouă întâlnire la Helsinki la care participă 51 de state (16 mai mult decât în 1975) și se adoptă noul Act final intitulat „Sfidările schimbării” care preconizează un nou sistem instituțional pentru OSCE.

În noul acord se prevede și modificarea formulei consensului, prin acceptarea pentru rezolvarea problemelor de natură „neesențială” a producerii „Consensului minus 1”.

Devenită organizație paneuropeană, OSCE are un Comitet al Înaltilor Funcționari, un Consiliu ministerial și un Forum economic care funcționează începând cu 1993.

Pentru aspecte ce privesc securitatea operațională din Europa, s-au constituit alte organisme ale OSCE: Mecanismul de urgență pentru situații de criză de pe lângă Consiliul ministerial și Centrul de prevenire al conflictelor de la Praga. OSCE este un complement al NATO și nicidecum un substituent al acestuia.

2. GEOPOLITICĂ. Reprezintă studiul raporturilor dintre conduita unei politici de putere pe plan mondial și cadrul geografic în care se exercită.

Ea prezintă interes pentru orice stat, indiferent de mărimea sau potențialul său. Termenul de geopolitică a fost creat de **Rudolf Kjellen** în 1899, la început ca un echivalent al geografiei politice, iar ulterior pentru a denumi partea din știința politică care se ocupă de modul în care geografia determină politica unui stat.

Constituirea geopoliticii a fost precedată de concepția determinismului geografic (Aristotel, Ibnu Haldun, Jean Bodin, Montesquieu) și de geografia politică întemeiată de **Friederich Ratzel**.

Datorită generalului **Karl Haushofer** și școlii sale, s-a desăvârșit procesul, început de Ratzel și Kjellen, de transformare a geografiei politice într-o doctrină de stat, pusă în serviciul intereselor expansioniste ale Germaniei hitleriste.

În România, geopolitica este abordată de **Simion Mehedinți, Anton Golopenția, Ion Conea** și alții.

Ion Conea scria în volumul Geopolitica din 1939: „Geografia este aceea care indică dinainte traseul marilor căi de istorie și politică de pe planeta noastră”. După opinia sa, geopolitica nu studiază statele în parte, ci jocul politic dintre state, oferind o imagine despre starea de lucruri planetară la un moment dat.

Anton Golopenția, tot în 1939, disocia geopolitica de orientarea doctrinară dată de Karl Haushofer, pe care o numea „geopolitică-mit”.

În lumea anglo-saxonă, studiile de geopolitică au fost promovate de A.Mahan (teoria puterilor maritime), H. Mackinder (opoziția puterilor maritime și

puterilor continentale), N. Spykman (geopolitica SUA), Colin Gray (geopolitica erei nucleare).

În prezent, deși arma nucleară a modificat semnificațiile geopolitice ale multor situații de ordin geografic, geopolitica rămâne un instrument util pentru înțelegerea raporturilor dintre state.

3. BLOCURI MILITARE. Începând din 1947, URSS și SUA își împart lumea. Această bipolarizare are loc și la nivel militar. Astfel, SUA își structurează zona de influență:

Pe continentul american, 21 de state din America Latină semnează cu SUA Tratatul de la Rio de Janeiro, un pact de „legitimă apărare colectivă” (2 septembrie 1947).

În Europa, în martie 1948, SUA impun semnarea Tratatului de la Bruxelles, tratat de asistență militară între Franța, Anglia, Belgia, Olanda și Luxemburg, care în 1954 va deveni Uniunea Europei Occidentale (UEO). Apoi, la 4 aprilie 1949, SUA semnează cu Canada și șase țări din Europa occidentală, Tratatul Atlanticului de Nord. Pentru a asigura apărarea colectivă a țărilor semnate în 1950 se creează NATO, iar generalul Eisenhower devine comandant suprem în Europa al forțelor NATO.

În Asia, SUA semnează tratate cu Filipine (1951) Australia și Noua Zeelandă (1951) creînd ANZUS, și un tratat de pace cu Japonia (Tratatul de la San Francisco, 8 septembrie 1951. URSS, la rândul său, consolidează blocul comunist, și sovieticii semnează mai întâi o serie de pacte bilaterale cu vecinii din Europa de Est, pentru ca mai apoi să consolideze Tratatul de la Varșovia.

La 14 februarie 1950, URSS încheie un pact militar cu R.P.Chineză. Astfel, cele două blocuri militare se vor afla față în față timp de 50 de ani. Ele au refuzat însă conflictul armat direct, care le-ar fi obligat să folosească armamentul nuclear. De aceea, confruntarea lor se va numi „război rece”.

4. SISTEMUL SOVIETIC (DIN EUROPA). Europa centrală și răsăriteană, ocupată de Armata Roșie a URSS la finele celui de-al doilea război mondial, se aliniază în câțiva ani, între 1945-1949, la modelul sovietic. Această sovietizare și stalinizare se face cu prețul epurărilor politice și al represiunii militare, în special în Ungaria în 1956 și în Cehoslovacia în 1968. Acest model impus cu forța provoacă dependența politică și economică față de URSS a Albaniei, Iugoslaviei, Bulgariei, României, Ungariei, Cehoslovaciei, Poloniei și a

jumătate din Germania, transformată în RDG, transformând aceste țări în ceea ce s-a numit „lagărul comunist” sau „blocul democrațiilor populare”.

Astfel, între anii 1945-1949, toate aceste țări sunt sovietizate și organizate într-un „lagăr socialist”. Pentru a răspunde politicii de „îngrădire” a comunismului lansată de președintele american Truman în martie 1947, URSS întărește coeziunea „democrațiilor populare”, pe care le constrânge să refuze Planul Marshall.

Raportul sovieticului Jdanov subliniază necesitatea de a unifica strategia „lagărului socialist” împotriva imperialismului american. În acest scop este creat Biroul de informare comunistă (Kominform), organism de legătură însărcinat să transmită dispozițiile de la Moscova.

La 25 ianuarie 1949 este creat Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER), care concretizează dominația economică sovietică asupra țărilor comuniste din Europa de Est. Tratatul de la Varșovia, semnat la 14 mai 1955, ca răspuns la NATO, va consacra alianța militară a „lagărului socialist”.

Între 1949 și 1968 se desăvârșește satelizarea blocului de Est, dar aceasta provoacă mai multe revolte populare înăbușite în sânge de URSS. Astfel, în 1953, RDG și Cehoslovacia sunt zguduite de manifestații populare, reprimare de tancurile sovietice. În 1956, în Polonia, protestele muncitorilor sunt reprimare cu prețul a peste cincizeci de morți. Totodată, în Ungaria, încercările de liberalizare, tot în 1956, sunt înăbușite de armata sovietică, care la 1 noiembrie invadează țara.

În Cehoslovacia, procesul de liberalizare încercat de reformistul Alexander Dubcek eşuează în 1968, prin invadarea țării de către trupele Tratatului de la Varșovia.

Între 1968 și 1980, Europa de Est se cufundă într-o perioadă de paralizie politică și economică.

Falimentul economic, dar și aspirația spre schimbare caracterizează perioada de după 1980. În următorii zece ani, Europa de Est se pregătește să iasă din era comunistă. Procesul de liberalizare, declanșat în Polonia de sindicatul „Solidaritatea”, în 1980, este încurajat și accelerat, începând din 1985, de noul lider de la Kremlin, Gorbaciov, prin impunerea reformelor denumite „perestroika” și „glasnost”.

Căderea regimurilor staliniste, spontană și rapidă în țările Europei centrale, este, însă, mult mai lentă și dificilă în Europa balcanică. După căderea zidului Berlinului, în noiembrie 1989, mai trec câteva luni până la căderea tuturor „democrațiilor populare”.

Cele opt state europene devenite acum libere se vor confrunta cu mari probleme financiare și cu reînvierea manifestărilor naționaliste rivale.

5. STATE FEDERATIVE. Federația este o formă de organizare statală constând din asocierea mai multor state sau unități teritoriale care admit o putere comună și, totodată, păstrează o anumită organizare proprie. State federative de acest tip sunt SUA, Canada, Elveția, Mexic, Brazilia, Australia, India, Germania.

În cadrul unei federații, fiecare unitate componentă păstrează o autonomie administrativă relativă, dar renunță la o serie de atribuții, în special în planul politicii externe. Căile de formare a unei federații sunt diferite. SUA s-au constituit printr-o mișcare de eliberare de sub ocupația engleză.

Cazul Elveției este, însă, diferit întrucât aici avem o regroupare de popoare care aveau deja un trecut național, o cultură distinctă și erau separate prin bariere legislative. Suedia, Canada, Elveția se numesc Confederații, dar au caracteristicile unor federații.

În epoca contemporană a apărut chiar federalismul transnațional, un federalism conceput la scară continentală. În acest sens, Francois Mitterand, fostul președinte al Franței, a fost autorul propunerii de constituire a unei Confederații a întregii Europe.

6. TRATATUL DE LA VARȘOVIA. „Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală de la Varșovia” s-a încheiat în mai 1955, ca reacție la reînarmarea RFG și admiterea ei în NATO.

Această alianță era considerată de cei mai mulți analiști din Occident drept ceva mai mult decât o organizație de legitimare a prezenței sovietice în țările membre (Bulgaria, Cehoslovacia, RDG, România, Ungaria, plus URSS).

Pactul nu poseda instituții sau structuri de comandă multinaționale, iar structurile sale militare erau o extensie a structurilor sovietice. Trupele liniei de front ale pactului erau forțele sovietice din Germania Democrată: 18 divizii blindate, în timp de pace, care erau sprijinite de forțele aeriene sovietice și de rezerve.

În 1968, alianța a fost implicată în ocuparea militară a Cehoslovaciei, dar la sfârșitul anilor 1970 ea tindea să se dezintegreze. Guvernul român al lui Nicolae Ceaușescu, care denunțase invadarea Cehoslovaciei, s-a retras efectiv din pact, iar guvernele poloneze manifestau o independență tot mai mare.

Tratatul de la Varșovia a devenit caduc o dată cu prăbușirea puterii sovietice în Europa de Est în 1989. La Conferința de la Paris, din noiembrie

1990, fostele țări din lagărul comunist au declarat că aspectele militare ale Tratatului au dispărut, iar în 1991, o dată cu prăbușirea URSS, acesta a fost abandonat.

Din 1991 și până în 1994, trupele sovietice s-au retras treptat din Cehoslovacia, Ungaria, Germania de est și Polonia.

7. POLITICI AUTORITARE. Regimurile autoritare sunt regimuri în care exercitarea puterii nu este în întregime conformă cu normele de legitimare politică proprii democrațiilor pluraliste. Spre deosebire de regimurile totalitare, cele autoritare acceptă un pluralism limitat, va recurge întotdeauna la o ideologie obligatorie pentru toți cetățenii și nici nu manifestă voința de mobilizare intensivă a populației.

Politicile autoritare limitează libertatea, dar nu o anulează. Ele acceptă, de asemenea, în anumite limite, existența societății civile. Prin exercitarea puterii, unele politici de acest tip pot recurge la violență sistematică, iar altele vor folosi o represiune minimă. Aplicarea programelor politice se face mai mult cu mijloace forte decât folosind persuasiunea și convingerea populației cu mijloace democratice.

Politicile autoritare dau un caracter formal alegerilor: succesiunea la putere este adesea rezultatul unor confruntări violente.

Practicile autoritare îmbracă forme foarte diverse: regimurile militare din America latină sau Asia de sud-est, guvernările teocratice din lumea islamică, regimurile cu partid unic din unele țări ale lumii a treia eliberate de sub dominația colonială, etc.

8. TRANZIȚIE. Denumire dată perioadei pe care o parcurg în prezent țările post-socialiste din centrul și estul Europei, ca și cele din spațiul fostei URSS, după răsturnarea regimurilor totalitare.

Spre deosebire de țările în curs de dezvoltare care fac efortul de a trece de la sfârșitul unei societăți premoderne la una industrială, țările post-socialiste realizează tranziția de la o modernitate „deviantă” la una „normală”, din punctul de vedere al țărilor industrializate occidentale.

Înlăturarea aspectelor „deviante” se referă la două probleme esențiale: restaurarea instituțiilor democratice, precum și alinierea industriei și agriculturii la exigențele tehnologiei de vârf (re tehnologizării). Din acest punct de vedere, țările post-socialiste se află în disonanță temporară cu societățile occidentale.

Din perspectivă economică, aceste țări sunt societăți industrializate sau puternic industrializate, dar care n-au avut economie de piață și prezentau

deficiențe în asimilarea tehnologiilor de vârf. Din punct de vedere politic, ele sunt puternic politizate, dar lipsite de experiența instituțiilor democratice.

Obiectivele majore ale tranziției sunt democratizarea societății și restabilirea economiei de piață.

9. MINORITĂȚI ETNICE. Acest termen desemnează persoanele care se diferențiază prin etnie, limbă și, uneori, religie, de majoritatea populației în mijlocul căreia trăiesc.

În ce privește drepturile minorităților, în Carta pentru Democrație elaborată la Conferința pentru dimensiunea umană a CSCE (Copenhaga – 1990), statele semnatare, inclusiv România, recunosc că problema minorităților etnice poate fi satisfăcător rezolvată numai într-un cadru politic democratic, întemeiat pe regula legii și în condițiile existenței unei puteri judecătorești independente. Carta subliniază că persoanele ce aparțin minorităților etnice au dreptul de a exercita deplin și efectiv drepturile lor umane și libertățile fundamentale fără discriminări și în deplină egalitate în fața legii cu toți ceilalți cetățeni.

Apartenența la o minoritate etnică este o problemă de opțiune personală și nici un dezavantaj nu poate să decurgă din exercițiul acestei opțiuni.

10. NATO. Reprezintă un pact de alianță semnat la Washington, la 4 aprilie 1949, de către SUA, Belgia, Olanda, Canada, Danemarca, Franța, Anglia, Italia, Islanda, Luxemburg, Norvegia și Portugalia, la care se asociază, în 1952, Grecia și Turcia, iar în 1955, RFG.

Scopul Alianței a fost de a servi politicii de îngrădire a expansiunii comunismului în timpul războiului rece și de a asigura securitatea în zona Atlanticului de Nord. Organizația are mai multe comandamente militare, cel mai important fiind SHAPE – Cartierul general suprem al puterilor aliate din Europa.

În 1966, Franța s-a retras din comandamentul unic al NATO, continuând să conlucreze, însă, cu acesta. În 1974, Grecia a încetat și ea să participe la sistemul integrat politico-militar NATO, după ce Turcia a invadat Ciprul.

După căderea „cortinei de fier”, noile state democratice din Europa de est și-au manifestat voința de a adera la această alianță. Fapt ce s-a și petrecut, dar în două etape. În 1996, NATO a primit în rândurile sale Cehia, Polonia și Ungaria, pentru ca, în 2002, alte șase state, România, Bulgaria, Slovacia, Letonia, Estonia și Lituania să acceadă în structurile NATO.

11. CORTINA DE FIER. Aceasta este sintagma folosită de Winston Churchill în discursul rostit la Fulton (SUA), în 1946, prin care marca linia despărțitoare dintre țările occidentale democratice și cele răsăritene comuniste din Europa, frontieră care cobora de la Stettin (Marea Baltică) până la Trieste, pe malul Adriaticii.

Cortina de fier a fost înlăturată în 1991, în urma acceptării de către URSS a reunificării Germaniei.

Ulterior, s-a vorbit de înlocuirea cortinei de fier cu o „frontieră a sărăciei” (Helmuth Kohl) sau cu o „cortină de diamant” (Lech Walles), datorită inegalităților economice dintre statele occidentale dezvoltate și țările răsăritene.

TEMA 3.3 SUA – O PUTERE EUROPEANĂ

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

Cum au devenit SUA o putere europeană.

Structuri ale implicării americane active în Europa.

Prezența americană în Europa – un raport echilibrat de interese intercontinentale.

CONTINUT:

După 50 de ani de sprijin pentru Europa occidentală, după '90, SUA rămâne pentru a remodela noua arhitectură europeană.

NATO, Parteneriatul pentru pace, activitatea SUA în OSCE sunt tot atâtea manifestări ale ancorării SUA în plămădirea viitorului “bătrânului continent”.

Scenariile geostrategice dovedesc interesul mare al majorității statelor europene în menținerea sprijinului american, dar și interesul SUA de a-și consolida viitorul de superputere prin supraviețuirea în noua Europă.

OBIECTIVE:

Într-o lume din ce în ce mai globalizată, dominată de excepționalismul american, se cuvin cunoscute procesele de implicare ale Americii în structurile de securitate ale Europei.

Descifrarea resorturilor care unesc cea mai mare putere a lumii, SUA, cu civilizația europeană, înțelegerea necesității de a construi un viitor comun, euroatlantic, sunt indispensabile contextului istoric actual.

STATELE UNITE ALE AMERICII - O PUTERE EUROPEANĂ

La începutul verii anului 1995, secretarul de stat Warren Christopher, pe atunci secretar de stat al SUA, prezenta opiniei publice una dintre cele mai ambițioase inițiative de politică externă americană: *crearea unei zone*

comerciale și economice transatlantice libere, formată din țările membre ale Asociației Nord-Americane pentru Comerț Liber (NAFTA) și Uniunea Europeană. Materializarea acestui proiect ar duce la apariția unei noi comunități, de dimensiuni nemaiîntâlnite în istoria umanității, care ar număra peste 770 de milioane de oameni și ar controla mai mult de jumătate din avuția lumii.

Inițiativa americană nu a surprins foarte mult înaltele medii politice și universitare. Pe timpul mandatului său, numai fostul președinte Clinton, fără a mai pune la socoteală alte înalte oficialități ale SUA, s-a aflat în Europa de mai multe ori și pentru mai mult timp decât în oricare altă parte a Lumii. Același lucru se întâmplase și în cazul predecesorului său, George Bush, și, al succesorului său la președinția SUA, George William Bush. După cum arăta Richard Holbrooke, figură proeminentă a establishment-ului american, pe atunci încă asistent pentru afaceri europene al secretarului de stat această alocare a timpului și atenției Washingtonului evidențiază un fapt limpede, dar încă puțin înțeles în toată semnificația sa: ***SUA a devenit, este deja o putere europeană*** într-un sens care depășește cu mult afirmarea tradițională a “angajamentului” său față de Europa.

În secolul XXI, Europa va avea în continuare nevoie de implicarea activă a Americii, care a fost o componentă obligatorie a echilibrului continental timp de o jumătate de secol. Pe de altă parte, o Europă instabilă amenință și interesele fundamentale de securitate națională ale Statelor Unite. Ceea ce nu se recunoaște însă în mod deschis, nici la Washington, nici la Bruxelles, este că, fără acest parteneriat euroatlantic, nici una dintre părți nu ar mai face față, în noul mileniu, sfidării “continentului galben”, dar și provocărilor geopolitice din Asia centrală, Africa sau Orientul Mijlociu.

Este deja un loc comun faptul că, mai ales pe tărâmul politicii, dorința poate fi necesară, dar în nici un caz nu e și suficientă. Este de notorietate că, după 1989, între SUA și aliații săi vest-europeni au apărut numeroase controverse. Și grave au fost nu atât cele economice, cât mai ales cele de natură politică. În mod tradițional, Franța, dar și Germania, care a pus încă din 1990 bazele unui nou parteneriat cu Moscova^{*}, par a avea cu totul alte planuri. Chiar și în cazul celorlalți vest-europeni, dacă cooperarea economică și financiară cu SUA este dezirabilă, în schimb prezența nemijlocită americană, mai ales cea militară, nu mai este dorită la fel de mult. Iată de ce, după cum arăta Richard Holbrooke, pentru Washington *prioritatea cea mai mare a fost ca Statele Unite să fie cele ce conduc eforturile de creare a unei noi arhitecturi de securitate*

^{*} Acordul convenit între Helmut Kohl și Mihail Gorbaciov, în septembrie 1990, la Geneva, a fost dezvăluit opiniei publice, pentru prima dată, de publicația britanică “*Intelligence Digest*”, în 1993. Ulterior, numeroase alte publicații și lucrări de specialitate au citat documentul. În România, informația a fost preluată prima oară de cotidianul “*Adevărul*” din 8 decembrie 1993. Documentul este redat integral în lucrarea “*Transilvania, himera ungarismului iredentist*” de Ion Șuța, editată în 1995 de Academia de Înalte Studii Militare din București. În esență, **Acordul Kohl-Gorbaciov împarte Europa centrală și de est în sfere de influență ale celor două puteri continentale**. După 1990, cancelarul Helmut Kohl și președintele Boris Elțin au confirmat înțelegerea germano-rusă din 1990. De altfel, nici succesorii lor nu vor aduce nici o modificare înțelegerii, specialiștii evocând în acest caz un veritabil parteneriat strategic între Rusia și Germania.

care să includă și, astfel, să stabilizeze întreaga Europă: Occidentul, democrațiile emergente din Europa Centrală și, cel mai problematic, Rusia și fostele republici sovietice.

Țările membre NATO și liniile de forță de pe continentul European

(Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

Pentru Washington a fost limpede încă de la început că *orice proiect privind noua arhitectură a securității Europei trebuia să se concentreze în primul rând asupra Europei Centrale*, deoarece această zonă, în lipsa democrației, stabilității și prosperității economice, ar fi putut rămâne vulnerabilă în fața acelorași probleme care au generat în ultimul secol două războaie mondiale. Iar în ceea ce privește Germania și Rusia, cele două puteri care încadrează Europa Centrală, istoria a demonstrat convingător că insecuritatea

acestei regiuni a fost unul din factorii determinanți ai comportamentului lor agresiv.

Un argument în plus pentru rapida integrare a acestei zone, proces la care contribuția SUA a fost majoră, a constat în faptul că, pentru prima dată în istoria lor, țările din această regiune s-au putut bucura, simultan, de stabilitate și independență pe baza unei opțiuni aflate la temelia întregului edificiu euroatlantic: *adoptarea valorilor occidentale ale democrației și economiei de piață*. Atracția emoțională, dar și practică, exercitată de Occident a fost cea mai puternică forță unificatoare pe care a cunoscut-o Europa.

În concepția americană, **pilonul central al noii arhitecturi de securitate** l-a reprezentat **NATO**. Iată de ce extinderea organizației a fost înțeleasă ca o consecință logică a dispariției “cortinei de fier” și a nevoii de integrare europeană și euroatlantică pe baza respectării acelorași valori democratice. Și, totuși, după cum au remarcat experții, întregul prim mandat al președintelui Clinton a fost pierdut, Administrația sa ezitând îndelung asupra primilor pași ai extinderii Alianței Nord-Atlantice. Două noi structuri - *Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică* și *Parteneriatul pentru Pace* - au fost special create, la inițiativa SUA, pentru a veni în întâmpinarea țărilor nemembre ale NATO, dar și pentru a menaja susceptibilitățile Rusiei. De altfel, Washingtonul a lăsat să se înțeleagă în mod cât se poate de clar că nu toate țările participante la activitățile acestor noi structuri vor intra în NATO. Dar cooperarea lor a rămas importantă căci s-au asimilat comportamente deziderabile pentru gestionarea bunelor vecinătăți.

Revenind la extinderea NATO, dacă 1994 a fost anul când, Alianța a decis că își va deschide porțile pentru noile democrații din Europa Centrală, următorii ani au reprezentat o succesiune aproape neîntreruptă de activități comune, de parteneriat între Alianță și țările central și est-europene. Relativ rapid, la Madrid în 1997 și la Praga în 2003, NATO a rezolvat ecuația extinderii, invitând în rândurile sale *Polonia, Ungaria și Cehia*, în primul val, apoi, în cel de-al doilea, **România, Bulgaria, Letonia, Lituania, Estonia, Slovenia și Slovacia**.

Statele Unite ale Americii - al căror obiectiv declarat este de a rămâne liderul Alianței Nord-Atlantice – au fost principalul promotor al acestui proces. Motivele sunt ușor descifrabile: păstrarea leadership-ului este vitală pentru perpetuarea prezenței americane în Europa și pentru materializarea proiectului său de integrare euroatlantică pe multiple planuri. Iată de ce, între altele, *fiecare nou membru al NATO reprezintă pentru SUA cea mai solemnă angajare* dintre

toate cele posibile: *un tratat de apărare bilateral*, care extinde automat umbrela de securitate americană asupra fiecărei noi națiuni partenere.

Central Europe

Dacă rolul conducător al SUA în cadrul NATO rămâne incontestabil și dacă poziția sa față de Uniunea Europeană cunoaște o permanentă reevaluare, rămâne important modul cum Statele Unite joacă un rol concret în cadrul *Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa*, deja comparată de mulți drept un fel de ONU continental.

OSCE, având membri pe toate longitudinile terestre (53 de state participante), conturează o sferă uriașă de preocupări. OSCE, spre deosebire de vechea CSCE, de pe vremea Războiului rece, dorește să îmbunătățească securitatea continentală prin stabilirea unor noi forme de cooperare bazate pe consens, aspect deosebit de important dacă se ține seama de faptul că din această organizație face parte și Rusia. Astăzi, noul concept de securitate impune abordarea din timp a conflictelor potențiale, ceea ce presupune noi eforturi și căutări. Conform declarațiilor oficiale, *Statele Unite au preluat deja*

conducerea în introducerea de inovații în OSCE și intenționează să folosească mai intens mecanismele consultative și de prevenire a crizelor pe care le-a creat deja organizația. Obiectivul american constă în transformarea acesteia în element integral al noii arhitecturi de securitate globale.

Este incontestabil că, astăzi, Statele Unite ale Americii sunt puternic implicate nu doar în prezentul european, ci și în plămădirea viitorului “bătrânului continent”. După cum o dovedesc toate scenariile geostrategice, **prezența americană în Europa este foarte importantă în primul rând pentru viitorul SUA**. Aflate de mai multe decenii într-un declin economic relativ, Statele Unite se găsesc în postura celui mai mare debitor al lumii. Analistul american Edward Luttwack, fondatorul geoeconomiei, prezice în cartea sa “*Visul american în pericol*” că, prin anul 2020, SUA ar putea deveni o țară de “lumea a treia” dacă nu se va face ceva și declinul actual va continua. Și acesta ar fi cu precădere rezultatul unei evoluții interne, independente de conjunctura confruntării mondiale cu marile centre integraționiste. Iată deci că parteneriatul cu Europa este vital pentru supraviețuirea Americii ca mare putere în secolul viitor, și, pentru ca acest lucru să fie cât mai sigur, este nevoie mai mult ca oricând ca americanii să continue a fi prezenți în Europa.

Pe de altă parte, și Europa are nevoie de prezența și implicarea SUA. Europa, în ansamblul său, are nevoie de America, pentru că fără ea nu poate opune nici o contrapondere Rusiei și sferei de putere ce se reclădește în jurul acesteia și, de asemenea, pentru că, la rândul-i, nu va putea face față singură „sfidării galbene”.

În sfârșit, dar nu în cele din urmă, Europa Centrală, deloc întâmplător numită la Washington și „*noua Europă*”, are nevoie de o Americă aflată foarte aproape, pentru a supraviețui în menghina ruso-germană și a evita transformarea zonei, din nou, într-un spațiu-tampon unde s-ar intersecta toate interesele celor mari.

După cum spunea marele strateg american Zbigniew Brzezinski, „*America și Europa ar putea constitui, împreună, forța decisivă a binelui pe plan mondial*”. Și aceasta pentru că forța economică și militară a comunității euroatlantice face din aceasta centrul de greutate al problemelor mondiale. Deși doar 13% din populația lumii trăiește în țările membre ale NATO și UE, ea produce 63% din PIB-ul global. De asemenea, comunitatea euroatlantică realizează peste 77% din cheltuielile militare globale, alocând armatelor lor peste 780 de miliarde de dolari (numai în 2005).

Cu alte cuvinte, spațiul euroatlantic nu este un vis, ci o realitate capabilă cu adevărat să determine viitorul întregii civilizații umane.

ÎNTREBĂRI RECAPITULATIVE:

- 1) Care este, în concepția americană, pilonul central al noii arhitecturi de securitate europene?
- 2) Care este una dintre cele mai ambițioase inițiative de politică externă americană în raport cu Europa?
- 3) În ce a constat prioritatea absolută a strategiei SUA de edificare a noii arhitecturi de securitate continentale?
- 4) Ce reprezintă un nou membru al NATO pentru Statele Unite ale Americii?
- 5) Care este rolul SUA în OSCE?

DICȚIONAR

1. ESTABLISHMENTUL AMERICAN. Termen ce definește structurile formale și informale ale elitei americane, compuse din cei care gândesc fundamentează și adoptă principalele decizii de politică internă și externă ale SUA. Membrii acestei elite aparțin mediului universitar, marii finanțe, conducerii armatei, partidelor politice și cluburilor de întâlnire, instituții foarte importante în viața publică americană.

2. ȚĂRILE BALTICE, Lituania, Estonia, Letonia. Aceste țări au fost înglobate forțat în componența URSS în timpul celui de al doilea război mondial. Ele au fost la originea celor mai ample și hotărâte manifestații împotriva menținerii URSS. Au devenit independente în 1991 și au aderat la NATO în 2002.

3. ARHITECTURA DE SECURITATE. Ansamblul instituțiilor, organizațiilor și tratatelor bi și multilaterale, care, toate împreună, formează un set de reguli și norme de conduită între statele unei regiuni, ale unui continent sau ale lumii întregi după caz, astfel încât securitatea semnatarilor să nu fie afectată.

4. ECHILIBRUL CONTINENTAL. Concept militar și politic apărut după înfrângerea armatelor lui Napoleon de către o coaliție de state europene (Anglia, Rusia, Austria și Prusia) și rămas de atunci în actualitate pentru a desemna menținerea echilibrului între principalele puteri europene.

În perioada războiului rece (1945-1989), conceptul a avut în vedere consolidarea status quo-ului european stabilit între Est și Vest, după al doilea război mondial.

5. LEADERSHIPUL AMERICAN. Concept fundamentat și promovat inițial în elita universităților americane de pe Coasta de est și care au în vedere

preluarea inițiativei și conducerii pe plan global de către SUA în domeniile considerate de interes strategic: economic, politic, militar, cultural și științific.

6. DEMOCRAȚIE (gr. Demos = popor; kratos = putere). Ordine politică și mod de funcționare a sistemului politic în care se realizează dreptul poporului de a se guverna pe sine însuși.

Nucleul democrației este principiul suveranității poporului. Acest principiu trebuie deosebit de procedurile democratice care sunt mijloacele ce permit punerea în evidență a voinței poporului. Principala procedură sunt alegerile. Alte proceduri ajută la funcționarea în bune condiții a sistemului democratic: separarea puterilor, limitarea mandatului pentru reprezentanții poporului, precizarea anumitor reguli constituționale .

În fapt, democrația reprezintă un sistem de instituții și relații prin care membri societății acționează, fie direct (democrație directă), fie prin reprezentanți (democrație reprezentativă).

Democrațiile sunt preferate pentru că în raport cu alte sisteme de guvernare se întemeiază pe un maxim consens și pe un minim de constrângere. Sensul profund al sistemelor democratice constă în asigurarea egalității condițiilor pentru toți cetățenii de participare la viața politică. Reprezentativitatea și pluralismul valorilor sunt elementele cheie care permit societăților moderne rezolvarea pe căi deschise și negociabile a conflictelor sociale.

Democrația înseamnă conducerea prin popor și, ca atare, o guvernare democratică pentru a fi stabilă are nevoie de consimțământul celor guvernați. Acest consimțământ va depinde, însă, de cei ce guvernează societatea, care trebuie să dovedească practic capacitatea lor în rezolvarea problemelor economice și sociale, precum și înfăptuirea unei stări de ordine și justiție. Despre democrație, Winston Churchill remarcă: “Nimeni nu pretinde că democrația este perfectă sau autoînțeleaptă. Într-adevăr, s-a spus că democrația este cea mai rea formă de guvernare, exceptând toate celelalte forme care au fost încercate în timp”.

În ciuda imperfecțiunilor, democrația rămâne cea mai bună modalitate de a conduce treburile publice ale unei societăți.

R.Dahl distinge trei etape în evoluția democrației:

1. democrația antică (ateniană, spartană, corintiană)
2. democrația modernă (caracterizată prin apariția și evoluția democrației reprezentative).
3. democrația viitorului, când se consideră că aceasta va evolua pe două direcții, în plan transnațional, (în sensul Uniunii Europene) și în cadrul intern al statelor, prin amplificarea autonomiei locale și a descentralizării.

TEMA 3.4 UE-NAFTA – O ALIANȚĂ PENTRU MILENIUL III

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

Coordonate integraționiste ale lumii contemporane.

Asia și Orientul Mijlociu

Provocări ale integrării europene

Proces de integrare în CSI (fostul spațiu sovietic).

CONȚINUT:

Concurența dintre marile procese integraționiste domină actualitatea economică și politică mondială.

„Sfidarea galbenă” și conflictele din Orientul mijlociu marchează noi repoziționări economice și geo-strategice.

UE și NATO contribuie la accelerarea procesului de integrare europeană.

CSI devine un spațiu integrat al Rusiei, dar se definește și prin deplasarea intereselor occidentale ale acesteia.

OBIECTIVE:

Esența marilor procese integraționiste este fundamentală pentru înțelegerea locului României în noile structuri intercontinentale și a rolului său de cheie de boltă pentru viitorul Europei și al parteneriatului nord-atlantic.

COMUNITATEA EUROATLANTICĂ – O NECESITATE STRATEGICĂ

Pentru a putea reliefa convingător necesitatea absolută a cooperării transatlantice este nevoie să înțelegem mai exact ce presupune cu adevărat cursa politică, economică și științifică declanșată pentru stăpânirea secolului XXI. Cercetătorii care s-au încumetat să scruteze viitorul anticipează că acesta va fi dominat de concurența dintre marile procese integraționiste. Or, atât în America de Nord, cât, mai ales, în Europa problemele pe care le ridică integrarea sunt dintre cele mai complexe și mai dificile.

În acest timp însă, în îndepărtata Asie, în miraculosul spațiu economic al Pacificului, este pe cale de a se naște, tocmai datorită logicii integrării, o putere colosală. În 1980, futurologul Jean-Jacques Servan-Schreiber atrăgea pentru prima oară atenția occidentalilor asupra „sfidării galbene”. În cartea sa devenită celebră ulterior, Servan Schreiber folosea un exemplu cum nu se poate mai nimerit pentru a sugera dimensiunile fenomenului asiatic:

“În creșterea lineară, rata creșterii rămâne constantă, iar viitorul poate fi, în consecință, prevăzut cu ușurință. În creșterea exponențială, rata creșterii se modifică în mod neîntrerupt. Exemplul cel mai simplu, este cel al exponențialei 2, mai cunoscută sub numele de efect de dublare. În matematică, “puterea a doua”.

Să luăm o foaie de hârtie de o grosime medie și să o îndoim de 50 de ori. Care va fi grosimea hârtiei după ce vom termina operația? Să nu uităm că vom dubla de 50 de ori grosimea obținută după fiecare îndoitură. Majoritatea celor care nu cunosc răspunsul la acest gen de probleme sugerează că este vorba de o grosime de câțiva centimetri. Alții, care își dau seama că la mijloc este ceva, propun câțiva metri. Iar alții, și mai îndrăzneți, presupun că înălțimea ar fi cea a coloanei din Piața Bastiliei sau a Turnului Eiffel. Numai în mod cu totul excepțional s-ar găsi cineva care să răspundă “a muntelui Everest”, convins că este maximum de ce se poate închipui. Foarte puțini sunt cei care știu, sau admit, că acest extraordinar bloc de hârtie s-ar înălța mai sus de Everest, mai sus de atmosferă, de Lună, de orbita planetei Marte... ca să ajungă linia Asteroizilor”.

Cam tot la fel stau lucrurile și în privința potențialului demografic, economic și, poate, într-un viitor nu foarte îndepărtat, a celui militar care se dezvoltă exponențial în Asia. Astăzi, Japonia investește de două ori mai mult decât SUA în domeniile de vârf ale tehnicii. Japonia, cu numai jumătate din populația SUA, a ajuns la stadiul de a asigura anual de două ori mai mulți ingineri decât aceasta. Situându-se în avangarda civilizației post-industriale, Japonia a început deja să înțeleagă și să aplice “strategia cuceririi cunoștințelor”, devenind un veritabil izvor de forță economică al întregii Asii. În fapt, Japonia a rămas o insulă doar în atlasele școlare. În 1994, pentru prima oară în existența Imperiului Soarelui-Răsare, Împăratul a părăsit oficial Japonia pentru a vizita capitala unei alte țări: Beijingul. Gestul în sine echivala cu o revoluție în geopolitica Asiei și a Lumii, amorsând o posibilă reconciliere istorică sino-niponă, dar semnificațiile sunt chiar mai profunde. Și aceasta

deoarece China reprezintă ea însăși universul de existență a unui miliard și trei sute de milioane de ființe omenești.

În plus, China, împreună cu ceea ce, deja impropriu, sunt denumiți "*micii tigrii asiatici*", cunoaște cele mai ridicate rate de dezvoltare ale Lumii Contemporane. Economia chineză crește, în medie, cu 9-10 % anual, un ritm temperat administrativ de către Guvernul de la Beijing ce se teme de o „supraîncălzire” după ratele de 13-15 % înregistrate în ultimele decenii.

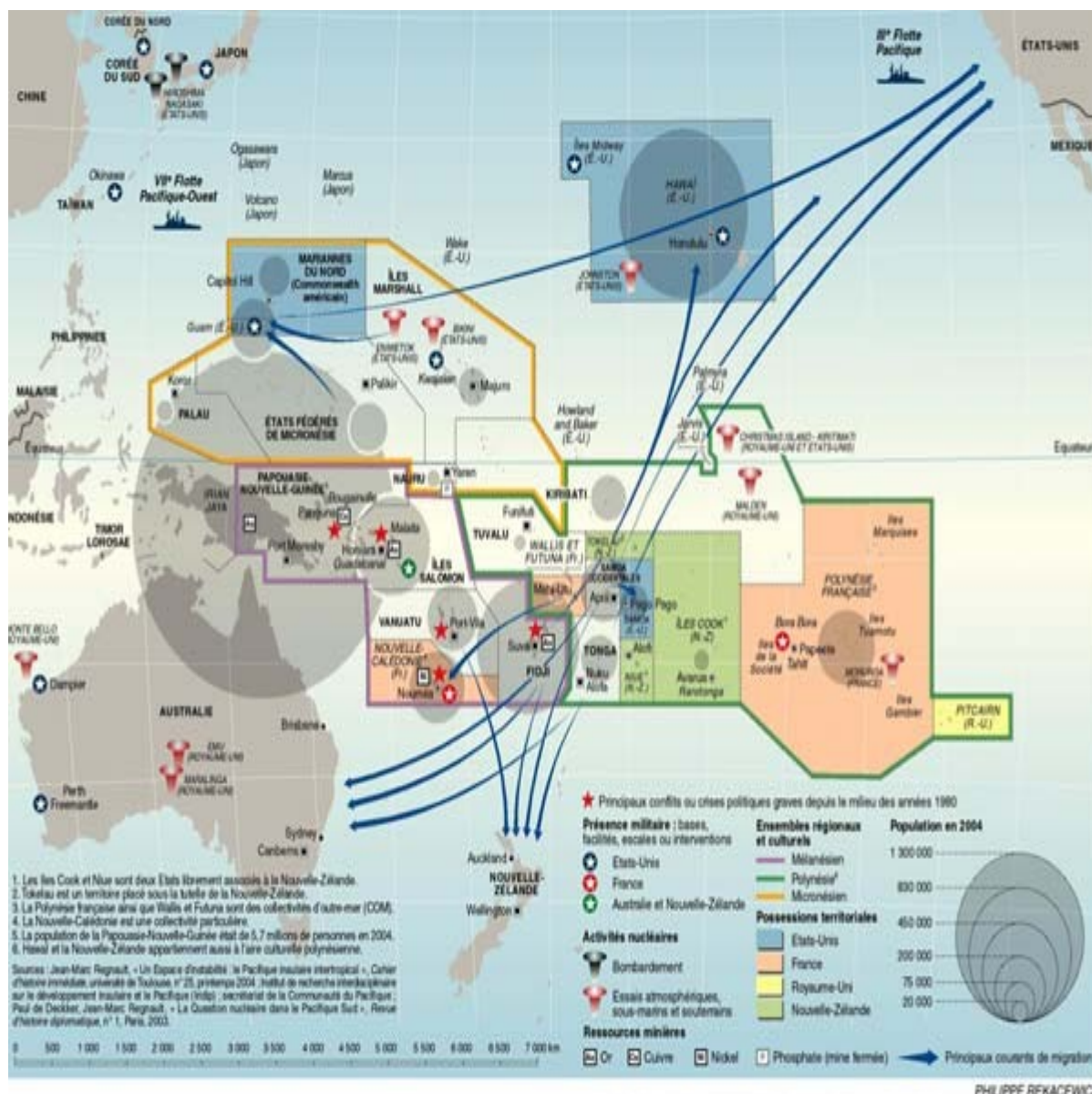
Mai mult, în 2003 a fost lansată o puternică dezbatere între specialiștii chinezi vizând crearea unei "*monede unice*" asiatice, după modelul euro, care să integreze, într-o primă instanță, piețele financiare ale Chinei continentale (Mayland), Taiwanului, Hong-Kong-ului, Macao și Singapore, iar în 2004 China a devenit a treia țară din lume care a trimis un echipaj uman în Cosmos.

A doua putere mondială în inginerie genetică, probabil prima foarte curând, construind mii de kilometri de autostradă în fiecare an, investind sute de miliarde de dolari peste tot în lume, China este astăzi unul dintre principalii actori ai planetei, acționând în forță pentru crearea unei comunități asiatice aflate sub conducerea sa.

Care va fi impactul acestei formidabile puteri asupra viitorului? În ce măsură actuala distribuție a puterii mondiale va mai avea relevanță asupra echilibrului global? Și mai ales, care mai poate fi rolul Americii și al Europei atunci când întreg colosul asiatic "*se va ridica în picioare*"? Acestea sunt întrebările care preocupă în cel mai înalt grad strategii aplecați asupra destinelor Lumii. În orice caz, pentru europeni și americani deopotrivă, este limpede că nici Europa, nici America nu pot face față singure acestei sfidări. Iată de ce necesitatea parteneriatului euroatlantic este mai mare ca oricând.

În mod particular, acest parteneriat este vital pentru Statele Unite ale Americii. După prăbușirea comunismului în Europa, nu puțini erau americanii care spuneau: "*Acum trebuie să ne întoarcem la treburile noastre*". Aceleași cuvinte s-au făcut auzite și după 11 septembrie 2001, când America a trăit, pentru prima oară în istoria sa, complexul celui aflat sub asediu. Tendința recurentă a americanilor către izolaționism preocupă cancelariile din Lumea întreagă, dar în primul rând îi îngrijorează pe americanii înșiși. Pentru că americanii, deși rămân foarte mândri de rolul major pe care îl joacă în lume țara lor, sunt conștienți pe de altă parte că statutul de putere globală implică sacrificii și asumarea unor riscuri adesea neplăcute.

În ce măsură, deci, acest statut poate fi conservat cu prețul unor costuri minime - iată ultima ecuație de manifestare a pragmatismului bine-cunoscut al americanilor.

Spațiul Pacificului și influențele marilor puteri (Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

Privind însă riscurile dintr-o perspectivă istorică, reiese că, până la urmă, tentația către izolaționism a americanilor rămâne o legendă, mai degrabă o temă redescoperită periodic, cu precădere în campaniile electorale. Pentru că, dacă analizăm politica SUA în lume precum și intervențiile sale militare din perioada postbelică, vom vedea că americanii au făcut, într-adevăr, sacrificii, dar ele n-au fost niciodată lipsite de pragmatism. Unul dintre cele mai convingătoare exemple îl constituie războaiele din Golf, supranumite de Alvin Toffler “războaiele celui de-al treilea val împotriva celui de-al doilea val”, când SUA au “eliberat”... cele mai mari rezerve de petrol aflate în exploatare pe glob.

De altfel, așa cum subliniază analiștii Pentagonului, „**securitatea și prosperitatea Americii sunt legate în mod indisolubil de prezența sa în Lume, în particular în Europa** “. În acest context, “prezența militară a SUA în

Europa, redusă cu peste 200 de mii de oameni după 1989 și care ar trebui să fie de aproximativ 100 de mii de militari americani, rămâne vitală pentru protejarea intereselor SUA în Europa și nu numai”.

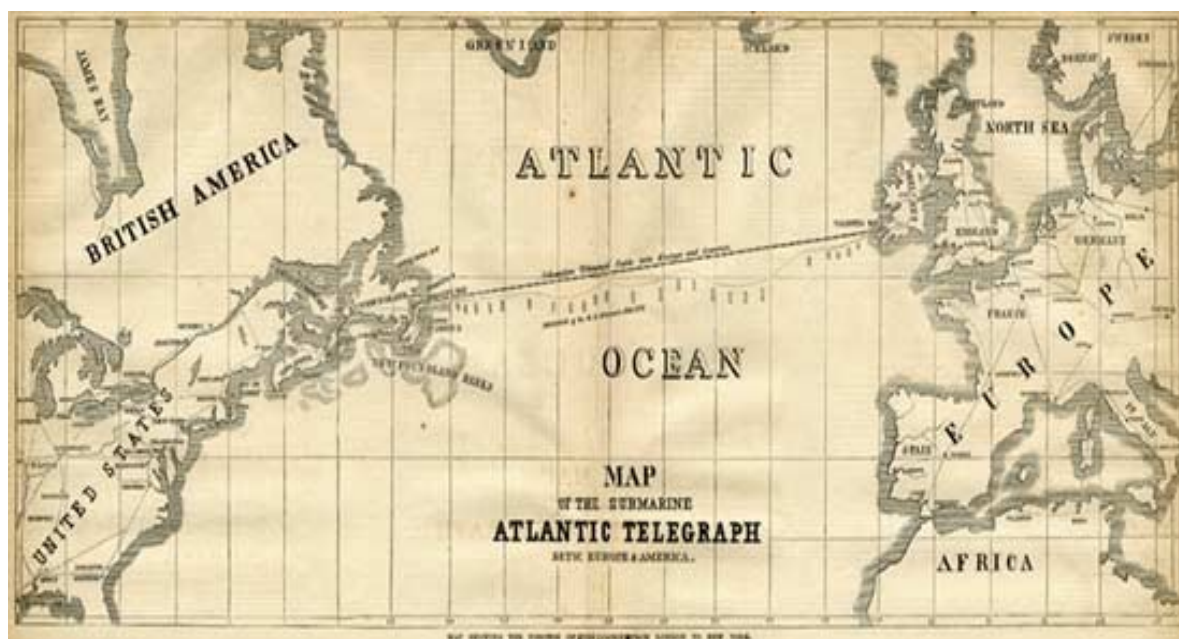
Nu este deloc surprinzător, deci, că parteneriatul euroatlantic rămâne o ecuație care suscită numeroase preocupări pe ambele maluri ale Oceanului. În timpul unei conferințe care a avut loc la Londra, fostul secretar de stat american Henry Kissinger a sprijinit o dată în plus proiectul potrivit căruia *“lărgirea relațiilor de cooperare în cadrul NATO ar trebui să urmeze calea transformării alianței militare într-o alianță economică”*. *“Eu văd în perspectivă - spunea Henry Kissinger - crearea, pe baza NATO, a unei zone nord-atlantice de comerț liber”*. Propunerea sa, **complementară inițiativei de unificare a NAFTA cu Uniunea Europeană**, este grăitoare pentru îngrijorările declanșate de concurența centrelor integraționiste și pentru miza pe care o reprezintă Europa în acest proces. Însuși faptul că se proiectează ca **NATO, cea mai puternică organizație militară existentă în istorie, să fie transformată într-un vector al parteneriatului economic**, constituie un argument greu de contestat al faptului că, *după încheierea Războiului rece, Lumea a intrat într-o nouă etapă de dezvoltare, în care nu puterea militară a unui stat sau a unei coalitii de state, ci potențialul economico-financiar va determina rolul politic al unei țări sau al unui grup de state, geopoliticul cedând locul geoeconomicului*, după cum demonstrează și E. Luttwak în lucrarea sa revoluționară.

Puțini sunt cei care se îndoiesc că Henry Kissinger este unul din așa - numiții *“policy makers”*, ca de altfel și deja citatul Zbigniew Brzezinski. Despre rolul acestor veritabile *“eminențe cenușii”* în adoptarea unor decizii cu impact global s-a vorbit foarte mult. Despre misiunea lor de a lansa periodic diverse *“baloane de încercare”* și scenarii care, în cele din urmă, se regăsesc, cu corecțiile de rigoare, în strategiile majore, de asemenea. Cu atât mai interesant este de remarcat că, la Londra, Henry Kissinger a subliniat, aparent din întâmplare, că este **împotriva stabilirii unor relații speciale între SUA și Germania**, arătând că parteneriatul viitor ar trebui clădit pe *relații speciale între Washington și Uniunea Europeană*, relații în care Marea Britanie este chemată să joace un rol din ce în ce mai important. Aceste cuvinte, deloc întâmplătoare, arată și ele, că ceva nu mai funcționează ca în vremurile trecutului secol între vechii aliați euroatlantici.

Imediat după încheierea Războiului rece, aparent surprinzător, au apărut poziții divergente între Statele Unite și aliații lor din Europa Occidentală. Primul teren de manifestare al acestora a fost ceea ce între timp a devenit fosta Iugoslavie. Astfel, în timp ce Washingtonul a arătat în mai multe rânduri, în chip oficial și explicit, că este în favoarea păstrării integrității federației iugoslave, Europa Occidentală și, în special, Germania, au acționat cu o extrem de eficientă determinare pentru destrămarea acesteia. Cel care este considerat

artizanal distrugerii statului iugoslav, Hans Dietrich Gensher, a fost, până la urmă, obligat să-și dea demisia din funcția de ministru de externe al Germaniei, dar efectele “operei” sale au rămas să se manifeste până astăzi. A fost apoi rândul Franței să contrarieze Washingtonul prin poziția favorabilă Bagdadului, adoptată în cazul ambelor crize din Golf.

De altfel, după primul război din Golf divergențele s-au înmulțit, culminând cu conflictul diplomatic deschis ce a precedat a doua intervenție americană în Irak și înlăturarea regimului Saddam Hussein, din 2003. O re poziționare „ciudată” pe eșichierul politico-strategic a găsit atunci de aceeași parte a baricadei Franța, Germania și Rusia, reconfirmând astfel nu doar perenitatea unor interese, ci și aranjamentele de culise făcute după 1989. Practic, o dată terminat Războiul rece și îndepărtat pericolul ideologic la adresa sistemului capitalist occidental, Franța și Germania s-au concentrat asupra intereselor proprii, s-au lansat într-un parteneriat strategic de lungă durată cu Rusia, inclusiv în ceea ce privește țările Europei centrale și de Est, și au subminat constant poziția Americii în Europa și chiar în lume.

O legătură între Europa și America cu valoare de simbol din secolul IX: Harta Cablului Transatlantic la 21 august 1858 (*Frank Leslie's Illustrated Newspaper*)

S-a dovedit astfel că, în cele din urmă, în pofida filosofiei oficiale, **interesele naționale rămân dominante în cadrul NATO și al Uniunii Europene**. Ceea ce a făcut ca instituțiile amintite să rămână departe de a fi omogene și de a avea interese clar definite și unanim acceptate. Dimpotrivă, ele par, din ce în ce mai mult, a fi mai degrabă *terenul de confruntare între vechii aliați în lupta lor pentru noi sfere de influență*. Chiar și alianța bazată pe așa-zisa împăcare istorică franco-germană apare tot mai mult a fi minată de interese ireconciliabile. Astfel, aderarea “*în mai multe viteze*” la UE și NATO este o politică ce a răspuns doar intereselor Germaniei. Astfel după aderarea Austriei,

Finlandei și Suediei la Uniunea Europeană, Germania a devenit țara cu cea mai mare pondere în organizație. Apoi, integrarea în primul val NATO a Ungariei, Poloniei, Cehiei a deplasat accentul - și în cadrul Alianței - tot spre Germania, creîndu-se pentru un timp o puternică asimetrie între flancul nordic, controlat de Germania, și cel sudic, dominat de Franța și Italia.

Chiar și după aderarea la NATO a României și Bulgariei, problema a rămas complicată deoarece, în acest flanc sudic, umbra Rusiei a fost și încă este o constantă a istoriei. Dorința Rusiei de a neutraliza zonele din imediata vecinătate a CSI nu a fost niciodată un secret. Încă din 1994, Leonid Ivanov, secretarul Consiliului Miniștrilor din CSI, arăta că *“după destrămarea URSS și a Tratatului de la Varșovia, o serie de țări din Europa de Est au rămas în afara sferelor de influență ale marilor puteri. Uriașul spațiu strategico-militar al perioadei postsovietice a rămas al nimănui și devine obiect al unei noi împărțiri. Din acest punct de vedere, Parteneriatul pentru Pace este programul insinuării influenței strategice a NATO în Europa de Est și al deplasării orizonturilor occidentale ale Rusiei”*. Iar fostul ministru rus al afacerilor externe, Andrei Kozîrev, declara la rândul său: *“Nu trebuie să plecăm din aceste regiuni care au fost timp de secole sfere ale intereselor rusești și nu trebuie să ne temem de aceste cuvinte”*. Or, prin comparație cu succesorii săi în funcție, Kozîrev este considerat și astăzi a fi fost extrem de moderat.

Această situație a provocat o ecuație dificil de rezolvat pentru America. Pe de-o parte, poziția sa în Europa a devenit tot mai puțin dezirabilă, începând să fie din ce în ce mai contestată, chiar în interiorul Alianței, de către o Germanie care, după retragerea trupelor ruse din inima continentului, ar vrea să se elibereze și de bazele americane aflate încă pe teritoriul său. Scop în care Germania a sacrificat constant, vreme de peste un deceniu, flancul sudic pentru a integra în schimb cât mai repede țările din jurul său. Ceea ce pentru SUA, obligate să gândească în termeni globali, reprezenta un nonsens, căci integrarea doar pe coordonatele Vest-Est era inutilă și chiar primejdioasă fără o integrare și pe axa Nord-Sud. Mai ales că miza era una uriașă: **un spațiu geopolitic cuprins între Marea Baltică - Marea Neagră - Marea Adriatică (18 state însumând o suprafață de peste două milioane de kmp și peste 200 de milioane de locuitori), căruia i se adaugă Transcaucazia și Asia Centrală** asupra cărora își îndreaptă atenția și alte puteri regionale, în special Turcia, Iranul și, chiar China. Motive în plus pentru ca Statele Unite să rămână implicate profund în Europa, inclusiv din punct de vedere militar, și *singura modalitate de a menține prezența în Europa, deocamdată, este asigurată de NATO*.

Europa, la rândul său, are nevoie de SUA pentru că, fără americani, nu ar mai exista o contrapondere serioasă față de Rusia. În chip firesc, s-a născut deci o întrebare: dacă în inima Europei prezența lor nu se mai justifică nici strategic, nici moral, dar, pe de altă parte, era nevoie în continuare de ei, unde anume să

fie prezenți, în Europa, americanii? Și, după cum lesne se poate deduce, răspunsul este unul singur: în Est, în acel spațiu pe care rușii regretă că l-au părăsit și pentru reocuparea căruia vor fi gata oricând la orice eforturi.

Contele de Marenches, o figură legendară a Serviciului de Informații Francez, pe care l-a condus mai bine de un deceniu, mărturisea că exercițiul cel mai rodnic și pe care l-a practicat cu succes de-a lungul întregii sale cariere a constatat în contemplarea hărților. „*Nici nu vă puteți imagina câte idei se nasc atunci când privești o hartă*”, spunea el. Să privim deci, o hartă a Europei Centrale și de Est. Imediat, o particularitate anume va ieși în evidență: cu excepția a două state, întreaga zonă este fărâmițată, parcă înapoi, într-o mulțime de țări, toate așezate în răspărul oricăror necesități geostrategice – nu au bariere naturale, n-au ieșire la mare, sunt lipsite de resurse și așa mai departe. Cum spuneam, cu două excepții: Polonia și **România**. Țări relativ mari, dacă avem în vedere configurația zonei, bine populate, cu infrastructuri deja dezvoltate. În plus, ambele par „*așezate cu mâna*” pentru a deveni stâlpii de sprijin ai continentului, ancoră europeană la frontierele sale către Răsărit.

În chip cu totul particular de detașează România, *a cărei poziție poate reprezenta un fel de cheie de boltă pentru viitorul Europei și al parteneriatului euroatlantic*. Aici, în zona cuprinsă între Carpați și Marea Neagră, se află de fapt **placa turnantă unde se întâlnesc Europa cu Asia** sau, cu alte cuvinte, *zona de frontieră dintre cele două forțe care se vor confrunta pentru dominarea secolului XXI*.

ÎNTREBĂRI RECAPITULATIVE:

Care este principalul proces de integrare concurent al UE și NAFTA?

Care este principala strategie post-industrială a Japoniei?

Cum califică Alvin Toffler războaiele din Golf?

Ce tip de interese continuă să predomine în interiorul NATO și al UE?

Care este miza strategică a integrării pe coordonatele Nord-Sud?

DICȚIONAR

1. FUTUROLOGIE. Știință care se ocupă cu studiul, explorarea și cercetarea viitorului. Termenul a fost creat, în 1943, de Ossip K. Flechtenheim, care a pus bazele acestei științe în cartea sa „History and Futurology”. Un futurolog renumit în contemporaneitate este Alvin Toffler, care, în volumele sale, face studii elaborate de futurologie (viitorologie).

2. CIVILIZAȚIE POST-INDUSTRIALĂ. În ultimele trei secole, civilizația industrială, a doua mare ruptură în istoria civilizației, a determinat schimbări radicale în fizionomia societății contemporane, accentuând urbanizarea, diversificând standardele ocupaționale, având premise pentru globalizarea proceselor economice și politico-sociale la scară planetară.

Astăzi, ne aflăm în fața unei noi etape în dezvoltarea civilizației, etapă care înseamnă noi rupturi în ritmurile dezvoltării, în sensul accelerării creației intelectuale, vitezei și calității comunicării și a prelucrării informațiilor la scară planetară.

Aceasta a fost definită ca *civilizație postindustrială* și se caracterizează prin dezvoltarea fără precedent a tehnologiilor de toate tipurile, a informaticii, a comunicațiilor digitale. Programele vizând societatea informațională (cum mai este denumită civilizația postindustrială) au fost dezvoltate la început în toate țările avansate, SUA și Japonia, în anii 1980, pentru ca mai apoi lansarea globală a procesului să se facă la Bruxelles în 1995 (Conferința Grupului G-7).

3. MICII TIGRII ASIATICI. Astfel sunt supranumite Taiwan, Hong Kong, Singapore și Malaiezia. Ele au înregistrat o creștere economică spectaculoasă în contextul războiului rece și al conflictelor din Asia, din perioada 1945-1990.

Analistii economici apreciază că „miracolul micilor tigrii” s-a produs datorită conflictului dintre comunism și capitalism, exploatând o conjunctură politică internațională. Dorind să arate avantajele capitalismului, Washingtonul și-a deschis piața pentru produsele asiatice. Tigrii asiatici au beneficiat de asemenea, de războiul din Indochina prin intermediul contractelor militare.

Strategia celor patru state s-a bazat pe intervenția statului în economie și pe mecanismele capitaliste. Exploatarea forței de muncă prost plătite și un regim autoritarist erau dublate de investițiile pe care băncile centrale și agenții de dezvoltare le făceau în companiile private, protejând, însă, monopolurile statului față de competiția externă.

Adoptând neoliberalismul, în ultimii ani, micii tigri asiatici și-au extins investițiile pe piețele financiare internaționale și au direcționat fonduri spre mega proiecte în domeniile imobiliar și de asigurări. Acest fapt a produs o deregularizare a economiei și creșterea economiei subterane.

4. AL TREILEA VAL. Futurologul Alvin Toffler, în cartea cu același nume, vorbește despre valurile succesive ale civilizației umane. Primul a aparținut apariției agriculturii în dezvoltarea umanității, al doilea – revoluției industriale și cel de-al treilea revoluției științifice și tehnice de la a doua jumătate a secolului XX, tehnologiilor înalte și informaticii.

5. POLICY – MAKERS. Cei mai influenți membri ai establishmentului, veritabili lideri informali ai cercurilor conducătoare și de decizie politică.

6. SFERE DE INFLUENȚĂ. Teoria sferelor de influență a stat la baza războiului rece, care a mai fost supranumit și al treilea război mondial. Teoria s-a bazat pe împărțirea lumii în sfere de influență între marile puteri care au câștigat confruntarea cu puterile Axei în al doilea război mondial. Procesul de împărțire a lumii în aceste sfere a avut loc de-a lungul întâlnirilor dintre Roosevelt, Italia și Churchill de la Teheran și Stalin și dintre Truman, Churchill și Stalin, de la Postdam.

7. EST-VEST – împărțire a lumii din punct de vedere al apartenenței la comunism sau capitalism.

8. NORD-SUD – împărțirea lumii în funcție de gradul de dezvoltare a regiunilor, în zone dezvoltate și subdezvoltate economic.

9. PARTENERIAT EURO-ATLANTIC. Înființarea în 1949 a NATO (Organizația Tratatului Atlanticului de Nord) ca formă de parteneriat euro-atlantic, a fost punctul culminant al reacțiilor Occidentului la perceperea unei amenințări crescânde din partea URSS în anii ce au urmat după sfârșitul celui de-al doilea război mondial.

Acest parteneriat decurgea din începutul reangajării Americii și Canadei în Europa, odată cu planul Marshall și Doctrina Truman (1947), din semnarea Tratatului de la Bruxelles (1947) între Anglia, Franța și Benelux și din reacția comună la blocada Berlinului în anii 1948-1949.

La început, NATO a reunit 12 membri din America de Nord și Europa: SUA, Canada, Marea Britanie, Franța, Italia, Olanda, Belgia, Luxemburg, Danemarca, Islanda, Norvegia și Portugalia. Grecia și Turcia s-au alăturat în 1952, RFG în 1955, iar Spania în 1982. În 1999, numărul membrilor a ajuns la 19, prin integrarea Poloniei, Cehiei și Ungariei, iar în 2002, parteneriatul euro-atlantic s-a extins odată cu admiterea în NATO a României, Bulgariei, Slovaciei, Lituaniei, Estoniei și Letoniei. Noile extinderi sunt expresia noii arhitecturi de securitate și a răspunsului la noile configurații geopolitice ce au urmat încheierii războiului rece și destrămării URSS.

Rolul NATO, ca expresie a parteneriatului euro-atlantic, în războiul rece poate fi rezumat în formula că scopul său a fost să-i păstreze pe americani în Europa, pe ruși în afara ei, iar pe germani la un nivel mic de influență. Între 1949 și 1989, alianța și-a atins cu succes aceste obiective. O dată cu sfârșitul războiului rece, parteneriatul euro-atlantic a suferit o criză de funcții. Amenințarea sovietică (rusă) este improbabil să reînvie pe termen scurt

și mediu. Germania este unificată și nu poate fi împiedică să-și sporească influența.

Uniunea Europeană este pe cale să-și instituie propria sa apărare și identitate de securitate prin Uniunea Europei Occidentale (UEO), versiune extinsă a Tratatului de la Bruxelles din 1955.

Dar, în pofida pierderii scopului inițial și al reducerii forțelor americane și canadiene în Europa parteneriatul se dovedește încă necesar. Având în vedere turbulențele potențiale și reale din Europa în ultimii zece ani, cele mai multe state europene se simt încă mai confortabil în prezența Americii și cele mai multe dintre statele succesoare ale imperiului sovietic sunt și ele în favoarea menținerii prezenței americane.

De aceea, NATO a format Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică și a inițiat Parteneriatul pentru pace, care servesc drept mecanisme consultative de aducere a statelor excomuniste europene în forumul occidental.

TEMA 4: ROMÂNIA ÎN NOUL CONTEXT GEOPOLITIC EUROPEAN ȘI GLOBAL

PRINCIPALELE REPERE TEORETICE ȘI PRACTICE:

România – zonă de control omnidirecțional
Noii factori geopolitici
Factor de stabilitate și cooperare în Europa de Sud-Est
Ieșirea din statutul de zonă tampon

CONȚINUT:

Din punctul de vedere al teoriilor clasice ale geopoliticii, România este o „zonă pivot” care permite un control omnidirecțional asupra zonelor interioare ale Europei, până la periferiile acesteia.

Pentru prima dată în istorie, România nu se mai învecinează cu nici o superputere sau imperiu, iar importanța sa politico-strategică pentru securitatea euro-atlantică a crescut în contextul evoluțiilor politice și militare regionale și mondiale.

Datorită conexiunii cu Marea Mediterană, Asia Centrală și Orientul Apropiat, Marea Neagră a devenit una din cele mai importante zone de contact de după războiul rece.

Prin poziția geostrategică, numărul populației, potențialul și tradițiile sale economice și politice, România este un puternic factor de stabilitate regională și de pacificare a sud-estului european.

Învățând istoria ultimilor 50 de ani și aflându-se la intersecția intereselor unor puteri continentale, România a evadat din zona tampon prin parteneriatul cu SUA și integrarea în NATO.

OBIECTIVE:

Aprofundarea locului și rolului propriei țări în noile ecuații geopolitice și geostrategice regionale, continentale și europene este necesară pentru conștientizarea statutului individual și național, prezent și viitor.

RESURSE:

1. Adrian Năstase, *România și noua arhitectură mondială*, R.A. Monitorul Oficial, București, 1996.
2. Christopher Andrew și Oleg Gordiewski, „*Testamentul lui Petru cel Mare*”, document apocrif, anexă în „*KGB – istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*”, Ed. All, București, 1994.
3. Constantin Ene, „*Repere ale securității României în context european*”, *occasional paper 6 – IRSI*, iunie 1993.
4. *De la Esseau la Cannes. Itinerariul strategiei românești de integrare europeană*, Editura Academiei Române, București, 1995.
5. Elena Zamfirescu, „*The Flight form the Balkans*”, „*Rusijournal*”, decembrie 1994.
6. Florian Gârz, „*Jugoslavia în flăcări*”, Ed. Odeon în , 1993.
7. Fundația Hans Seidel, *Noua structură geopolitică a lumii*, Editura Datini, București, 1993.
8. George I. Brătianu, „*Chestiunea Dunării*”, București, 1942.
9. *Gheorghe Brătianu, „Marea Neagră*”, Ed. Meridiane, București, 1988.
10. Giorgios Prevelakis, *Balkanii. Cultură și Geopolitică*, Editura Corint, București, 2001.
11. I. Seftiuc, I. Cărțână, *România și problema strâmtorilor*, Editura Științifică, București, 1974.
12. Igor Koval, „*The Problem of the Black Sea Fleet as a Challenge to Black Sea Security*” în „*Sfera Politicii*”, nr. 27, mai 1995.
13. Ioan Mircea Pașcu, „*Alianțele României – trecut, prezent și viitor*”, comunicare la Sesiunea științifică organizată de MAE, Academia Română și IRSI, București, 27-29 ianuarie 1993.
14. Ioan Mircea Pașcu, „*Alianțele României – trecut, prezent și viitor*”, comunicare la Sesiunea științifică organizată de MAE, Academia Română și IRSI, București, 27-29 ianuarie 1993.
15. Jean-Baptiste Naudet, „*La retour de la Russie dans les Balkans*” în „*Le Monde*”, 6 iunie 1995.
16. Marcel Dinu, „*Locul României în noua configurație geopolitică a spațiului euroatlantic*” în vol. „*Noua structură geopolitică a Lumii*”, Ed. Datini, 1993.

17. Mircea Chelaru, cursul „*Geopolitica și strategii operaționale*”, tema „*Disputa pentru Gurile Dunării, Marea Neagră și Strâmători în secolul XX*”, Academia de Înalte Studii Militare, București, 1996.
18. Nikolai Kovalski, de la Institutul pentru Europa din Moscova, „*Rusia și zona Mării Negre*” în *Balkan Review*”, mai 1995.
19. O. Serebian, *Va exploda Estul? Geopolitica spațiului european*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998.
20. Sergiu Tămaș, *Geopolitica*, Editura Noua Alternativă, București, 1995.
21. Teodor Meleșcanu, expunere la Centrul pentru Studii Strategice și Internaționale din Washington, SUA, 16 decembrie 1993.
22. Vladimir Pasti, *România în tranziție. Căderea în viitor*, Editura Nemira, București, 1996

ROMÂNIA, ZONĂ DE CONTROL OMNIDIRECȚIONAL

“Noi nu suntem izolați pe continent. Noi trăim aici la o răspântie de drumuri, la o răspântie de culturi și, din nefericire, și la o răspântie de năvăliri și imperialisme. Noi nu putem fi desfăcuți din întregul complex geografic care ne mărginește și, în același timp, ne hotărăște destinul, între cele două elemente care îi stăpânesc: Muntele și Marea”, astfel scria cu mai bine de jumătate de secol în urmă marele istoric Gheorghe I. Brătianu.

Astăzi, orice atlas școlar pune la dispoziție o mulțime de date despre România. Ceea ce nu se arată niciodată în manuale este extraordinara complexitate de natură geopolitică a acestei părți a Europei. Astfel, România, ca stat european clădit în epoca modernă de revoluționarii iluminiști și produs al unei îndelungate distilări a civilizațiilor europene și orientale ce au interferat pe teritoriul său, se găsește astăzi într-o geografie unică ideologică, culturală și religioasă. În arealul românesc se întâlnesc și opțiunile liberale, și cele revoluționare, și conservatoare, și post-moderniste, se întâlnesc și cele trei mari religii monoteiste - creștinismul, islamismul și iudaismul -, dar și lumea catolică cu cea protestantă și cea ortodoxă. Și, în cele din urmă, tot aici, dimensiunea culturală este dată de confluența a patru mari tipologii spirituale: reflexivitatea umanistă latină, existențialismul islamic de sorginte otomană, oligarhismul slav și rigoarea logico-pragmatică germanică.

În plus, dacă facem apel la teoriile clasice ale geopoliticii, din perspectiva concepției lui Mackinder, **România este o “zonă pivot” care permite un control omnidirecțional asupra zonelor interioare ale Europei, până la periferiile acesteia.** Din punctul acesta de vedere, teatrul geostrategic românesc se arondează “inelului maritim” datorită ieșirii sale la Marea Neagră, care, pentru menținerea echilibrelor regionale, are o importanță vitală. Privitor la modul în care se raportează populația față de structurile euroatlantice, sunt

semnificative rezultatele pozitive înregistrate constant de sondajele de opinie realizate anual pentru Comisia Europeană a UE, cu scoruri de 95 la sută pentru NATO și 97 la sută în favoarea UE.

Nici politica de stat a României nu a făcut notă separată, integrarea în structurile politice, de securitate și economice euroatlantice reprezentând după 1989, practic, **singurul consens al partidelor politice românești**, ceea ce îi îndreptățește pe analiști să constate că, în acest caz, se găsesc în prezența unui adevărat ***consens național***, susținut de toate forțele politice responsabile și de populație, în egală măsură.

Un rol aparte în mentalul colectiv îl joacă *sentimentele românilor pentru americani*. Rareori în istorie mai poate fi întâlnit un astfel de *caz de aderență sufletească a unui popor pentru o altă națiune aflată la o atât de mare distanță geografică*. Rădăcinile acestui sentiment se află, fără îndoială, în circumstanțele cu totul speciale în care s-a creat o relație deja istorică. Astfel, la sfârșitul secolului XIX, zeci de mii de români transilvăneni au emigrat în America fugind de vicisitudinile administrației ungurești. Pentru acești oameni, care sufereau o cruntă asuprire națională, fuga peste Ocean reprezenta *una dintre căile de salvare a identității lor*.

Tocmai de aceea, mai târziu, în 1919, românii au fost printre primii în Europa care au salutat principiile președintelui american Woodrow Wilson care consacrau dreptul popoarelor la autodeterminare și care au jucat un rol central în

remodelarea continentului după primul război mondial, permițând împlinirea unui vis secular al românilor: **realizarea statutului național unitar**.

România n-a uitat niciodată că existența sa în perioada modernă s-a întemeiat și pe valorile aduse de America la Versailles, în 1919.

În 1945, când cel de-al doilea război mondial luase sfârșit și Armata Roșie ocupase practic țara, *românii nu au putut să creadă că America îi*

abandonase și, drept urmare, au refuzat orice colaborare cu rușii, ducând cea mai îndelungată luptă de rezistență armată față de comunism din întreaga Europa ocupată. Ani de zile după aceea, țăranii români se opuneau încă colectivizării, așteptând „să vină americanii”.

Și mai târziu, în 1968, când, după ce înăbușiseră Primăvara de la Praga, trupele sovietice, masate la granițe, amenințau să intervină și în România,

America a fost din nou cea care a intervenit, avertizând Moscova *“să nu dezlege câinii războiului”*. Și România a rămas independentă. Iată deci cum, **în jurul conceptelor fundamentale pentru România - de independență și integritate națională - s-a dezvoltat de-a lungul timpului o unitate spirituală cu totul aparte.**

Descătușarea României de comunism nu a fost deci, din acest punct de vedere, decât prilejul revenirii la normalitatea relației. Ceea ce un ministru român de externe² sublinia chiar la Washington, unde, arătând că, *„în strategia de politică externă a Bucureștilor, SUA ocupă primul loc între statele cu care se dorește stabilirea unor relații privilegiate”*, mai adăuga:

„În cazul României, parteneriatul cu SUA este legătura vitală de natură să asigure realizarea cu succes a opțiunii noastre democratice și funcționarea optimă a noii semnificații geopolitice a țării noastre”.

NOII FACTORI GEOPOLITICI

Integrarea euro-atlantică, obiectiv fundamental al politicii externe a României, inclus practic, în toate programele de guvernare după decembrie 1989, a putut fi susținut cu argumente dintre cele mai solide, cum ar fi demonstrația că există cel puțin trei unghiuri de vedere din care poate fi examinată problema locului României în noua configurație geopolitică a spațiului euroatlantic: cel dintâi constă în *determinarea factorilor obiectivi ai*

² Teodor Meleșcanu (ministru al Afacerilor Externe între 1992-1996) la Centrul pentru Studii Strategice și Internaționale din Washington, SUA, 16 decembrie 1993.

actualei poziții geopolitice, cel de-al doilea se referă la *percepția acestui potențial geopolitic* și, în fine, cel de-al treilea ar trebui să vizeze *modalitățile de valorificare a potențialului* respectiv.

Foarte pe scurt, **noii factori geopolitici** în care trebuie să evolueze România pot fi definiți după cum urmează:

- 1) pentru prima oară în istoria sa, **România nu se mai învecinează cu nici un imperiu sau superputere**. Din cei cinci vecini de astăzi, trei - Ucraina, Republica Moldova, Uniunea Serbia și Muntenegru - sunt state apărute în ultimii ani;
- 2) dintre acestea, **Republica Moldova este, practic, un nou stat românesc independent**, cu toate implicațiile ce decurg din această realitate;
- 3) **importanța politico-strategică a României** pentru securitatea euroatlantică a crescut semnificativ în contextul evoluțiilor din spațiul fostei URSS și din fosta Iugoslavie, din Caucaz și Orientul Apropiat;
- 4) prin poziția sa, **România ocupă un loc unic**, ce devine tot mai important în rețeaua circuitelor europene și în conectarea continentului cu spațiile geografice învecinate (republicile fostei URSS, Orientul Apropiat și zona Golfului, Asia Mică și Centrală).

Dacă adăugăm acestor factori și **concurența care va continua să se exercite asupra spațiului geopolitic românesc** între puterile continentale și nu numai, atunci imaginea este aproape completă.

Ca urmare a efectului conjugat al tuturor schimbărilor intervenite după 1989, România se situează astăzi, din punct de vedere teritorial și demografic, pe locul opt în Europa. Conform aceluiași criterii, *România deține locul doi, după Polonia, în rândul membrilor central-europeni ai NATO*. Însă, după cum am arătat, în determinarea importanței geostrategice a României trebuie luată în calcul și poziția sa de *placă turnantă a legăturilor intraeuropene și a celor dintre continent și regiunile învecinate*, România deținând cea mai mare ieșire din litoralul vestic al Mării Negre și cele mai importante facilități portuare. Or, datorită conexiunii cu Marea Mediterană, Asia Centrală și Orientul Apropiat, **Marea Neagră a devenit una dintre cele mai importante zone de contact de după războiul rece**. România controlează, de asemenea, cea mai mare parte a tronsonului navigabil al Dunării, gurile de vărsare ale acesteia, precum și Canalul Dunăre-Marea Neagră, ceea ce în condițiile funcționării Canalului Rhin-Main-Dunăre deschide *perspectiva unei căi privilegiate de comunicare între toate punctele cardinale ale Europei*.

Referindu-se la importanța pe care o are Marea Neagră pentru continent, Gheorghe I. Brătianu scria cu aproape jumătate de secol în urma:

“Teatrul oferit de bazinul Mării Negre favorizează, mai mult ca altele, considerații ce depășesc problemele regionale și se raportează la forțele care acționează asupra câmpului istoriei universale. Este imposibil să-i abordăm

studiul fără să trebuiască mai întâi să ne referim la expansiunea comerțului Mediteranei spre Extremul Orient (..), la rivalitatea puterilor maritime care își dispută controlul Strâmtorilor; la legea ce pare să regleze marșul cuceritor al imperiilor din Sud în spațiul pe care li-l oferă stăpânirea Bosforului, sau la tendințele opuse și constante ale unui alt imperiu, cel din Nord, de a-și croi o cale prin Strâmtori către marea liberă. (...)

Este vorba într-adevăr de o mare aproape închisă; cu toate acestea, datorită marilor fluvii care se varsă în ea din adâncurile stepei sau din masivele Europei Centrale, datorită rețelei multiple a drumurilor continentale ce ajung în porturile ei, ea merită, tot atât de mult ca și alte mări mai deschise curentilor din larg, numele de „placă turnantă” a marelui trafic și a schimburilor internaționale.

Acest caracter de zonă de tranziție și de răscruce între Europa și Asia îl imprimă și statelor și popoarelor stabilite pe litoralul ei. Îndeosebi acestui factor maritim istoria românească îi datorează faptul că este altceva decât cea a țărilor rămase departe de marile drumuri comerciale și la adăpost de război și care, poate de aceea, sunt cu mult mai fericite în epocile de criză, căci nu atrag asupra lor atenția prea susținută a diplomaților și a strategilor.

Avem de-a face aici însă, fără îndoială, cu reversul inevitabil al medaliei: interesul istoric pe care îl trezește o regiune geografică este un privilegiu care se plătește scump. În tot cazul, istoria românească nu ar putea fi înțeleasă fără să se țină seama de drumurile și influențele care se încrucișează pe teritoriul unde ea a evoluat astfel încât l-au făcut o adevărată răscruce a civilizațiilor și a negoțului, dar, din nefericire, și a invaziilor și a războaielor”.

Am închis aici citatul din singura lucrare științifică consacrată Mării Negre cu sentimentul că evaluările de mai sus își păstrează și astăzi întreaga valabilitate. Pe parcursul anilor care au trecut de la terminarea Războiului rece, **importanța geostrategică a Mării Negre s-a actualizat tot mai mult.** Drept urmare, în acest nou mileniu, spațiul pontic ar putea deveni teatrul unor confruntări majore de interese.

Astfel, conform analiștilor militari de la Colegiul Superior de Stat Major al Academiei de Înalte Studii Militare din București, din indicii de definire a strategiilor pe spațiul românesc, relevate de atitudinile politico-diplomatice și economice, este foarte clar că, **după 1989, în mod constant, s-a încercat o penetrare și un control ferm cel puțin din partea a trei puteri continentale,** și anume:

- 1) **Rusia**, prin logistica și infrastructura informativă scoasă din conservare și activată în cele mai diferite domenii, precum și prin presiunile economice în sistemul relațiilor de dependență energetică;
- 2) **Germania**, în efortul său de a-și asigura căile fluviale și maritime pentru ieșirea la continentul asiatic, arondarea Europei Centrale și mai ales a țărilor dunărene;

- 3) **Turcia**, inițial, apoi din 2003-2004, **Statele Unite ale Americii**, pentru menținerea sub control a bazinului Mării Negre și a Strâmtorilor care permit accesul în Mediterana, dar și în vederea monitorizării penetrării ruse și germane în sud-estul Europei.

Sintetizând, se poate afirma că, în zona noastră, *interesele marilor puteri vizează în primul rând dobândirea puterii în Balcani, controlul Dunării și al Mării Negre*. Confruntarea acestor interese a generat o competiție succesiv și metodic tensionată.

Transformările ce au urmat dezmembrării URSS au făcut ca prezența maritimă a Moscovei în bazinul pontic și mediteraneean să se diminueze drastic. *Litoralul rusesc la Marea Neagră este astăzi de trei ori mai mic față de cel sovietic*, colapsul Tratatului de la Varșovia și al URSS depozitând Moscova de poziția sa hegemonică în această regiune care, și prin infrastructurile sale, are o importanță strategică de prim ordin. Astfel, mai bine de 37 la sută din capacitățile de reparații navale ale fostei URSS au rămas pe teritoriul Ucrainei (Nikolaev, Kerson, Kiev și Kerchi). În același timp, Marea Neagră a devenit și pentru Ucraina, nu doar pentru Rusia, calea de acces către oceanul planetar.

În plus, câțiva **factori noi au afectat coordonatele geostrategice ale regiunii Mării Negre**:

- apariția unei *linii de demarcație* între actualele și potențialele conflicte din jurul Mării Negre (Balcanii, Transnistria, Crimeea, Nordul Caucazului). Controlul bazinului pontic s-ar constitui astfel într-un factor de influență asupra zonelor respective;
- *activitatea navală* în Marea Neagră a *crescut puternic*. Flota turcă a dezvoltat un ambițios program de modernizare, flota română și cea bulgară, în calitate de aliate, au intensificat contactele cu flotele aparținând SUA și celorlalte state ale NATO și tot mai multe vase aparținând unor *țări ce nu au granițe la Marea Neagră* trec curent prin Strâmtori;
- bazinul Mării Negre a devenit *centrul unui proces de integrare economică* a regiunii ce afectează atât interesele Rusiei, cât și ale Ucrainei, dar care, în schimb, atrage tot mai insistent privirile unor țări neriverane, cum ar fi Austria, Germania, Italia și Israel (observatori, deocamdată, ai Organizației de Cooperare Economică a Mării Negre);
- pentru a putea fi valorificate eficient, *enorme rezerve de petrol și gaze* din Marea Caspică și Asia Centrală, comparabile ca volum cu cele din Golf și din Marea Nordului, trebuie, cel puțin parțial, să tranziteze Marea Neagră. Statele din zonă au încheiat contracte în valoare de mai multe miliarde de dolari cu un consorțiu internațional format din British Petroleum, Statoil, Amoco, Exxon, McDermott, Pennzoil, Unocal, Ramco, Lukoil, Delta Nimir și Turkish Petroleum.

Regiunea Mării Negre

Analizând factorii enumerați mai sus se pot trage unele concluzii cu privire la mutațiile din bazinul pontic. Practic, Marea Neagră și zonele sale limitrofe, dispuse la contactul dintre Europa și Asia se află la distanță egală de toate zonele strategice de interes pentru marile puteri, mai ales pentru cele două superputeri nucleare mondiale.

Partea sa de sud se găsește sub controlul flancului drept al NATO, iar la nord aparține CSI, mai exact semnatarilor acordului militar de la Tașkent. Astfel, *dacă în centrul și nordul continentului european există o dezangajare de forțe, în spațiul Mării Negre aceste forțe se află față în față, încercând fiecare dintre ele să își creeze o stare de avantaj.*

Zona Mării Caspice

Fără nici o îndoială că cele mai importante mutații vizează însă *noua poziție a Rusiei*. Astăzi, accesul direct al acesteia la țărmul Mării Negre este limitat doar la teritoriul Krasnodar și districtul Rostov-Don. Acest fapt a restrâns substanțial sfera de acțiune a Moscovei în zona Mării Negre, tocmai când importanța acesteia este mai mare decât oricând. Pentru Rusia, Marea Neagră a constituit dintotdeauna nu doar o cale tradițională de legătură cu lumea din afară, ci și o importantă zonă de securitate, o componentă a „arcului de vulnerabilitate” existent de-a lungul părții de sud a Federației. Drept urmare este de anticipat că Moscova nu se va resemna cu pierderea poziției sale de hegemon în zonă.

Pe de altă parte, în ceea ce privește *activitatea Uniunii Europene în Marea Neagră*, aceasta a devenit deja un factor important în viața politică și economică a țărilor riverane imediat după încheierea acordurilor europene de asociere cu România și Bulgaria, dar și a unor tratate de parteneriat și cooperare cu Ucraina și Rusia. Este de așteptat ca această activitate să se intensifice atunci când Marea Nordului și Marea Neagră vor fi unite de axul fluvial Rhin-Main-Dunăre la întreaga sa capacitate.

În fine, al treilea aspect important este determinat de faptul că *România și Bulgaria au devenit, în 2004, membre depline ale NATO*. Cu această evoluție, flancul sudic al Alianței Nord-Atlantice s-a deplasat din estul Mării Mediterane

spre nord, ceea ce înseamnă că **Marea Neagră a devenit o parte componentă a NATO.**

După cum se poate vedea, deci, mizele aflate în joc sunt uriașe, cu atât mai mult cu cât, nimeni nu poate crede în mod serios că debutul unei „noi ere”, proclamat odată cu admiterea Rusiei în G-9 și în mecanismele consultative ale NATO, înseamnă și sfârșitul disputei asupra viitorului Europei Centrale și de Est. Dimpotrivă, este de așteptat ca această competiție să crească, în special în zona sa tradițional fragilă: *Balcanii*. Și, din nou, în această dispută *România* va fi chemată să joace unul dintre mai importante roluri.

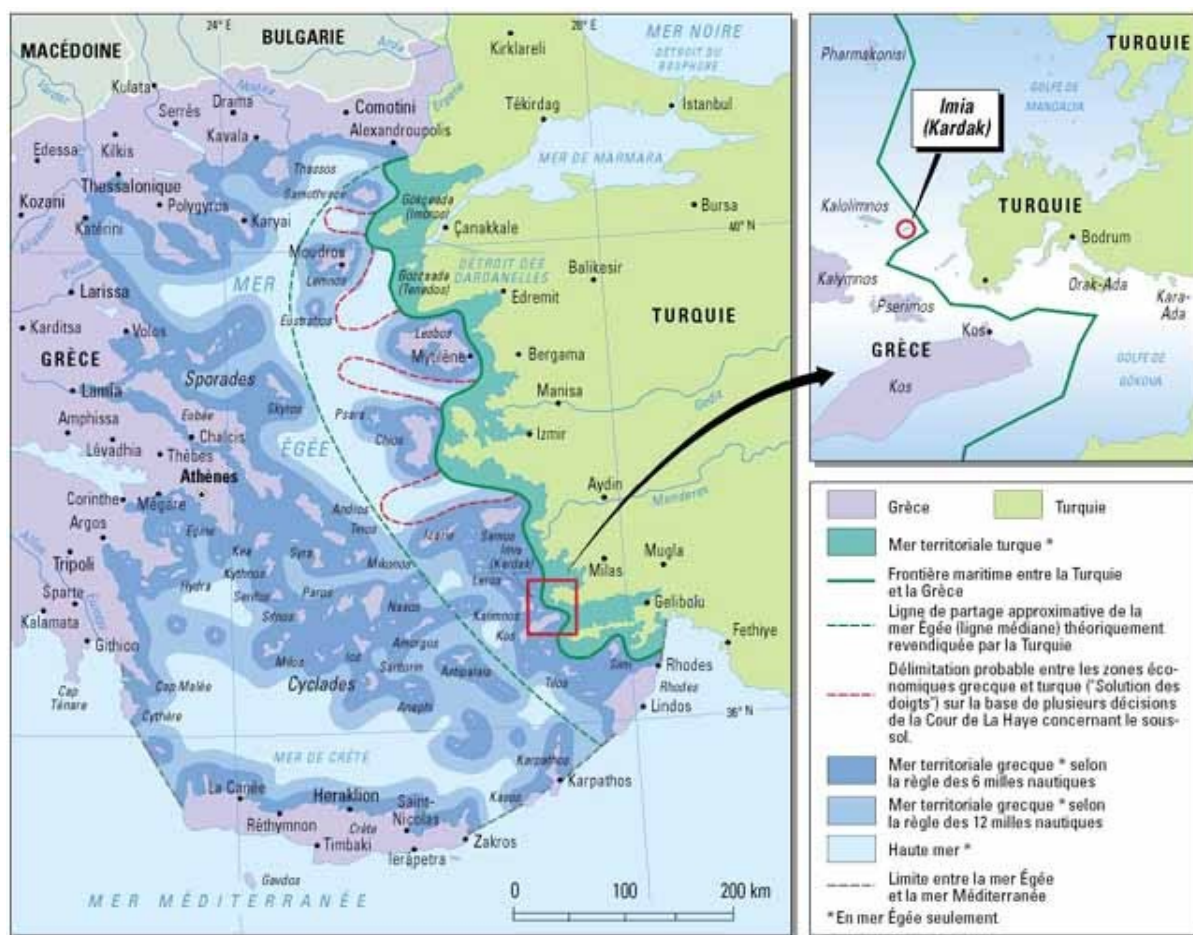
ROMÂNIA – VECTOR DE STABILITATE ȘI COOPERARE ÎN EUROPA DE SUD – EST

Ani și ani de zile, ofițerii de stat major ai NATO au trăit un veritabil coșmar ori de câte ori trebuiau să analizeze situația flancului sudic al Alianței. Comandamentul Forțelor Aliate NATO din Europa de Sud, al cărui sediu se afla la Napoli, subordona operativ forțele armate ale Italiei, Greciei și Turciei și răspundea de organizarea și conducerea acțiunilor militare pe teatrul din sud-estul continentului din care face parte și Peninsula Balcanică.

Numai că, pe acest teatru de operațiuni, persistă o fisură puternică: *conflictul greco-turc*. Acest diferend istoric a fost în permanență actualizat de diverse evoluții, cum ar fi controversele dintre cele două state în privința platoului continental și a zonei economice din Marea Egee, actualizate după descoperirea unor zăcămintе de petrol și, în mod deosebit, de criza cipriotă declanșată de ocuparea militară a părții de nord a insulei de către Turcia, în 1974.

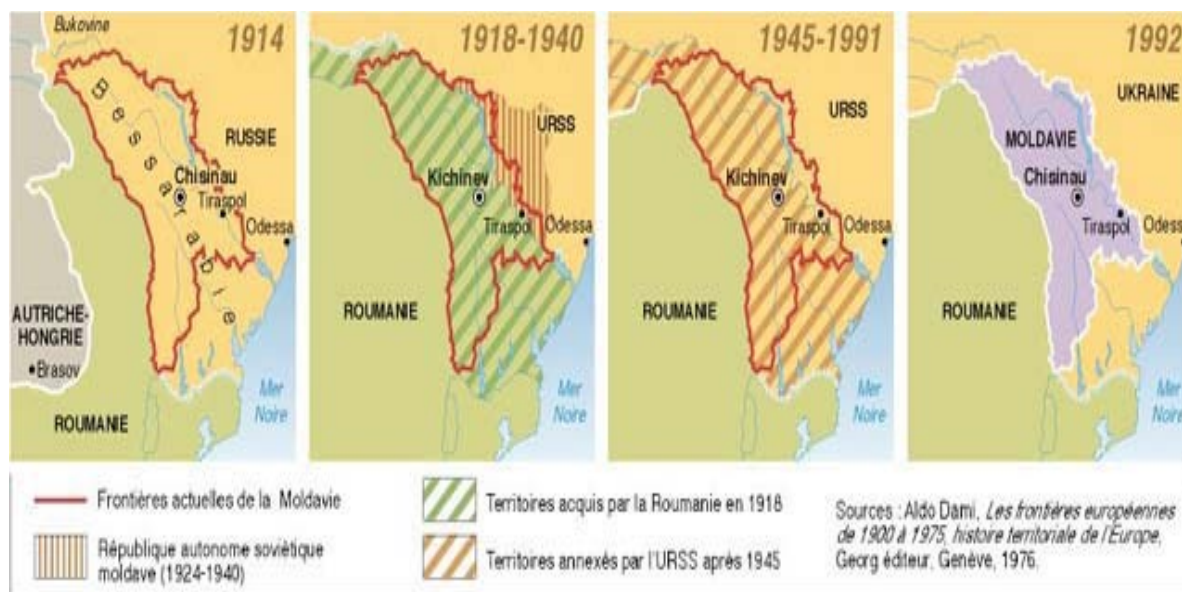
Această situație a făcut ca siguranța strategică a zonei să fie periclitată, ceea ce a *vulnerabilizat întregul bazin mediteranean, lăsând descoperită apărarea Europei pe fronturi extrem de largi*. Era firesc ca NATO, deci și Statele Unite în calitatea lor de conducătoare ale Alianței, să fi fost preocupate de orice posibilitate de consolidare a acestui flanc devenit vital după părăsirea părții centrale a continentului de către Armata Roșie. Pe de altă parte, abordând din perspectiva istorică problema, Moscova a avut privirile ațintite spre Balcani încă de pe vremea lui Petru cel Mare, pentru că, așa cum spunea acesta în testamentul lăsat urmașilor săi - document apocrif, dar care redă cu exactitate trăsăturile esențiale ale politicii externe rusești peste timpuri -, *numai pe acest drum va putea fi cucerită Europa și, odată cu ea, lumea întreagă*.

Constatând această situație, analiștii revistei “Le Monde” au apreciat că, având în vedere stabilizarea Europei Centrale de către Germania, este mai mult ca sigur că *înfruntarea decisivă între NATO și Moscova cu privire la viitorul continentului va avea loc în Europa de sud-est*.

Pretenții greco-turce în Marea Egee. Dreptul internațional și geografia întortochiată a acestei mări semi-închise, compusă dintr-o multitudine de insule, sunt sursele conflictului dintre Grecia și Turcia, amândouă membre NATO. Pentru ambele țări, Marea Egee reprezintă o rută maritimă importantă, un spațiu aerian decisiv și un subsol bogat în resurse. Dacă frontiera maritimă a fost precis delimitată la Sud, printr-un tratat din 1932, suveranitatea asupra părții de Nord este reciproc revendicată și contestată deopotrivă (*Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique*, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

Din perspectivă geostrategică, analiștii apreciază că, de fapt, confruntarea a început deja în *Ucraina*, considerată o piesă esențială a sistemului de securitate european. Urmează apoi disputa pentru controlul asupra **Transnistriei**, adevărată rampă de lansare către Balcani, dar și un “spin” rusesc înfipt în burta Ucrainei și în spatele României. Practic, această enclavă “rusofonă” și separatistă de la marginea estică a Republicii Moldova este *ultimul avanpost militar al Rusiei în Europa de Sud*, loc de rezidență al puternicei Armate a XIV-a. Drept urmare, Washingtonul a insistat permanent pentru retragerea acestei armate, în timp ce Moscova, deși s-a angajat să-și repatrieze trupele, avertizează (în fapt, amenințarea e clară) că imensele rezerve de arme și muniții “*netransportabile*”, intrate pe mâna moldovenilor și a separatiștilor transnistreni, ar face din regiune o a doua Cecenie. Drept urmare, Armata a XIV-a a rămas pe loc.

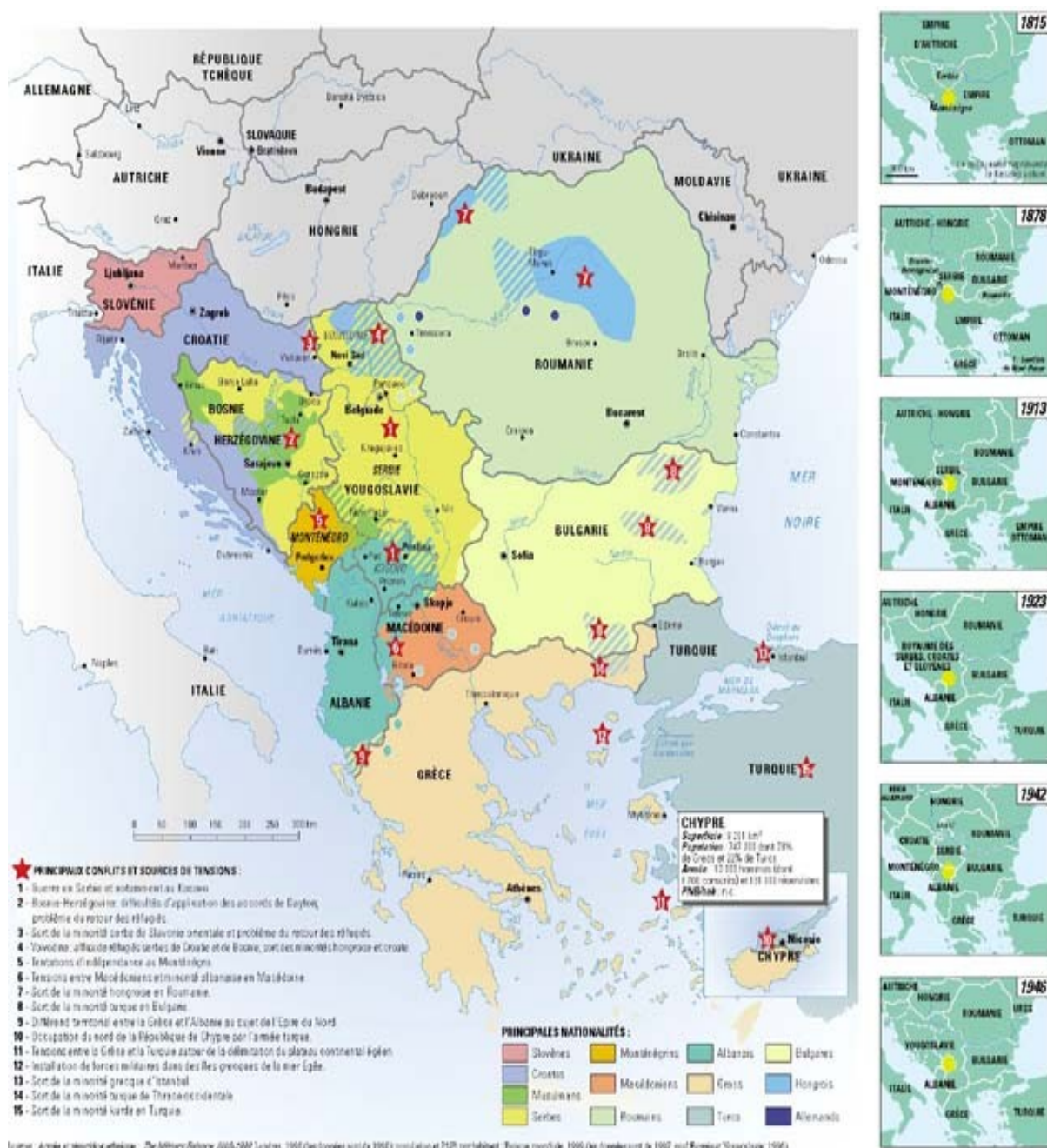
Moldova și evoluțiile sale teritoriale din 1914 până în zilele noastre

(Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

În realitate, însă, ceea ce îngrijorează „jucătorii de șah” de la Moscova este că, după cum declara un deputat rus, *“dacă noi ne retragem din Transnistria nu vor fi doar moldovenii și românii cei care ne vor lua locul, ci NATO”*. Ori Statul Major al Armatei a XIV-a (peste 900 de ofițeri) reprezintă de fapt comandamentul unei formidabile forțe de izbire al cărei obiectiv rămâne intervenția în Balcani pe axa Chișinău - București - Sofia - Istanbul. Adică pe o direcție de atac menită a spulbera întregul flanc sudic al NATO. Dacă Transnistria este atât de importantă, ce poate reprezenta atunci, din perspectivă geostrategică, Dobrogea și, în general, România?

E limpede că, indiferent de unde ar fi privită, dinspre Est sau dinspre Vest, **România reprezintă înaintea de toate un “obstacol”**. Pentru Est, este un obstacol în drumul către „frații slavi”, bulgari și sârbi, către Balcani, în general. Pentru Vest, România este zona ale cărei calități strategice pot fi puse în valoare pentru a opri orice ofensivă răsăriteană. După cum se vede, problema este una singură, doar percepțiile sunt diferite. În orice caz, *linia de confruntare trece prin România (și Bulgaria) și se întinde până în fosta Iugoslavie*, în cazul căreia la Moscova au existat cercuri care au evocat posibilitatea unui “nou război mondial”, atunci când NATO declanșase loviturile aeriene împotriva forțelor sârbe ale lui Miloșevici.

În pofida integrării accelerate a României și Bulgariei în structurile euroatlantice, marja de manevră a Moscovei rămâne semnificativă într-o regiune minată de numeroase conflicte potențiale. Astfel, între Bulgaria, Grecia și Serbia se află *chestiunea Macedoniei*. Între Bulgaria și Turcia, cea a *etnicilor*

Balkanii rămân „un butoi cu pulbere”

(Philippe Rekacewicz-Le Monde diplomatique, <http://www.monde-diplomatique.fr/cartes>).

turci, nu doar nerecunoscuți oficial, dar, până nu demult, puternic persecutați de Sofia. Între “aliatele” Grecia și Turcia se găsește, așa cum spuneam, un război vechi de 100 de ani. Între Serbia și Albania rămâne neînchis “*dosarul Kosovo*”, fără a mai aminti conflictul necicatrizat din Bosnia-Herțegovina și nici cel dintre Serbia și Croația.

În aceste condiții, **România apare ca un puternic factor de stabilitate regională** ce alterează „coerența conflictuală” a întregului ansamblu balcanic și, implicit, a oricăror proiecte geostrategice nutrite mai aproape sau mai departe de această zonă. Ceea ce nu înseamnă, desigur, că nu s-au făcut și nu se fac încă

eforturi de inducere a unor stări potențial conflictuale și în România. În orice caz, se poate observa cum, *în timp ce în centrul Europei, în vecinătatea Germaniei, tensiunea militară a scăzut în intensitate, în sud-est ea a înregistrat o creștere exponențială.* În centrul acestui eșichier se află **România** denumită de prestigiosul „Le Monde” **„placa turnantă a bătăliei pentru Balcani”**, țara care, prin poziția ei geostrategică, prin numărul populației, potențialul și tradițiile sale economice și politice este menită să joace un rol însemnat în pacificarea și stabilizarea acestei părți a continentului.

STUDIU DE CAZ: România între 1821-1881

În secolele XVI și XVII, Țările Române traversează așa-numita perioadă de „**stagnare**”, pierzând tot mai mult din independență și prosperitate. Pe acest fond, elita națională - Domni și boieri, deopotrivă - încearcă diferite formule de rezolvare a problemei naționale prin alianțe cu Habsburgii sau cu Țarii ruși, ceea ce determină Poarta Otomană să introducă în Principate domniile fanariote (1711, în Moldova și 1714, în Muntenia). În ciuda introducerii unor reforme administrative și fiscale, perioada fanariotă a fost caracterizată în general prin jaful instituționalizat (ca urmare a vânzării și cumpărării slujbelor) și a coincis cu un context extern în care zona sud-est europeană a fost transformată în teatru de luptă între trei mari imperii: Otoman, Habsburgic și Țarist.

Ca urmare, importante zone ale Principatelor Române au fost, pentru perioade mai lungi sau mai scurte, sub ocupația militară a Imperiului Rus sau a Imperiului Habsburgic, așa cum s-a întâmplat cu Basarabia, Moldova sau Oltenia și Bucovina. Impozitarea excesivă, reprimarea violentă a oricăror mișcări de împotrivire, jafurile de tot soiul, au determinat un mare retard istoric al Principatelor, au provocat degradarea vieții și o importanță scădere a populației.

Pentru o și mai bună înțelegere a contextului geopolitic, este necesară o privire asupra relațiilor româno-ruse. Încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mai exact din timpul Ecaterinei a II-a (1762-1796), Rusia se angajase pe frontul sud-est european în efortul de a obține ieșirea la Marea Neagră și libera circulație prin Strâmțori. Pentru aceasta era necesară extinderea puterii ruse asupra spațiului carpato-dunărean. Rusia a reușit în urma războiului dintre anii 1787-1792 să împingă frontiera ei la Nistrul de Jos, urcând-o apoi pe cursul superior al fluviului, în urma celei de-a doua împărțiri a Poloniei, în 1793. Prin urmare, la începutul secolului al XIX-lea, Imperiul Rus și Principatele Române se găsesc într-o vecinătate nemijlocită.

Secolul al XIX-lea începe sub semnul întrevederii de la Tilsit (1807), dintre Împărații Alexandru I și Napoleon Bonaparte, când **Împăratul francez își dă consimțământul pentru anexarea de către Rusia a Moldovei și Țării**

Românești, fiind elaborat în acest sens și un *Acord*. Din fericire pentru români, Poarta Otomană a ignorat înțelegerea celor doi împărați și a continuat războiul început cu Rusia în 1802. Cum, între timp, trupele ruse nu se impun împotriva turcilor, iar campania lui Napoleon împotriva Rusiei devine iminentă, Țarul Alexandru I este nevoit să-și modereze revendicările în privința Principatelor dunărene. Ca urmare, Rusia și Turcia încheie Pacea de la București (28 mai 1812) prin care **Rusia anexează numai teritoriul dintre Prut și Nistru**, care primește în cadrul Imperiului Rus denumirea de *Basarabia*.

Începutul secolului al XIX-lea găsește cele două Principate Române la apogeul dominației fanariote și, în consecință, puternic legate de mișcarea de independență a Greciei. Acțiunea greacă în sud-estul european se afla însă - cum altfel? - sub semnul tragediei. Astfel, fanarioții, „*prudenți și tainici*”, reușiseră – în virtutea pactului încheiat, în 1454 (!), între cuceritorul Constantinopolului, Sultanul Mehmed al II-lea Fetih, cu Patriarhul ortodox Gennadios Scholarios, împotriva *latinilor*, adică a Occidentului catolic – să-și adjucece monopolul tronurilor românești și pe cel al dragomanatelor otomane și să se afle la un singur pas de realizarea visului lor tainic, *Megali Ideia*, renașterea Imperiului Bizantin. Grecii din Fanar controlau deja politica, diplomația, administrația și comerțul Imperiului Otoman, construind un veritabil condominium greco-turc.

Dar este începutul secolului XIX și Rusia își are propriile interese în zonă. Așa că încurajează și finanțează formarea *Filiki Eteria*, organizație secretă și subversivă, care are ca scop insurecția în masă a tuturor popoarelor creștin-ortodoxe împotriva turcilor și eliberarea Greciei. După alungarea otomanilor din Balcani, Asia Mică și, eventual, Anatolia, urma să se realizeze o *Federație balcanică ortodoxă* plasată sub protecția „frățescă” a Rusiei. Moldova, aflată sub dublu control, grecesc și rusesc, face parte din acest joc complex.

În Muntenia, lucrurile evoluează diferit, elitele locale încercând un joc dublu, de contrapunere a greco-rușilor cu otomanii. Astfel, **Revoluția de la 1821**, condusă de Tudor Vladimirescu, a încercat aproape imposibilul: să combine lupta antifanariotă cu alianța cu Eteria și să scape atât de dominația otomană, cât și de cea rusească. În cele din urmă, atât mișcarea revoluționară a românilor cât și lupta Eteriei au fost înfrânte.

Deși aceste evenimente au dus la desființarea domniilor fanariote de către Poartă, românii nu s-au bucurat prea multă vreme pentru că, în 1828, izbucnea un nou război ruso-turc care a dus la **ocuparea efectivă a Principatelor de către Rusia**, deși, formal, s-a păstrat suzeranitatea otomană. Perioada ocupație militară ruse s-a întins din **1829** până în **1834**. În timpul „protectoratului” rusesc au fost întreprinse unele măsuri pentru organizarea administrativă a Principatelor, s-a procedat la înființarea armatei naționale și au fost elaborate Regulamentele organice - primele legi fundamentale ale Principatelor, în încercarea rușilor de a face din Principate o vitrină atractivă pentru popoarele balcanice.

Controlând Principatele Române, Rusia exercită poziția dominantă în sud-estul Europei. Românii au constatat repede că **guvernarea rusească urmărea în fapt alipirea celor două Principate și transformarea lor în gubernii** ale unui imperiu cu o conducere mult mai centralizată și mai **absolutistă** decât cea otomană. Această situație a dus la **renașterea sentimentelor naționale** și la reorientarea elitelor române către Occident, în special către Franța și Anglia.

Ca urmare, pregătirea **Revoluțiilor de la 1848** se face pe filiera occidentală, negociindu-se inclusiv cu Poarta Otomană pentru obținerea unei protecții militare împotriva eventualei intervenții rusești. Respingerea tutelei rusești în timpul **Revoluției din Muntenia** și din **Moldova** din **1848** a fost privită cu un anumit grad de simpatie de Poarta Otomană, dar ultimatumul politic țarist a dus în cele din urmă la ocuparea în comun a celor două Principate și la înăbușirea revoluțiilor.

După **Revoluția de la 1848**, **Principatele Române au rămas sub ocupație militară ruso-turcă aproape trei ani**, timp în care mișcarea națională pentru unire a căpătat un imbold puternic. Pe lângă lupta din interior, revoluționarii au făcut o intensă propagandă în capitalele europene, conducătorii revoluției aflându-se toți în exil (la Paris, Constantinopol și la Brussa, cele mai închegate grupuri). Aici au câștigat sprijinul cercurilor liberale și au reușit să integreze cauza unirii Principatelor în problematica europeană. Astfel, în timpul **războiului Crimeei**, **unirea Principatelor a devenit o problemă majoră a echilibrului european.**

Constituirea Principatele Unite

Ca urmare a înfrângerii **Imperiului Rus** în **Războiul Crimeei** și a încheierii **Tratatului de pace de la Paris**, din **1856**, cele două Principate au fost trecute sub tutela comună a Imperiului Otoman și a Congresului Marilor Puteri (**Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei**, **Imperiul Francez**, **Regatul Sardiniei**, **Imperiul Austriac**, **Prusia** și, doar la un nivel declarativ, **Imperiul Rus**) **înlocuindu-se astfel Protectoratul rusesc cu garanția colectivă a marilor puteri continentale.**

În cele două Principate, mișcarea politică unionistă, **Partida Națională**, era privită cu simpatie de Franța, Rusia, Prusia și Sardinia-Piemont, dar era percepută ca un pericol pentru propriile interese în zonă de Imperiul Austriac, Regatul Unit și Imperiul Otoman. Negocierile din timpul sus-amintitului tratat au dus la aprobarea unei uniuni minimale. În **1859**, profitând de ambiguitatea textelor înțelegerilor finale, care prevedeau existența a două domnii, dar nu împiedica una și aceeași persoană să fie aleasă pe ambele tronuri, a fost ales ca **Domnitor al Principatelor Unite ale Moldovei și Valahiei**, Alexandru Ioan Cuza. Prin dubla alegere a lui **Cuza**, poporul român a înfăptuit, mai întâi, unirea personală (**1859**) și, apoi, unirea completă (**1864**).

Deși Unirea din **1859** era recunoscută doar pentru perioada domniei lui Cuza, șirul de reforme inițiate de acesta și venirea pe tronul Principatelor Unite a domnitorului **Carol de Hohenzollern-Sigmaringen**, care se bucura atât de sprijinul **Franței** cât și cel al **Prusiei**, a făcut ca actul de la 1859 să fie ireversibil. Din **1866**, potrivit **Constituției promulgate la 1 iulie**, Principatele Unite încep să se numească oficial **România**.

În **1878**, după victoria din **Războiul de independență**, România s-a scuturat de jugul otoman, dar a intrat imediat în conflict cu aliatul rus în privința **Bugeacului**. În cele din urmă, **România a primit Dobrogea**, dar a trebuit să cedeze sudul **Basarabiei** (județele **Cahul, Bolgrad și Ismail**).

În **1881** avea să se proclame **Regatul României**, **Carol I** fiind încoronat **Rege**. Vor urma 66 de ani în care, eliberată de dominația estică, România va experimenta democrația și modelul occidental de dezvoltare.

Situația Țărilor Române la 1877

IEȘIREA DIN STATUTUL DE “ZONĂ-TAMPON”

Locul pe care îl ocupă *România* pe eșichierul geopolitic continental este rezultatul unei evoluții întinse pe ultimii o sută de ani, dar și al unor particularități importante, cum ar fi localizarea geografică nemijlocită, latinitatea noastră, precum și caracterul preponderent defensiv al politicii externe desfășurate în tot acest timp. Încă de la formarea statului român modern, spațiul național s-a aflat la *intersecția intereselor unor mari imperii* (Habsburgic la vest, Țarist la est, Otoman la sud), România fiind nevoită să facă față atât repetatelor încercări ale acestora de a-și impune controlul asupra sa, cât și ciocnirilor care au avut loc pe teritoriul propriu între aceste forțe. În timp, ca urmare a imposibilității celor trei imperii de a ne ocupa și absorbi, dar și a faptului că acestea au înțeles avantajul de a nu avea granițe comune între ele pe acest teritoriu - prevenindu-se astfel confruntări inerente - România a putut să dobândească *statutul de zonă-tampon” între Marile Puteri*. O poziție extrem de dificilă, dar a cărei alternativă ar fi însemnat ocuparea și dispariția noastră ca stat.

Din acest statut, *aflat la temelia statului modern român*, au derivat de atunci încoace toate alianțele internaționale, politica externă a Bucureștilor urmărind de-a lungul timpului menținerea „răului” măcar la acest nivel și, atunci când aceasta nu s-a mai putut, *tendențele de subordonare a României au fost contracarate prin contrapunerea intereselor marilor puteri*.

După terminarea celui de-al doilea război mondial, divizarea continentului și înregimentarea forțată a României, împreună cu alte state central-europene, în structurile create și conduse de URSS a reprezentat o situație care, deși prelungită timp de aproape cincizeci de ani, a avut un caracter profund artificial, subliniat de altfel și de colapsul din 1989.

Totuși, *chiar și în acest context nefavorabil România a reușit să valorifice situarea sa geopolitică*. În primul rând, invocând poziția ei relativ ferită, comparativ cu a altor state membre ale Tratatului de la Varșovia care aveau frontiere directe cu NATO, România a determinat, în 1958, retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul ei, ceea ce nici o altă țară comunistă nu a mai reușit după aceea.

În al doilea rând, ca urmare a “disciplinei” implicate de Alianță, în tot acest timp *pretențiile teritoriale ale Ungariei au fost ținute sub control*, ceea ce a permis consolidarea naturală, firească, a structurilor naționale în Transilvania până la un nivel la care astăzi este extrem de dificil a mai fi puse sub semnul întrebării.

În sfârșit, în al treilea rând, România a reușit să își creeze *cel mai larg spațiu de acțiune politică, economică și militară* dintre toate țările comuniste europene, spațiu de manevră pe care l-a folosit pentru stabilirea și, apoi, extinderea unor relații privilegiate atât cu **China** și statele în curs de dezvoltare,

cât mai ales cu țările occidentale dezvoltate, în primul rând cu **Statele Unite ale Americii**.

Paradoxul născut din această situație constă în faptul că, în toată această perioadă, *singurul risc major de securitate pentru România a fost cel al unui atac din partea propriilor aliați*, în primul rând a Uniunii Sovietice, ceea ce explică, poate, și unele dintre compromisurile politice făcute tocmai pentru a nu se oferi prilejul materializării acestui risc.

Am evocat particularitățile de mai sus deoarece, *între 1989 și 2003, a existat riscul major ca România să revină la statutul de zonă-tampon atât între marile puteri, cât și între cele două centre continentale de integrare*.

Or, în opinia noastră, tocmai folosind achizițiile ultimilor 50 de ani, **România a evadat, din acest rol**, devenind unul dintre actorii construcției europene și ai noii arhitecturi de securitate. Din această perspectivă, *opțiunea fermă a României pentru integrarea în structurile europene și euroatlantice a reprezentat, fără îndoială, premisa esențială a materializării unui astfel de rol* atât în ceea ce privește promovarea intereselor de securitate ale țării, cât și în logica exigențelor ridicate de întregul proces de regândire a Europei de după 1989.

În prezent, **România are relații de parteneriat strategic** cu SUA, Marea Britanie, Franța, Italia, Spania și Ungaria și un parteneriat strategic în domeniul economic cu Germania.

Numai că, dincolo și indiferent de opțiunea proprie, *problema României se va origina și în viitor în faptul că va rămâne în continuare situată între principalele puteri continentale, Germania și Rusia*, altfel spus, în mijlocul intereselor acestora, în timp ce celelalte țări europene nu par a avea nici mijloacele și nici măcar conceptele operaționale pentru a interveni în jocul complicat „al celor doi mari”.

Strânsă în cleștele acestor două forțe, România nu putea decât să-și caute un suport extraeuropean acceptabil pentru actorii principali ai continentului. Or, cum această “acceptabilitate” exclude din start orice posibil concurent sau amenințare la adresa Europei, **singura variantă rămasă valabilă a fost apropierea de Statele Unite ale Americii prin intermediul NATO**. Ceea ce nu a însemnat desconsiderarea Europei, ci mai degrabă ***o reconsiderare a intrării în Europa, prin Statele Unite***, în condițiile în care “cheile de acces” către Europa Occidentală au rămas în tot acest timp controlate de o Germanie profund îndatorată Rusiei*.

* Referitor la această problemă, are o relevanță deosebită declarația secretarului de stat la MapN, Ioan Mircea Pașcu, făcută în iulie 1993 într-un interviu acordat lui Anneli Ute Gabanyi și publicat în „Sudosteuropa”, nr.10/1994, în care, printre altele se arată: „Știu însă, pentru că l-am ascultat pe ministrul german al Apărării la Garmish (reuniunea NATO – n.n.) că între Rusia și Germania a existat un acord în privința Europei răsăritene. Acest acord se bazează pe premisa că statele din estul Europei nu se pot dezvolta cum cred ele de cuviință (...) Concluzia mea este că **România a căzut în răspunderea Rusiei**. Când uneia dintre supraputeri îi va reuși să subordoneze această regiune, atunci trebuie să intrăm în tratative cu această supraputere. România nu este confruntată pentru prima oară în istoria ei cu o astfel de situație. Asta ține de poziția noastră, pe care mulți vor să ne-o conteste, dar de care noi nu ne putem feri”. Interesant este și faptul că interesele vitale ale Rusiei, dependente direct de Europa centrală și de Est, au fost codificate, ulterior, în concepția sa de securitate fără a se mai lăsa loc nici unor dubii sau interpretări.

În plus, o atare acțiune a României nu a reprezentat o noutate pentru politica sa externă, *România fiind dintotdeauna un factor de aducere în această zonă geopolitică a unei puteri de la distanță* în încercarea sa de a păstra echilibrul regional. Stabilirea unui parteneriat strategic în zonă cu SUA a reprezentat astfel și o întoarcere la firul tradițional al politicii externe românești.

STUDIU DE CAZ: România în istoria modernă

I) Perioada 1821-1848, caracterizată prin:

- Intrarea României în jocul geopolitic european.
- Politica intervenționistă a Rusiei în Europa de Sud-Est.
- Apogeul epocii fanariote (*jaf național, înapoiere, corupție*).
- Revoluția lui Tudor Vladimirescu și sfârșitul domniilor fanariote.
- Ocuparea Principatelor de către Rusia (*Regulamentele organice*) și încercarea de anexare la Imperiul Țarist (*eșuată datorită înfrângerii acesteia în Războiul Crimeei*).
- **Elitele naționale au opțiunea EST** (până spre 1848).
- ✓ Comentariu: eșecul opțiunii Est determină elitele să se orienteze spre Vest.

II) Perioada 1848-1914, caracterizată prin:

- Crearea Statului Român modern.
- Revoluția națională, intelectuală și burgheză (1848).
- Unirea Principatelor (5 și 24 ianuarie 1859)
- Reformele lui Al.I.Cuza (1859-1866)
- Aducerea pe scaun a unui principe străin, Carol de Hohenzollern-Sigmaringen (*10 mai 1866*)
- Obținerea Independenței de Stat (1878)
- Declararea Regatului României și încoronarea lui Carol I „Întemeietorul” (*26 martie 1881*).
- **Elitele naționale au opțiunea VEST** (*Franța/Anglia, până la 1883, când Carol semnează în secret ca România să intre în sistemul Triplei Alianțe, cu Austro-Ungaria și Germania, și din nou franco-engleză din 1914*).

- ✓ Comentariu: *Avânt național și mari progrese economice, culturale, tehnice și de infrastructură.*

III) Perioada 1914-1920, caracterizată prin:

- Desăvârșirea Statului și Națiunii Române.
- Declanșarea primului Război Mondial (1914-1918).
- Moartea Regelui Carol I și urcarea pe tron a lui Ferdinand „Întregitorul” urmate de intrarea României în război alături de Antanta europeană (1916).
- 1918, Unirea Basarabiei (9 aprilie), Bucovinei (28 noiembrie) și Transilvaniei (1 decembrie) cu Țara-Mamă.
- Intervenția Armatei Regale Române împotriva revoluției bolșevice din Ungaria conduse de agentul sovietic Bela Kuhn (*trupele române intră în Budapesta, la 3 august 1919*).
- **Se păstrează opțiunea VEST (Franța/Anglia).**
- ✓ Comentariu: *România iese cu bine din Marele Război și își desăvârșește Statul Național.*

IV) Perioada 1920-1940, caracterizată prin:

- Perioada interbelică / între două războaie.
- Progres economic și mare avânt cultural, multiple crize politice.
- 1929-1933, Marea Criză Economică.
- 1933-1940, Carol II (*a domnit între 1930-1940*), are loc destrămarea democrației românești (Parlamentul este dizolvat, partidele politice își încetează activitatea), se instaurează Dictatura Regală (*februarie 1938-septembrie 1940*).
- 1940-1941, Stat Național Legionar (*Legiunea Arhanghelului Mihail a fost creată la 24 iunie 1927*).
- **opțiunea Franța/Anglia este înlocuită de cea pentru Germania.**
- ✓ Comentariu: *Elitele politice sunt îndepărtate de la conducerea statului și se instaurează primele două dictaturi (cea regală și cea militară).*

V) Perioada 1940-1947, caracterizată prin:

- Împărțirea sferelor de influență prin **Pactul Hitler-Stalin** (23 august 1939) duce la grave amputări teritoriale. România pierde jumătate din Transilvania, nordul Bucovinei și întreaga Basarabie.
- Franța și Anglia, nu pot apăra țara. România intră, alături de Axă, în războiul împotriva Rusiei („*Români, vă ordon: Treceți Prutul!*” – 22 iunie 1941).
- România pierde al II-lea Război Mondial, recuperează Transilvania, pierde definitiv Basarabia și nordul Bucovinei, Regele abdică și se instaurează sistemul comunist.
- **28 iunie 1940**, România primește **Ultimatumul** prin care URSS cere evacuarea din Basarabia și din nordul Bucovinei. Administrația și armata române se retrag pentru a evita războiul. Am fi rezistat 7 zile.
- Sovieticii proclamă RSS Moldovenească, iar partea sudică a Basarabiei, Bugeacul, Ținutul Herței și nordul Bucovinei sunt alipite la RSS Ucrainiană.
- **30 august 1940**, **Diktatul de la Viena**, România cedează Ungariei aproape jumătate din teritoriul Transilvaniei (43.492 km²).
- **7 septembrie 1940**, România cedează **Cadrilaterul** în favoarea Bulgariei (Tratatul de la Craiova).
- Octombrie 1940, România se aliază cu Axa. În iunie 1941, intră în război împotriva URSS (până la 23 august 1944).
- 1940-1944, Dictatura militară a generalului Ion Antonescu.
- Înfrântă, România este ocupată de Armata Roșie sovietică.
- Mihai I abdică, Republică Populară la 30 decembrie 1947.
- **Se impune prin forța ocupantului rus opțiunea EST.**
- ✓ Comentariu: opțiunea strategică nu mai aparține elitelor naționale, ci este impusă prin forță de puterea sovietică, învingătoare în război.

VI) Perioada 1947-1989, caracterizată prin:

- 1947-1962, bolșevizarea și stalinizarea României, lichidarea fizică și morală a elitelor naționale.
- Moartea lui Stalin (1953) și retragerea armatei de ocupație (1958).
- 1962-1980, desovietizarea României și crearea unei politici externe independente pe axele strategice SUA și China.

- 1980-1989, autarhie naționalistă și dictatura lui Nicolae Ceausescu.
- **Opțiunea Est, impusă de sovietici, este substituită de o formulă națională înăuntrul sistemului răsăritean.**
- ✓ Comentariu: *Războiul Rece (al III-lea Mondial) este pierdut de către Est. România face parte, din nou, din tabăra înfrântă.*

VII) Perioada 1989-2007, caracterizată prin:

- Trecerea României de la comunism la capitalism și de la sistemul răsăritean la cel occidental.
- 1989-1991, România (re)intră în sfera de influență sovietică.
- 30 decembrie 1991, **URSS încetează să existe** ca subiect de drept internațional. Acordurie privind România își pierde valabilitatea.
- 1992-2000, tranziție la democrație și economia de piață (are loc "plata despăgubirilor de război" – marea privatizare).
- 2002-2004, procesul de preaderare și aderarea la NATO (*invitație la Praga, 21-22 noiembrie 2002, lege ratificată de Parlament și efectivă în 28.10.2004/Monitorul oficial*).
- Revenirea la opțiunea VEST și la Democrație.
- ✓ Comentariu: *Lungul proces de tranziție și reformă a generat un capitalism primitiv și brutal. Statul Român a suferit un grav proces de destructurare, au fost aduse mari daune intereselor naționale.*

VII) Perioada care a început în 2007 , caracterizată prin:

- România devine o țară occidentală, membră a UE și NATO.
- **29 martie 2004**, Romania devine membru cu drepturi depline al Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (**NATO**).
- **1 ianuarie 2007**, România devine membră de drept a Uniunii Europene (UE).
- Începe integrarea efectivă în sistemul occidental (în VEST).
- ✓ Comentariu: *România are șansa de a se racorda la un nou ciclu istoric de dezvoltare.*

ÎNTREBĂRI RECAPITULATIVE:

1. În ce constă complexitatea de natură geopolitică a României?
2. Care a fost singurul consens al partidelor politice românești, după 1989?
3. Ce reprezintă pentru România parteneriatul strategic cu SUA?
4. Care sunt cei patru noi factori geopolitici în care evoluează România, după 1989?
5. Ce reprezintă, din punct de vedere geopolitic, Marea Neagră?
6. Care este rolul României în Europa de Sud-Est?
7. În ce a constat principalul pericol de ordin strategic pentru România, în perioada 1989-2001?

DICȚIONAR

1. GHEORGHE I. BRĂȚIANU (1898-1953). Personalitate culturală și politică de prim rang a României, este nepotul lui Ion C. Brătianu și fiul lui Ionel I.C. Brătianu, doi dintre fruntașii liberali marcanți și personalități reprezentative ale vieții politice a României din secolul XX.

În această descendență, Ghe.I.Brătianu continuă tradiția politică liberală a familiei, devenind membru marcant al PNL în perioada interbelică, dar manifestându-și față de regimul comunist de după 1944, este condamnat și întemnițat de acesta la Sighet, unde se și stinge din viață, la 27 aprilie 1953, în condiții neelucidate până azi.

Dar, Gh. I.Brătianu este, în primul rând, unul dintre cei mai mari istorici ai României moderne. Elev preferat al lui Vasile Pârvan, student și prieten al lui Nicolae Iorga, Ghe. I. Brătianu își desăvârșește studiile la Sorbona (licență în istorie în 1921 și doctorat în 1922), după care devine, întâi, profesor universitar la Iași și, mai apoi, la București, Academia Română oferindu-i mai târziu locul meritat de academician.

Preocupările sale sunt legate de istoria universală, dar și de cea națională, definindu-se nu doar ca istoric de prestigiu, ci și ca filosof al istoriei. Printre lucrările sale fundamentale se numără: „*Concepțiunea actuală a istoriei medievale*”, „*O enigmă și un miracol istoric:poporul român*”, „*Marea Neagră*” și altele.

2. PRINCIPIILE WILSONIENE. Woodrow Wilson (1856-1924), de două ori președinte al SUA. După re alegerea sa, în 1916, a implicat Statele Unite în

primul război mondial și a fost unul dintre principalii arhitecți ai acordului de pace încheiat la Paris, la Conferința de pace din 18 ianuarie 1919. W. Wilson, alături de președintele Consiliului de Miniștri francez, Clemenceau și de premierul britanic Lloyd George, a dominat dezbaterile. Textul care servește ca bază a Conferinței de pace de la Paris este mesajul alcătuit din 14 puncte al președintelui Wilson, din ianuarie 1918, care apără dreptul popoarelor la autodeterminare și promovează ideea creării unei organizații a națiunilor care să aibă ca obiectiv garantarea păcii mondiale. Toate acestea au marcat crearea Ligii Națiunilor.

Pentru W. Wilson, crearea instrumentului de menținere a păcii internaționale era o parte esențială a Acordului de pace de la Paris, dar el a suferit o umilitoare înfrângere personală și politică atunci când Senatul american a respins Tratatul de la Versailles, făcând ca prin aceasta SUA să nu participe la Liga Națiunilor.

3. TRATATUL DE LA VERSAILLES. Tratatul de la Versailles, semnat de Aliați cu Germania, la 28 iunie 1919, era foarte dur pentru aceasta. Declarată răspunzătoare, împreună cu aliații săi, de declanșarea războiului, Germania a fost condamnată să plătească Aliaților importante despăgubiri de război, pierzând și o parte din teritoriu (Alsacia și Lorena revin Franței) și cele câteva colonii.

Regiunea Saar trece în administrația Societății Națiunilor pe o durată de 15 ani, la capătul căreia locuitorii pot decide prin referendum realipirea la Franța sau Germania. Malul stâng al Rinului, care va fi în prealabil ocupat de Aliați pentru 10-15 ani, și o fâșie de 50 km de pe malul drept sunt definitiv demilitarizate. În fine, serviciul militar obligatoriu este desființat, armata germană este limitată la 100.000 de oameni, i se confiscă tancurile, avioanele, submarinele și artileria.

Tratatul de la Versailles consfințește, totodată, dezmembrarea imperiilor, ceea ce generează noi conflicte între puterile câștigătoare, dar și cu celelalte țări europene.

Germania consideră Tratatul de la Versailles un Dictat, se simte umilită, nu acceptă să fie împărțită în două prin coridorul polonez și acceptă cu greu importante reparații de război pe care este obligată să le plătească.

Turcia, aliata Germaniei, refuză să cedeze Greciei Tracia răsăriteană și Smirna, Bulgaria nu este nici ea de acord să fie lipsită de accesul la Marea Egee, Ungaria nu este nici ea de acord să fie redusă la o treime din fostul său teritoriu, mare parte din acesta revenind României în urma acordului de la Trianon, din 1920. Italia, altă aliată a Germaniei, nu a vrut să renunțe nici la Fiume, nici la coasta dalmată, care au fost atribuite noii Iugoslavii.

La rândul său, în urma acordurilor de după Versailles, Rusia pierde țările baltice, care-și dobândesc independența, între 1918-1920, și Basarabia, care revine de drept României, în 1918.

4. PRIMĂVARA DE LA PRAGA. În Cehoslovacia, procesul de liberalizare inițiat după recesiunea economică din anii 1963-1964, permite reformatorului Alexander Dubcek să vină în ianuarie 1968 la conducerea Partidului Comunist și să-și lanseze programul intitulat „*Calea cehoslovacă spre socialism*”. El încearcă să instaureze un regim diferit de modelul sovietic. Este vorba de „*Socialismul cu față umană*”, care încerca restaurarea libertăților individuale și deschiderea porților spre comerțul occidental. Acest proces a fost completat de desființarea cenzurii și de o mare agitație progresistă în favoarea reformelor, a cercurilor studențești și intelectuale. Toate acestea nu au fost tolerate de Moscova care, în noaptea de 20 spre 21 august 1968, trimite la Praga 500.000 de soldați și tancuri, reprezentând Tratatul de la Varșovia. „Primăvara de la Praga”, cum s-a intitulat scurtul interludiu reformator cehoslovac, a fost înăbușită în sânge.

Dubcek este înlocuit, în aprilie 1969, cu stalinistul Gustav Husak, care precedează la o epurare generală a partidului.

5. STATUL NAȚIONAL UNITAR. Statul național este rezultatul suprapunerii procesului de formare a statului cu o entitate națională, având un înalt grad de omogenitate din punct de vedere etnic, cultural și lingvistic.

Statul întemeiat pe ideea națională cunoaște perioade de puternică afirmare după primul război mondial, mai ales în Europa de Est și după al doilea război mondial, când se formează state naționale pe ruinele fostelor imperii coloniale. Procesul este relansat în 1989 în urma dezintegrării URSS și a Iugoslaviei.

În prezent, statul național este supus presiunii a două forțe: tendința de a crea unități transnaționale de tipul comunității europene și revigorarea naționalismului unor grupuri etnice din cadrul diverselor state, grupări care solicită separarea și autonomizarea unor regiuni subnaționale. Statul național unitar este statul care are o guvernare și administrație unice. El se deosebește de statul federal, în care puterile sunt constituțional împărțite între o guvernare centrală și una exercitată la nivelul statelor ce compun federația.

6. HEGEMONIE (gr.hegemon = conducător). Raport de dominații în relațiile sociale. Prin extensie se referă la o națiune care are pretenții de dominație mondială (de ex. Germania hitleristă). După al doilea război mondial, James Burnham a pretins ca un asemenea rol să-l îndeplinească SUA, în virtutea faptului că, în acel timp, această țară era singura deținătoare a bombei atomice.

INFRASTRUCTURA INFORMATIVĂ. Desemnează acea parte la activității serviciilor de informații care grupează tehnica de lucru și agenții operatori de teren.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. Alexis de Tocqueville, *Despre democrație în America*, vol.2, Editura Humanitas, București, 1995.
2. Alvin Toffler, *Powershift. Puterea în mișcare*, Editura Antet, București, 1995.
3. Anne Carol, Jean Sarrignes, Martin Ivernel, *Dicționar de istorie a secolului XX*, Editura All, București, 2000.
4. Arnold J. Toynbee, *Studiu asupra istoriei*, Sinteza asupra volumelor I-X de D.C. Sommervell, Editura Humanitas, București, 1997.
5. B. Compagnon și A. Therenin, „*O cronologie a secolului XX*”, Editura All, București, 2000.
6. Beaumarchais Center for International Research, „*Puteri și influențe*”, Editura Corint, București, 2001.
7. Beaumarchais Center For International Research, *Puteri și Influențe*, Editura Corint, București, 2001.
8. Bertrand Schneider, *Revoluția descușilor. Raport către Clubul de la Roma*, Editura politică, București, 1988.
9. Caspar Weinberger și Peter Schweizer, *Următorul război mondial*” Editura Antet, București, 1997
10. Constantin Ionete, *Clasa politică postdecembristă*, Editura Expert, București, 2003.
11. Cristian Pârvulescu, *Politici și instituții politice*, Editura Trei, București, 2002.
12. *Dicționar de Sociologie*, Editura Babel, București, 1993.
13. *Dicționar enciclopedic de filosofie*, Editura All, 2000.
14. Elias Canetti, *Masele și puterea*, Editura Nemira, București, 2000.
15. Fontaine, *Construcția europeană din 1945 până în zilele noastre*, Institutul European, Iași, 1998.
16. Fr. von Hayek, *Drumul către servitute*, Humanitas, București, 1993.
17. Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, Editura Paideia, București, 1994
18. Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei?*, Editura Vremea, București, 1994.
19. Gh. Vlăsceanu, B.Negoescu, *Terra, geografia economică*, Editura Teora, București 1998.
20. Gil Eyal, Ivan Szeleny, Eleanor Townsley, *Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est*, Editura Omega, București, 2001.
21. Héléne Carrere D’Encausse, *Imperiul spulberat. Revolta națiunilor în URSS*, Editura Remember, București, 1993.

- 22.Hélené Carrere D'Encausse, *Triumful națiunilor. Sfârșitul imperiului sovietic*, Editura Remember, București, 1993.
- 23.Henri de la Bastide, *Patru călătorii în inima civilizațiilor*, Editura Meridiane, București, 1994.
- 24.Ignacio Ramonet, *Geopolitica haosului*, Ed. Doina, București, 1998.
- 25.Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *Sociologia și geopolitica frontierei, vol. I-II*, Editura Floare Albastră, București, 1995.
- 26.Ion Conea, Anton Golopenția, Mircea Popa-Vereș, *Geopolitica*, Ed. Ramuri, Craiova, 1940.
- 27.Ion Nicu Sava, *Geopolitica. Teorii și paradigme clasice. Școala geopolitică germană*, Editura Info-Team, București, 1997.
- 28.Ionel Nicu Sava, *Geopolitica. Teorii și paradigme clasice*, Editura Info-Team, București, 1997.
- 29.J.S. Mill, *Despre libertate*, Humanitas, București 1994.
- 30.Jean Jaques Servant Schreiber, Barbara Crecine, *Revoluția în cunoaștere*, Editura Humanitas, 1990.
- 31.Jean Jaques Servant Schreiber, *Sfidarea mondială II*, Editura Humanitas, București, 1990.
- 32.Karl Popper, *Societatea deschisă și dușmanii ei*, 2 vol., Humanitas, București, 1992, 1993.
- 33.Lester R. Brown, „*Problemele globale ale omenirii*”, Editura Tehnică, București, 1988.
- 34.Marcel Moldoveanu, *Mersul lumii la cumpăna dintre milenii*, Editura Expert, București, 2003.
- 35.Mircea Malița, „*Zece mii de culturi, o singură civilizație*”, Editura Nemira, București, 1998.
- 36.Oxford, *Dicționar de politică*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001.
- 37.P.M. Defarges, *Organizațiile internaționale contemporane*, Institutul European, Iași, 1998.
- 38.Paul Claral, „*Geopolitică și geostrategie*”, Editura Corint, București, 2001.
- 39.Paul Dobrescu, Alina Bărgăuanu, *Geopolitica*, SNSPA – Facultatea de Comunicare și Relații Publice, București, 2001.
- 40.Pierre Milza și Serge Bernstein, „*Istoria secolului XX*”, Editura All, București, 1998.
- 41.Pieter Calvocoressi, *Politica mondială după 1945*, Editura Allfa, București, 2000.
- 42.România-NATO. *Carte Albă*, București 1996.
- 43.Samuel Huntigton, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, București, 1997.
- 44.Samuel Huntington, *Viața politică americană*, Humanitas, București, 1995

- 45.Sergiu Tămaș, *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*, Editura Academiei Române, București, 1993.
- 46.Sergiu Tămaș, *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*, Editura Șansa, București, 1996.
- 47.Sergiu Tămaș, *Geopolitică. O abordare prospectivă*, Editura Noua Alternativă, București, 1995
- 48.Silviu Brucan, „*Îndreptar – dicționar de politologie*”, Editura Nemira, București, 1993.
- 49.Thierry de Montbrial, *Acțiunea și sistemul lumii*, Editura Expert, București, 2003.
- 50.Tom Gallagher, *Democrație și naționalism în România, 1989-1998*, Editura All, București, 1999.
- 51.Vladimir Pasti, *România în tranziție. Căderea în viitor*, Editura Nemira, București, 1995.